הרב מלאך

קורות חייו המופלאים
של הרב החסיד
ר' פינחס מנחם מלאך ז"ל

בסיעתא דשמיא

הרב מלאך

קורות חייו המופלאים של הרב ר' **פינחס מנחם מלאך** ז"ל

שנת **"החסיד רבי פינחס מנחם מלאך ז"ל"**

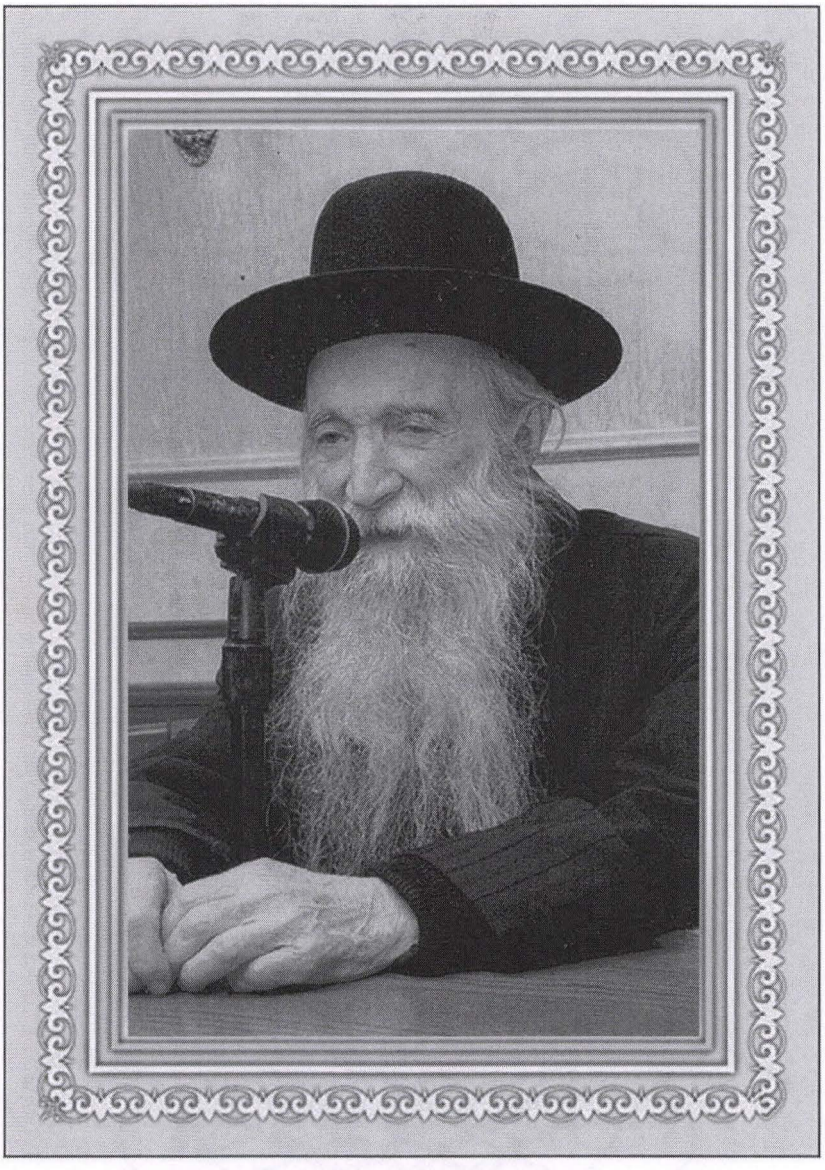
Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

©
כל הזכויות שמורות
ALL RIGHTS RESERVED

יעקב ישראל מלאך
רחוב החרוב 15 ערד
052-767-6035

בארה"ב: 917-428-4300

הודפס בדפוס תמר
057-3122266
ti@012.net.il

הרב פינחס מנחם מלאך ז"ל

יז"תמוז תרפ"ד - י"ז תשרי תש"ע

יעמדו על הברכה

מתפללי בית המדרש וויען
שר' פינחס מנחם ז"ל הירבה לשהות
בהיכלם בתקופה האחרונה לחייו
וקיבלוהו בסבר פנים יפות, וכעת
נטלו חלק בהוצאת הספר, להנציח
את זכרו עלי גליון, ה"ה

מוה"ר **מאיר עקשטיין** הי"ו
מוה"ר **משה שמואל גרוזינגער** הי"ו
מוה"ר **אברהם שאנבערגער** הי"ו
מוה"ר **יואל בענעדיק** הי"ו

יתברכו מן השמים בכל מילי דמיטב

דברים אחדים

"אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך", בפסוק זה היה הסבא פותח את נאומיו ואת דרשותיו כשבא לגולל את התלאות והפלאות שעברו עליו בימי חייו. סבא ראה במשימה זו זכות וחובה להנחיל ולהשריש את מה שהיה וחרב, על החיים בשטעטל, על ההווי המשפחתי שהיה כולו שלהבת חסידית גוראית, על השאיפות והתשוקה להגיע אל שלימות האדם בנובהרדוק, על שנות האימה והגבורה במלחמת העולם ועל התקומה הנפלאה שלאחר מכן, למען ידעו דורותיכם - דור אחרון - אשר לא שמעו ולא ידעו.

◈ ◈ ◈

התודה והברכה למורי ורבי אדוני אבי שליט"א, אשר בעצה אחת עמו עלה הרעיון לקבוע את מורשת אביו עלי ספר, למען יעמדו ימים רבים ולמען ישכילו וייטיבו דור אחרון את מעשיהם ויאמרו מתי יגיעו מעשינו למעשי אבותינו, ומאז פטירת הסבא עודדני והמריצני בעבודה זו מהחל ועד כלה, מלבד השעות הרבות שהקדיש למען תהיה המלאכה שלמה. יהי ה' אלוקינו עמו ויזכה להמשיך במפעליו הכבירים בהרבצת תורה ויראה עוד רבות בשנים, בטוב ובנעימים. הברכה אחת היא לאמי מורתי שתחי' אשר יחדיו גידלוני מעודי והביאוני עד הלום. התמסרותם בכל לב לכל דבר של תורה וחסד ושאר מילי היו לי לעיניים ולמסילה לעלות בדרך העולה בית קל.

איסוף החומר ועריכתו, נעשו בדגש על "תלמוד שמביא לידי מעשה", לא כספר היסטוריה גרידא, אלא דברים שניתן להתבונן, להשכיל ולהפיק מהם תועלת ולימוד.

הפרקים של עד לאחר המלחמה נכתבו ברובם מתוך דברים שסיפר בעצמו בשיחותיו עם ידידיו ובני משפחתו, חלקם מספר לב האחי שבעריכת הר"ר דניאל נעקריץ, מראיונות עם הר"ר דוד מאראך, ומדרשותיו של סבא בקהל עם, הפרקים שאחריהם נלקטו ממקורות רבים, זעיר פה זעיר שם מתלמידיו ומוקירי זכרו, יעמדו כולם על הברכה. השתדלנו לדייק בדברים שיהיו נכונים ומתוקנים, ובתפילה שלא תצא תקלה מתחת ידינו.

קובעים ברכה לעצמם, יוצאי חלציו, משפחת מלאך המעטירה, כל אחד ואחד בשמו הטוב יבורך, ממשיכי המסורת ומחזיקי הגחלת שמסרו מזמנם והעבירו עובדות ומאמרים מאליפים, המפארים את הספר.

◈ ◈ ◈

הספר נקרא "הרב מלאך" כפשוטו וכמדרשו, כי כשמו כן הוא רב הדומה למלאך ה' צבקות, ונאה ויאה שיבקשו תורה והוראה מפיו.

◈ ◈ ◈

ובצאתי את הקודש אפרוש את כפי לשוכן מרומים בתפילה ובתחנונים שאזכה גם אני עם כל בני ביתי לילך בדרכיו ולעבוד את ה' באמת ולירא מפניו ולהידבק בתורתו ובמצוותיו בשמחה ובמנוחה.

יוצא לאור לרגל היארצייט השלישי
י"ז תשרי, חול המועד סוכות
ה'תשע"ג

זעירא דמן חבריא
יעקב ישראל בלאאמו"ר ר' יצחק אריה שליט"א מלאך

תוכן הפרקים

פרק א' - **ימי הנעורים** 5

פרק ב' - **מרבה ישיבה מרבה חכמה** 24

פרק ג' - **שלהבת נובהרדוק** 28

פרק ד' - **ה' בדד ינחנו** 43

פרק ה' - **ביאליסטוק בתפארתה** 49

פרק ו' - **פרוץ המלחמה** 61

פרק ז' - **עיר הבירה וילנא** 71

פרק ח' - **עמו אנכי בצרה** 84

פרק ט' - **גיהנם של שלג** 96

פרק י' - **גולה אחר גולה** 112

פרק י"א - **לחוף מבטחים** 136

פרק י"ב - **עזרי מעם ה'** 144

פרק י"ג - **כי תבנה בית** 158

פרק י"ד - **אם כל חי** 165

פרק ט"ו - **בונה בית חדש** 180

פרק ט"ז - **מקדש השבת והמועדים** 187

פרק י"ז - **בשדה החינוך** 205

פרק י"ח - **שלימות האדם** 210

פרק י"ט - **שקיעת החמה** 236

פרק כ' - **למען אשר יצוה** 245

ooo

מפתח אישים 251

פרק ראשון

ימי הנעורים

בבואי לספר את קורות ימי חיי, ברצוני להקדים ולומר שבודאי ענין חשוב ונחוץ הוא מאוד, להנחיל לדור החדש את הווי החיים שהיה קודם המלחמה, וכך מצינו בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער שלישי אות יז) **שזו מצות עשה לזכור את כל הניסים והחסדים שעשה ה' עמנו, וז"ל: ודע כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה וכו' ומעלות זכרון חסדיו והתבונן בהם, שנאמר** (דברים ח, ב)**: "וזכרת את כל הדרך", ונאמר** (שם ח, ה)**: "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך", ודוד אמר** (תהלים קז, מג)**: "ויתבוננו חסדי ה' ", ונאמר** (שם כו, ג)**: "כי חסדך לנגד עיני".**

וכך איתא גם בגמרא (קידושין לג.) **"רבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני", שצריכים לכבד זקן ואפילו גוי, וברש"י** (ד"ה הרפתקי) **"מקראות וצרות, וראו נסים הרבה ומופתים". מוכח מכאן שמאורעות החיים מביאים את האדם להכיר במי שאמר והיה העולם, וכשמעבירים את זה לדורות הבאים, הרי שמנחילים אמונה זו הלאה.**

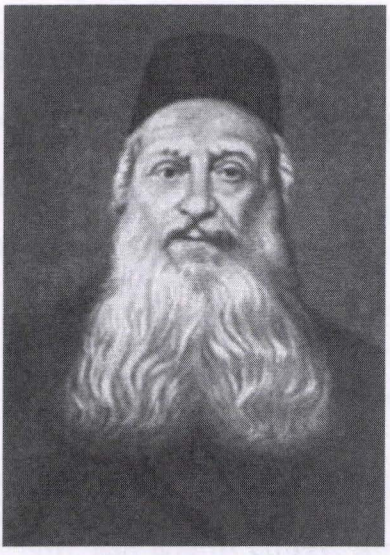
וכך אומר דוד המלך בספר תהלים (כב, כג) **"אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך".**

בימי המלחמה האיומה נהרגו ונטבחו מיליוני יהודים על קידוש השם, ונשארו מתי מעט אחד מעיר ושנים ממשפחה, ומה שזכיתי להינצל, אין זה לעצמי בלבד, אלא כדי שאוכל להנחיל את מורשת השושלת לדורות הבאים, למען ידעו דור אחרון.

ענף עץ אבות

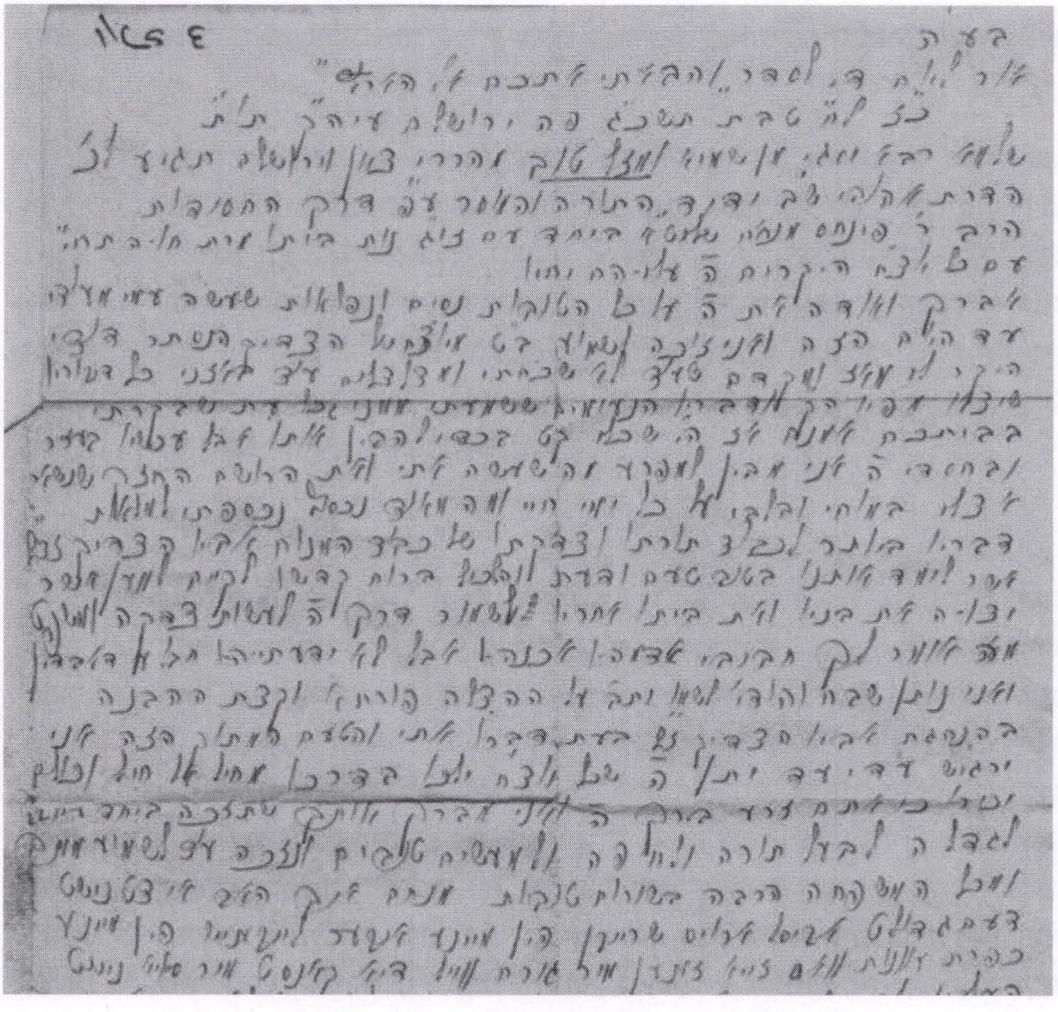
אבי הי' ר' חיים זאב ב"ר משה צבי ויענטא רחל מלאך. אמי היתה מרת שיינא רבקה, שם משפחתה קודם נישואיה היה ג"כ מלאך. כי שני הסבים, אב אבי ואב אמי היו אחים. אבי אבא היה יותר "חסיד", ואבי אמא ר' יעקב שמו, היה "לומדישער יוד" והיה מלמד תינוקות בעיירה לומז'ה, א ליטווישער שטאט (=עיירה ליטאית), לומזה היתה אמנם רק במרחק של 40 ק"מ מאוסטרולענקא, אבל זה היה בתוך מדינת ליטא.

הקב"ה זיכני שנולדתי וגדלתי בבית אבא שהיה חסיד של השפת אמת, היום אין בנמצא יהודי שהיה אצל השפת אמת, ואני זכיתי לפחות לראות חסיד של השפת אמת. לא ראיתיו למשך הרבה זמן, כי בהיותי בן שתים עשרה שנה נפטר. לא זכיתי להכיר את סודו ולתהות על קנקנו, ואיני יודע לספר עליו הרבה, אבל דבר אחד ידעתי גם ידעתי, שהמורה הוראה של עירנו אוסטרולענקא החשיבו לצדיק של העיר והי' אומר "איך וואונטש זיך אז איך זאל קענען אדורכקוקען דורך א שפארונקאלע (=סדק) אריינצוקוקען אין די מחיצה וואו די טאטע וועט זיין (=אני מאחל לעצמי שאזכה להציץ דרך סדק במחיצתו של אבא בגן עדן).

הרב יצחק בורשטיין
רב העיר אוסטרולענקא

אספר עובדה קטנה שיש בה ללמד על דמותו הגדולה של אבי הרה"ח ר' חיים זאב. בעירנו אוסטרולענקא היו מספר צעירים שנפלו במצודותיהם של הארגונים הציוניים ופרקו עול, שבת אחת שמע אבי שמספר צעירים משחקים כדור במגרש העירוני. אבי רץ לרב העיר שיפעל בענין והרב לא רצה, כי אמר שכשם שמצוה לומר... כך מצוה שלא לומר... הציע לו אבי שיתלווה עמו, כשהגיעו לשם ניגש אבי לדבר עמהם בנעימות ובענוות חן, ותיכף ומיד עזבו כולם, כה גדולה היתה השפעתו, אפילו עליהם.

מכתב מהרב משה בורשטיין
בו מתאר את אישיותו הרוממה של ר' חיים זאב – אביו של רפ"מ

בהקשר לכך אצטט ממכתב שכתב לי בן דודי ר' משה בורשטיין מירושלים מזכרונותיו על אבי, וכה היו דבריו: ...ואני זוכה לשמוע בשורות טובות מיוצאי חלציי של הצדיק הנסתר, דודי היקר לי מאז ומקדם, שעוד לא שכחתיהו, ומצלצלים עוד באזני כל דיבוריו שיצאו מפיו הק', ודבריו הנעימים ששמעתי ממנו בכל עת שביקרתי בביתכם באוסטרולענקא, אמנם אז היה שכלי קט בכדי להבין אותם, אבל עכשיו בעזר ובחסדי ה' אני מבין למפרע מה שעשה אתי, ואת הרושם החזק שנשאר אצלי במוחי ובלבי על כל ימי חיי, מה אומר לך, חביבי, אדמהו אכנהו אבל לא ידעתיהו, חבל על דאבדין, ואני נותן שבח והודיה לשמו יתברך על ההצלה פורתא וקצת ההבנה בהנהגת אביו הצדיק ז"ל בעת דברו אתי, והטעם המתוק הזה ארגיש עדי עד...

על סבי ר' משה צבי לא שמעתי הרבה, אבל אביו ר' זאב המכונה ר' וואלף זכה עוד להסתופף בצל הקודש של הקאצקער רבי, סופר עליו שפעם אחת יצא לדרך בערב שבת לכיוון העיר קאצק בכדי לשבות במשך השבת בחצר הקודש. בדרך עבר מעל נהר קפוא, ולפתע נשבר הקרח והוא נפל פנימה, בכוחות לא לו הצליח לצאת, ובמשך השבת שהה בכפר סמוך באכסניא של גוי. תיכף במוצאי שבת המשיך בנסיעתו לקאצק. כשנכנס לקודש פנימה, עוד טרם שהוציא הגה מפיו, אמר לו הרבי "וכי לא ידעת שלא יוצאים לדרך בערב שבת...".

דורות ישרים ומבורכים

ואלה שמות בניהם ובנותיהם: 1. דוואשה (עברה לארה"ב עוד קודם המלחמה. שמה לאחר נישואיה היה בערקאוויטש והתגוררה בבראנקס). 2. ישראל יצחק (הוא נפטר בצעירותו, עוד קודם שנולדתי). 3. יהודה אריה לייב. 4. יוכבד מלכה (שהיתה בסיביר בזמן המלחמה ולאחר מכן הגיעה לארה"ב ונישאה להרב חיים משה גוסטינסקי, שהיה חתן הרב מזאמושץ בזיווגו הראשון). 5. אסתר מרים (שנהרגה בגטו ורשה יחד עם שני אחייניה, בני אחי יהודה אריה לייב). 6. שרה (רוכברג). 7. משה צבי (בזמן המלחמה היה בצד של הרוסים בפולין ולאחר שכבשו הגרמנים את השטח לא שמענו ממנו עוד, הוא היה בן עשרים, וכבר היה חתן). 8. יענטע רחל (אשת ר' יחיאל מיכל יוסילבסקי, תלמיד החפץ חיים). 9. יחיאל מאיר (שקרוי ע"ש ר' יחיאל מאיר מגוסטינין). 10. ואני האחרון, ונקראתי פינחס מנחם על שמו של בעל השפתי צדיק, האדמו"ר מפילץ.

תמונה נדירה של ר' פינחס מנחם בילדותו
בעיירה אוסטרולענקא

בלי מזון ומחיה

אספר קצת מהווי הבית. בבית שררה עניות גדולה מאוד, דבר שאין לו היום אח ורע, בימינו מי שאין לו כסף בבנק נקרא עני, אמנם אז כשאמרו "עניות" התכוונו שבמשך כל ימות השבוע לא היה לחם לאכול כפשוטו, כשהיינו הולכים לחיידר היתה אמא שולחת אתנו פרוסת לחם קטנה ומטפטפת עליה כמה טיפות שמן, וכשהיה מצבינו טוב מעט יותר, היתה טובלת הלחם בסוכר, וזה כבר היה נחשב "מעדנים", מהדרין מן המהדרין.

(בהתחלה לא היה בבית 2 חדרים אלא חדר אחד, בפינה אחת היה מטבח, בפינה אחרת ישנו הוריי, חדרם היה מופרד ע"י ווילון באמצע שהי' קשור משני צידיו. בית הכסא לא היה, הס מלהזכיר, והיו הולכים מחוץ לבית, שם הי' שירותים ציבוריים).

השואל: מדוע היתה עניות גדולה כ"כ, האם האבא לא התפרנס?

בילדותי לא התעסק אבא לפרנסתו כמעט בכלום, על אף שהיה צעיר כבן חמישים והיו לו 10 ילדים, 5 בנים ו-5 בנות.

גורל אחד לה'

השואל: וממה התפרנס אז?

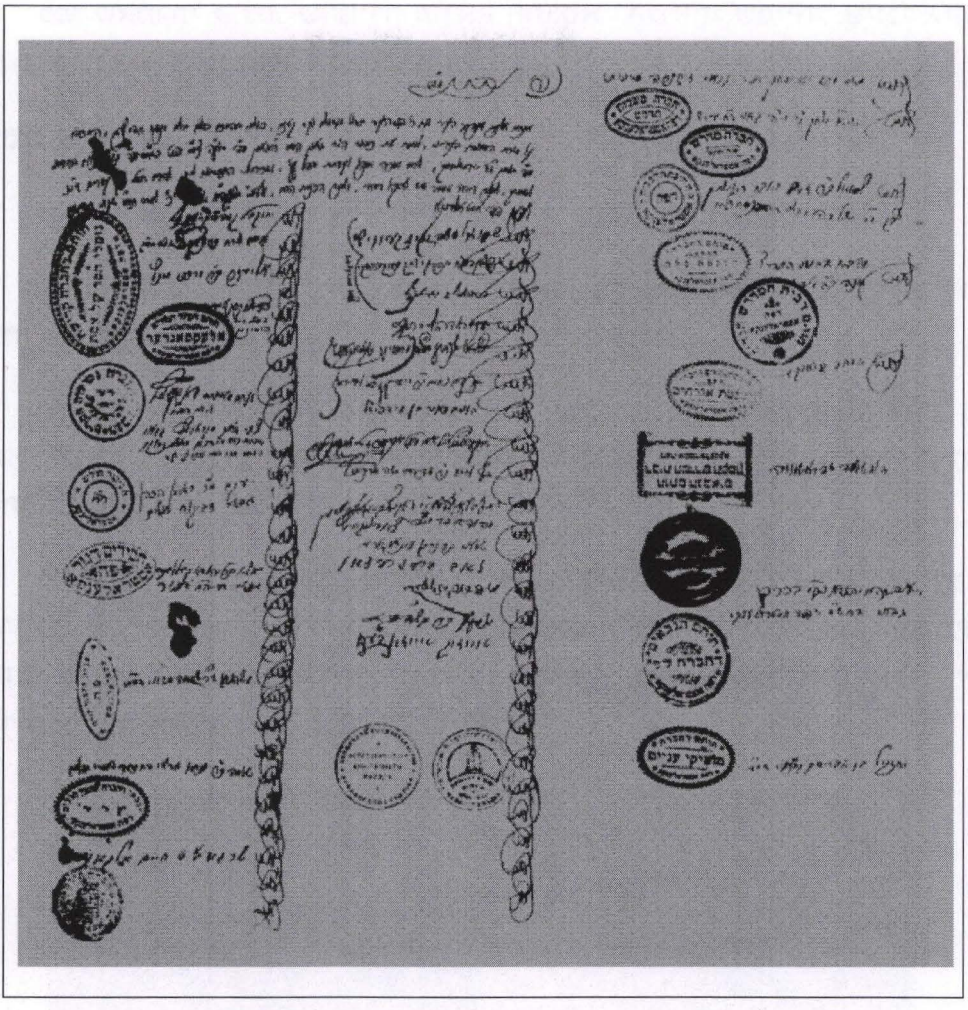
אבא היה עושה "פלעטן" (=הגרלות פיס), לדוגמא לפני חנוכה היה מביא מנורה מכסף, לפני פסח היה מביא גביע מכסף וכדו', ומוכר כרטיסי הגרלה בסכום פעוט, ומי שיעלה שמו בגורל, יזכה בחפץ.

השואל: והיכן היה עושה את זה?

בעיירה היה ביהמ"ד עירוני, הבהמ"ד היה ברחוב שנקרא "דער שוהל גאס", ושם היו הרבה מניינים בכל התפילות, רובא דרובא מהעיירה היו מגיעים בימות השבוע להתפלל שם, ובשבת התפללו החסידים כאו"א בבית מדרשו, היו בעיר הרבה חסידישע שטיבלך, שני שטיבלך של גור, רדזמינער שטיבל, אלכסנדר שטיבל, ובשטיבלך אלו היה אבא מסתובב ועושה הגרלות, ואני כילד קטן הייתי הולך ומתלווה עמו והיו קוראים לי "דער שמש'ל פון טאטן" (=השַׁמש'ל של אבא).

Ostroleka which is no more
by H. Gingold, (Sydney, Australia)

In recalling honest and observant Jews, I am reminded of another such Jew that I must mention: Velvel Chaim Melach, also called Velvel the *pletter* [raffler. The legend about him concerns the raffling of books (such as the Bible). His "wealth" was his (not small) family. He was a "son of the Torah", completely withdrawn from the world. One who could never believe that evil could exist in the world. Never felt sorry for himself and always gave to the community.

כתב הרבנות שהגישו תושבי העיר לרבם
בין החותמים ניכר החותמת של "חסידים דגור פה אסטראלענקא"

השואל: ומה עשה אביך בזמנו הפנוי כשלא התעסק בהגרלות?

אתה שואל מה עשה חוץ מזה... הרי גם בזמן הזה היה הוגה בתורה. הוא היה מניח על השולחן את החפץ שהיה מגריל, ומי שרצה "פלעט" (=כרטיס פיס) היה נרשם ומביא את הכסף לאבי, אבל הוא ישב ולמד כל הזמן, ולא היה מתרוצץ בין האנשים לשדלם לקנות כרטיסי הגרלה.

השואל: וכפי שהזכרת קודם שהיה ת"ח גדול...

כמו שאמרתי קודם, שהמורה הוראה התבטא בהלוייתו שמייחל שיוכל להציץ דרך סדק לראות מקומו של אבא בעוה"ב.

גירסא דינקותא

השואל: הזכרת מקודם על החיידר בעיירה, מאיזה גיל הלכתם לחיידר?

כשנהייתי בן 4 לקח אותי אבי לחיידר, אני עוד לא רציתי כל כך ללכת, עדיין רציתי לשחק, אבל אבא לקחני על כתפיו והוליכני לחיידר.

החיידר הזה היה חיידר פרטי ולא חיידר עירוני. כמה הורים היו שולחים את בניהם לביתו של מלמד פרטי, והיו משלמים לו זלאטע וחצי לשבוע (או לחודש), בכיתה היו בין 15 ל-20 ילדים.

לא היינו נוסעים לחיידר בעגלה, היינו הולכים ברגל מהלך של כעשר דקות. כשהיינו חוזרים בלילה כבר היה חשוך ועשיתי בעצמי לאנטערנע (=עששית), לקחתי בקבוק מזכוכית ושברתי את חלקו התחתון, בתוכו הכנסתי נר, וכך הייתי חוזר מהחיידר בחשיכה עם הלאנטערנע הביתי.

הרחוב המרכזי באוסטרולענקא

דער לאדזשער גאס – רחוב לודז באוסטרולענקא

השואל: הרחובות היו מרוצפים?

בוודאי שלא, ברחובות לא נסעו רכבים, אלא סוסים ועגלות, בכל העיירה היה רק מכונית אחת או שתים, הכבישים והמדרכות לא היו מרוצפים, ובחורף כשהיה יורד גשם או כשהיה השלג מפשיר, היתה כל העיירה מלאה בבוץ "בלאטעס" (=בִּיצות).

אני זוכר איך שמפעם לפעם היינו קופצים ונוסעים על ה"שליטען" (=מזחלת) של הגויים שהיו עוברים שם, כל זמן שהגוי לא שם לב יכלנו לנסוע אתו, אבל כשהי' שם לב הורה לנו מיד לעזוב, ואם היה הגוי רשע אף היה מכה בנו בשוט.

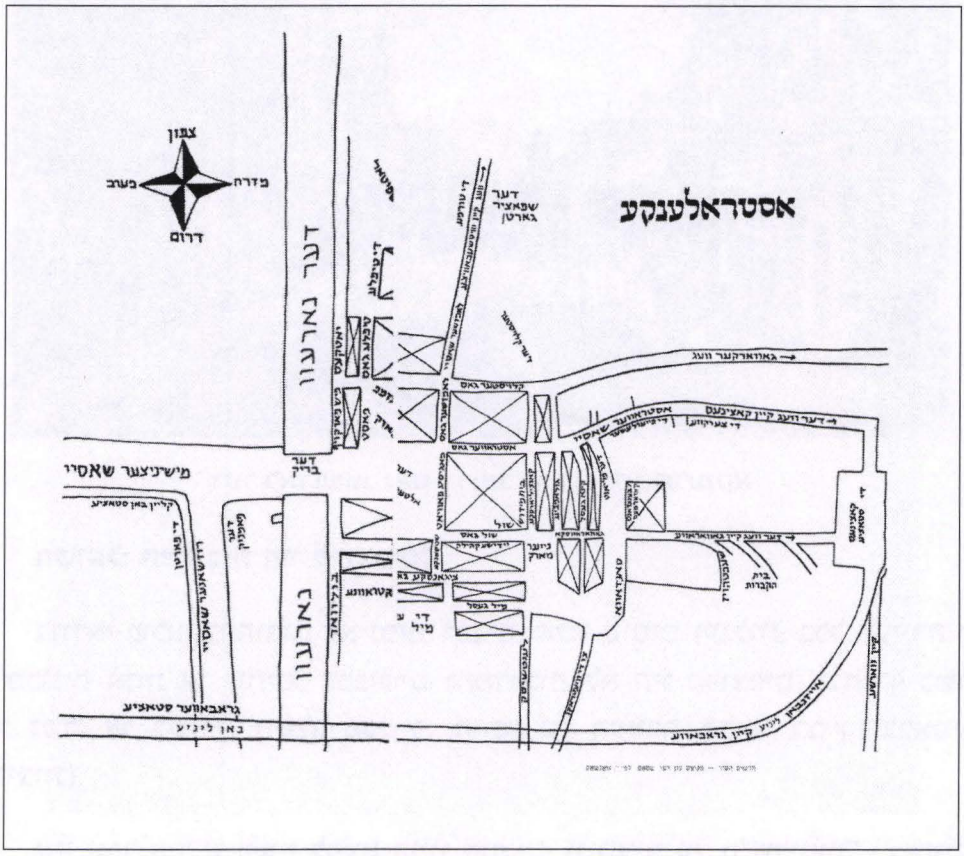
השואל: ועד גיל 11 למדת בחיידר זה?

לא, אלא עד גיל 6 – 7, ואז נכנסתי לשטאטישע ת"ת (=החיידר העירוני).

השואל: ומדוע מלכתחילה לא הלכת לת"ת העירוני?

כי אבא רצה שאלמד אצל צדיק מיוחד, וכזה היה בת"ת הפרטי. הת"ת העירוני לא היה באותו רמה של הת"ת הפרטי, ובכ"ז הרבי'ס שם היו בעלי צורה ובעלי

מדריגה, אבל באיזשהו שלב העביר אותי אבי לת"ת העירוני, משום שלא יכל לשלם את שכר לימודיי, והת"ת העירוני היה זול יותר.

מפת העיר אוסטרולענקא

אני זוכר שכשאבא הכניס אותי לת"ת שוחח המלמד עם אבי והקשבתי איך שהם מדברים ביניהם (כדאי' שפיל ואזיל בר אווזא ועיניה מטייפי, ב"ק צב:), ושמעתי איך שאמר המלמד לאבי: ר' חיים וועלוועל גלייבט מיר, יעדע נאכט ווען איך גיי שלאפען גייען אריבער ביי מיר אלע קינדער, אויף יעדער קינד טראכט איך אריין וואס פעלט אים, וואס ער דארף, און איך טראכט אויף יעדער קינד ביז איך שלאף אייַן (=ר' חיים וועלוועל, האמן לי, שבכל לילה בשכבי על מטתי, מעביר אני בזכרוני את כל תלמידיי, ואני מחשב מה חסר לכל אחד, ומה כל אחד צריך, ומתוך מחשבות אלו אני נרדם).

אבי היה מגיע מפעם לפעם לבקרני בת"ת ולבדוק שהכל אתי כשורה.

השואל: עד מתי למדת בת"ת העירוני?

אבי שנפטר בקיץ של שנת תרצ"ו. קצת קודם לכן הכניס אותי אבי לישיבת נובהרדוק בעירי אוסטרולענקא.

השואל: מדוע שלח אותך אביך לישיבת נובהרדוק ולא לישיבת גור?

לא היה אז ישיבה של חסידי גור מלבד המתיבתא בווארשא, אבל בגיל 11 לא יכלו להיכנס שם, אלא מגיל יותר מבוגר, ואני נכנסתי לישיבת נובהרדוק באוסטרולענקא בגיל 11.

מרבה ישיבה מרבה חכמה

השואל: מתי ואיך נוסדה ישיבת נובהרדוק באוסטרולענקא?

בערך בשנת תר"פ יזמה הישיבה המרכזית של נובהרדוק בוורשא, להקים מעין סניף באוסטרולענקא. ראשי הישיבה בוורשא ר' אברהם זלמן'ס (תלמיד מובהק של הסב"ק), ר' דוד בודניק (לימים ר"מ ומנהל ישיבת "בית יוסף" בדווינסק – לאטווי') ור' הלל ויטקינד פעלו רבות עד שהביאו לייסוד הישיבה החדשה בעירנו.

הישיבה – בדומה לשאר ישיבות נובהרדוק – נקראה "בית יוסף" ע"ש אבי שיטת נובהרדוק – הסבא קדישא – ר' יוסף יוזל הורביץ.

בני הישיבה השתדלו בכל כוחם להפיץ את שיטתם ובכך להכניס עוד ועוד בחורים תחת כנפי השכינה. בני הישיבה היו מסובבים בעיירות הסמוכות ומאספים את צעירי הצאן, ושואלים אותם: בן אדם, הבט סביבך והתבונן, לאן אתה הולך?! לאן הנך רץ וממהר?! מה יביאו לך כל יגיעותיך?! האם לא ראית את הדורות הקודמים?! האם לקחו עמם את יגיעותיהם לעלמא דקשוט?!

הבחורים השקיעו בפנימיות לבם להגיע לדרגות נעלות ונשגבות בשלימות האדם, הן בבין אדם למקום והן בבין אדם לחבירו.

הימים היו ימים קשים ליהדות, ברוחניות ובגשמיות, כשמצד אחד מאיימת האנטישמיות, ומהצד השני מאיימת ההשכלה וכל גרורותיה.

ובתוך כל הים הסוער הזה קמה וניצבה ישיבת נובהרדוק לתפארת, כחומה מפני הפולשים וכסכר מפני הגלים.

ראשי הישיבה באוסטרולענקא היו: ר' חיים גלאדשטיין וגיסו ר' משה דוד שארף. מנהל הישיבה היה ר' חיים בילינצקי. גבאי הישיבה והאחראי הראשי היה ר' יוסף נאסיעלסקי, הוא נשא בעול הישיבה על כל פרטיה ודקדוקיה, יחד עם עוד בעלי בתים ובראשם רב העיר הרב יצחק בורשטיין.

בישיבה היו ארבע כיתות, ובסך הכל היו כשמונים בחורים.

בהתחלה שכנה הישיבה במבנים זמניים, ולאחר תקופה עברה לבנין משלה ברחוב קילינקאגא בסמוך לרחוב גידאנסקא.

השואל: מה עוד היה בישיבת נובהרדוק בעירך?

המגידי שיעור היו כולם בחורים. בנוסף לכך היה שם מנהל ר' זלמן מינסקער, הוא היה בעל מדריגה מיוחד, אברך מלא וגדוש ביראת שמים. הוא היה יושב בזמן סעודה שלישית יחד עם הבחורים ושר עמהם זמירות אויף א חסידישער אופן (=כמנהג החסידים). היתה לו מתיקות עצומה בשירתו. איני יודע להסביר מדוע, אבל זה משך אותנו במשיכה עזה, עד כדי כך שאנשים שעברו ברחוב ושמעו את זמירותיו היו מוכרחים לעצור ולהאזין, מתוק מדבש.

השואל: מה היה תפקידו של המנהל ר' זלמן מינסקער?

מגידי השיעור לא היו מוסרים שיעורי מוסר, ורק המנהל היה מוסר שיעור מוסר, וכן הראש ישיבה.

שמן שסכתני אמי

ברצוני לספר קצת אודות אמי, יהי רצון שיהיה לזכות עבורה ועבור נשמתה, ושתגן זכותה עלינו.

בימינו לא רואים מאמע (=אמא) מהסוג הזה. במשפחתינו היו 10 ילדים ואני הייתי הבן זקונים, אמא גידלה את עשרת ילדיה בדירה של חדר אחד בלבד, לא היה שם עלעקטריק (=חשמל), וגז לא היה בכל העיר, מים היו צריכים לשאוב ממקום

רחוק, אמי היתה לוקחת אותי לשאוב מים והיו צריכים לסובב "אייזערנע קאלבע" (=גלגל ברזל) שגרם למשיכת שרשרת שבסופו היה דלי. פעם אחת בהיותי כבן 6 שנים בעת שמשכה בשרשרת לא שמה לב ונשמטה השרשרת מידה ופגע הדלי בראשי והתמוטטתי, גם אמא כמעט התמוטטה מרוב צער. מאותו מכה קיבלתי סימן בגופי עד היום הזה. עדיין אני זוכר את הסיפור ואיך שאמי הצטערה על כך ביותר, וב"ה שנשארתי בחיים.

אמי מעולם לא התרעמה על מידותיו של השי"ת. אי אפשר לתאר את העניות שהיתה בבית. בימינו אין כדבר הזה כלל. את השאריות שזורקים היום לפח לא היה אצלנו בזמנים הכי טובים. במשך השבוע היה מעט לחם אבל לא כדי שביעה, אבל מעולם לא התרעמה.

ברם עבור שבת היתה אמא מכינה חלות, היינו מצפים לזה כל ימות החול. אני זוכר שביום שישי הייתי תמיד שמח מאד, הבית היה מריח ממאכלי השבת, והייתי מצפה לזה כל היום.

תלמידי ישיבת נובהרדוק באוסטרולענקא

בבית אבא

בליל שבת הייתי הולך עם אבי להתפלל. בחזרתו מן התפילה היה מתיישב בבית ללמוד למשך הרבה זמן קודם הסעודה. בשבתות החורף היה לומד בכל מיני ספרים למשך ג' שעות. וכן היה לומד אז עם הבנים. הבית היה אז מעין מקדש מעט.

בית המדרש הגדול באוסטרולענקא - דער שטאטישער שוהל

בן דודי ר' משה בורשטיין (אני עוד הייתי בחתונתו בהיותי בן 9) סיפר לי כך: "פנחס מנחם, אני גדלתי אצלך בבית, אתה היית עדיין ילד קטן מאד, מה אספר לך, התוכל להבין איך היה נראה ביתך בלילי שבתות, בית מלא אורה, היה שם אור מגן עדן, ואת הקדושה של העבודת ה' של אביך יכלו למשש בידים ".

אמא קרבתני מאד על אף שמשפחתינו היתה מרובה בנפשות, 10 ילדים, ובכ"ז לא היה שום חסרון באהבתה אותנו, אלא היתה מראה חיבה ואהבה לכל אחד מאתנו.

עוני ומחסור

זכורני שביום שישי היתה אמא "ממלאת תאוותי". ביום שישי היה "יום השוק", וכשהלכה לקנות דגים קנתה גם כמה דגים קטנים, והיתה זורקת אותם לתוך

התנור למעט זמן, וכשאכלתי את זה הרגשתי שאין טעם טוב יותר מהדגים הצלויים האלו, וזה השביע אותי עד לקידוש של ליל שבת. וכן מעת לעת היתה אמא דואגת לי שיהיה לי במה להשביע את רעבוני.

לפעמים הייתי שוהה בחדרי ומביט לחצר האחורית של ביתינו, שם זרעתי כל מיני ירקות, בצל צנון וכן פרחים ריחניים, שהיו נפתחים מאור השמש וכל השכנים היו מודים לי על כך.

רחבת השוק באוסטרולענקא
(מאחור נראה בית המדרש הגדול - דער שטאטישער שוהל)

עוד הנני זוכר שכשהיה חולה בבית היתה אמא הולכת לשוק וקונה "תפוז" לסחוט עבור החולה. ואני הייתי לוקח לעצמי את הקליפות ושומרם, ובכל יום הייתי אוכל קצת מהחלק הלבן של הקליפה, הייתי בטוח שאוצר גדול נפל לידי - קליפת תפוז.

השואל: מה היתה תחושתך על העניות ששררה אז?

אני זוכר שהרגשתי שילדים אחרים מבין שכניי יש להם יותר מאשר לנו, ומי מדבר אם יצא ילד עם שטיקעלע לעקאך (=חתיכת עוגה), אז היתה לשוני מתגלגלת... ק"ו אם היה זה עוגה ממולאת ב"מאהן" (=פרג), אולם הייתי מתבייש לבקש מהשני והייתי חושב לעצמי שאני צריך לשמוח במה שיש לי.

אחותי דוואשקע סיפרה שפעם אחת בילדותה שהתה לבד בבית ואמא היתה בחוץ, כשלפתע ברחה מהבית וצעקה לאמא: מאמע! פיס! פיס! (=אמא! רגלים! רגלים!) ואמא לא הבינה מה קרה וחשבה שהיא יצאה מדעתה, עד שנכנסה לבית וראתה שהשכן מהקומה העליונה קפץ מהשולחן לרצפה ורגליו שברו את הרצפה וחדרו לתוך ביתינו כנברשת...

כי אבי עזבני

באותה תקופה חלה אבי. אחי יחיאל מאיר נסע לעיירה גור בכדי להעתיר רחמים מול פני הקודש – האמרי אמת. בהגיעו שטח בפני הרבי את מצבו של אבי. הרבי פנה לעברו ושאל "האסט גוטע חבירים"? (=האם יש לך חבירים טובים). יחיאל מאיר חשב לתומו שהרבי לא שמע את בקשתו וחזר עליה שוב, ברם הרבי בשלו, ושואלו שוב האם יש לו חבירים טובים, יחיאל מאיר שעמד בהלם ענה שכן והוסיף שלא בשביל זה הגיע אלא בכדי לבקש ברכה על אביו החולה, והרבי האמרי אמת שואלו שוב על חביריו תוך כדי שהוא מוסיף "אז מ'האט גוטע חבירים קען מען אלעס דורכברעכען" (=אם יש לאדם חברים טובים, ניתן לצלוח את הכל).

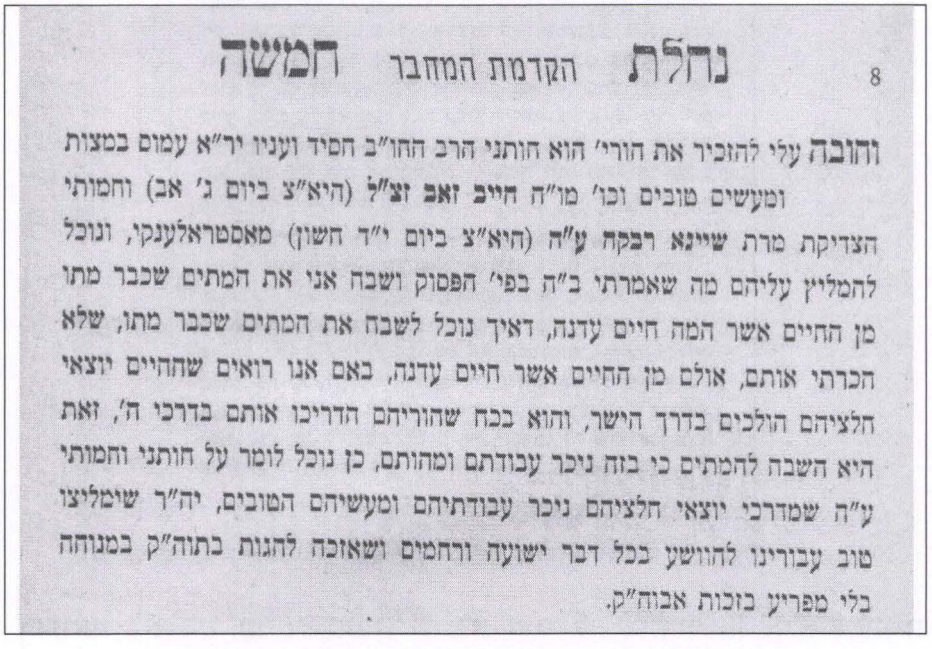

ה"אמרי אמת" מגור קודם המלחמה
מוקף בצעירי הצאן

יחיאל מאיר הבין ששערי שמים נסגרו, וכבר נגזרה הגזירה, ברם מילים אלו שיצאו מן הקודש ליווהו וחיזקוהו לעבור ולצלוח את כל שנות האימה.

כשנהייתי בן 12 נפטר אבי, והוא בן נ"ח שנים. ידעתי קודם פטירתו שהוא חולה אבל לא ידעתי ממה, כשנפטר שלחו טלגרמה לאחי ר' יחיאל מאיר, שאביו נפטר ושיבוא להלויה, הוא היה אז כבן 15 שנה, ולמד בישיבת נובהרדוק בפולטוסק.

המרא דאתרא לא היה אז בעיר, ולכן הספידו המורה הוראה, באמצע הספדו נשמעו לפתע קולות של בכי מר, וראו שיחיאל מאיר, הבחור'ל מפולטוסק הגיע מהישיבה, והמורה הוראה החל למרר בבכי ואמר: "כבר איני צריך לומר כלום, ס'רעדט זיך פון זיך אליין" (=הבכיות של היתום מדברים בעד עצמם).

8 נחלת הקדמת המחבר חמשה

וחובה עלי להזכיר את הורי' הוא חותני הרב החו"ב חסיד ועניו יר"א עמום במצות ומעשים טובים וכו' מו"ה חייב זאב זצ"ל (היא"צ ביום ג' אב) וחמותי הצדיקת מרת שיינא רבקה ע"ה (היא"צ ביום י"ד חשון) מאסטראלענקי, ונוכל להמליץ עליהם מה שאמרתי ב"ה בפי' הפסוק ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה, דאיך נוכל לשבח את המתים שכבר מתו, שלא הכרתי אותם, אולם מן החיים אשר חיים עדנה, באם אנו רואים שהחיים יוצאי חלציהם הולכים בדרך הישר, והוא בכח שהוריהם הדריכו אותם בדרכי ה', זאת היא השבח להמתים כי בזה ניכר עבודתם ומהותם, כן נוכל לומר על חותני וחמותי ע"ה שמדרכי יוצאי חלציהם ניכר עבודתיהם ומעשיהם הטובים, יה"ר שימליצו טוב עבורינו להוושע בכל דבר ישועה ורחמים ושאזכה לחגות בתוה"ק במנוחה בלי מפריע בזכות אבוה"ק.

תיאור על ר' חיים זאב (אביו של רפ"מ), מתוך ההקדמה שכתב חתנו ר' חיים משה גוסטינסקי בספרו "נחלת חמשה"

ושמרו דרך ה'

לאחר השבעה אסף אחי הגדול ר' לייבל (כבר היה לו אז בן בגיל 13) את כל בני המשפחה למסור לנו את צוואתו של אבא, והוראותיו הפרטיות לכל אחד מאתנו.

חיים וועלוול מלאך

געוויסן האָט מען אים אין שטאָט „דער פלעטניק". ער פלעגט „פלעטן" סידורים, מחזורים, גמרות אדער אַזוי עפּעס אַ קאָסטבאַרע זאַך. וואָס ער פלעגט אַפּקויפן און מאַכן אַן חיימישע לאָטעריע.

געווען אַ ייִד אַ „שטאַרקער" חלוש, אַ געזונטער חסיד און נישט געהאַט קיין פרנסה. אייגנטלעך אין אַן ערב יום־כיפור טרעף איך אים אַן אין גאַס. ער איז געווען, נישט ווי זיין שטייגער, זייער אומעטיק. „וואָס איז מיט אייך, ר' וועלוול? היינט איז דאָך עפּעס אַ טאָג, וואָס איז אַ מצווה צו עסן אין צו טרינקען?" — פרעג איך אים. אָנשטאָט אַ תשובה — זענען זייַנע אויגן פול געוואָרן מיט טרערן... ווען ער האָט זיך באַרואיקט, האָט ער מיר דערציילט ווי דער דאָקטער האָט אים געזאָגט, אַז מאָסטן איז מאַרבזונדן פאַר אים מיט סכנת־נפשות. האָט ער באַשלאָסן גיין צום רב און זיך מיט אים שואל־עצה זיין. צו זיין גרויס מאַרצווייפלונג, האָט אים דער רב אויך געהייסן טאָן אומבאַדינגט דאָס אייגענע: עסן! „אַזוי אומגליק, איז דאָך זינט בריאת העולם נישט געווען!" — האָט ער אויסגעשריגן מיט אַ וווייטיק, פון זיין שווערער קראַנקייט האָט ער אין דער רגע בכלל נישט געטראַכט. מיט דעם האָט ער שוין שלום געמאַכט, אָבער, געוואָלד געשריען, ווי קאָן מען עסן אום יום־כיפור! — אויף דעם האָט ער בשום אופן נישט געקאָנט איינגיין.

אין די מאַמענטן האָב איך אַ טראַכט געטאָן פון דעם גרויסן זכות־זוכער אויפן כלל־ישראל: ר' לוי יצחק בעורדי־טשעווער: אַז וואָלט ער צוגעטראָגן נאָך אַ פאַרטיידיגונגס־טענה אויף יידן בייַ זיינע דין־תורות מיטן ריבונו־של־עולם, אין די עשרת ימי תשובה, אַט איז אַ מוטטער: חיים וועלוול מלאך פון אָסטראָלענקע, וואָס איז גרייט מקריב־צו־זיין זיין גאַנצן פיזישן קיום צוליב אַ מצווה, און איז צעבראָכן דערפון, וואָס ער קאָן זי נישט מקיים זיין, כאָטש די הייליקע תורה אַליין האָט אים פון דער דאָזיקער מצווה באַפרייט...

מתוך ספר זכרון – "יזכור אוסטרולענקא"

בצוואה לא היו ענייני ממון, כי לא היה לו (מחייך...), אלא הנהגות איך להתנהג.

את הצוואה מסר אבי לאחי שמונה ימים קודם פטירתו בחדר סגור בבית, ואיני זוכר אם הצוואה נמסרה בכתב או בע"פ.

לכל אחד השאיר אבי צוואה והנהגה נפרדת, כשקרא לי אחי אמר לי שכשאבא דיבר עלי בכה הרבה. ושאל אותו אחי: "טאטע, אויף וואס ווויינסטו? (=אבא, על מה

הנך בוכה?) הרי הוא לומד בישיבה, הרי הנך מרוצה" וענה לו אבי "איך האב נישט זוכה געווען איהם מחנך צו זיין" (=לא זכיתי לחנכו ולגדלו), ולכן הורה לי אחי שעלי להשלים בעצמי כל מה שלא הספיק אבי לחנכני, ללמוד חזק, להתנהג טוב ולהתפלל כדבעי, והבטיח לי שיעמוד לימיני.

יתום ואלמנה

השואל: ממה התפרנסה אמך כשאביך נפטר?

שאלה טובה. כשאבי נפטר כבר למדתי בישיבת נובהרדוק בעירנו, לשם שלחני אבי, בישיבה לא היה מטבח כדבעי, הבחורים הצעירים משיעור א' ב' וג' היו אוכלים "טעג", והבחורים משיעור ד' (בערך בגיל 15) היו מגיעים אלינו הביתה לאכול, כל יום היו מגיעים אלינו כחמש עשרה בחורים, ואמי היתה מבשלת עבורם מאכלים טובים, הבחורים היו מרוצים מאד, והישיבה היתה משלמת עבור המצרכים וגם הוסיפו לה מעט בשכרה. הישיבה איפשרה למשפחתנו לאכול מהמאכלים ודבר זה היה הצלה עבור המשפחה, שמאז לא היה חסר לחם בבית. עכ"ז זכורני שלפנות ערב הייתי מרגיש רעבון ולא היה לי במה להשקיטו.

משרדי הקהילה באוסטרולענקא

פרק שני

מרבה ישיבה מרבה חכמה

פולטוסק

השואל: במשך כמה שנים למדת בישיבת נובהרדוק באוסטרולענקא?

נכנסתי לשם בגיל 11 לזמן הקיץ ולמדתי שם עוד 2 זמנים, ס"ה משך שנה ומחצה. לאחר חג הסוכות נסעתי לישיבת נובהרדוק בפולטוסק, שם נכנסתי בשיעור ב' והמשכתי שם גם בשיעור ג' (בפולטוסק למד גם אחי יחיאל מאיר, אבל כשהגעתי לשם כבר עבר לביאליסטוק).

השואל: מי שלח אותך לפולטוסק?

אבי כבר נפטר אז, אבל הדרך הזו כבר היתה סלולה ע"י האחים שלי, שלמדו במתכונת הזו.

דקות של פרידה

השואל: מה היו תחושותיה של אמך כשנסעת לישיבה?

זה היה כחצי שנה קודם המלחמה, הייתי אז ילד רך בשנים ולא הרגשתי את ריח המלחמה המתקרבת ובאה. נפרדתי מאמי אבל לא ידעתי שהפרידה הזאת היא פרידה לעולם.

באותו בוקר שנסעתי לישיבה, ליוותה אותי אמי לאוטובוס, והתיישבתי בפנים. כשראיתי שעדיין מתמהמהים, ירדתי מהאוטובוס לשוחח עמה עוד קצת.

אמי עמדה שם עם מטפחת גדולה וכיסתה את פניה. כשקראתי לה גילתה את פניה וראיתי שהיא בוכה, ושאלתי אותה: מאמע, פארוואס ווייגסטו? איך פאר דאך

אין ישיבה, ס׳איז דאך די בעסטע זאך, איך פאר לערנען (=אמא, מדוע תבכי, הרי אני נוסע לישיבה, שזה הדבר הטוב ביותר, שאני נוסע ללמוד), וענתה לי: איך וויין פון גליק, דו ביסט מיין יונגסטע זוהן, און די פארסט און ישיבה לערנען, דאס איז מיין גרעסטע גליק (=אני בוכה מרוב אושר, אתה בני הצעיר והנך נוסע ללמוד בישיבה, זה האושר הכי גדול עבורי), ובירכה אותי ונפרדתי ממנה לשלום.

אמי היתה אשה גדולה וחשובה, ובודאי הרגישה שזוהי פרידתה ממני, גם אם איהי לא חזי מזלה חזי.

השואל: מה עוד לקחת עמך לישיבה?

זלאטע וחצי, חצי זלאטע עבור הנסיעה בחזור בסיום הזמן, ועוד זלאטע להוצאות במשך מחצית השנה הקרובה...

חוץ מזה לקחתי עוד סט אחד של מלבושים, וכמה עוגיות שאמא אפתה ושלחה עמי "צידה לדרך".

במשך הנסיעה החלפנו אמצעי תחבורה מספר פעמים, מאוטובוס לעגלה ומעגלה להסעה אחרת. אחד מקטעי הדרך עשינו על עגלה רתומה לסוסים, העגלה היתה של בעל מלאכה שהיה מוכר ברזלים, והיה מוליך את הברזל מעיר לעיר בכדי למכור, והיה מעלה אנשים במחיר זול להצטרף ל"נסיעה", קשה לומר שזו היתה "עגלה" אלא מספר ברזלים קשורים בשלשלאות ועליהם מונחים רצועות ברזל, ומי שהצטרף לנסיעה היה צריך לשכב על הברזלים ולהיתפס בהם בכל כוחו. כך נסעתי לישיבה...

חבורתא קדישתא

כשהגעתי לישיבה בפולטוסק הייתי מסודר בכל הדברים, היה לי שם מג"ש ר׳ הירש חוניקר, שהיתה לו הדרת פנים כמו חסידישע רבי, והוא עדיין בחור בן כ"ח שנים, הוא היה תלמיד של ר׳ שמעון שקופ ור׳ ברוך בער, והשלים את עצמו ב"מידות" בביאליסטוק, דער בעסטער מגיד שיעור וואס קען נאר זיין (=המג"ש הטוב ביותר שיכול להיות).

השואל: מי היה ראש ישיבתכם בישיבה בפולטוסק?

ראש הישיבה היה ר' יצחק עליפאנט, מהעיר סלונים, תלמיד הסב"ק, גיסו של ר' אברהם יפה'ן (ר' יצחק נישא לאחותו של ר' אברהם יפה'ן). בעיר פולטוסק היתה הערכה עצומה אליו, עוד יותר מאשר למרא דאתרא (שגם כן היה אדם גדול).

בפולטוסק היו בערך 3000 משפחות עם שטיבלך ומוסדות. ראש הישיבה היה מתפלל שחרית בשטיבל של חסידי גור, ובשבת היה לובש קפוטה ממשי עם גארטל, וכששאלוהו על כך אמר "וואס טוהט מען ניט פאר הרבצת תורה" (=מה לא עושים בשביל הרבצת תורה), שע"י כך יתקרבו יידישע קינדער לישיבות שיראו שאין אנו מתנגדים לדרך החסידות (העיר היתה עיר חסידית).

בכל יום היה ראש הישיבה מוסר שיעור בגמ' לשיעור הגבוה – שיעור ד', ופעם בשבוע היה מוסר פלפול לכל תלמידי הישיבה. הוא היה גם בעל מוסר גדול. בשלוש סעודות ובמוצ"ש היה מוסר שיעור במוסר.

תלמידי ישיבת נובהרדוק בפולטוסק, שנת תרח"צ

השואל: היכן היו הבחורים ישנים בישיבת פולטוסק?

בישיבה לא היתה פנימיה. הנהלת הישיבה עשו רשימה של כל בתי הכנסיות בפולטוסק ומספר הספסלים שיש בכל אחד מהם, והיו משבצים לכל בחור ספסל באחד מבהכנ"ס. אני ישנתי על ספסל בראדזימינער שטיבל.

בתי הכנסיות היו קרים מאד בלילה, בחלק מבתי הכנסיות היו הגבאים מוסיפים עצים להסקה בכדי שיהיה חם בתחילת הלילה.

השואל: והיכן הייתם אוכלים?

הישיבה לא סיפקה אוכל כלל, הבחורים היו משובצים לאכול אצל הבעלי בתים בעיר, כל יום אצל משפחה אחרת. קראנו לזה "טעג" (=ימים), יום ראשון אצל פלוני ויום שני אצל אלמוני וכו'.

מי שנתמזל מזלו אכל אצל יהודי אמיד שהיה מאכילו ברווח, ומי שלא נתמזל מזלו ויום אחד הודיעו לו שאינו יכול יותר לבא לאכול, היה חסר לו מאנטיג, דינסטיג וכדו' (=יום שני, יום שלישי וכדו').

הבחורים היו מתבדחים שמי שיגריל ויזכה בלוטו יקנה שבעה בתים, כדי שיהיה להיכן להתארח כל יום בקביעות, ולא יצטרך לחפש... זו היתה פסגת המושגים של הבחורים בעוה"ז!

חנוכה בישיבה

חנוכה בישיבה היה יום טוב של ממש. היינו מתכנסים בצוותא לשמוח בשמחת החג בסעודת מצוה ובשירות ותשבחות. זכורני שהמשגיחים והמעוררים היו מחדירים בנו רוח של מסירות נפש והקרבה כדוגמת חשמונאי ובניו. ונסכו בנו כוח להילחם נגד אווירת הרחוב כדוגמת הרבים ביד מעטים וזדים ביד עוסקי תורתך.

המשגיחים שהיו מעוררים אותנו בחנוכה היו מצטטים את הגמ' במסכת יומא א"ר אסי למה נמשלה אסתר לשחר, לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הניסים, ומקשה הגמ' והא איכא חנוכה, והגמרא עונה ניתנה לכתוב קא אמרינן, שאסתר נכתבה במגילה ונכנסה לספרי הקודש, ואילו נס חנוכה לא ניתנה להיכתב. ודרשו המשגיחים שנס פורים היה לגופות ולכן ניתנה להיכתב, כי כולם שווים בו, שכולם היו באותו הגזירה וייחלו להינצל, אבל בחנוכה היתה גזירה רוחנית, שבת חודש ומילה ולא כולם שווים בזה ולכן לא ניתנה להיכתב כי כל אחד מרגיש את שמחת החג בצורה שונה, וככל שהאדם קשור יותר בעץ החיים מרגיש יותר את עוצמת הנס.

פרק שלישי

שלהבת נובהרדוק

באר חפרוה שרים

השואל: מה המושג של "ישיבת נובהרדוק" ומי יסד שיטה זו?

אתה רוצה לשמוע ככה על רגל אחת, "מה המושג של ישיבת נובהרדוק...?" ס'איז געווען א וועלט! (=זה היה עולם שלם), הישיבה נתייסדה ע"י הסבא קדישא מנובהרדוק ר' יוסף יוזל הורביץ, הוא החל בהקמת הישיבות בשנת תרנ"ז, הוא היה תלמיד של ר' ישראל סאלאנטער, שהיה תלמיד של ר' יוסף זונדל סלנטר, שהיה תלמיד של ר' חיים וולוז'ינר, שהיה תלמידו הגדול של הגר"א.

הסבא קדישא

ר' יוסף יוזל נולד בשנת תר"י בעיר קורטוביאן הסמוכה לשאוולי פלך קובנה. אביו, רבה של העיירה, ר' שלמה זלמן זיוו (אח"כ החליף את שמו ל"הורביץ"), היה מפורסם בדורו כאיש צדיק וגדול בתורה. לר' יוסף יוזל היו שלשה אחים וארבע אחיות, אך הוא הצטיין ועלה על כולם בכשרונותיו ובמוחו המזהיר. בנערותו גילה אומץ רוח וחריפות לימודית, ובבחרותו כבר היה משמיע "שיעור" בישיבה העירונית בקעלם. בהיותו בן י"ח, נשא אשה מן העיירה שוויקשנה, הסמוכה לגבול הפרוסי. בין אירוסיו לנישואיו נפטר חותנו, והניח אלמנה ושמונה ילדים קטנים. ר' יוסף יוזל קיבל על עצמו את עול הפרנסה של כל המשפחה, ומשום כך נכנס מיד לעולם המסחר. הסחורה היתה באה מפרוסיה, ולרגל מסחרו היה נוסע לעיתים קרובות לממל, שהיתה מרכז גדול ליבוא וליצוא ועיר נמל ידועה. ר' יוסף יוזל הצליח מאוד במסחרו ועשה חיל.

בזמן ההוא ישב בממל ר' ישראל סאלאנטער, מחולל תנועת המוסר, והיה מפיץ בה תורתו ושיטתו. פעם פגש את ר' יוסף יוזל אץ לרגל מסחרו, עכבו ושאלו: "אברך, למה אתה רץ כל כך, ולאן?" והתחיל ר' ישראל לדבר עמו ונתיידדו. מאותו יום ואילך היה ר' יוסף יוזל מקפיד להיפגש עם ר' ישראל סאלאנטער. כל פעם שהיה בא לממל, היה נפנה מעסקיו מעט, בכדי להיפגש עמו.

באחד המפגשים שאלו ר' ישראל סאלאנטער על סדר יומו, ותמה עליו האם בזה ממלא הוא את תפקידו בעוה"ז? ואמר לו ר' יוסף יוזל שצריך לפרנס את משפחתו, ושאלו ר' ישראל סאלאנטער "אבער מיט וואס דאך וועט מען אנקומען צו יענע וועלט"? (=ברם בכ"ז עם מה ועם איזה זכות יבא לעולם הבא?), הדברים חלחלו לעצמותיו של ר' יוסף יוזל, והתבונן הרבה בדברי רבו, ועזב את מסחרו בעסק התכשיטים ונפרד מכל עסקיו.

שמעתי שר' יוסף יוזל הוריד את נעליו בפני כל סוחר וסוחר שהיה מתעסק עמו וביקש מחילה, ונפרד מכל אחד ואחד מהם עולמית. והסתיר את עצמו במערה במשך שבע שנים, ובעל ערוך השולחן היה מגיע ללמוד עמו שם מדי יום ביומו והיו לו עוד חברים שלמדו עמו נגלה ונסתר, ונעשה אדם גדול.

לילה אחד כשהסב"ק יושב והוגה בתורה בבקתתו, הגיע הנר לקיצו ואפלה שררה במקום, קם הסב"ק ואמר שהוא מאמין באמונה שלמה שמשמים יכולים לספק לו נר. תיכף ומיד ראה יד מושטת דרך החלון ובתוכה נר, ויהי לפלא. הסב"ק שמר חלק מהנר לזכרון. ברם לאחר תקופה נשרפה שארית הנר ההוא, אז פנה הסב"ק פנה לנוכחים ואמר שטוב מאד שנשרף, כי לאמונה ובטחון לא צריכים הוכחות וראיות.

כשיצא מהמערה חזר ונפגש עם חבריו, אמר לו אחד מידידיו: ר' יוסף! דאס אלעס? זיך אליין מתקן צו זיין? האם זה העסק הגדול? ס'איז נישט גענוג! (=ר' יוסף! זה הכל? לתקן את עצמך, האם זה העסק הגדול? אין זה מספיק!), שאלו ר' יוסף יוזל, ומה אעשה, וא"ל שיש אלפי ילדים שמסתובבים ברחובות וגדלים להיות "ערב רב", צריכים להקים ישיבות ולהכניס לתוכם בחורים צעירים בכדי שלא יסתובבו ברחובות, וממילא יגדלו בני תורה. כששמע זאת ר' יוסף יוזל, התחיל תיכף בהקמת ישיבות נובהרדוק. הישיבות הראשונות הוקמו בחארקוב, רוסטוב, קייב ומינסק, שהיו כולם עיירות גדולות, היה זה בתקופת הצאר – הקיסר הרוסי.

השלטונות התנכלו מאד לסבא קדישא, בראותם שהוא סוחף אחריו את צעירי הצאן בדרשותיו הנלהבות ובדרכו הנפלאה. יום אחד הגיע אליו טרוצקי (יהודי שמרד רח"ל) מגדולי הקומוניסטים, ובידו צו מהשלטון שירשו לו לשאת נאום בישיבה, הסב"ק הסכים תיכף לבקשתו, ברם תנאי אחד הוסיף הוא רוצה לדבר כמה מילים לפני שישא את נאומו, ויהי כשמוע טרוצקי את בקשתו עזב תיכף את המקום כי כבר שמע את כוחו של הסב"ק בדיבורו, ופחד ממה שיאמר עליו ויהפכנו ללעג ולקלס בעיני השומעים.

פעם אחת זימנו את הסב"ק למשפט ודנו אותו למוות, ברם כאשר הגיע החייל להרגו נתקע אקדחו ולא יכל להשתמש בו, ניסה שוב ושוב, וכשלא עלה בידו בשום אופן, הבין שדברים בגו ושחררו לנפשו.

בשנת תר"פ לאחר שהקים שבע ישיבות, נפטר, אז החלו לפתוח ישיבות נובהרדוק גם בפולין.

מוסר ה'

השואל: במה היתה ישיבת נובהרדוק שונה משאר ישיבות, ומה ייחד אותה?

זה היה שונה מישיבות אחרות. הסבא קדישא בנה את הישיבות עם היסוד של "לימוד המוסר", שצריכים ללמוד מוסר בכל יום, לכה"פ שעה, חצי שעה קודם מנחה ועוד חצי שעה קודם מעריב. שעה זו היתה הכרח.

היו לומדים מוסר בהתפעלות, לא היו לומדים בחברותא, אלא כל אחד לעצמו, ס'איז געווען דארט אזא געשריי, אזעלכע געוואלדענע'ס! (=היה שם כזה שאגה, כאלו קולות!) פעם אחת נכנס איש זר ולא הבין על מה צועקים ומה קרה, ששמע צעקות "למה לי חיים... (מל' הרבינו יונה) כי עיקר חיות האדם להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו למה לי חיים..." (מל' הגר"א) (בוכה) "אז מ'ארבעט נישט אויף די מדות ברענגט די גאנצע לעבן צו צו גארנישט..." (=כשלא עובדים לתקן את המדות, לא ישיג שום תועלת בעולם).

עוד מסופר על בעה"ב אחד שביקר בישיבה בזמן הסדר מוסר, ואמר לסבא קדישא ר' יוסף יוזל, שהישיבה נדמית בעיניו כ"בית משוגעים", לשמע הדברים חייך ר' יוסף יוזל ואמר: "הנני מסכים לדבריך, אכן כאן זה בית משוגעים" והסביר את

דבריו "מהו בית משוגעים? בית שנכנסים בו כמשוגעים, ולאחר תקופה של טיפולים יוצאים בשפיות הדעת! הוא הדין כאן, מהישיבה הזו יצאו כולם בשפיות הדעת ברוחניות".

השואל: איך התנהל הסדר מוסר?

כפי שאמרתי חצי שעה קודם מנחה וחצי שעה קודם מעריב, אולם "בעלי המוסר" היו לומדים גם בבוקר לאחר ארוחת בוקר, והיו הולכים לביהמ"ד מיוחד ללימוד המוסר, ושם היו לומדים ומתייגעים בספרי המוסר.

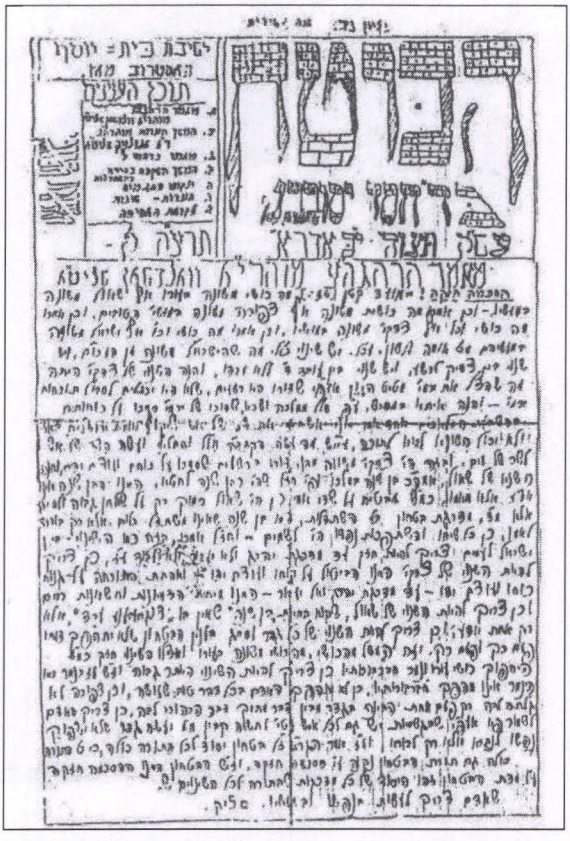

שער ספר חובת הלבבות

השואל: באיזה אופן היו לומדים בספרי המוסר?

אה... ווי אזוי צו לערנען מוסר... צריך האדם לחכמה מיוחדת היאך ללמוד מוסר.

ר' ישראל סאלאנטער אמר שמוסר צריכים ללמוד ב"התפעלות", ב"שפתיים דולקות", כל מילה שאומר צריכים שפתיו לבעור, מיט א געוואלדיגע התרגשות, והסב"ק ר' יוסף יוזל ביאר שכשאמר ר' ישראל סאלאנטער "התפעלות" לא התכוון להתפעלות הקול, שישורר את דברי המוסר בהתפעלות, וגם אין הכוונה להתפעלות הסברא כאומר בלבו הנני מבין טוב את דברי החובת הלבבות או המסילת ישרים, אלא "התפעלות" הכוונה שכשלומד מוסר ונתרגש מדברי המוסר, רואה ומתבונן האדם לתוך עצמו איך התנהג עד כה, ומקבל על עצמו שלא ימשיך בדרכו הרע ולא ישוב לדברי השטות וההבל שהיה מורגל בהם עד עתה, ומתנתק מהקנאה תאוה וכבוד, ומגרש את היצה"ר מקרבו, שלא ישוב לכסלה עוד, ומקבל על עצמו לחיות בדרך שחיו גדולי ישראל, זוהי ה"התפעלות".

עלון ישיבתי "הבוטח" שי"ל ע"י תלמידי נובהרדוק
באוסטרוב - מאזוביעצק

הכלל אצלנו היה שמי שלומד מוסר בכל יום הרי הוא עושה תשובה בכל יום, ולא יעזוב את העולם בלי תשובה, בלי מוסר אי אפשר לחזור בתשובה, כי מי שעושה תשובה בלי לימוד המוסר מחכך במצחו ועושה תשובה אהין און אהער (=אנה ואנה), ומכה באגרופו בסלח לנו במכה חזקה עוד יותר, אבל לא זו התשובה כלל, נישט דאס מיינט מען תשובה (=לא לזה הכוונה). התשובה האמיתית היא לעקור מן השורש את כל החומריות וכל הקנאה תאוה וכבוד, שלא יחזור לזה. לדוגמא הכעס, אין נובהרדוק איז נישט דא אזא זאך א בחור זאל וועלען אין כעס (=בנובהרדוק אין מציאות שבחור יכעס), כי מי שכועס אין מקומו בישיבה! כי על מה אתה בכעס? על מי אתה בכעס? תכעס על עצמך, השונא הגדול שיש לו לאדם זה יצרו, היצה"ר זה השונא הגדול של האדם, עליו צריך אתה לכעוס, לא על אחים חלילה, ואהבת לרעך כמוך.

השואל: האם היה פעם צורך להעניש בחור בישיבה?

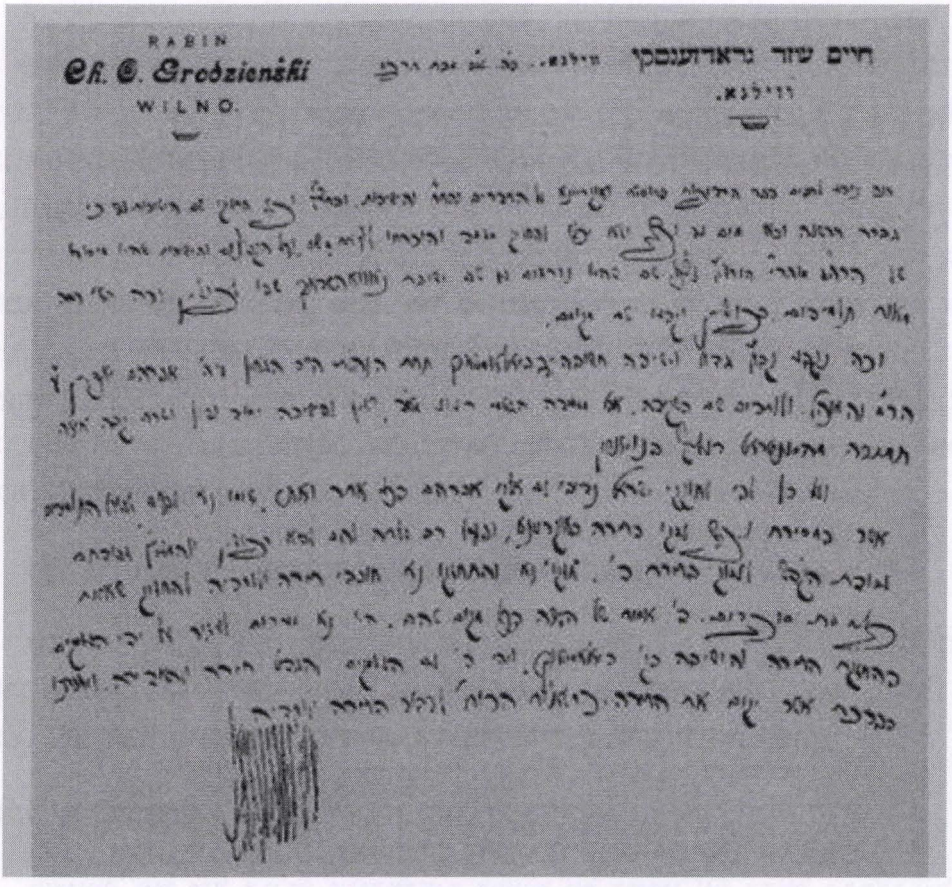
נדמה לי שמעולם לא הוצרכו לסלק בחור מהישיבה, גם עונש היה דבר נדיר, במקרה הצורך היה המשגיח שולל מהבחור את הממרח שכולם קיבלו למרוח על לחמם. ברם באותו יום היה גם המשגיח אוכל לחם פשוט ללא ממרח...

החזקת הישיבות

השואל: איך יכל הסבא מנובהרדוק לשאת על כתפיו את הנטל הכספי של כל כך הרבה ישיבות?

הסב"ק אמר "ישיבות בויעט מען נישט מיט קיין געלט, ישיבות בויעט מען מיט מסירות נפש" (=ישיבות לא בונים בכסף, ישיבות בונים במסירות נפש), ואמר עוד שהוא צריך בחורים ואברכים בעלי מסירות נפש, שלא מסתכלים על ענייני כסף. ואכן השי"ת סייע לו שלא היה חסר לו כסף, אף פעם לא היו צריכים לשלוח בחור מהישיבה בגלל חסרון ממון, ולא היה אפילו בחור אחד שלא קיבלוהו לישיבה בגלל כסף. כל בחור שראו עליו שנפשו חשקה בתורה ומוסר, הכניסוהו.

המגידי שיעור לא היו מקבלים משכורת קבועה, וגם אם היו נותנים להם דבר מה, היתה ההנהלה צריכה להתחנן בפניהם שיקחו מעט כסף, אבל לא היו משלמים להם באופן קבוע ובהתחייבות.

RABIN
Ch. C. Grodzieńskí
WILNO.

מכתב מהגאון ר' חיים עוזר גראדזינסקי בקשר לישיבות נובהרדוק

לא היו גובים שכר לימוד מהבחורים, ברם השי"ת עזר ושום בחור לא מת מרעב... גם כשבישיבות נובהרדוק כבר היו אלפי תלמידים לא היה אחד שמת מרעב... ואף אחד לא נחלה כי היה ישן על ספסל. השי"ת שמר עלינו, והיינו מרגישים דער גליקליכסטער מענטש אויף דער וועלט (=כאדם המאושר עלי אדמות) שזכינו להיכנס לישיבה כזו, מלאה ביראת שמים, תורה לשמה, תשובה מאהבה ומיראה.

בהיותנו בישיבה מאסנו בכל ענייני העולם הזה, די גאנצע וועלט האט זיך געבאדען אין שמאלט'ס (=כל העולם שרוי בתענוגים) אבל בעינינו היו כבהמות, וכי להם יש עולם הזה? אדרבה, לנו יש עולם הזה! כי אין לך אדם השמח יותר ממי שעובד ומתקן את מידותיו ומתנתק מהבלי העולם הזה.

רבנן ותלמידיהון

השואל: מי היו מגידי השיעור?

רוב מגידי השיעור היו בחורים, ולאחר שהתחתנו דרשו מהם, לפתוח עוד ישיבות נובהרדוק בערים אחרות, ולכהן שם כראשי ישיבות.

כמעט כל התלמידים משבע הישיבות הראשונות של הסב"ק הפכו להיות מגידי שיעור ואח"כ ראשי ישיבות בשאר הישיבות.

השואל: מאיזה גיל יכל בחור להתמנות למג"ש, ובאיזה גיל התחתנו?

מגיל 18 בערך היו ממנים בחורים להיות מגידי שיעור, והיו מתחתנים בגיל 19 – 20, לא היו מתחתנים באיחור כבישיבות ליטא, אצלנו הבחור המבוגר ביותר היה בן 28, וגם זה לא היה דבר מצוי.

השואל: כמה שיעורים (כיתות) היו בישיבה?

היו 4 שיעורים ובחלק מהישיבות היה גם קיבוץ, פעם בשבוע היה ראש הישיבה מוסר שיעור כללי לכל הישיבה. מגיל 16 היה נהוג שכל בחור מכין פלפול ומוסרו בפני החברים, והם היו דנים עמו ומתפלפלים עמו, ולפעמים אף מפריכים את דבריו. כך שבפעם הבא כבר הכין את פלפולו יותר טוב. הנני זוכר שבגיל 16 כשכבר סיימתי את 4 השיעורים, מסרתי את הפלפול (רעדן תורה) הראשון שלי.

השואל: כמה בחורים למדו בשבע הישיבות הראשונות של נובהרדוק, שהוקמו ע"י הסב"ק ר' יוסף יוזל?

בכל הישיבות גם יחד למדו קרוב לאלף בחורים, ביניהם למד שם מו"ר ר' אברהם יפה'ן, וביניהם היו למדנים גדולים, וכן בעלי מוסר גדולים, בביאליסטוק היו הרבה מאד בעלי מוסר, כארבעים בעלי מוסר.

העמידו תלמידים הרבה

השואל: איך היו פותחים את הישיבות החדשות?

לדוגמא, היתה ישיבה קיימת של מאה בחורים, הוציאו משם עשרה בחורים וארבע מגידי שיעור (גם הם בחורים) ועברו לעיר אחרת והלכו לבהמ"ד המרכזי בעיר ותלו שם מודעה שנפתחה "ישיבת בית יוסף", שיהיו שם 4 שיעורים, בשיעור הראשון ילמדו גמ' ורש"י וקצת תוס', בשני הרבה תוס', בשלישי ילמדו גם פני יהושע וכדו', וברביעי עוד יותר. כשהגיע בחור להירשם הזמינו אותו למבחן ליום המחר, ואמרו לו שיקח שטיקעל גמ' וילמדנו היטב ואם יודע גם תוס' יכין גם תוס', ולאחמ"כ בחנוהו, ועל פי זה שיבצוהו בשיעור המתאים לו.

כך יצא שישיבה של עשרה בחורים הפכה להיות ישיבה גדולה, שיש בה עשרים ושלושים בחורים, ע"י שנתווספו עליהם מהבחורים המקומיים, חלקם היו אפילו בני 11 – 12.

מאמר
מדרגת האדם
ביראה ואהבה
מפי אדמו"ר הגאון החסיד מוהר"ר הורוויץ זצללה"ה,
שהיה בהישיבות דנובהרדוק.
ונלוו לזה ההוספות שנתקבלו באספה הרביעית, שהיתה בישיבות נאווהרדוק בהמטיל.
נערך ע"י אגודת דישיבת מעורבים
פיעטרקוב
תרפ"ב

שער הספר "מדרגת האדם",
מאמריו של הסב"ק מנובהרדוק – ר' יוסף יוזל הורביץ

השואל: מהיכן היה להם מבנה במקום החדש עבור הישיבה?

(צוחק) די שאלה מאכט מיר לאכען... (=השאלה מעלה לי חיוך), לא היתה כל בעיה להשיג מבנה. פשוט היו מתיישבים ולומדים בביהמ"ד המרכזי שבעיר, שם היה פתוח כל שעות היום, ושם ייסדו את הישיבה, ולא הקימו עבורה מבנה מיוחד.

השואל: אבל בבהמ"ד העירוני לא יכלו למסור שיעורים, א"כ היכן התקיימו?

היו יוצאים לשטיבלך באזור, בגערער שטיבל ושאר שטיבלך, ושם היו מוסרים את השיעורים, שום שטיבל לא היה מונע מאיתנו להיכנס. לא היתה להם כל מניעה, אלא להיפך, הם נהנו שנפלה זכיה בידם שהשטיבל שלהם ישמש מקום ללימוד התורה.

השואל: איך התנהלו מסירת השיעורים?

בכל יום היה שיעור למשך כשעה וחצי, מהשעה 1:00 בצהריים עד 2:30 או מ-12:30 עד 2:00, השיעור לא היה נמסר ע"י המג"ש, אלא המג"ש היה אומר מראש לאחד מהבחורים שיאמר את השיעור היום, והבחור היה דורש, והמג"ש מסייע בידו, ומי שלא שלט בזה והיה נתקע באמצע השיעור, היה המג"ש מראה לבחור אחר להמשיך, און דאס איז געווען די גרעסטע עונש (=וזה היה העונש הגדול ביותר), שהמג"ש יפסיק את שיעורו באמצע.

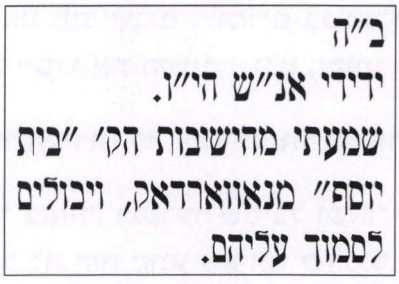
הבחורים היו מכינים את השיעור היטב מקודם, גם היו נעזרים במג"ש, אבל לא בראש הישיבה, ראש הישיבה הי' מלך ממש, כשהיה נכנס לבהמ"ד נפל פחד בציבור, ראש הישיבה היה כבן ארבעים שנה.

הרמן ורשותא

השואל: סיפרת לי פעם שהרבי מגור אחז מישיבות נובהרדוק?

אכן כן. ה"אמרי אמת" אחז מאד מהישיבות של נובהרדוק, וכן בנו ה"בית ישראל" סיפר לאחר המלחמה לר' שילה רפאל "איך האב ליב געהאט צו שמעקן וואס טוט זיך אין נובהרדוק, איך האב געהערט דארטען הונדערטער מוסר שמועסן, איך האב געטראפען צווישען די תלמידים פון נובהרדוק, בעלי מדרגה און בעלי רוה"ק, בלי גוזמא" (=אהבתי להריח מהנעשה בנובהרדוק, שמעתי שם מאות שיחות

מוסר, מצאתי בין התלמידים של נובהרדוק, בעלי מדריגה ובעלי רוח הקודש, בלי גוזמא).

ב"ה
ידידי אנ"ש הי"ו.
שמעתי מהישיבות הק' "בית יוסף" מנאווארדאק, ויכולים לסמוך עליהם.

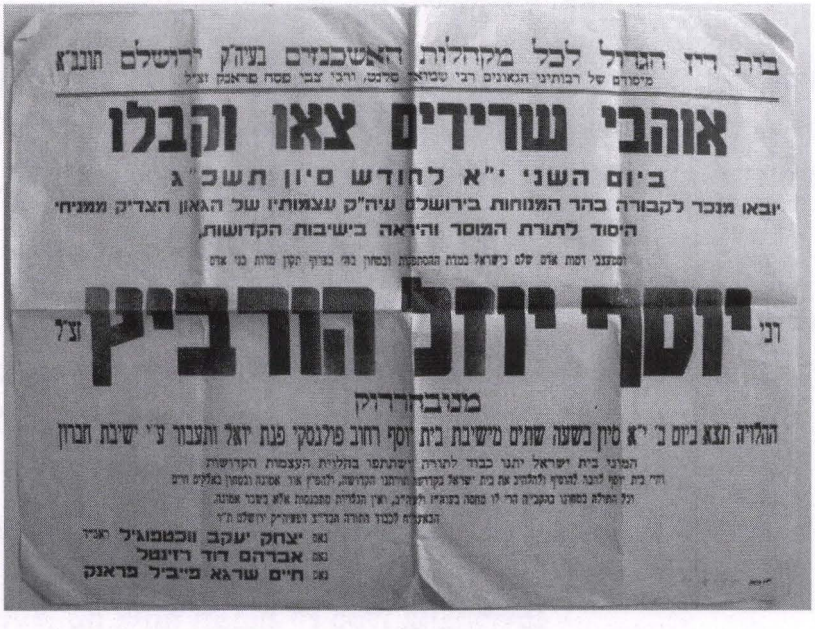
העתק מכתבו של ה"אמרי אמת" בנוגע לפתיחת ישיבת נובהרדוק במעזריטש

(יצויין שהבית ישראל היה בידידות גדולה עם ר"א יפה'ן ואף היה בא לבקרו בביתו, כשנפטר ר"א היה זה בערב פסח שנת תש"ל, והבית ישראל השתתף בכל מהלך הלוייה תוך שידו אוחזת במיטה, ואף עלה עם הלויה עד למקום קבורתו בחלקת הרבנים שבהר המנוחות, ונשאר שם עד לאחר הקבורה, משם הלך לאפיית מצות, באיחור ניכר מהמתוכנן).

בצעירותי חשבתי שאם ישאל אותי אדם מדוע אני, חסיד גור, הלכתי ללמוד בנובהרדוק, אענה ואומר כי עשיתי כן במצוות אבי, ברם כשגדלתי התוודעתי לכך שכל אדמו"רי בית גור היו "נובהרדוקאים" כי מה זה נובהרדוקאי אם לא מי שלומד מוסר, ודבר זה ידוע שכל הרבי'ס למדו מוסר. החידושי הרי"ם למד מוסר בכל יום. פעם אחת שאלוהו החסידים האם מותר ללמוד מוסר בשבת שעלול האדם להגיע לידי עיצבון, ענה החידושי הרי"ם שזה מצות עשה דאורייתא ללמוד מוסר בכל יום, שהרי כתיב ומלתם את ערלת לבבכם, וכי איך יגזור ערלת לבבו אם לא ע"י לימוד מוסר, והרי מילה דוחה שבת. גם השפת אמת היה לומד מוסר, והמעיין בספריו יראה בכמה מקומות שמצטט מהספר חובת הלבבות, והספר שפת אמת עצמו הוא בבחינת "ספר מוסר". גם על האמרי אמת מסופר שכשבנו הפני מנחם נעשה בר מצוה שאל את אביו איזה קבלה יקבל על עצמו למשך ימי חייו, ואביו האמרי אמת הורה לו ללמוד בכל יום בספר מוסר, כמו כן העיד האמרי אמת על עצמו שלמד את הספר מסילת ישרים יותר מחמישים פעמים.

ה"בית ישראל" במסע הלויה של העלאת עצמותיו של הסבא מנובהרדוק

בית דין הגדול לכל מקהלות האשכנזים בעה"ק ירושלם תובב"א
מיסודם של רבותינו הגאונים רבי שמואל סלנט, ורבי צבי מסח מראנץ זצ"ל

אוהבי שרידים צאו וקבלו

ביום השני י"א לחודש סיון תשכ"ג

יובאו מנכר לקבורה בהר המנוחות בירושלם עיה"ק עצמותיו של הגאון הצדיק ממניחי היסוד לתורת המוסר והיראה בישיבות הקדושות,

ומבצבי דמת אדם שלם בישראל במדת הסתפקות ובסתן בתי בצדוף יקון מדות בני אדם

רבי יוסף יוזל הורביץ זצ"ל

מנובהרדוק

ההלויה תצא ביום ב' י"א סיון בשעה שתים מישיבת בית יוסף רחוב פלנסקי פנת יואל והעבור ע"י ישיבת חברון

המוסדות בית ישראל יהגו כבוד לתורה וישתתפו בהלויית העצמות הקדושות.
חיי בית יוסף למנוף ולהתמיד את בית ישראל בקדושתו ותורתו הקדושה, ולומ"ץ אור אסנה ונסתן באלפים ורבבות.
כל תפילה בשמינו בעקבות הרי לו מחסה בשמי"ת וחי"ב, ואין הנלויה מתבטלת אלא בשבר אמונה.
הנאמרים לכבוד התורה הנדרש ושמורים ירושלם ת"ו

נאם **יצחק יעקב ווכטפוגיל** הגריד
נאם **אברהם דוד רזינטל**
נאם **חיים שרגא מייבל פראנק**

מודעה שפורסמה בירושלים לקראת העלאת ארונו של הסב"ק לקבורה בארץ ישראל

אהל אברהם

השואל: מי הנהיג את ישיבות נובהרדוק לאחר פטירת הסב"ק?

הסב"ק נפטר בשנת תר"פ. קודם פטירתו מסר את ההנהגה לחתנו ר' אברהם יפה'ן, ועם פטירת הסב"ק נעשה ר"א "נשיא ישיבות נובהרדוק". בתקופת נשיאותו גדלה נובהרדוק במימדים עצומים, שמעתי שבזמן פרוץ המלחמה כבר היו שמונים וארבע ישיבות קטנות ביניהם שבע ישיבות "מרכז", כולם תחת נשיאותו של ר"א.

בערך בשנת תרפ"א כשברוסיה גבר מאד כח הקומוניסטים, וכוחם התעצם מאד, לא הרשו לנהל ישיבות, ולכן ברחו כל תלמידי ישיבות נובהרדוק וחצו את הגבול מרוסיה לפולין, ועברו לביאליסטוק, שם הקימו את ה"מרכז" של ישיבות נובהרדוק, ומשם נפוצו על פני כל פולין ע"י שהקימו ישיבות גדולות בכל מקום, שבכולם היו המגידי שיעור מבחירי בחורי ביאליסטוק, עד שהיו אומרים בהלצה שישיבת ביאליסטוק מכילה 30 ישיבות, משום שהיו שם מספיק מגידי שיעור לבערך 30 ישיבות (120 מגידי שיעור).

כל ישיבה שנפתחה, יכלה לאחר מספר שנים להפיץ בחוריהם לעוד ערים חדשות, ולמנותם למגידי שיעור בישיבות חדשות שייפתחו.

התוכנית היתה לכבוש את כל העולם, שבכל ישוב יהודי יהיה ישיבת נובהרדוק, בצ'כסלובקיה, רומניה, בולגריה, רומניה, צרפת, ארה"ב וכו'. לולא המלחמה בודאי היו משתלטים על כל העולם, אבל לא מחשבותי מחשבותיכם.

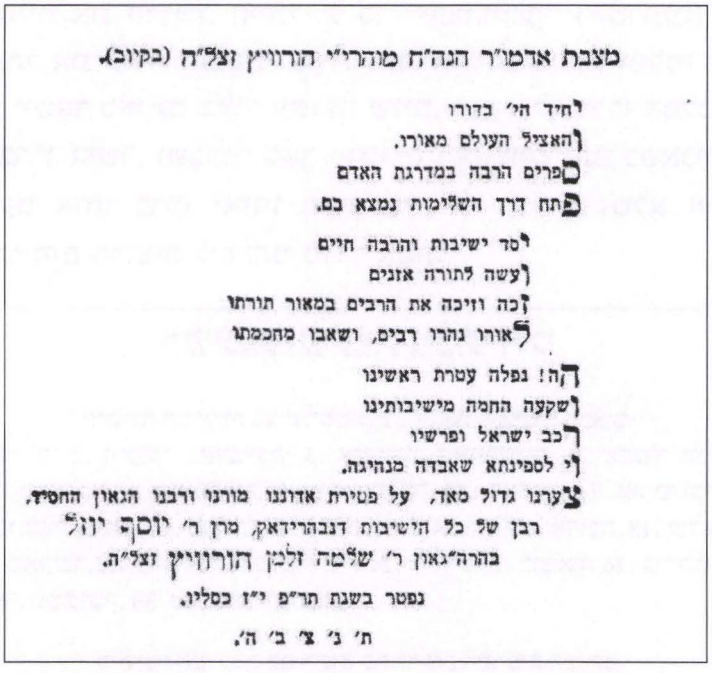
השואל: מה היה יחודיותו של ה"מרכז" בביאליסטוק?

בביאליסטוק התגורר נשיא הישיבה ר' אברהם יפה'ן, פעם בשנתיים היו מתאספים שם כל ראשי הישיבות ומגידי השיעור של כל ישיבות נובהרדוק, והיו דנים ומלבנים יחד דרכי לימוד וחינוך, מאסיפה לאסיפה גדלה כמות משתתפי האסיפה, כי תנופת הקמת הישיבות הלכה וגדלה.

י"ז בכסלו – יום הזכרון

השואל: מה היתה תקופת י"ז כסלו בנובהרדוק?

י"ז בכסלו הוא יום פטירתו של הסבא קדישא מנובהרדוק. ביום זה היו עושים כינוסים בכל ישיבות נובהרדוק והיו שומעים דברי מוסר והדרכה מגדולי תלמידיו. לא רק ביום היארצייט היו מתאספים ומתחזקים, אלא מר"ח כסלו היו מתכוננים ומתבוננים לקראת י"ז כסלו ע"י תוספת לימוד מוסר ותיקון המידות.

מצבת אדמו"ר הגה"ח מהרי"י הורוויץ זצ"ל (בקיוב).

יחיד הי' בדורו
האציל העולם מאורו.
פרים הרבה במדרגת האדם
פתח דרך השלימות נמצא בם.

יסד ישיבות והרבה חיים
עשה לתורה אזנים
זכה וזיכה את הרבים במאור תורתו
אורו נהרו רבים, ושאבו מחכמתו

הה! נפלה עטרת ראשינו
שקעה החמה מישיבותינו
כב ישראל ופרשיו
לי לספינתא שאבדה מנהיגה.

צערנו גדול מאד, על פטירת אדוננו מורנו ורבנו הגאון החסיד,
רבן של כל הישיבות דנבהרידאק, מרן ר' יוסף יואל
בהרה"גאון ר' שלמה זלמן הורוויץ זצ"ל.
נפטר בשנת תר"פ י"ז כסליו.

ת' נ' צ' ב' ה'.

נוסח מצבת הסב"ק מנובהרדוק כפי שמופיע בקובץ "אור המוסר"

זכור אזכור את יום י"ז כסלו בהיותי בפולטוסק כאשר התאספו כל בחורי הישיבה, כמאה במספר, לשמוע את דבר ראש הישיבה ר' יצחק עליפאנט שהיה תלמיד מובהק של הסבא קדישא, ראש הישיבה פתח את דבריו ואמר: אשרינו מה טוב חלקנו שבני ישיבה אנחנו וזכינו להיות מיושבי בית המדרש, השכלנו להשאיר מאחורינו את כל הבלי העולם הזה, ומשקיעים את מרצנו בלימוד התורה והמוסר, הארגונים והקבוצות של הקומוניסטים והציוניסטים וכדומיהם אורבים לנו בכל פינה ומנסים לגרור אותנו אליהם. ואנו עומדים על שלנו. עינינו מורידים דמעות כמים על אלו שנפלו ונשרו מהישיבות והצטרפו לארגונים אלו שאין במרכולתם כלום מלבד ריקנות והפקרות. איתא בגמ' שאילן המשיר פירותיו קודם זמנו צובעין אותו שהעוברים ושבים יבקשו עליה רחמים, שומה עלינו להתבונן, אם על עץ ריחמה

התורה על שמשיר פירותיו קודם זמנו, על אחת כמה וכמה שצריך לבקש רחמים על פירות אלו שנשרו מהישיבות, ועל פירות פירותיהם - הדורות שיכלו הם להעמיד. ברם אנן בדידן ואינהו בדידהו, צריכים להתחזק בכוחו של זקן - הסבא קדישא, ולילך בדרכיו.

כאשר סיים את הדרשה הייתי כל כך "דערהויבען" (=מרומם) יצאתי לחצר הישיבה והרמתי את עיניי והבטתי בירח ואמרתי: רבונו של עולם! ירח זה שאני מביט בו כעת יישאר כאן גם בעוד עשרות שנים, אנא מלך מלכי המלכים תן בי כוח ותבונה לילך בדרך הישר, ושבעוד עשר ועשרים ושלושים שנה כשאביט לירח, אוכל להתבונן בו עם אותו ברען ואותו חשק שיש לי עכשיו, ושלא אפול ח"ו לידי המסיתים והמדיחים הרוצים להדיחני מדרך אמת.

רשימת ישיבות נובהרדוק

הישיבה המרכזית בביאליסטוק פתחה את הסניפים הבאים:

1. בילסק פודלאסקי 2. וויסוקי מאזובייצקי 3. אוסטרוב מאזובייצקי. 4. לודמיר וולינסקי. 5. לוצק. 6. פולטוסקי. 7. סוקולקה. 8. צראנוביצה. 9. אוסטרולנקה. 10. סטוצ'ין. 11. סוויסלוביץ 12. פיטריקוב טריבונאלסקי. 13.סווייאנצאני. 14. סקידל. 15. קאלק. 16. גראייווה. 17. יאדובה. 18. פולאווה. 19. קרינקי. 20 רוזשיץ. 21. מאקובה.22. פראשניץ. 23. קולומיי. 24. ברודי. 25. בוצ'אץ. 26. בורשטין. 27. קוסובה. 28. הורודנקה. 29. סטוטשין. 30. טומשוב לובלסקי.

הישיבה המרכזית במזריטש פתחה את הסניפים הבאים:

1. אוסטרובצה. 2. שדלין. 3. ביאללה פודלאסקה. 4. וולאדאווה. 5. לושיץ. 6. פארציב. 7. ז'ליכוב. 8. קוויל. 9. קאלושין. 10. קילץ. 11. במיילניק. 12. זוולין. 13. לודז'. 14. ביגורי. 15. ליבאוונה. 16. לובארטוב. 17. שידלובצה. 18. דומאטשיווה. 19. דמבלין. 20. פייסק דלובלין. 21. קונסק קינצק. 22. סטאשוב. 23. טומאשוב מאזובייצקי.

הישיבה המרכזית בוורשה פתחה את הסניפים הבאים:

1. מלאווה. 2. פלונסק. 3. בנדין. 4. פאביאניץ. 5. פאלניצה. 6. איזביצה קויאסווסקה. 7. ווישקובה. 8. נאבואריזוק. 9. וולאצלאווק. 10. סאנדומיזש [צויזמיר] 11. וולומין.

הישיבה המרכזית בפינסק פתחה את הסניפים הבאים:

1. אושמיאנה. 2. איווי. 3. אולקיניק. 4. וולקוביסק. 5. סמיאטיץ. 6. ראקובה. 7. בראצלאב. 8. גארליץ. 9. דומברוביץ. 10. אלכסנדרובה. 11. יאנובה. 12. פרוזשאני. 13. זאמושץ. 14. זשיטל. 15. ליכוויץ.

הישיבה המרכזית בדווינסק-לאטוויה פתחה את הסניפים הבאים:

1. ריגה. 2. יעקובשטאט. 3. לוצקין. 4. ריזשיצה. 5. ליבאווה [ליבאו] 6. דונקירה.

פרק רביעי

ה' בדד ינחנו

התבודדות

אחרי פורים היתה תקופה קבועה של "התבודדות". זוהי בעצם התקופה המקובלת כתקופת בין הזמנים, בני הישיבה היו יוצאים חבורות חבורות לעיירות, ומתבודדים בסביבה פיוטית בימי האביב. במשך החודש היו מכשירים עצמם להתעמק בהסתכלות בסוד החיים ולחזק את השאיפה לעליה רוחנית. ימי ה"התבודדות" האלה נשארו חרותים על לבם של משתתפי החבורות ברושם עז בל ימחה זכר לימי אושר ורוממות רוח.

בפולטוסק היה לנו מחנך גדול ר' שמואל אוסטילער, שהיה בוגר ישיבת נובהרדוק בביאליסטוק, והוא היה מג"ש בישיבה. הוא אסף קבוצה של בחורים שהיו "מבקשים", שמחפשים עוד, והיה משוחח עמנו מעת לעת בענייני יראת שמים. הוא היה הקומעדאנט שלנו.

כשלמדתי בפולטוסק זכיתי גם אני לימי "התבודדות" אלו, בחודש אדר תרצ"ט כשבעה חודשים קודם פרוץ המלחמה, אסף הקומעדאנט ר' שמואל אוסטילער קבוצת בחורים, רובם משיעור ד', ורק אני ועוד בחור היינו משיעור ג', ושכר עגלון גוי ויצאנו להתבודדות, כדרכה של נובהרדוק. הוא הנהיג את הדבר הזה בישיבתנו כפי שהיה נהוג ב"מרכזים" הגדולים של נובהרדוק.

עבור הנסיעה לקחנו קצת לחם ואכלנו בדרך, לא היה זה כמו היום שנוסעים באוטובוס ועל כבישים מסודרים, נסענו על שברי עצים ואבנים, נסיעה המטלטלת כל אברי האדם.

במהלך הנסיעה לימד אותנו ר' שמואל אוסטילער ניגון חדש, שהוא מאמר במסילת ישרים בהקדמה "עיקר מציאות האדם בעוה"ז הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון" וכך במשך הנסיעה למדנו את השיר היטב, והתרגום הפשוט הוא שעיקר תכלית האדם בעוה"ז הוא רק לקיים מצוות. ולעבוד את ה' – תפילה, לעבדו בכל לבבכם, לעשות נחת רוח להקב"ה בכל מעשינו. ולעמוד בנסיון – זיך קענען אקעגען שטעלען (=לעמוד מנגד) בעת נסיון, לנצח את היצה"ר, כי היצר רוצה להכשילנו בכל מיני דברים קשים, "עיקר מציאות האדם רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון...".

ועוד ניגון שאני זוכר שלימד אותנו: "עובדים ומתבודדים ומבקשים האמת, נלכה נא... נא... על דרך הנכון, עבדו את ה' בשמחה, על דרך הבטחון", "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב... אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ושטי כזב..." (פזמון: עובדים...). "בטחו בה' עדי עד כי בי"ה ה' צור עולמים ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו..." (פזמון: עובדים...). ועוד שירים כאלו שרנו בדרך והיה לנו מאד נעים בזה.

לאחר נסיעה של 4 – 5 שעות, הגענו לכפר "פאפאווע" שעל יד וורשא, שם התגוררו 17 משפחות יהודיות ועוד מאות משפחות של גויים, באותו הכפר היתה מקוה ישנה, שכבר לא היה בשימוש, ובפי אנשי הכפר היתה מקובל שבמקוה הזו טבלו האחים הקדושים הר"ר אלימלך והר"ר זושא זצוק"ל.

היה שם בהמ"ד אחד שכשהיו נכנסים לשם, היו מוכרחים לקבל התעוררות, מפני שבמסדרון לפני הביהמ"ד היה מונח הארון של החברה קדישא, וכשהיו צריכים אותו לעריכת לויה היו לוקחים אותו משם, ואח"כ מחזירים אותו למקומו הקבוע, כך שבכל פעם שעברנו שם נזכרנו ש"סוף כל אדם למות".

ומה זה "התבודדות", התבודדות היינו שאנו הולכים להתמסר לגמרי עבור הקב"ה, נתמסר לעבודת השם, כולנו רוצים להיות יראי שמים, כולנו רוצים לעבוד ולתקן את מידותינו, ע"י שמפרישים את עצמנו מכל העולם. גם מכאלו שהם שומרי תורה ומצוות אבל לא התמסרו לגמרי לעבודת השם. אנו יוצאים במטרה להתמסר לגמרי "זיך אינגאנצען איבערגעבן פאר'ן אייבערשטען" (=להתמסר בשלימות להקב"ה) להישאר תמיד בתורה וביראת שמים.

כששמעו בני העיר את הקול שהגיעו בחורים ולומדים מוסר... הגיעו כמה בעלי בתים לבית המדרש וראו בחורים לומדים מוסר בקול ובהתעוררות, ניגשו לאחד מן החבורה, כנראה היה זה לר' שמואל אוסטילער עצמו, ושאלוהו מאי האי, והסביר להם שלפני שהבחורים שבים הביתה לפסח הננו מתאספים להתחזק ביחד, ללמוד גמרא ומוסר, בכדי שיוכלו לעמוד בנסיונות שיהיה להם ליד ביתם.

קבוצת בחורים מתלמידי ישיבת נובהרדוק

לא תכננו בכלל מהיכן נתפרנס, כי ב"חובת הלבבות" יש "שער הבטחון" שממנו ניתן להתפרנס...

הבעלי בתים קיבלו אותנו בסבר פנים יפות ופרנסו אותנו כדבעי, ולא היה חסר לנו כלום, הרווחה היתה גדולה יותר ממה שהיה בישיבה, ממש זבת חלב ודבש.

השואל: מי מימן את כל הנסיעה הזו?

אנחנו לא שילמנו מאומה, שכר העגלון שילם כנראה ראש ישיבתנו לר' שמואל אוסטילער. חוץ מזה לא היו הוצאות, כי בני הכפר אירחו אותנו בזמן שהותנו שם.

במשך שבועיים התמלאנו בהרגשים שאי אפשר לספר במילים, לא רק מר' שמואל אוסטילער שמענו שיעורי מוסר, אלא גם מהבחורים המבוגרים, אלו שהיו מסוגלים לכך, והיתה לנו מכל זה התרגשות גדולה מאד שנשארה לימים רבים.

בכפר הזה שהינו למשך שבועיים ימים, אינני יכול לאמוד כמה תועלת היתה לי מזה, אבל הנני בטוח שהיתה לי תועלת גדולה מאד מכך, שבמקום לנסוע הביתה נסעתי עם קבוצה של בחורים להתבודד.

פסח

לאחר מכן נסעתי הביתה לפסח, אבא כבר לא היה חי, אחי משה צבי היה שם, והוא ערך את הסדר בלילי פסח, וקירבני מאד ועזר לי הרבה. (יחיאל מאיר נשאר בישיבה בביאליסטוק, ורק פעם בשנה היה חוזר הביתה).

משה צבי עדיין היה בחור (אף הוא למד בישיבות נובהרדוק ולאחר שסיים את שנות הלימודים שם, חזר לאוסטרולענקא, והיה לומד שם בגערער שטיבל).

לאחר הפסח, כשחזרתי לישיבה היה לי את המג"ש ר' הירש חוניקר, היתה לו צורה של רבי ממש, וידע ללמוד היטב, הוא היה לומד גמ' עם תוס' "אזוי ווי אשרי" (=כבקיאותו בתפילת אשרי), ורצה להשלים את עצמו בתיקון מידותיו ולכן הלך ללמוד בישיבת נובהרדוק בעיר ביאליסטוק, כשיצא משם היה "קאַנאָן". משם הגיע לפולטוסק להיות מגיד שיעור. ומסר את שיעוריו בשיעור ג' – השיעור שלי, והיה מוסר גם שיעורי מוסר. הנני זוכר איך שהיה אומר בהתלהבות עצומה "די מסילת ישרים זאגט..." "די חובת הלבבות זאגט..." הוא כבר היה בקי גדול בדברי מוסר, וכשהיה מוסר שיעור "האט די פנים ביי אים געלאכטען" (=היו פניו מאירים) זה היה כל חייו, חיותו היה מהתורה.

ר' הירש התארס באותו קיץ עם אחד מבני משפחתי (איני זוכר אצל מי). ביום חתונתו הגיע תלמיד מישיבת ביאליסטוק ר' יוחנן לייביגער מהעיר אוסטרוב-מאזוביצק, בכדי להיות בדחן בחתונתו, הוא לא דיבר דברי ליצנות אלא עורר את הציבור עם גראמען יפים שזורים ברעיונות של מוסר.

לאחר הקבלת פנים שלו יצא ר' הירש לצרכיו, ולא חזר, חיפשוהו וחיפשוהו ולא מצאוהו, כשהראש ישיבה ר' יצחק עליפאנט זצוק"ל שמע מכך, אמר: תלכו

להויף של הבהמ"ד, שם היה בהמ"ד קטן בשם "תפארת הבחורים", ששימש "בית המוסר", תלכו לחפשו כי יתכן שהוא שם. כשהשליח התקרב, שמע איך שבוקעים משם קולי קולות עד לב השמים, ושמע קטעי חובת הלבבות וכדומה. השליח דפק ונכנס ואמר לו: ר' הירש, הגיע הזמן, צריכים ללכת לחופה. ומתוך כך הלך לחופה.

החתונה היתה הייליגער חתונה (=חתונה קדושה). הרי החתן למד כ"כ הרבה מוסר והיה אנגעזאפט (=ספוג) בתורה ויראת שמים, וגם אח"כ נשאר "מבקש", בימינו אין בנמצא כדבר הזה. עליו נאמר "ישמח לב מבקשי ה'".

ליידער ליידער (=לדאבון כל לב) בפרוץ המלחמה נשאר עם זוגתו בעיר פולטוסק, ונהרגו על קידוש ה'.

"די תורה לעבן"

ניגון שחובר ע"י
הגה"צ ר' ניסן באברויסקער זצוק"ל הי"ד
משגיח בישיבת נובהרדוק בביאליסטוק

- א -

הער די וועלט מיר האבן בשורות,
ס'איז דא פאר דיר, גוטס אן א שיעור.
זיך ווי גענלט די תורה שורות.
דארט איז די וועג,
פון פרייד אן ברעג.
נאר די תורה לעבן,
קען דעם מענטשן גענבן.
די וועג פון גליק, צום הימל בריק
צו אייביגע הויעכקייט און נישט פאלן צוריק.

- ב -

דער מענטש וואלט וועלן זיך אויספוצען,
ווי דער בילד, וואס אויפן שילד.
ער בלייבט פוסט אן קיינע נוצען
נישט דער גענלט,
אויף יענער וועלט.
גענוג זיך אפצו'נער'ן,
נאך יופי זיך צושפארן.
שוין צייט צו זעהן, וואס איז גענוון,
אומזיסט דער טומעל, אומזיסט דער ברען.

- ג -

דער מענטש וואלט וועלן מעלות מיט גלעקלאך,
אויף יעדן טראט,
זאל מען ווייזען אט.
אויב עס וועט אים פעלן אנדערע ברעקלאך,
וועט ער גיין באנקראט,
ווי ירבעם בן נבט.
גענוג זיך אפצ'וגנער'ן, נאך כבוד זיך צושפארן.
שוין צייט זו זעהן, וואס איז גענוון.
אומזיסט דער טומעל, אומזיסט דער ברען.

- ד -

דער מענטש וואלט וועלן זיך אויסבילדען,
מיט חכמות אסאך, מיט פ עלקער שפראך.
ער וויל גענלען דעם פריי ווילדען.
נישט דער גענלט,
אויף יענער וועלט.
גענוג זיך אפצ'ונער'ן,
נאך בילדונג זיך צושפארן.
שוין צייט צו זעהן, וואס איז גענוון,
אומזיסט דער טומעל, אומזיסט דער ברען.

- ה -

דער מענטש איז מקנא דעם כוס פון צווייטען,
און בריהט און בראט, וואס יענער האט.
ער וואלט גענקענט וואלט ער אים טייטען.
ער האט פון דעם,
נישט מער ווי קלעם.
גענוג זיך אפצ'ונער'ן,
נאך קנאה זיך צושפארן.
שוין צייט צו זעהן, וואס איז גענוון.
אומזיסט דער טומעל, אומזיסט דער ברען.

- ו -

מיר דארפען נעמען, אין אזוינע צייטען.
אנגארטלען זיך, און גיין אויף גיך.
און זיכען וועמען, מען קען נאך בייטען,
און זאגן אים,
בשם השם,
אז נאר די תורה לעבן,
קען דעם מענטשן גענבן.
די וועג פון גליק, צום הימל בריק.
צו אייביגע הויעכקייט, נישט פאלן צוריק.

פרק חמישי

ביאליסטוק בתפארתה

תקיעת כף

בשנת תרצ"ט, בקיץ האחרון שלפני המלחמה, עוד לא ידענו שיש ריח של מלחמה ושהגרמנים יתנפלו על פולניה. בתקופה ההיא בליל תשעה באב ישב עמנו ר' שמואל אוסטילער במשך כל הלילה עד הבוקר, מה אומר ומה אדבר... רוח הקודש נשפכה מפיו, הוא דיבר שבהרבה דורות מסרו היהודים את נפשם על קידוש ה', והרחיב בדיבורו על גירוש ספרד, גזירות ת"ח ות"ט, ושהיהודים מסרו את נפשם לקיום התורה, ואז שאל אותנו: מאין ניקח אנו כוחות הגוף והנפש לנסיונות שנצטרך לעמוד בהם, מי יודע אלו נסיונות קשים נצטרך לעבור, מהיכן ניקח כוחות ועוצמה לסבול את כל זאת. כך המשיך בדיבורו. עד שאמר "עצה אחת יש לי למי שרוצה באמת לקחת כוח וחוזק לעמוד בכל הנסיונות, הרי בקרוב מגיעים הימים טובים, וכל אחד נוסע בחזרה לביתו, ברם אני אומר שבמקום שתיסעו לביתכם באמצע חודש אלול, סעו לביאליסטוק, שם יש את המרכז הגדול של נובהרדוק, ובחור שישהה שם בתקופת החגים, יספוג לתוך עצמותיו את האוירה של בני הישיבה, ואז יוכל לעמוד בנסיונות הצפויים. (כנראה בגלל שהוא היה תלמיד ביאליסטוק ידע שיוכל לדאוג לצרכינו שם).

לפנות בוקר סיים את דבריו, ואז ביקש מכל אחד שיתן לו תקיעת כף שיסע לביאליסטוק, מפני שאמר שבלי תקיעת כף לא נוכל לעמוד בהבטחתינו, כשנראה ששאר הבחורים חוזרים לביתם. "האב איך איהם געגעבען די האנט..." (=ונתתי לו את ידי...).

השואל: כל אחד היה צריך לתת תקיעת כף?

הוא לא הכריח אף אחד, ואיני יכול לומר שכולם נתנו. מי שרצה נתן.

"שרפים"

ניגון שחובר ע"י
הגה"צ ר' ניסן באברויסקער זצוק"ל הי"ד
משגיח בישיבת נובהרדוק בביאליסטוק

- א -

א וועלט פון טוב וחסד מיט די דעת אויסגעקנאטען,
קוויקען זיך דארטן הערצער, אום בארירט פון שטן.
וואויל צום צדיק וועלכער זעט אלס קלאר,
ווי די תורה טוט אים פירן גייט ער אופן האר.

- ב -

מענטשן נעבעך בלאנדשען, טיף און ווייט פארקראכטן,
אייביגקייט פארלארן איצטער אויך צובראכטן.
ווי צום רשע ביטער איז זיין וועג,
ער וועט נאך זיין אומגליק טרעפן קומענדיג צום ברעג.

- ג -

צונגען פייער שווארצע לאקערען דארט געפערליך,
שטראפען דארט משחיתים דעם וואס לעבט נישט ערליך.
ווי צום חוטא ווי צו אים און שלעכט,
אויסגעמוטשעהט דארטען וועלט ער וויפיל ער איז וועלד.

- ד -

אבער שרפים אויבען לויבען, לויבען דארט דעם בורא,
שטראמט אויף אלע ברעגן שטראמען פיל מיט אורה.
וואויל צום נפש וועלכער קומט דארט ריין,
מיט די זינגעדיגע שרפים בלייבט ער אייביג שטיין.

השואל: האם לא חששת שנסיעתך לביאליסטוק בתקופת החגים תגרום עגמת נפש לאמך?

ידעתי שהדבר יפריע לה וכן לאחיי ואחיותיי, אבל התבוננתי אז ס'וועט זיך לוינען (=שזה ישתלם), ואח"כ תראה גם אמי שהשתלם לה נסיעתי לביאליסטוק, שהרי הבטיח ר' שמואל שמי שיזכה לחזות איך נראה אלול, ר"ה, עשי"ת, יוה"כ וסוכות בביאליסטוק וועלט מען אינגאנצען אן אנדערע מענטש, מ'באקומט א גאנצע

אנדערע השקפה אין לעבען (=נהיה אדם אחר לגמרי, ומקבל השקפה אחרת על כל החיים).

ועשיתי כאשר ציווני.

השואל: בן כמה היית אז?

בן חמש עשרה.

השואל: מתי ואיך נסעתם לביאליסטוק?

אחת מאחיותיי היתה אז בדרך לוורשא, ועצרה בפולטוסק ומסרה לי זלאטע אכציג (1.80) בכדי שאוכל לחזור הביתה באוטובוס, נסיעה של כשעתיים, במקום לנסוע בעגלה במשך 12 שעות. לא גיליתי לה שאין במחשבתי לנסוע הביתה, אלא לביאליסטוק.

עדיין לא היה לי מספיק כסף בשביל לנסוע לביאליסטוק כי היו צריכים לכך 10 זלאטעס.

השואל: ומהיכן היה לך כסף להוצאות הנסיעה לביאליסטוק?

באותם ימים הייתי אוכל "טעג", דהיינו שכל בחור היה משובץ היכן יאכל את ארוחותיו, בכל יום היה אוכל אצל משפחה אחרת, ביום ראשון אצל משפחה פלונית, ביום שני אצל משפחה פלונית וכו'. ביום שישי הייתי משובץ לאכול בבית אלמנה אחת שהיה לה בן אחד, היתה לה חנות גדולה והיתה עשירה מאד. וחשבתי לעצמי שאבקש ממנה לשלם עבור הוצאות הנסיעה לביאליסטוק. ואכן אמרתי לה שאני רוצה מאד לנסוע לביאליסטוק ברם אין לי מספיק כסף עבור הנסיעה. אמרתי לה שאיני מבקש ממנה את כל הסכום ודי לי אם תביא לי חלק, לאחר שסיימתי את דבריי הביאה לי 2 זלאטעס, כמובן שזה היה מספיק רק לשליש מהנסיעה (יחד עם מה שקבלתי מאחותי).

אז כבר הרחנו את ריח המלחמה והצבא עשה גיוס לכל הצעירים, אותי לא הזמינו כי הייתי עדיין צעיר בן 15.

לאחר שגייסתי עוד כמה זלאטעס, יצאתי לדרכי עם מיניבוס יחד עם בחור נוסף שהיה מבוגר ממני, והוא היה (במחילה מכבודו) קצת "בטלן", וגם לו לא היה ממון עבור הנסיעה, וממה שאספתי לעצמי הפרשתי גם עבורו.

ויהי בנסוע

עלינו למיניבוס ושילמתי 2 זלאטעס והגענו עד לעיר ווישקאווע, שם התגורר אחי לייבלה, שכבר היה נשוי והיו לו 5 ילדים (בתו הבכורה כבר נפטרה אז) שוחחתי עמו על נסיעתי לביאליסטוק, ואמר לי "על הראשונים אנו דואגים..." (על יחיאל מאיר שכבר למד בביאליסטוק), הוא לא היה מרוצה מזה שאנו לומדים בנובהרדוק מפני שהיה מאד חסידישע, אבל חיזקתי את רוחו שהרי הלכתי לנובהרדוק בהוראת אבי, ואף אחיי משה צבי ויחיאל מאיר למדו שם, ובכ"ז נשארו חסידים בכל הרמ"ח והשס"ה.

למחרת הזמין לנו אחי לייבלה עגלה שהביאה אותנו לעיר אוסטרוב מאזוביעצק, שם גם היתה ישיבה של נובהרדוק, נכנסתי לישיבה ונתתי שלום לראש הישיבה דשם, אבל לא ביקשתי כסף כי ידעתי שכאן אינו המקום הנכון לבקש, כי גם להם היה לחם בקושי, בישיבה שם שהיתי במשך חצי יום והמשכנו בנסיעה בעגלה, שזה היה זול מאד, הרבה יותר מאשר מיניבוס. אינני זוכר מהיכן היה לי כסף, יתכן שאחי לייבלה נתן לי קצת. וכך נסענו עד זעמראווע, שם היתה ישיבה אבל לא של נובהרדוק. אבל היה שם רב גדול, הזעמראווע רב, נכנסתי אליו עם חברי ונתן לנו שלום, ושאל מהיכן אנו – מפולטוסק, ולהיכן אנו נוסעים – לביאליסטוק. ושאל בתמיהה: כזה ילד קטן נוסע ללמוד בביאליסטוק? עניתי לו שאין אני נוסע ללמוד שם, אלא ל"אלול וימים נוראים", על מה – שאל, עניתי "אויף חיזוק", הרים את ידיו כלפי מעלה ואמר: "אוי רבש"ע, בזכות הילדים, כאלו ילדים רכים, אינם נוסעים הביתה ונוסעים לביאליסטוק לחיזוק, עשה למענם אם לא למעננו". הוא העריך את הדבר מאד.

לעולם לא אשכח את התלהבותו והתמסרותו של המרא דאתרא דשם, בראותו ילדים רכים בני תורה נוסעים לחיזוק.

אמרנו לו שאין לנו מספיק כסף עבור הוצאות הדרך, ועדיין לפנינו 90 ק"מ, כחמש שעות נסיעה במיניבוס. אז שאל אותי: מיהו אביך? אמרתי לו שאבי גערער

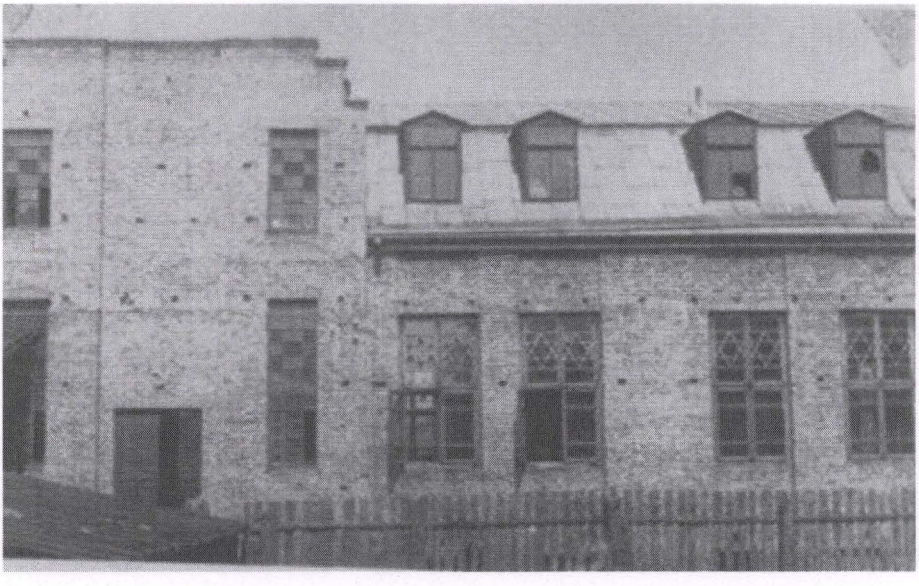
חסיד אבל כבר איננו. ורשם לי בפתק "המלצה" ואמר לי את הכתובת של הגערער שטיבל, ואמר לי שאלך לשם ואתן את הפתק לגבאי של השטיבל, והוא כבר יסדר את צרכיי.

כשהגעתי לשטיבל מסרתי את הפתק לגבאי, ואמר לנו שנבוא לביתו ללון כי השעה כבר היתה מאוחרת מאד, הגענו לביתו והוא נתן לנו לאכול. למחרת בבוקר התפללנו פארטאגס (=לפנות בוקר) ולאחר מכן נתן לנו מספיק כסף עבור הנסיעות עד לביאליסטוק. עוד הוסיף לנו צידה לדרך ונהג עמנו בטובת עין.

יצאנו לדרך והגענו בנסיעה במיניבוס עד לביאליסטוק, הגענו לשם בערך בשעה 9.30 בבוקר יום רביעי ט"ו אלול, יומיים לפני פרוץ המלחמה.

בשערי בית המדרש

"תקופת אלול – תקופת התשובה", שכבר היתה נהוגה מאת אבי בעלי המוסר ר' ישראל מסאלאנט, תקופה זו היתה ראשונה במעלה בכל תקופות עבודת המוסר שבכל השנה. רעיון התשובה היה מרחף באוירה של הישיבה. בפי כולם היה שגור לשון הרמב"ם בהל' תשובה כי תשובה היא "שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם". כל הביהמ"ד היה מלא רוח – רוח של אלול.

בנין ישיבת נובהרדוק בביאליסטוק

נכנסתי לישיבה "האב איך געהאט א זכיה צו זעהן ביאליסטוק בתפארתה! מיט די גאנצע שיינקייט מיט די גאנצע ברען (=זכיתי לראות את ביאליסטוק בתפארתה! עם כל הפאר ועם כל ההתלהבות), המתמידים ישבו ולמדו בהתמדה רבה, בעלי המוסר ישבו ולמדו מוסר באופן חזק ביותר, התפללו שמו"ע במשך הרבה זמן, חצי שעה לא היה נחשב ארוך, והיו כאלו שעמדו שעה בתפילתם.

זכורני שעמדתי ליד בחור אחד כשהתפלל תפילת שמו"ע וראיתי שמשתפך בשיח לפני קונו, וחשבתי לעצמי "הלואי וואלט איך געקענט אריינקריכען ביי איהם אין הארץ" (=הלואי ויכולתי לחדור לחדרי לבבו) דמעות נוטפות מעיניו, והוא דבוק בהקב"ה, וחשבתי איך אוכל אני להשיג מדרגות נשגבות אלו. קנאתי באופן שהיו לומדים, איך שהיו מדברים, מפיהם לא יצא שום דבר בטל, אין זה פלא שהבית ישראל התבטא שהשתתף במאות שיעורי מוסר בישיבת נובהרדוק בווארשא. הרי זוהי ההסכמה הגדולה ביותר על שיטת נובהרדוק, שהרי אם לא היה הבית ישראל אוחז מהם לא היה שומע אפילו שיעור אחד.

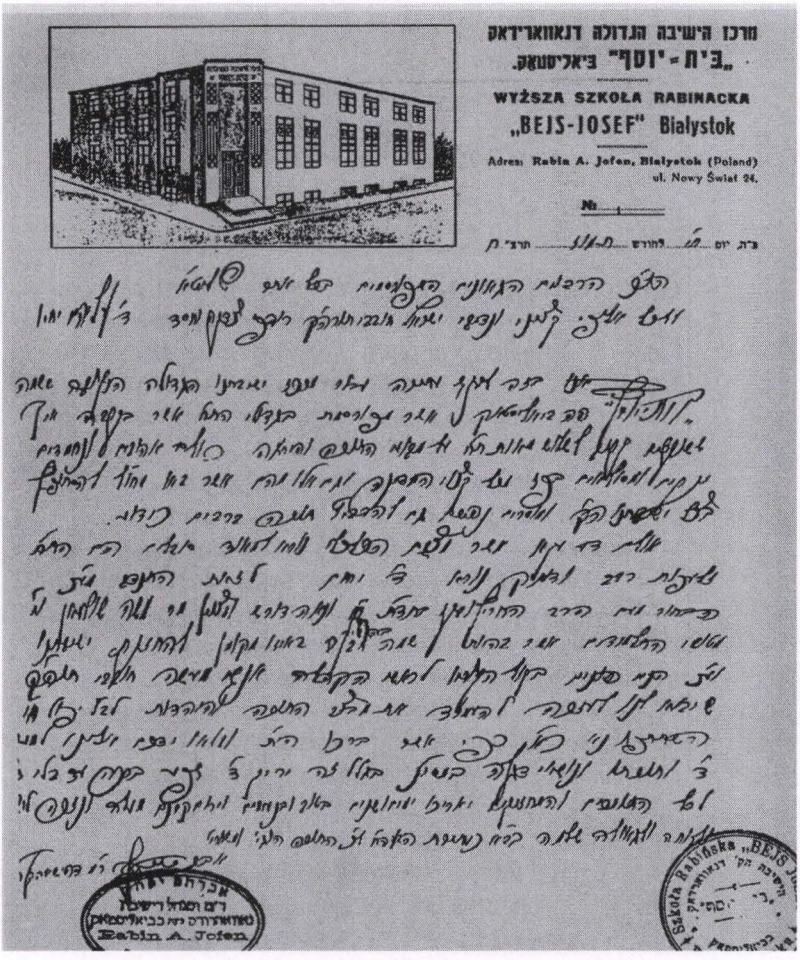

ר' אברהם יפה'ן

כך תוכלו להבין היאך נתרגשתי כשראיתי כזה "סדר יום" בישיבה בביאליסטוק.

ראיתי אז ס'קאכט זיך א קעסל (=שיש כאן יורה רותחת) לא שומעים שום דבר בטל. רק לימוד ותפילה ועבודת המידות. היו שם 200 בחורים. מגיל 16 ומעלה. שם פגשתי את אחי יחיאל מאיר, הוא לא ידע כלל על בואי והיה כמשתומם, הוא לא היה שייך שם לקבוצת הבעלי מוסר כי אם ל"לומדים" והיה לומד כ-16 שעות ביממה, ואילו אני נמשכתי יותר אל בעלי המוסר ועכ"ז אהבנו זה את זה אהבת נפש.

כשהגעתי, נתתי שלום לראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן, כשנתתי לו יד הרגשתי שמולי יושב מלך, עוד יותר ממלך, הרי היתה לו ממלכה ממש בהיותו נשיא של 84 ישיבות נובהרדוק.

מכתב מהגאון ר' אברהם יפה'ן, ראש ישיבת נובהרדוק, לטובת הישיבה

"איצטער דא און נאכדעם דארט"

ניגון שחובר ע"י
הגה"צ ר' ניסן באברויסקער זצוק"ל הי"ד
משגיח בישיבת נובהרדוק בביאליסטוק

- א -

ס'איז פארהאנען מענטשן פאליטיקער די קלוגשאפט אליין,
און ס'איז פארהאנען אזוינע וואס ווילן נאר אין חדר גיין.
דער וועלט צוריבן, און דער וועלט א לארד,
איצטער דא און נאכדעם דארט.

- ב -

זיך ניט קיין כבוד קיין גרויסען טיש,
עס וועט אנטלויפן פון דיר גענויס.
זיך בעסער צו פארנעמען ביי דעם בורא אן ארט,
איצטער דא און נאכדעם דארט.

- ג -

זאלן דיר נישט אפרייד פון תורה וועג - קיין גוטע פריינט,
וואס די האסט זיי נישט מער ווי היינט.
געדענק אז זיי קענען דיר פארפירן קאטשאַרט,
איצטער דא און נאכדעם דארט.

- ד -

דער וואס האט נישט די יראה די ריינקייט אליין,
ער טוט נאר א פעלץ מיט בריייטע ארבעל גיין.
ער וועט נאך קריגען זיינע שמוץ קומענדיג אויפן ארט,
איצטער דא און נאכדעם דארט.

- ה -

דער וואס איז יענעם מקנא, און קריכט אים אין ביין,
און טוט אים כסדר די יארן דערגיין.
איך בין נישט מקנא זיין חלק טאַרט,
איצטער דא און נאכדעם דארט.

- ו -

דער וואס איז מחלל שבת, און פארפירט א וועלט,
לויט זיין מהלך וואס האט אים פארשמעלט.
ער וועט זין די קאשע וואס ער האט פארקאכט,
איצטער דא און נאכדעם דארט.

נכנסתי ל"בית המוסר" והנה אני רואה מחזה שמעולם לא ראיתי, כארבעים בחורים יושבים והוגים בספרי מוסר, בדביקות ובהתפעלות עצומה.

בישיבה למדו את אותה המסכתא שלמדו בפולטוסק, מסכת נדרים "א זימערדיגע מסכתא" (=מסכתא הנלמדת בקיץ) ולמדתי בחברותא עם אחי.

כשהיינו לומדים בלילה היינו מכסים את החלונות בשמיכות, מפני שבאותה תקופה היו צריכים לעשות כן ע"פ פקודת הצבא.

השואל: מי סיפק אוכל לבחורים?

הישיבה היתה מספקת לנו אוכל, אבל אינני יודע מי הביא וכו', היו מביאים אוכל עבור כל המאתיים בחורים.

יש אם למקרא

השואל: אמך ידעה שנסעת לישיבת ביאליסטוק?

כשהגעתי לישיבה שלחתי לה מכתב, וכתבתי לה על כך, וכן כתבתי לה הרבה דברי חיזוק "מאמע, ערגער זיך נישט... איך זאג דיר צו דו וועסט האבען פון מיר נחת... איך האב דא אזעלכע רבי'ס... זיי לערנען אויס די וועג וואס דער טאטע האט געוואלט" (=אמא אל תצטערי... הנני מבטיחך שיהי' לך נחת ממני... הרי יש לי כאן כאלו רבי'ס... והם מלמדים אותי את הדרך, כפי רצונו של אבא).

השואל: האם שמעת איך קיבלה אמך את הבשורה שבמכתבך?

אינני זוכר אם שמעתי את תגובתה, אבל הנני בטוח "אז ס'האט געווירקט אויף איר" (=שזה השפיע עליה) ובודאי שלא כעסה, אלא אדרבה היא היתה מרוצה מאד. כי סוף כל סוף ידעה שאין מי שישמור עלי בעיר אוסטרולענקא. בענין זה זכורני פעם שאמרה אמי בליל הסדר: "צא ולמד", אם רצונך ללמוד, צא מביתך ומעירך!

בתקופה הזאת שלחה אלי אמי כמה מכתבים.

אחד מהמגידי שיעור ר' יעקב מאיר פינסקער שמו, שאלני מה אני עושה כאן "די דארפסט נאך ליגען אונטערן מאמעס פארטוך" (=הנך עדיין קטן הצריך לסינרה

של אמו), ואמרתי לו שלא באתי להשתקע שהרי עוד לא גמרתי שיעור ד', אלא באתי כדי לקבל חיזוק בימים הנוראים.

כדברים האלה אמרתי גם לראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן והדבר נכנס בזכרונו, עד כדי כך, שכשהישיבה היתה בוילנא אמר לי ראש הישיבה: מה יהיה, הרי עוד לא למדת בשיעור ד'.

ראש הישיבה הגאון ר' אברהם יפה'ן במסירת שיעור בהיכל הישיבה בביאליסטוק
(יש לציין שבזמן שאחד מרבני הישיבה היה דורש, היו כולם עומדים)

(צוחק לעצמו) ביאליסטוק... א פופצען יעריגע יונגעל... ס'פאסט פאר גרויסע בחורים... אה... (=בן חמש עשרה נוסע לביאליסטוק... הרי זה מתאים רק לבחורים גדולים...).

הוראת היתר

השואל: סיפרת על תקיעת כף שנתנו הרבה בחורים לקומעדאנט ר' שמואל אוסטילער, היכן היו כולם והיכן היה הוא בעצמו, שהבטיח לעמוד לימינכם בביאליסטוק?

שאלה טובה שאלת, כפי שהזכרתי קודם, באותה תקופה גייס הצבא הרבה תלמידים, כשבוע קודם פרוץ המלחמה הגיע מברק ממפקדת הצבא בביאליסטוק להודיע לר' שמואל אוסטילער שקיבל צו גיוס לצבא, הואיל והיה רשום כתושב שם, ונסע לביאליסטוק להתגייס והשאיר את כולנו מאחור, בזמני מלחמה מי שלא היה נשמע לצו הצבא היה מקבל מאסר עולם או אחת דתו להמית, ולכן נסע תיכף.

בני החבורה נשארו בפולטוסק וכשהסתיים הזמן באמצע אלול, התיר ראש ישיבת פולטוסק את התקיעת כף לבחורים, הוא רצה להתיר גם לי, אבל אני רציתי לנסוע ונסעתי.

"דער באשעפער"

ניגון שחובר ע"י הגה"צ ר' ניסן באברויסקער זצוק"ל הי"ד, משגיח בביאליסטוק

דער באשעפער,
האט געוואלט מיר זאלן זיין טרעפער,
אין א לעבן ביטער ווי פעפער,
געפונען וואס איז געשמאק.

האט ער באשאפען א וועלט,
אלץ איז דארט פארשטעלט,
דער קליגער קריגט גיטע געלט,
און דער נער אין בּאַק.

די וועלט,
עס בלאזט פין איר א קעלט,
מען יאגט זיך נאך געלט,
ווי א בהמה נאכ'ן גראז.

מען יאגט זיך נאך די זלאטע,
מען לויפט נאך איר אין בלאטע,
מען פארפאטשקעט די קאפאטע,
מען קריגט א פייג און נָאז.

די בלעטער
זענען די נייע אפגעטער,
וואס פאר'סמ'ן דעם וועטער,
פארטומלען די מענטשן דעם קאפ.

ווי ער הייבט זיך אויף פון בעטל,
לויפט ער נאך א בלעטל,
ער בלייבט א נער מיט א צעטל,
מיט א פארדרייטען קאפ.

אלע טאג נייעס'ן,
פון כינע און פון פרייסן,
מען מאטערט זיך צוקייען און צובייסען,
פארשטיין דעם פשט מיט טָאפ.

אין איישישאק קאסט פוטער טייער,
אין דייטשלאנד האט אפגעברענט א שייער,
אין כָאנָאטש איז געווארן א סטָאנָאסטָא א נייער,
ווייל דער אלטער איז פין זינען אראפ.

דער וויסעל (וואַרשא ים) האט גענאזען ,
א שטורעם האט גענבלאזען,
א גוי האט גענאפט צווי חָאזען,
און אין טשאלנט האט גענפלאצט א טאפ.

דער אינטליגנט,
וואס איז דעם יצר הרע'ס א קלייענט,
ער לאזט אים ארויס פון די הענט,
ווי א לאלקע בובה) אופן גאס.

די הויזען גענפרעסטע,
שקארפען די בעסטע,
א גזישבקע (בלורית) די גרעסטע,
אין האנט א רייזע טאש.

א העלד א פרשנדתא,
א באשמעקטער מיט אשפתא,
ער רייכערט א פַאפִּיכָ'סָא
פון יעדן טיש כאפט ער א נאש.

דער שטאטישער גארטען,
אלע צרות קומען פון דארטען,
מען קלייבט זיך פון אלע סארטען,
ווי פייגעל ארום א נענץ.

מען כאפט א קוק אויף א צווייטען,
אויף יענעמ'ס הוט אין די קווייטען,
דער יצר הרע טוט אים טייטען,
און אין הארצן טוט א קלעם.

די אפאלא (איצטדיון בביאליסטוק),
שפילט אויך א גרויסע ראלא,
צו ברענגען אויף יעדן מענטשן די מפלה,
און אומברענגען אים פון די וועלט.

דארט ווייזט מען ווי צו נעמען זיך דאס לעבן,
וועו עס טוט זיך נישט איינגעבן,
דאס וואס ער האט גענטוען שטרעבן,
עס איז נישט ווי אים גענפעלט.

דער טיאטער,
איז זיך קיין בר דעת נישט מתיר
ווייל צו די הערצער שאט ער,
און וואַרפט אן אויף זיי שמוץ.

מיט א שפיל
בארויבט ער אים דעם העכערן גענפיל,
ער צורייבט אים ווי אין א מיל
דאס העכערע גיט'ס.

פרק ששי

פרוץ המלחמה

פרוץ המלחמה

לאחר יומיים בישיבה, ביום שישי י"ז אלול כבר החלו המטוסים לטוס מעל ראשינו, ובכך ידענו שהחלה המלחמה – מלחמת הגרמנים בפולנים, המטוסים הנמיכו וירו וכן הפציצו. כשפצצה היתה נופלת בעיר היתה כל העיר רועדת והיינו בטוחים שזה נפל ממש מעלינו.

בסעודת ליל שבת היה לנו חתיכות לחם שחור, וב"סעודה" זו היינו 200 בחורים, יושבים ושרים זמירות במתיקות ובעריבות נפלאה, מתוך בטחון גדול בהשי"ת, שרנו שוב ושוב את הפסוק "אם תחנה עלי מחנה", ואת הפסוק "אחת שאלתי". תארו בעצמכם את המראה הזה, הרגשתי מחוזק מזמירות אלו יחד עם הקהל המרומם הזה. הרי מהיום הראשון בו פרצה המלחמה היו כמובן דעות שונות והיו פקפוקים האם יש לצאת מהעיר או להשאר במקום ושרר חוסר ודאות מוחלטת, ברם, הזמירות והניגונים הללו הרעיפו חיזוק בלבותינו וחיזקו את בטחוננו בהשי"ת. מיד לאחר הסעודה חזרנו ללמוד. כמו"כ הוחלט אז שילמדו במשמרות במשך כל המעת לעת, כדי שלא יפסק קול התורה.

במוצאי שבת התאספנו כל תלמידי הישיבה סביב ראש הישיבה, צדיק יסוד עולם, ר' אברהם יפה'ן, ואצטט מהמעט שאני זוכר משיחתו: איתא בגמרא (ברכות נט.) אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי, לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומית שבלב, תקופתינו זו שאנו נמצאים בה, זו תקופת הרעמים, והם נבראו ובאו עלינו בכדי לפשט את העקמומית שבלב, בכדי שנעבוד על עצמינו להתקרב אל השי"ת, להתחזק באמונה בהשגחתו הפרטית. הרי בתוך לבו של כל אחד יש קרומקייטען (=עקמומיות), וכששומעים את הרעמים נזכרים שיש ממשלה – מלכות

שמים, וצריכים ליזהר שלא לעשות מה שאסור, אוי! בעוה"ר שומעים אנו רעמים קשים, שהרי רעמים רגילים אינם הורגים, אבל רעמים אלו שאנו שומעים הורגים הרבה בני אדם, צריכים להרגיש את האחריות המוטלת עלינו בעד כלל ישראל העומד בסכנה נוראה, להיות אחראי, הן בעד עצמו והן בעבור כלל ישראל.

מצעד חיילים נאציים ימ"ש ברחובות העיר ביאליסטוק

לשקוד על דלתותי

השואל: האם בהפצצות אלו נהרגו מבחורי הישיבה?

לא. אף אחד לא. הרי בני הישיבה ישבו כל היום בתוך בית המדרש. מהיום שהגעתי בט"ו באלול למשך 15 יום לא יצאתי מהישיבה כלל אפי' פעם אחת.

בכל יום היו ניסי ניסים וכל פעם ששמעו את המטוסים היינו יורדים לקומה התת קרקעית עד שנרגעו הקולות (התקרה שם לא היתה חזקה בכדי להציל, אבל לפחות לא שמעו את רעמי ההפצצות). זכורני שהיה שם בחור אחד בשם יעקב מאיר פינסקער זצ"ל שנשכב על הרצפה ולא הסכים לרדת ואמר "וואס האב איך מורא צו האבען, די רבש"ע ווארפט דאך די באמבעס, אלעס איז באשערט, וואס האב איך צו

אנטלויפען" (=מדוע עלי לפחד, השי"ת זורק את הפצצות, והכל בחשבון, וממה יש לי לברוח).

לאחר שנרגעו הקולות חזרנו ללמוד למשך כמה שעות במלוא הברען (=במלוא ההתלהבות), מלבד חבורת תהילים שפעלה במשך 24 שעות רצופות, הבחורים קבעו ביניהם תורנות, שבמשך כל היממה יהיה מנין תהילים.

בחוץ תבער אש ורעמי תותחים. אבל בפנים רעמו הלבבות ואש המוסר.

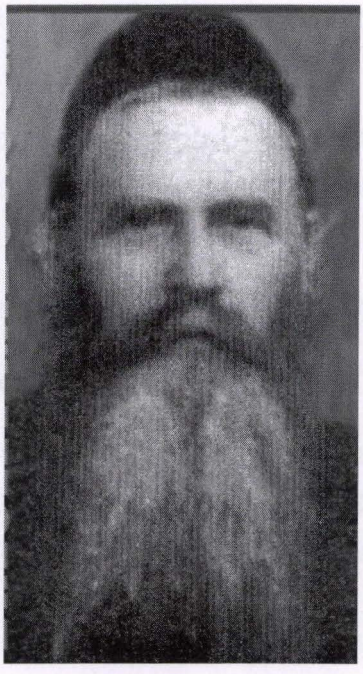
השואל: והיכן היו ישנים?

מעל הביהמ"ד היתה קומה של פנימיה, אני ישנתי קרוב לאחי יחיאל מאיר. היינו ישנים על "זעלנער בעטען" (=מטות צבא) מטות צרות שמתקפלות, אמנם היו בחורים שישנו בסטאנציעס (=באכסניות) ובבתי מדרשות והיה להם קושי לצאת בלילה, אבל בסופו של דבר הסתדרו כולם.

פיקוח נפש דוחה שבת

כ"ה אלול, השבת השניה מאז פרוץ המלחמה הי' שונה לגמרי. בעצם יום השבת עמד המשגיח ר' ישראל מובשוביץ וחילק לכל בחור 2 זלאטעס פולנים להוצאות הכרחיות ומסר להם את פקודת ראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן לצאת מביאליסטוק לכיוון העיר ברנוביץ, בעגלה או ברגל, כי השונא הגרמני מתקדם, ועומד כבר מאחורי העיר והמצב הגיע עד סכנת נפשות ממש. ועל אף שעדיין לא נודעה לנו אמיתות הדברים, עד היכן רשעתם של הגרמנים מגיעה, ידענו מכל מקום שהיא שעת סכנה, והתירו לטלטל כדי מזון סעודה אחת. חלק מן הבחורים התחילו ביציאה כבר ביום השבת אחר הצהרים, ברם, רובם של התלמידים נשארו עד מוצש"ק, ובמוצש"ק התישבו ראש הישיבה ור' ניסן רוזשאנקער וכן מספר תלמידים בעגלה עד כמה שהי' אפשר לדחוס. חלק מהתלמידים יצאו ברגל (ביניהם ר' שלמה פיגא, ר' יעקב פאסטערנאק, ר' הערשיל יודאוויץ ועוד).

אני נשארתי בביאליסטוק, יחד עם המשגיח ר' ישראל מובשוביץ ועם עוד כחמישים בחורים (ביניהם הי' ר' אברהם יצחק לינזבערג, ר' קהת בארעק, ר' סיני וואלקאוויסקער (לעוו) ואחי ר' יחיאל מאיר).

ראש הישיבה
הגאון ר' אברהם יפה'ן

ראש הישיבה רצה שנתחלק לשתי קבוצות בכדי שנעשה כמו שעשה יעקב אבינו ע"ה "ויחץ... לשני מחנות וגו' והי' המחנה הנשאר לפליטה".

ימים נוראים - תרתי משמע

השואל: איך היה נראה ראש השנה בישיבה תחת מצב כזה?

וואס הייסט? (=מה השאלה?) התכוננו לר"ה כמו שצריך וכנהוג. בר"ה עצמו בתפילת מוסף ניגש ר' ישראל בפני התיבה הוא היה מגדולי תלמידיו של הסב"ק, זכיתי לשהות במחיצתו הרבה שנים לאחר מכן, כשגורשנו ברכבת זכיתי לשבת עמו בקרון וכן כשהייתי בקאנסענטריישען קעמפ (=במחנה הריכוז) הייתי לצדו. כנראה שכשגזרו עלי לחיות, רצו שיהיה משגיח לידי, והוא ישמור עלי כאב וכאם.

כששמעתי את תפילת המוסף נסחפתי לגמרי, עד אז עוד יכל לעבור בי הוה אמינא שאולי כדאי ללמוד ב"מרכזים" אחרים של ישיבות נובהרדוק מתוך שבעת

המרכזים שהיו, אבל לאחר תפילה זו נמשכתי לגמרי. לאחר המלחמה המשיך להתפלל בבורו פארק את תפילות המוספין עד סוף ימיו.

גיסי ר׳ יחיאל מיכל יוסילבסקי היה תלמיד של החפץ חיים, הוא היה החזן של תפילת מוסף בבית מדרשו. שבת אחת לאחר שסיים את תפילתו הגיע לבית מדרשנו "בית יוסף" בבורו פארק והתיישב על ספסל בצד מערב, שאלתיו: שוואגער, גייט אהיים, מאך קידוש! (=גיסי! לך הביתה לעשות קידוש) אמר לי "האינך רואה מי מתפלל כאן, לא שומעים תפילה כזו בכל העולם, הרי הוא אינו מסיח דעתו אפילו רגע אחד, ער טרייסלט אויף די עולם" (=הוא מרעיד את הלבבות), בפרט כשהיה אומר הללוהו בתוף ומחול... במינים ועוגב... (במוסף של ר"ה) הרגשתי איך שמנשא ומרומם את כולנו.

ויאמרו לאמר

דרושים וביאורים

על כל תיבת לאמר שבתורה

שאספתי ולקטתי וביארתי בעזהי"ת

יחיאל מיכל בר דוד יאסילאווסקי

מגיד שיעורים בבהמ"ד

שומרי שבת בבורו פארק

לשעבר ר"מ בישיבת

יעקב יוסף באיסט סיידי

ובישיבת ר׳ שלמה קלוגער ניו יארק

ברוקלין, גוא יארק

שנת תשמ"ט לפ"ק

שער הספר "ויאמרו לאמר" שחיבר גיסו
ר׳ יחיאל מיכל יוסילבסקי - תלמיד ה"חפץ חיים"

בסעודת ברית לנכדו שמחה בונם מלאך בסוכת השטיבל
(עם גיסו ר' יחיאל מיכל יוסילבסקי, בספסל ממול יושבים
גיסו ר' ליפמן חייט ובנו ר' ישראל יעקב)

למרות כל זה, היה ר' ישראל אדם שקט מאד, מעולם לא כעס על בחור, וכשהיה צורך להעיר, היה מביט בו, או מזמינו לשבת לידו והיה יושב כך בשקט, ופולט מספר מילים עד שמעיני הבחור החלו ליזול דמעות, היה לו כח עצום בהבנת פנימיות האדם.

על ר' ישראל אפשר לספר שעות...

אפילו נעליים לא היו לו, רגליו היו עטופות בבלואי בגדים. בשנת תש"א באמצע המלחמה הלך ממקום למקום לאסוף חלב עבור בחורים חולים והלך כך קילומטרים רבים להביא מזור ומרפא לחולים.

השואל: מה היה מצב המלחמה בראש השנה?

ביום השני של ר"ה כבר לא שמענו מטוסים אבל היתה מלחמה קרקעית מסביב לביאליסטוק, מצד א' של העיר היו הפולנים ומהצד השני היו הגרמנים וניהלו קרב מעל לראשינו. באמצע היום נהיה שקט למשך 15 דקות ואז הרימו הפולנים דגל לבן כאות כניעה לחיילים הגרמנים, והגרמנים החלו להסתובב, נהיה פחד בעיר, אבל לא חזק מאד, הגרמנים שהו בעיר עד ערב יום הכיפורים.

לחם לפי הטף

בזמן הזה נכמרו רחמי אחי (יחיאל מאיר) עלי כשראה שאני רעב מאד, הלך למאפיה וקנה שני "פרעצעלעך" (=לחמניות). כשחזר משם, נעצר ע"י חייל גרמני שאמר לו "באז!" והובילו למשאית וציווה עליו לטפס לתוך המשאית, וכך צדו הגרמנים עוד ועוד תושבים, וכשתתמלא המשאית תצא לגרמניה לעבודת פרך, אבל לא זה היה עיקר צרתו של יחיאל מאיר, כי זה רק חצי צרה, הצרה הגדולה היא שיאבד מן הישיבה. הוא לא דאג על אוכל וכדומה, רק איך יסתדר בלי ישיבתו – מקור חיותו הרוחני.

ואז נעשה עמו נס גדול, הגיע קצין למשאית, אני בטוח ללא ספק שזה היה אליהו הנביא שבא בדמות קצין גרמני, וציווה לחיילים להורידו ושחררוהו, לא לחינם זכה להינצל, לאחר המלחמה היה מרביץ תורה ענק, וגם ניהל את ישיבת באר שמואל למשך 13 שנה, שעד כניסתו לשם היה המוסד מצטמק והולך, ומהיום שנכנס לשם הצליח אחי להעלותו על דרך המלך.

כשחזר לישיבה סיפר לי את כל השתלשלות הנס שארע עמו, וגם את ה""פרעצעלעך" (=הלחמניות) לא שכח לתת לי...

השואל: מה עוד הנך זוכר מאחיך יחיאל מאיר?

זכורני שפעם שמעתי אותו מתפלל תפילת ערבית לפני העמוד והתרגשתי מאוד מתפילתו. לאחר התפילה שאלתי אותו: "יחיאל, פאר וואס האסטו אזוי שטארק געדאוועט?" אמר לי כי למדתי מוסר קודם התפילה וכשלומדים מוסר קודם התפילה דאוועט זיך גאר עפעס אנדערש.

גם בפסח כשהגיע הביתה יחד עם הרבה בחורים מכל הישיבות עשו כינוס באחד מימי חוה"מ לכל הבחורים וכיבדו שם את אחי יחיאל מאיר לדרוש בפניהם, והזכיר את הפסוק ויקח משה את עצמות יוסף, ומה שאמרו חז"ל שחכם לב יקח מצוות הכוונה למשה רבינו, ומדוע נקרא הוא חכם לב הרי כל היהודים התעסקו אז במצוות, אלא משום שכל היהודים התעסקו אז במצווה לקחת שלל מהמצריים וכל אחד הטעין חמורים בכסף וזהב, אבל משה רבינו חיפש כאלו מצוות שניתן לקיימם אך רק לשמה, עצמות יוסף, שבזה אין שום הנאה לעצמו, וכך ביאר את הפסוק חכם

לב "יקח" מצוות, היינו שיודע איזה מצוות "לקחת". והמשיך לדרוש עוד, אבל ההמשך נשכח ממני.

עת צרה

השואל: החיילים הגרמנים נכנסו לתוך הישיבה?

לא! אף פעם! הישיבה היתה מהבניינים המפוארים ביותר בעיר, ולפני הישיבה היתה חצר יפה עם שביל להיכנס, ותמיד כשהיו החיילים הגרמנים עוברים שם, היו עוצרים ומסתכלים, אבל מעולם לא נכנסו "איך גלייב באמונה שלמה אז פון הימעל האט מען זיי נישט געלאזט ארייגיין" (=אני מאמין באמונה שלימה שמן השמים לא אפשרו להם להיכנס), ואמרו להם מן השמים "גייטס ווייטער" (=תמשיכו הלאה) שהרי בבנין מפואר כזה בודאי היו רוצים להיכנס.

בערב יום כיפור בבוקר עזבו הגרמנים את העיר, מפני החלוקה שעשו אז עם הצבא הרוסי, הגרמנים לקחו את וורשא וכל סביבותיה, ואת הצד השני של פולניה השאירו עבור הרוסים. באותו היום נכנסו הרוסים לעיר, נעבעך, נעבעך, באותו היום היו יהודים שרקדו ברחובות, אי אפשר להאשים אותם, כי כשהרוסים נכנסו היו פניהם שמחות וידידותיות "דוואריש" (=חבר), ועזרו לתושבים וחילקו לחם וכו', הרוסים אמרו שאצלם "שאלאוו נא" (=כולם שווים) אין הבדל בין יהודי לגוי, כולם בני אדם, ושאצלם אין עשירים, אלא כולם עובדים עבור הממשלה והממשלה מפרנסת את כולם.

רוב הציבור שמחו עמהם, אבל האוירה אצלנו בישיבה היתה שונה לגמרי. הרגשנו שזוהי עת צרה ליעקב, עת צרה גדולה, וכשיעברו כמה ימים יסגרו את כל בתי המדרש בעיר על סורג ובריח, בביאליסטוק היו 50,000 יהודים וכ-80 בתי כנסיות, אפילו גערער שטיבל היה שם (אף שהיתה עיר ליטאית).

בעיצומו של יום כיפור הגיע אחד מקציני הצבא הרוסי (יהודי שמרד רח"ל) וביקש לדרוש בישיבה, לא היתה ברירה והיו צריכים לתת לו, ברם מיד כשהחל לדבר קמו התלמידים טיפין טיפין ועזבו את בית המדרש, וכשסיים לדבר נשארו רק בודדים (צוחק...).

השואל: מה דיבר אותו קצין?

ס'האט מיר נישט אינטרעסירט (=זה לא עניין אותי), ידעתי שאסור לשמוע, כי כל דבריהם היו דברי כפירה, וכל מגמתם היתה להסביר את מעלת שיטת הקומוניזם. הופעתו בבית המדרש היתה ממש כמו להכניס צלם בהיכל, אבל לא היתה ברירה. לאחר שהלך המשכנו בסדרי היום.

שועלים הלכו בו

בימים ההם הגיעו הרבה יהודים לביאליסטוק, כי כשהגרמנים הגיעו לעירם התירו לאנשים לצאת, והם עזבו לביאליסטוק הואיל וזו היתה תחת שליטת הרוסים, בין הבאים היו תושבי פולטוסק, גם כאלו בעלי בתים שאכלתי אצלם "טעג", ועכשיו הגיעו בחוסר כל, ואני הפרשתי מלחמי לתת להם, ראה והתבונן איך שגלגל העולם מסתובב.

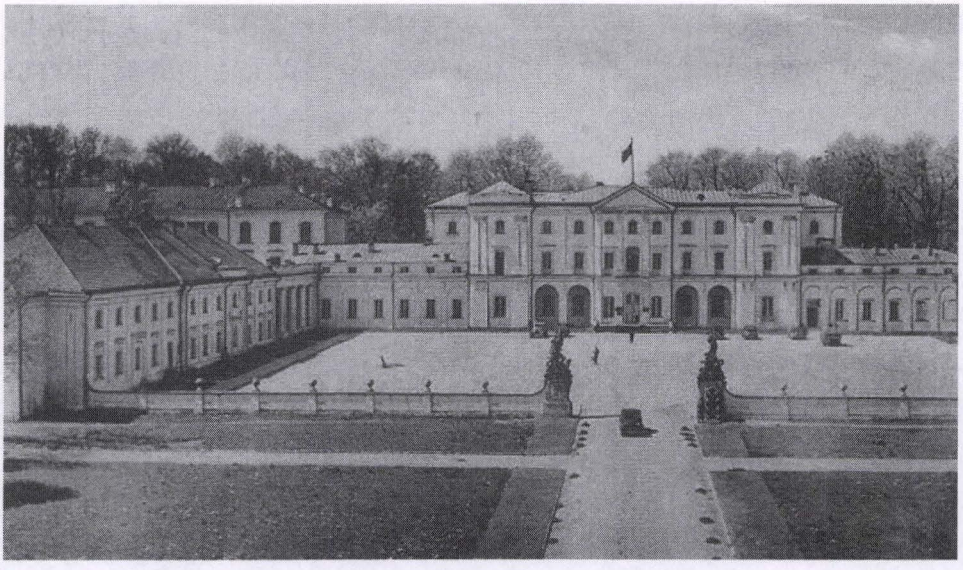

גירוש יהודי העיר ביאליסטוק

במשך חג הסוכות הי' שקט, ואפילו הקימו סוכה עבור בני הישיבה, ברם כשהתרבו הפליטים ולא היה להם היכן להתגורר, הלאימו הרוסים את בתי המדרשות והפכום לנכסי הממשלה הרוסית, והחלו הרוסים לאחסן את הפליטים בבית מדרשינו, בראותם שיש בהמ"ד גדול שאינו משמש לשינה כי אם ללימוד, והכניסו שם הרבה משפחות, ומה יהיה עם ביהמ"ד? הרוסים היו אומרים עטס דארפטס שוין

נישט לערנען, יעצט איז שוין דא אן אנדערע תורה (=כעת כבר אינכם צריכים ללמוד, כי כבר יש תורה חדשה) עפ"ל.

אנו בני הישיבה לא ידענו את נפשנו מה לעשות, בראותנו שהישיבה כבר איננה ישיבה וכו', ברם זכורני שבשמחת תורה רקדנו עם ספרי התורה על אף שלפליטים היה קשה לרקוד ולשמוח, שהרי עזבו את עירם ואת כל רכושם וממונם, ונשארו מחוסרי בית.

בנין העירייה בביאליסטוק

פרק שביעי

עיר הבירה וילנא

כנוס את היהודים

ביום מן הימים הגיע מברק מר' חיים עוזר גרודזינסקי שהיה הרב הראשי בוילנא, ולא רק רב ראשי בוילנא אלא הוא היה מנהיג של כלל ישראל, במברק כתב שכל בני התורה יבואו לווילנא, וילנא היתה שייכת לרוסיה, ור' חיים עוזר ידע שבעוד זמן קצר ימסרו הרוסים את וילנא לממשלה הליטאית, והממשל הליטאי לא התנגד ללימוד התורה, וכך ייטב לבני התורה, שיוכלו להסתדר ולהקים ישיבות חדשות בבתי המדרש הרבים הפזורים בעיר וילנא רבתי. בפרט שמאמעריקא היו שולחים כסף עבור החזקת הפליטים ע"י כל מיני "פליטים קאמיטעס" (=עמותות לפליטים).

האמרי אמת - החפץ חיים - והג"ר חיים עוזר

היו אומרים שיש 3 מנהיגי ישראל החפץ חיים, האמרי אמת ור' חיים עוזר גרודזינסקי, כמשה אהרן ומרים, האמרי אמת היה קרוב מאד לר' חיים עוזר, ועם

החפץ חיים בודאי היה לו קשר חזק מאד, קשר אמיץ, אלו היו המנהיגים של כל כלל ישראל בכל העולם.

לאחר חג הסוכות יצאנו כל בני ישיבתינו לכיוון וילנא עם רכבת. זמן הנסיעה היה כ-7 שעות, לא רק ישיבתינו הגיעה לשם אלא עוד הרבה ישיבות מכל פולין. כמו כן הגיעו לשם הרבה אדמו"רים. זוכר אני את הרבי מאמשינוב והרבי המשורר – הרבי ממודזיץ. היה שם קיבוץ גלויות גדול מאד.

משכן כבודך

כשהגענו לוילנא לא היה לנו היכן להשתקע, היה שם ביהמ"ד של ליובאוויטש ברחוב וילנסקי 21, הם הרי נפוצים בכל קצוי תבל, ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה. בית מדרשם היה גדול מאד, נכנסנו לשם והשתמשנו בשתי הקומות של הבנין, ללימוד, אכילה ולינה.

באותם ימים גבר מאד הרעב בוילנא, כי החיילים הרוסים עוד שלטו שם, עד שבת פרשת ויצא, והרעב היה קשה מאד, עד שגם אני נהייתי רעב, "און איך בין נישט געווען קיין הונגעריקער..." (=ואני לא הייתי טיפוס רעב), היינו נעמדים בתור במאפיה בשעה 3 – 4 לפנות בוקר לקנות לחם, אבל לא כולם הספיקו לקנות, ולפעמים כבר לאחר שעתיים היה יוצא הבעה"ב ומודיע שנגמרה מכסת הלחם להיום, ושלח את כולם הביתה, רעבים עד למחר.

השואל: מה הקשר בין הרעב לשליטה הרוסית?

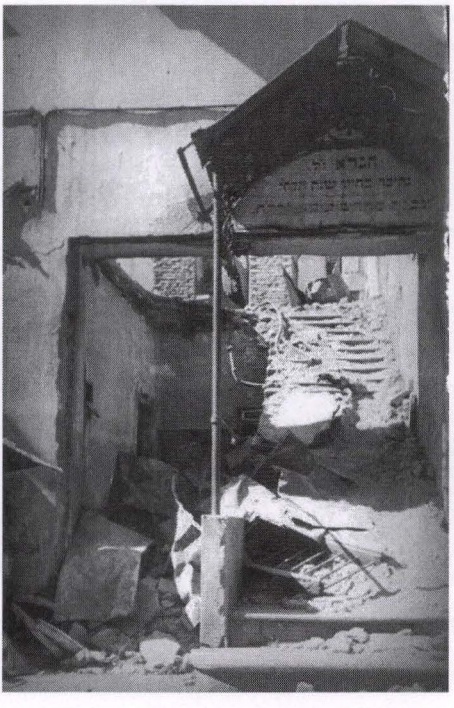
היכן שהרוסים היו היה רעב, היה להם שיינע שמייכל (=חיוך יפה), והראו את עצמם כאנשים טובים, אבל חוץ מקומוניזם שגרם לעוני ורעב, לא היה להם מה למכור.

השואל: ומנין היו לכם כוחות ללמוד בתקופה ההוא?

א קשיא אויפן שער הבטחון... דער שער הבטחון האט אונז געגעבן לעבן (=קושיא על שער הבטחון... שער הבטחון החדיר בנו חיות), וסדרי הישיבה המשיכו כרגיל.

דער גרינע בריק – הגשר הירוק
לידו שכן משכן הישיבה שנקרא על שמו של הגשר

בית מדרשו של הגר"א בחורבנו באמצע השואה

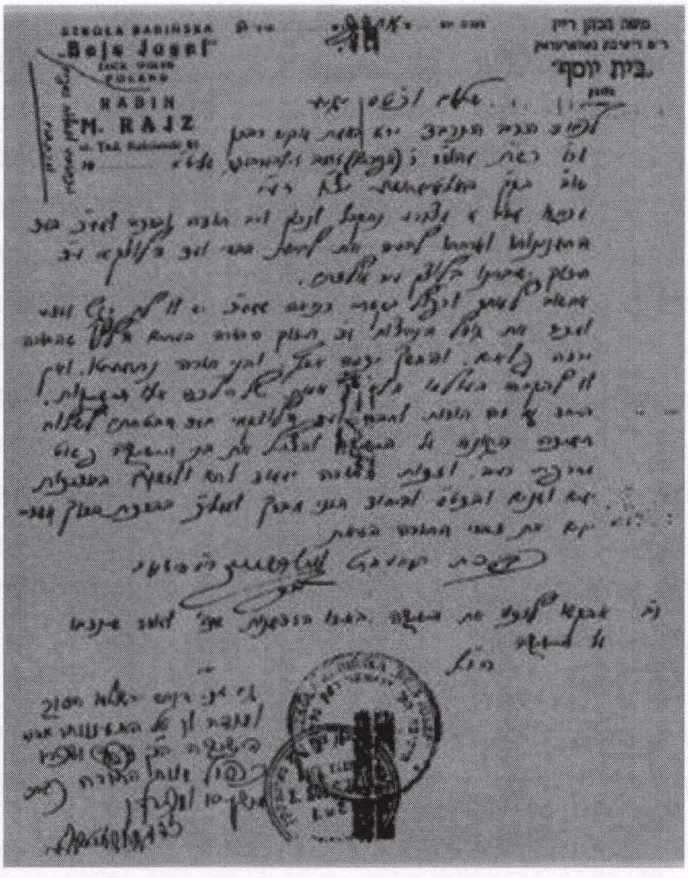
לאחר תקופה, ואנשי ליובאוויטש היו צריכים את בית מדרשם לעצמם, נתנו אנשי העיר מבנה אחר עבור ישיבתנו והיו קוראים לו "הגשר הירוק – די גרינע בריק", מפני שהיה סמוך לגשר ירוק שברחוב וילנא ליד הנהר, בבהמ"ד זה התקיימה הישיבה בחודשי החורף של שנת ת"ש.

אני בעצמי הואיל ועוד לא למדתי בשיעור ד' נשלחתי ע"י ראש ישיבתי ר' אברהם יפה'ן ללמוד באופן זמני בשיעור ד' של הראש ישיבה ר' משה רייז שהיה תלמידו של הסב"ק, והוא מסר שיעור לתלמידיו בקוידינובער שטיבל, שעל יד בית מדרשו של הגר"א, ולמדתי שם עד פורים.

ר' משה רייז זכר צדיק וקדוש לברכה נהרג בקובנה בידי הגרמנים על קידוש השם יחד עם הי"ג קדושים, ביניהם היה ר' אלחנן וסרמן הי"ד.

ר' משה רייז במסירת שיעור בהיכל הישיבה בביאליסטוק

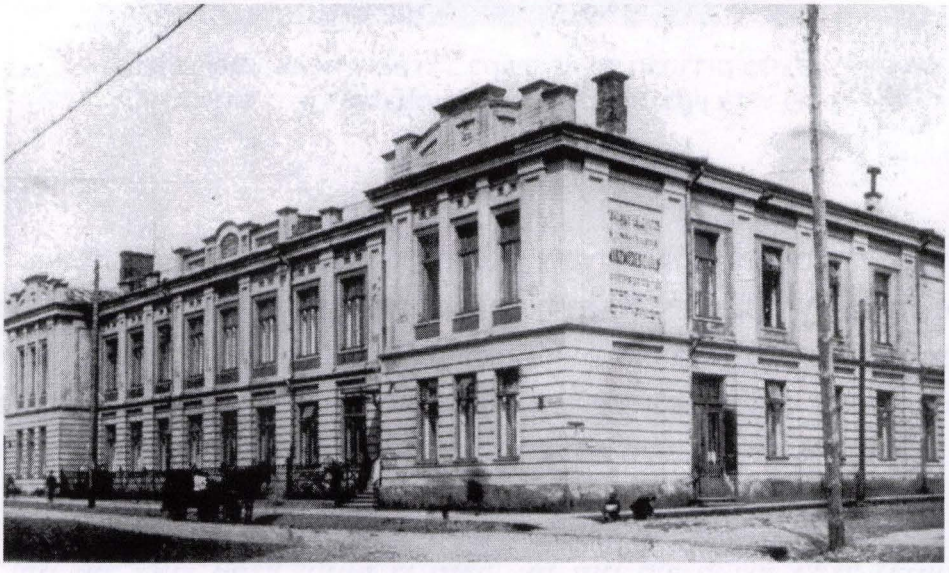
מכתב מר' משה רייז לארה"ב לטובת ישיבת נובהרדוק בלוצק
בסוף המכתב מצורף המלצתו של הג"ר זלמן סורוצקין אב"ד לוצק

דע מה שתשיב

באותה תקופה עברתי ניתוח על האפנדיציט, והניתוח התקיים בבית החולים היהודי ברחוב זאוואלניע 42, כל הרופאים והאחיות שם היו קומוניסטים, ובראותם אותי נער בן 15 רצו להסיתני, וניסו לפתותני להיות קומוניסט כמוהם, כולם נעמדו סביבי ודיברו בגנות הלימוד בישיבה, ומה חסר לך כל זה, בא עמנו ותתחבר לשיטתנו, והרי אנו מונים כיום שישית מאוכלוסיית העולם... וכך הרבו בדברים.

פניתי להם ואמרתי: מיר האבען א מתן תורה, ס'איז שוין עטליכע טויזענט יאר זייט מיר האבן מקבל געווען די תורה, און זייט מיר האבען מקבל געווען די תורה גייען מיר אין פייער און וואסער, בלוט גיסט זיך, און מיר לאזען נישט אפ די

תורה, וואס דאס איז אונזער לעבען. די גלויבען פון קומוניזם, איז אזוי ווי אלע גלויבנ׳ס, ס׳האלט אָן א שטיקעל צייט און שפעטער גייט דאס אונטער, און ס׳קומט אן אנדערע, דאס איז שקר, דאס איז גארנישט וועדר, איך גלייב אין א זאך וואס זייט מיר האבען מקבל געווען דעם גלויבן האלט זיך עס אין אלע מצבים, מיר גייען אין פייער און וואסער, מ׳קען אונז קיינמאל נישט אוועקרייסן פון תורה, די היסטוריע זאגט אז אלע דורות האט זיך געגאסען בלוט, אין די שפאנישער אונקוויזיציע׳ס, אין גזירות ת״ח ות״ט, יודען זיינען גרייט אוועק צו געבן זייער לעבן. וואס איז דאס דער געדאנק קומוניזם, ציוניזם, די אלע ...ניזם, אזא ניזם אזא ניזם, די אלע זאכען איז שקר, איר קענט מיר נישט איינרעדן דאס, ס׳איז גארנישט וועדר, איר האט נישט וואס צו פארקויפען... (=לנו יש מתן תורה, כבר עברו מאז אלפי שנים, ומאז שקבלנוהו הולכים אנו למענה באש ובמים, גם אם ישפך דם לא נעזבנו, כי הם חיינו. אמונת הקומוניזם היא ככל שאר האמונות, שמחזיק זמן מה ונעלם ואז באים חדשים, זה שקר שאינו שוה מאומה, אבל אני מאמין בדבר שמאז מ״ת מחזיק בכל המצבים, אנו הולכים באש ובמים, ומהתורה לא יוכלו להזיז אותנו, ההיסטוריה מוכיחה שבכל הדורות נשפך דם, באינקויזיציה הספרדית, גזירות ת״ח ות״ט. יהודים מוכנים למסור את נפשם. מה זה קומוניזם, ציוניזם, כל ה...ניזם למיניהם כולם בשקר יסודם, לא תוכלו לפתותני, זה אינו שוה כלום ואין לכם מה למכור...).

בית החולים היהודי בוילנא ברחוב זאוואלניע 42 בה עבר רפ״מ את הניתוח

וכך החזרתי להם כגמולם ועמדו משתוממים, לא היה בפיהם מענה, והבינו שאני חזק מדי באמונתי ולא יוכלו להסיתני.

השואל: מי מימן את הניתוח?

אידישע קאמיטעטן (=העמותות היהודיות), באותה תקופה הגיע הרבה עזרה ומימון מאמעריקא, וגם מהצלב האדום, והיות שהייתי פליט סייעו בידי.

הגעגועים וההתגברות

כששמעתי שמתקרב הזמן בו יעבירו הרוסים את השלטון בוילנא לצבא ליטא, כמו שאמר ר' חיים עוזר, רציתי לנצל את הזמן שזה עדיין שטח רוסי ולהספיק לראות את אמי ושלשת אחיותיי (אחת היתה בארה"ב, ועוד א' בגטו ורשא) שגם היו תחת שליטה רוסית, כי ידעתי שברגע שהשליטה תעבור לליטאים, יקימו גבול בין המדינות, ולא יהיה באפשרותי לעבור.

אמי התגוררה אז ב"אישנאדובה" (מקום מגורי סבי, שנפטר עוד קודם לידתי), לאחר שהגרמנים גירשו את כל תושבי עירם אוסטרולענקא, תכננתי לנסוע ברכבת מוילנא לביאליסטוק למשך 7 שעות, ומשם ברכבת ללומז'ה משך 4 – 5 שעות, ומשם לאישנאדובה.

השואל: הרי היה לך אח יחיאל מאיר, ומדוע לא חשבת לנסוע יחד איתו לאמך?

באותו בית חולים שאני נותחתי, נותח הוא תקופה קודם, מאותה סיבה. הניתוח הסתבך ובטעות כרתו לו וריד ולא יכל להלך ברגליו ולכן שלחוהו לקובנא, שם היו מגיעים רופאים גדולים מלטוויה ומאוסטוניה, וכששהה שם עבר ללמוד בסלבודקא שבקובנה, ואני נשארתי לבד בוילנא.

יצאתי מוילנא ביום רביעי בערב, לסדר ויצא שנת ת"ש, וביום חמישי בבוקר הגעתי לביאליסטוק. כשהגעתי לביאליסטוק שמעתי שמועה שהיום יוצאת הרכבת האחרונה לוילנא, מפני שהולכים לסגור את הגבול.

הבלבול וההלם היה גדול מאד, מצד אחד געגועי למשפחתי היו גדולים עד למאד. רציתי לראות את אמי וידעתי שלאחר סגירת הגבולות לא אוכל לבוא

ולבקרה, היינו קוראים לגבול "די אייזערנע וואנט" (=מסך הברזל). גם מכתבים בקושי הגיעו. מצד שני חשבתי לעצמי שאם אסע למשפחתי כבר לא אוכל לחזור לישיבתי, ולעולם לא אוכל ללמוד בשום ישיבה הואיל והרוסים הקומוניסטים היו סוגרים את כל הישיבות ובתי המדרשים.

איך אוכל לתאר את יסורי הנפש שעברתי, בהתלבטות בין שתי הרצונות...

"ניין! איך וועל זיך מתגבר זיין! היינט ביינאכט פאר איך צוריק אין ישיבה!" (=לא! אתגבר על עצמי! היום בלילה אני נוסע בחזרה לישיבה!) התגברתי על רצוני כשבראשי צפים ועולים זכרונותיי מהישיבה "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית ה' כל ימי חיי" והקבלות שקיבלתי על עצמי באותו תשעה באב בלילה, ועם כל הזכרונות האלו החלטתי לחזור באותו לילה בחזרה לישיבה בוילנא עם הרכבת האחרונה. הרכבת היתה עמוסה בנוסעים, אי אפשר לתאר את גודל הצפיפות, בכדי להיכנס הייתי צריך ממש להידחף מיט א געוואלד (=בכוח) כך נסענו למשך 7 – 8 שעות.

חזרה לוילנא

ביום שישי בבוקר הגעתי לוילנא, התפילין שלי היו עלי, והתחלתי ללכת ברחוב, ראיתי המולה רבה וכששאלתי לפשר ההתאספות אמרו לי שמתקיימת עכשיו הלויה של רבי ברוך בער, וליוויתי גם אני את מיטתו. בהלווייתו היו הספדים גדולים, וכי מילתא זוטרתא היא "רבי ברוך בער", צדיק יסוד עולם וגאון שלא הכיר צורת מטבע.

לאחר ההלוויה חזרתי לקוידינובער שטיבל, שם למדתי יחד עם שאר תלמידי נובהרדוק.

השואל: היכן ישנת בוילנא? ומהיכן היו לך בגדי חורף, הרי בבואך שמה היה קיץ?

בוילנא ישנתי בדירה שכורה יחד עם בן דודי ועם עוד בחור בשם ר' הירש זאלאשינער, בהיותנו פליטים קיבלנו מימון מהצלב האדום ומ"ועד הפליטים" שנתמך ע"י ה"דזוינט".

היו לי בגדים ממה שנתנו לי מהפליטים קאמיטעט, אבל להם לא היו חסידישע קליידער (=בגדים חסידיים), עד אז הלכתי עם חאלאטל ארוך עד אחרי הברך, וגרביים, אבל כשהגיע החורף נתנו לי חליפה ומכנסיים, וכך הלכתי עד לאחר המלחמה.

לפני פורים קרא לי ראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן שאתחיל ללמוד בבהמ"ד "גשר הירוק", על אף שהייתי צריך עוד ללמוד מחצית השנה בשיעור ד' בקוידינובער שטיבל, הכניסני הראש ישיבה תחת כנפיו והתנהג אלי ממש כאבא, הוא היה געשמאקער איד (=יהודי נעים הליכות), מלבד היותו ראש ישיבה ונשיא של ישיבות נובהרדוק.

נע ונד

בתקופת חג הפסח תבעו השלטונות שהפליטים יעזבו את וילנא וירחיקו נדוד לעומק המדינה, על כן הקצתה הממשלה הליטאית לכל ישיבה מקום להקים ישיבתם, כל ישיבה בעיר אחרת. הישיבות התפזרו בכל מיני מקומות. גם ישיבתנו קיבלה לפני פורים רשיון לפתוח ישיבה בעיר העתיקה בירזש, סמוך לגבול הליטאי, שם ייסדו את הישיבה מחדש, עם כל התקנות שהיו נהוגות מקדמת דנא, ועם כל החוזק.

יהודי העיר בירזש, עם רבם רבי לייב ברשטיין, קיבלו את בני הישיבה בזרועות פתוחות ובחיבה יתירה, כדרכם של חובבי התורה ונאמניה. צרכיהן הגשמיים של הישיבות סופקו מכספי "ועד ההצלה" ועוד ארגונים. לפיכך לא היתה קיימת בעיית כלכלה. הוקם בית תבשיל עם חדר אוכל עבור תלמידי הישיבה ושכרו חדרים לשינה אצל בעלי בתים בעיר. בשביל ההנהלה שכרו מעונות לגור שם עם המשפחות.

י"ז כסלו

בהתקרב היום הגדול י"ז כסלו יום הזכרון של הסב"ק מנובהרדוק, הגיע ר' ישראל יעקב לובטשאנסקי (חתן הסב"ק) לישיבתנו בבירזש – בבית המדרש "הגשר הירוק". כשנכנס לבית המדרש ועלה לבימה היה הבית מדרש צפוף מאד וצר מלהכיל את כולם, וצבאו גם על הדלתות והחלונות. זכורני שהתחיל את דרשתו בהזכירו הגמרא בסנהדרין כינוס לצדיקים טוב להם וטוב לעולם, וביאר את הגמרא בכמה

אופנים. לאחר כשעה פרץ בבכי ואמר: במה דברים אמורים כשנתאספו ברצון, אבל אנו הרי התאספנו כאן בכפייה ע"י הצר הצורר אותנו, והמשיך בשיחתו עוד שעה ארוכה. לעולם לא אשכח את דבריו ואת האופן בו נאמרו.

לאחר דרשתו אמרו תפילת "קל מלא רחמים" לזכרו של הסב"ק. אני עוד הייתי צעיר לימים ואמרתי בקול "פארוואס מאכט מען א קל מלא רחמים, ער לעבט דאך!" (= מדוע עושים תפילת קל מלא רחמים, והרי הוא חי!) דהרי מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, ודבריהם הם זכרונם.

רווח והצלה

בתקופה ההיא לא היה חסר אוכל, והרעב פסק לגמרי, כי כששלטו הרוסים לא היה ערך לממון, ולכן לא רצו בעלי המאפיות למכור את סחורתם והסתירו את כל החיטים והקמח שהיה ברשותם, ברם כשהשליטה הועברה לליטאים, וכספם היה שווה ממון, פתחו כל המאפיות את שעריהם ומכרו, וכל אחד יכל לקנות כמה שרצה, גם אנחנו הבחורים יכלנו לקנות בכסף שהועמד לרשותנו, סכום של 46 "ליעד" שקיבלנו מהפליטים קאמיטעט. ברם את רוב הכסף היינו נותנים להנהלת הישיבה.

המצב הטוב הזה נמשך עד קצת לאחר חג הפסח של שנת ת"ש.

ברוך דיין האמת

ביום מן הימים נודע לי שאמי גורשה לסיביר, יחד עם תושבי עירם, ובמהלך הדרך שבקה חיים לכל חי, שמועה רחוקה זו היתה קשה עלי מאוד. ישבתי שבעה והתחלתי לעבור לפני התיבה.

הכיבוש הרוסי

עבר חג הפסח והגיע קרוב לחג השבועות. באותו זמן הגיעו הטנקים הרוסים וכבשו הרבה מדינות, ביניהם אוסטוניה לטוויה וליטא. בין לילה נמצאו הישיבות כולן שוב בתחומם של הרוסים. מעתה, בשבועות של חודשי סיון ותמוז התחילה בהלה קדחתנית בעולמם של הפליטים וביחוד בין בני הישיבה.

בתחילת הכיבוש החל המצב להתדרדר. בהתחלה החרימו מכל העשירים את בתי החרושת שלהם ואת החנויות שלהם, כל מי שהיה בעה"ב עצמאי הפך בין לילה

להיות שכיר של הממשלה, זו היתה ה"רחמנות" של הרוסים... שכולם יהיו שוים, העני כעשיר, ודבר זה היה אסון לבעלי בתים.

האסון של בני הישיבה היה שהרוסים התחילו לסגור את כל הישיבות ובתי המדרש ושלחו את הבחורים לעבודה, בכל בוקר היו מעמיסים בחורים על משאיות ומביאים אותם לעבודה, קצירת חיטים, הכנת קמח וכל עבודה בשדה ובלילה היו מחזירים אותם לישיבה. לאט לאט החלו לקחת יותר ויותר בחורים, ביום הראשון לקחו 50 בחורים, למחרת עוד 50, ויותר ויותר.

"דער מצב איז געווען גאר ביטער" (=המצב הי' מר מאוד) וכך המשיך המצב עד לחורף של שנת תש"א, המצב היה חמור ביותר, אבל את הישיבה עדיין לא סגרו, הואיל והיה להם נח שיש להם מהיכן לקחת פועלים עבור עבודת השדה.

ראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן קבע שחייבים ללכת עם החיילים לעבודה, הואיל והדבר גובל בפיקוח נפש ממש.

על אף שלא הגיעו בכל יום לקחת בחורים לעבודה, עם כל זה נמאס לנו מההתנהלות הזאת, ממש "קצתי בחיי"...

השואל: כעת כששוב היית תחת השלטון הרוסי, האם חשבת ללכת לבקר את אמך ובני משפחתך?

באותה תקופה לא חשבתי על כך, כי הרי הישיבה עברה ממקום למקום, ואם אסע, יתכן שעד שאחזור כבר לא אדע היכן הישיבה קיימת, ידעתי שהמצב חמור ביותר וחשבתי שאם אצטרך למות על קידוש השם עדיף שיהיה זה עם בני ישיבתי, כ"כ היה המצב חמור.

הנסיעה לקובנה

השואל: פעם סיפרת לי שהיית בקובנה, מתי זה היה?

בתקופה של חנוכה הגיע צו שכל הבחורים שרוצים לצאת מרוסיה לאמעריקא, יבואו לעיר קובנה. קובנה היתה עיר גדולה ושם היו כל משרדי הממשלה, וכל ענייני הרישום נעשו שם, ולכן נסענו עם רכבת מבירזש לקובנה. גם אני נרשמתי בכדי לנסוע לאמעריקא.

כל זה היה תחבולה של הרוסים, כי הם רצו לדעת מי רוצה לעזוב את המדינה, שזה סימן שהוא אינו אוחז בשיטת הקומוניזם, והרי הוא שונא של השיטה והמדינה, וזו היתה מטרתם ברישום הזה.

השואל: איך ידעו שלטונות רוסיה מי הם אלו שהגישו בקשה לאשרת כניסה לאמעריקא?

כי היינו צריכים לקבל מסמכים מהרוסים בכדי להגיש בקשה בקונסוליה האמריקאית.

מתאבק בעפר רגליהם

השואל: כמה זמן היית בקובנה?

כשהייתי בקובנה נהייתי חולה, והיות שסלבודקה היתה באותו מחוז, הכניסו אותי בבית הראש ישיבה של הישיבה קטנה דסלבודקה, שם התאכסן גם אחי ר' יחיאל מאיר.

בית ראש הישיבה של הישיבה קטנה בסלבודקה
הבית בו התאושש רפ"מ לאחר הניתוח

בבית של ראש ישיבת סלבודקה היו מתאספים הרבה ראשי ישיבות ודנים בענייני השעה. זכורני שדיברו ביניהם כמה ראשי ישיבות מה עדיף, האם עדיף לנסוע לאמעריקא או להישאר ברוסיה, היו שאמרו שכדאי לנסוע לאמעריקא כי אין שם כפיה נגד הדת, והיו שאמרו שחוסר הכפי' הוא עוד יותר גרוע, ומי שנופל שם מדרך הישר הרי הוא מזיד ופושע ולא אונס, ואילו כאן אנו חיים במסירות נפש, ומי שיורד מדרך הישר הרי הוא אונס.

זכורני עוד, שיום אחד הגיע אחיינו של אחד מראשי הישיבה לבוש בלבוש מודרני, דודו ראש הישיבה התחיל לדבר על לבו מדוע נמשך הוא אחרי הקומוניזם, וואס טויג דיך די גאנצע קומוניזם? (=מה יועיל לך הקומוניזם?), ואחיינו התחיל להתגאות שמינוהו להיות אחראי על מחוז שלם ליד קובנה, והמשיך לשבח את הקומוניזם, שאינה מבדילה בין יהודי לגוי, בין עני לעשיר, והראש ישיבה דפק בידו על השולחן, "א איד איז א איד, און א גוי איז א גוי"! (=יהודי הרי הוא יהודי, וגוי הוא גוי!).

כששהיתי שם הגיע ראש ישיבתי ר' אברהם יפה'ן נשיא ישיבות נובהרדוק לבקרני, הרגשתי שהיה כדאי להיות חולה, והעיקר לזכות לביקור מרומם כזה.

השואל: מה ראית בישיבת סלבודקה?

אה... ס'געווען דארט וואס צו זעהן (=היה שם מה לראות), למדו אז בישיבה כארבע מאות בחורים, לכל בחור היה שטענדער, און זיי האבען געהארעווועט אין לערנען (=והיו יגעים בתורה).

כל בחור שם היה נראה כמו דוקטור, לבוש יפה נקי ומסודר, הם אחזו בשיטה שזהו כבוד התורה, שבן תורה צריך להיות נקי. אבער איך בין דאך א נובהרדוקער בין איך נישט נתפעל געווארען (=אבל אני הרי נובהרדוקער, ולא נתפעלתי), הנובהרדוקער'ס הלכו עם טלאים במקום הזרוע ובמקום הברך, העניות היתה גדולה עד למאוד, אבל סבלנו את זה ע"י ה"רצון הטוב".

ב"ה כשנהייתי בריא חזרתי לבירזש, אחי יחיאל מאיר ליווה אותי לתחנת הרכבת בדרכי חזרה לישיבה.

פרק שמיני

עמו אנכי בצרה

עשרה הרוגי מלכות

השואל: מה היה מצב הישיבה כשחזרת לשם?

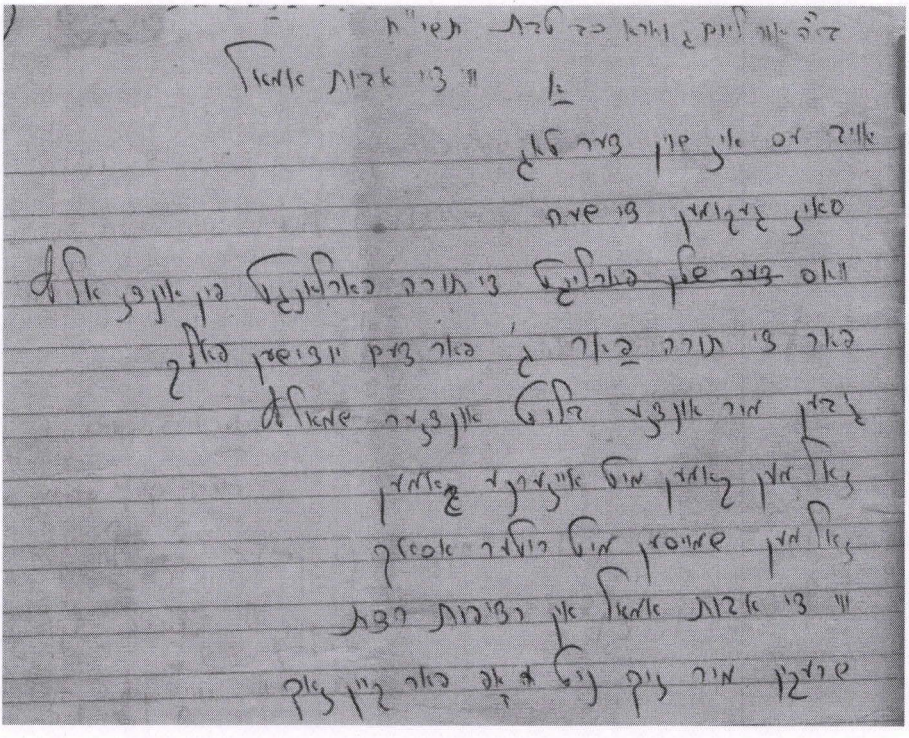
היו אז בישיבה 3 משגיחים, ר' ניסן רוזנקר ר' ניסן באברויסקר ור' ישראל סלאנימער (מובשוביץ). ראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן כבר לא היה אתנו, כי עבור ראשי הישיבות ובני משפחתם הושגו רשיונות כניסה לארה"ב או לאר"י. כל מי שהי' לו רשיון כזה, קיבל היתר יציאה מליטא. ר' אברהם יפה'ן קיבל רשיון כניסה לארה"ב ויצא מליטא באמצע החורף של שנת תש"א והגיע לסאן פראנציסקו ומשם בא לניו יורק וייסד שם את ישיבת בית יוסף בברוקלין.

ראשי ישיבת נובהרדוק בביאליסטוק
מימין לשמאל: הגרי"ל נעקריץ, ר' ניסן רוזנקר הי"ד, הגר"א יפה'ן,
ר' ישראל מובשוביץ ור' ניסן באברויסקר הי"ד

יום אחד אספו אותנו המשגיחים לתוך בית המדרש ונעלו את הדלתות, ודברו איתנו דברי מוסר והתעוררות, באומרם שאנו עומדים כעת בזמן של "עשרה הרוגי מלכות" (דומע ובוכה) וצריכים אנו להיות מוכנים לעמוד בנסיונות הקשים ביותר. יחרימו לנו את בית מדרשנו, יחרימו את הגמרות, ומי יודע מה יעוללו לנו, אשר על כן אין לנו ברירה אחרת, נוציא עכשיו את כל ספרי התורה מההיכל ונשבע כולנו, כאיש אחד, בשבועה "אז פון די תורה וועלען מיר קיינמאל נישט אוועקגיין" (=שלעולם לא נסור מדרך התורה), בכל הנסיונות שיהיו נחזיק את עצמנו בדרך התורה. והכריזו שמי שאינו יכול להישבע יצא מביהמ"ד, היו שם כ-200 בחורים ונראה לי שאף אחד מהם לא יצא, המשגיחים הוציאו את כל ספרי התורה, ונשבענו כולנו יחד.

לאחר מכן ישבנו כולנו יחד, והמשגיח ר' ניסן באברויסקער חיבר ניגון מיוחד לרגל המאורע אשר שמו יקבנו "וויי די אבות אמאל", מלא בהתלהבות למסירות נפש. לאט לאט למדנו כולנו את הניגון החדש ושרנוהו בדבקות.

הניגון "וויי די אבות אמאל" בכתב ידו של רפ"מ

"ווי די אבות אמאל"

ניגון שחובר עם פרוץ המלחמה
ע"י הגה"צ ר' ניסן באברויסקער זצוק"ל הי"ד
משגיח ישיבת נובהרדוק בביאליסטוק

- א -

אויב עס איז שוין דער טאג, עס האט געשלאגן די שעה, וואס די תורה פארלאנגט פון אונז אלץ, פאר די תורה פאר ג-ט, פאר דאס אידישע פאלק, גיבן מיר אָפּ אונזער בלוט אונזער שמאלץ, זאל מען קאמען מיט אייזערנע קאמען, זאל מען שמייסען מיט ריטער אסאך, ווי די אבות אמאל אין רדיפת הדת, שרעקן מיר זיך נישט אָפּ פאר קיין זאך.

- ב -

אויב עס איז שוין דער טאג ס'איז געקומען די צייט וואס דער שטן פארלייגט זיך אויף אלץ, מען וועט פֿארלייגן אונז, אדער לעבן אין פּיין, אדער לעבן אין האניג און שמאלץ, ס'איז שוין פארטיג דער ענטפער ביי אלע, ניין! מיר לאזען תורה נישט אפ, ווי די אבות אמאל אין רדיפת הדת, מיט שטאלץ מיט אַ געהויבענעם קאפ.

- ג -

ס'איז געקומען די צייט אונזער גייסט נאך אמאל פאר די וועלט קלאר מאכן פון דאסניי, ס'איז אונז בעסער צו זיין מיט די תורה אין קלעם, איידער ליגן אין שמוץ אויף דער פריי, וואס איז דא חוץ דעם לעבן פון תורה, וואונדען באשאטן מיט זאלץ, ווי די אבות אמאל אין רדיפת הדת, לאכן מיר זיך אויך אויס פון אלץ.

- ד -

מיר געדענקען דעם טאג ווען דאס אידישע פאלק האט געקריגן וואס ער היינט פארמאגט, ס'האט א אקס נישט געשטערט, נישט געהירזשעט א פערד, נישט א מלאך האט שירה געזאגט, פון דער הויך, פון דער ערד, פון די זייטען, איז געווארן אנכי דערקלערט, מיט די אבות אמאל אין דעם גרויסען פארטאג'ס, האבן אויך אנכי געהערט.

- ה -

עס וועט קומען דער טאג די געהויבענע שעה ווען אלעס וועלן אלע פארשטיין, און די וועגן פון ג-ט, וואס איז גוט און וואס ניין, וועלן סיי גרויס און סיי קליין, ס'וועט ארונטער די קנאה, די שנאה, ס'וועט ברענען די יראה ווי פלאם, ס'וועט פיל זיין די וועלט מיט וויסן פון ג-ט, ווי עס דעקט איין די וואסער דעם ים.

כעת יכול אני לומר, שבכח שבועה זו הצלחתי לעבור את כל המלחמה ולהתמודד בכל הנסיונות.

שלש עבירות

בשבת בבוקר, פרשת בהעלותך, י"ט סיון, הגיעו החיילים הרוסים והחלו להסתער על כל הישיבות ובתי המדרשות ועצרו את כל בני הישיבה, נעצרנו בגלל שלשה חטאים, האחד משום שאנו "בני ישיבה" וזה היה חטא גדול בעיניהם שאנו מאמינים בהשי"ת. החטא השני הוא משום שכשכבשו הרוסים את ביאליסטוק ברחנו מפניהם. והחטא השלישי היה שנרשמנו לנסוע לאמעריקא.

קבוצת בחורים ברחו לתוך בתי הקברות וביערות, אבל הרוב נעצרו.

בחלום אדבר בו

בליל שבת (עוד קודם המעצרים) הלכתי לישון בביהמ"ד שכינוהו דער שניידערס ביהמ"ד, ביהמ"ד זה שימש אותנו כבית המוסר, שם היינו לומדים בספרי מוסר שעה שעתיים ושלוש בכל יום, שם יכלנו לצלול בים המוסר לאורכו ולרוחבו בהשתפכות הנפש, להתייגע במאמרים בחובת הלבבות ובמסילת ישרים.

באותו ליל שבת ראיתי בחלום שהשוטרים הרוסים עוצרים את בני הישיבה. בבוקר קמתי בסערה. היה לי ידיד טוב שמחה בונם שפרנוביץ, והוא אמר לי בביטול: סתם א בייזער חלום (=סתם חלום בלהות).

שוחחתי על חלומי בכאב עם הרב חיים מרדכי ויינקרנץ שהיה המחנך שלנו, עצם המחשבה שהולכים לעצור את בני הישיבה הציק לי מאד, מיין נשמה איז דעמאלט נאכנישט געווען פארפאטשקעט (=נשמתי עוד היתה זכה ונקיה), וכאב לי שלא אוכל להמשיך את ה"עבודה" בישיבה. הלואי והיתה לי היום ה"רוח" שהיתה לי אז, א מוראדיגער "רוח". את הרב ויינקרנץ כבר הכרתי שלש שנים קודם לכן, כשנסע מפולטוסק ללמוד בביאליסטוק עבר דרך אוסטרולענקא, שם גרתי, והיה לו דוד בעיר (אחי אביו) שהיה גערער חסיד, וכששהה שם התרועע הרבה עם הגערער חסידים, והיות שהוא הגיע מישיבת נובהרדוק שבפולטסוק שם למד אחי ר' יחיאל מאיר נתקשרתי אתו בקשר ידידות, על אף שהיה מבוגר ממני בכחמש שנים.

כשיצאנו מביהמ"ד בדרכנו לישיבה, אמרו לנו העוברים ושבים שלא כדאי לנו להמשיך בדרכנו הואיל והנ.ק.וו.ד. (השירות החשאי הרוסי, לימים שינו את שמם לק.ג.ב.) כבר נמצא בישיבתינו ועוצרים את כולם. ובכן חזרנו לביהמ"ד (דער שניידערס שול).

בית המדרש בבירזש

תוך זמן קצר הגיעו קבוצה גדולה של שוטרים והקיפו את ביהמ"ד מבחוץ אבל לא נכנסו בפנים, אנו התפללנו בינתיים שחרית, קריאת התורה ומוסף, אבל קידוש לא עשינו כי לא היה לנו במה לקדש.

רואה ואינו נראה

השעה כבר היתה כחצות היום. בחור אחד מגדולי בעלי המוסר, ר' אנשיל זגיערשער שמו, ניגש אלי ואמר לי: הרי לפי סדר ה"טעג" יש לך מקום לאכול בשבת אצל אחד מבעלי הבתים בעיר, לך לאכול הרי חלש לבך מאד, אמרתי לו: ר' אנשיל, האינך רואה מה קורה כאן, וענה לי: דיר וועט מען נישט טשעפען, קענסט גיין! אויף מיין אחריות! (=לא יגעו בך, אתה יכול ללכת, על אחריותי).

בהתחלה חשבתי שר' אנשיל יצא מדעתו, וכי איך אלך כשהחיילים מצפים לטרף, אבל ר' אנשיל היה איש מורם מעם, וגמרתי בדעתי לעשות כמוצא פיו.

יצאתי מבית המדרש, ואכן השוטרים נעצו בי מבטים אבל לא ניגשו אלי, וכך הלכתי לבעל הבית שהייתי סועד אצלו בשבת, לא אשכח את תמיהתם ופליאתם של בני המשפחה, בראותם שהצלחתי להגיע לביתם ולהתחמק מכל אותם חיילים שהיו פרוסים בכל פינה. עשיתי שם קידוש ואכלתי סעודת שבת.

לאחר הסעודה אמרתי לבעה"ב שאני הולך בחזרה לישיבה, הבעה"ב הפציר בי שאשאר בביתו מפני הסכנות בחוץ, אבל אני סירבתי. אמרתי לו שאני רוצה לחזור צו מיינע ברודער (=לאחיי), בני הישיבה, ומה שיעלה בגורלם יעלה בגורלי, כי בלי בני הישיבה אין לי כלום בעולם הזה.

הבעה"ב המשיך והפציר. הוא הוסיף ואמר לי שהחיילים כבר ערכו חיפוש בביתו, ובודאי לא יחזרו שוב, ולכן כדאי לי להישאר בביתו. ברם הייתי איתן בדעתי, שיהיה מה שיהיה, אני חוזר לחבריי – בני הישיבה.

מחלליה מות יומת

יצאתי מביתו לכיוון בית המוסר ולפתע רואה אני ממולי קבוצה של בחורים עצורים הולכים ברחוב, לצידם אנשי המשטרה. כשהגעתי לקראתם איחלתי להם גוט שבת! גוט שבת! תיכף ומיד שאלוני השוטרים מי אני ומה מעשיי, ואמרתי להם שאני מחבורת הבחורים האלו, נער צעיר הייתי ולא הבנתי שבזה הנני חורץ את גורלי למאסר, אבל דבר זה היה הצלת נפשות, כי כל אלו שנשארו בבירזש נהרגו ע"י הגרמנים ימ"ש.

השוטרים בדקו ברשימותיהם ואסרו אותי יחד עם שאר הבחורים. על אף שלא מצאו את שמי ברשימותיהם, אמרו שכנראה אני רשום ברשימה אחרת, מורחבת יותר, שנמצאת בבית המשטרה.

בבית המשטרה הושיבו אותנו במרחק מה אחד מהשני. התחלנו לשיר זמירות שבת, החיילים נזעקו וצעקו עלינו ולא נתנו לנו לדבר אחד עם השני. לאחר מספר שעות הוציאו אותי החוצה, שם עמדה מכונית ושלושה שוטרים ציוו עלי להיכנס, אמרתי להם: היינט? שבת אריינגיין אין א קאר? שבת?! (=היום? להיכנס למכונית

בשבת? שבת?!), עמד שם שוטר אחד שהיה יהודי (ל"ע) ואמר לי שעד עתה הייתי ברשות עצמי ויכולתי לקיים את התורה, אבל עכשיו הריני ברשותם ואני מצווה לעשות כפי שהם מצווים, אבל אני התעקשתי שאיני נכנס למכונית בשום פנים ואופן.

השוטר שלף את אקדחו ושאל אותי: אתה יודע מה הכלי הזה? אמרתי: כן! ואז שאל: האם אתה נכנס? אמרתי: לא!

אין תוקף כבתחילה

השואל: מדוע התעקשת, הרי זה פיקוח נפש, ופיקוח נפש דוחה שבת?

חשבתי על כך בשעת מעשה, אבל ידעתי שכבר החלה המלחמה ובהרבה איזורים המצב קשה מאד, ואילו אצלינו עוד לא התחילה המלחמה במלוא תוקפה, ורק כעת זה מתחיל, וזה הנסיון הראשון שלי. אמרתי לעצמי: אמנם מותר לחלל שבת, אבל אי אפשר להתחיל ככה, מיד להיכנע לתכתיביהם, אני חייב להיות חזק ולשמור על יהדותי.

בדקות אלו עמדו למול עיניי דבריו של הסב"ק "א מענטש איז נישט קיין בעבאלע, אז ווער ס'וויל ווארפט איהם אריין אין טעפאלע" (=האדם אינו גרעין שעועית שכל הרוצה - יזרקנו לתוך הסיר), אלא על האדם לקחת את המושכות לידיו, ולנהל ולנווט את עצמו בתבונה ובשכל.

לבסוף תפסו אותי כמה שוטרים והכניסוני בכוח למכונית, ברם רגלי בלטה החוצה. אחד החיילים צעק לי "הכנס את הרגל, ואם לא אז אסגור את הדלת עליה", לא הזזתי את הרגל וככל הנראה לא היה לו אומץ לקיים את איומו אלא דחף את רגלי בכוח וטרק את הדלת. והרכב יצא לכיוון תחנת הרכבת.

ברכבת המשא

בתחנת הרכבת עמדה רכבת בת 60 קרונות.

הי' זה בעיצומו של שבת קודש, בעידן של סעודה שלישית, זכורני שכאשר ראיתי את ר' ישראל בקרון, כבר לא הרגשתי שום צער, הרי יושב כאן כזה צדיק, ועמו אנוכי בצרה, השכינה מתלווה עמנו, ור' ישראל אמר לי: מנחם! מנחם! איר

האט שוין געדאוועט מנחה? איר האט שוין געגעסען שלוש סעודות? (=כבר התפללת מנחה? כבר אכלת ס"ג?) אמרתי שלא, כי כבר הייתי עצור משעות הצהריים. התפללתי מנחה ור' ישראל נתן לי קצת אוכל לסעודה שלישית.

במשך היום ניסו יהודי העיר לקבל רשות שיוכלו להכניס אלינו דברי מאכל. בהתחלה לא נתנו להם.

הבחנו בקבוצות אנשים מהעיר כשהם מביטים עלינו בעינים מלאות רחמנות, דבר שנגע מאד ללבותינו. ברם, מבטיהם אילמים וידיהם חסרי ישע, ושפתותיהם סגורות. אסור להם לדבר אתנו, ברם קשה בשבילם גם לשבת בביתם. הרי בני הישיבה כלואים בקרונות כלא, ורוצים הם לכל הפחות ללטף את צערם ויגונם על ידי העפת עין עלינו, ואת זאת אי אפשר היה למנוע בעדם.

כמה מאנשי בירזש אזרו אומץ, ובדרך לא דרך הצליחו להכניס לנו מיני מאכל, חלות, חלב, בשר משומר וכן כלים ומעילים.

בני העיר לא ידעו את נפשם. מול עיניהם רואים הם את בני הישיבה נלקחים בשבי, הם בכו ואמרו שעד עכשיו הגנו בני הישיבה על העיר בתורתם, אבל כעת, מה ישמור על העיר? (ואכן מספר ימים אח"כ טבחו הקלגסים ימ"ש את רוב תושבי העיר, הי"ד).

עד יום רביעי שהינו בתוך הרכבת כשהיא לא זזה ממקומה. כל הזמן הביאו החיילים עוד ועוד עצורים ודחסו אותם לתוך הקרונות. לא רק בני ישיבה נעצרו, גם יהודים ציוניים נעצרו, גם גויים שהיו אנטי קומוניזם נעצרו, גם עשירים נעצרו והחרימו את כל נכסיהם ורכושם, קיימו בהם הרצחת וגם ירשת.

כשנכנסנו לרכבת התיישב כל אחד על הרצפה או על הדרגשים (שיועדו לשינה). לאחר שהכניסו עוד ועוד אנשים והקרונות התמלאו עד אפס מקום, לא היתה ברירה והוצרכנו לעמוד בצפיפות בכדי שיהיה מקום לכולם.

ביום רביעי פרשת שלח כ"ג סיון, לאחר שמילאו את כל 60 הקרונות, יצאה הרכבת משערי העיר בירזש לכיוון סיביר. בבוקר עברנו ליד מאלאדעצנא-נאוואיעלנא בדרך לעיר מינסק. עצרנו בתחנה הקרובה לסטאלפצי, בעמדנו על מסילת הברזל פגשנו ביהודים אחדים ממינסק, אשר שהו שם. שאלנו אותם כיצד

הם חיים ברוסיה וכיצד הם חיי היהודים בפרט. הם פחדו לענות לנו באופן ישיר, ונמנעו מלהשיב על שאלותינו, אבל ראינו על פניהם שהם נושאים אתנו בעול, משתתפים בצערינו ובמצבינו החדש שאליו אנו נוסעים.

בזמן הגירוש והמסע לא ידענו עד כמה יהיה זה לטובתינו. משמים ריחמו עלינו והצלחנו לעזוב שבוע אחד לפני שיצאו הגרמנים למלחמה על רוסיה, וכבשו את כל האיזורים ששהינו בהם קודם.

יהודים נדחסים לתוך רכבת משא

ביום שישי בבוקר, כ"ה סיון, הביאו אותנו עד העיר וויליקע שעל יד ווילנא, שהינו בתחנה עד לפנות בוקר, ואז יצאה הרכבת לכיוון רוסיה.

לפנות ערב של יום ראשון פרשת קרח, בסוף חודש סיון, עצרנו בתחנה בעיר מינסק, שם התאספו גויים מקומיים ודיברו אתנו דרך סורגי הרכבת, ואמרו לנו שהגרמנים התנפלו על הרוסים, והצבא הרוסי בורח מפניהם, והגרמנים מתקדמים, והזהירו אותנו שרק אם הרכבת תסע מהר אולי נספיק להגיע לסיביר, ואם לא, יתכן שניפול בידי הגרמנים.

גם העיר בירזש נפלה בידי הגרמנים וכל הבחורים שהתחבאו שם בבתי הקברות וביערות נהרגו כולם על קידוש ה', ולא נשאר מהם אף אחד.

לחם צר ומים לחץ

קשה מאד לתאר את הנסיעה הזו. הקרונות היו ארגזים של עץ המיועדים להובלת בהמות. בפנים לא היה כלום, רק שאכטלעך (=דרגשים), מעין מדפים, שם דחסו את כל האנשים כמו סרדינים, עד כדי כך שמרוב צפיפות יכלו להירדם בעמידה תוך כדי שנשענים על אחרים. לא היתה אפשרות לעבור מקרון לקרון. בפינת הקרון היתה פינה המיועדת לעשיית צרכים, אנחנו תלינו מעילים מסביב.

זכורני שבתוך הרכבת ישב בחור בשם ר' יעקב זאלאשינער, ושר בדביקות "אשרי הגבר אשר תיסרנו קה ומתורתך תלמדנו".

לאחר ארבעה ימי נסיעה רצופים נעצרה הרכבת וחייל רוסי עלה להחליף את העביט, וגם הביא לנו לחם, לאחר מכן היתה הרכבת עוצרת כל יומיים בכדי להכניס לנו לחם. לא היה זה לחם טרי, אלא לחם שאינו מתקלקל! כי הלחם היה ספוג במים, ואצבעותינו היו נדבקים ללחם כמו לדבק.

פעם בכמה ימים הייתה הרכבת נעצרת ליד באר מים והיינו יוצאים לשאוב מים, ברכבת היה ממונה ששמר שלא יבזבזו מים, עם המים של נטילת ידים השתמשנו אחר כך לנעגל וואסער.

בקרון הזה היו רק בני הישיבה, ואני זכיתי לשבת יחד עם המשגיח שלנו ר' ישראל סלאנימער (מובשוביץ), צדיק יסוד עולם, תלמיד מובהק של ה"אלטער מנובהרדוק" (=הסב"ק).

ביום שישי ב' תמוז עצרנו בוילנא. בליל שבת עצרנו בעיירה אחרת. בתחנות אלו הגיעו מבני הקהילה היהודית ונתנו לנו לחם וחמאה והרבה מאכלים.

ביום ראשון אחה"צ ד' תמוז הגענו לעיר מינסק, שהיתה עיר הבירה של רוסיה הלבנה, ועצרנו שם למשך כמה שעות.

בזמן העצירה עשינו "מסחר" עם גויים מקומיים דרך החלונות, אנחנו נתנו להם מהלחם שהיה אצלינו וקיבלנו תמורתם מחטים ושאר דברים.

בשהותינו בתחנה פנה המשגיח ר' ישראל אל החלון ושוחח עם גוי מקומי. הגוי שראה את ההדרת פנים שלו דיבר עמו בכבוד ובדרך ארץ, הוא אמר למשגיח שהצבא הגרמני התנפל על רוסיה, ורוסיה לא נלחמת אתם כלל, אלא בורחת מפניהם לעומק רוסיה, ואולי הגרמנים עוד ישיגו את הרכבת וניפול לידיהם.

כששמענו את זה שמחנו, ואמרנו לעצמנו "הלוואי שישיגו אותנו הגרמנים", אז לא ידענו שהגרמנים גרועים הרבה יותר מהרוסים.

תחיית המתים

ביום שישי אחד, לאחר כשבועיים של נסיעה כשכבר לא נפתחה הדלת למשך שלושה ימים, אמר לנו ר' שמואל האלץ (המג"ש שלי משיעור ב', שהיה עדיין בחור): חברים, איך קען שוין נישט מער (=אינני מסוגל לסבול יותר), ותוך כדי דיבורו השתנו צבעיו והתמוטט ארצה. בקושי היה שם מקום עבורו לשכב, שהרי בשני צדי הקרון היו דרגשים, השכבנו אותו במעבר באמצע.

צעקנו ר' שמואל! ר' שמואל האלץ! שפכנו עליו מעט מים, ממה שעוד היה עמנו, אבל אין קול ואין עונה, ולא היה ביכולתינו לעשות כלום. לאחר מספר דקות הבנו שזה כבר אחרי...

פתאום נעצרה הרכבת ודלתות הקרון נפתחו, לקרון נכנסו חייל עם אחות ושאלו מי זה שלא מרגיש כאן טוב, הצבענו לעבר ר' שמואל והסברנו להם שכעת זה כנראה כבר מדי מאוחר, אבל הם הראו בידיהם תנועת ביטול, והתיישבו לצידו ונתנו לו מספר טיפות לתוך האף.

להפתעת כולם פתח ר' שמואל את עיניו. ביקשו ממנו לעמוד על רגליו והוא קם ונעמד על רגליו. שאלו אותו האם הוא מרגיש טוב וענה שכן, ואז איחלו לו שיהיה בריא (ברוסית "בוטיז דיערובע"). ר' שמואל חזר לאיתנו וחי עוד שנתיים ימים.

לפני שיצאו החייל והאחות מהקרון נעמדו בפתח ואמרו לכולנו: זייט נישט פארזארגט, ס'וועט זיין גוט, זייט נישט צובראכען, איר וועט זיין געזונט (=אל תתדאגו, עוד יהיה טוב, אל תהיו שבורים, עוד תהיו בריאים).

אני זוכר שעשיתי אז חשבון, הרי לפעמים עברו יומיים ללא שיפתחו את דלתות הקרון וגם אז היה מגיע חייל לבד בלי אחות, ובדיוק כעת כשר' שמואל התמוטט פתחו, ועוד עם אחות, ובדיוק היה בידם התרופות המתאימות, זה בודאי היה אברהם ושרה או אליהו הנביא עם דבורה הנביאה, מי יודע מי היו המלאכים האלו.

המשגיח ר' ישראל מובשוביץ קם ואמר: הרבה מתפלאים ומתבוננים אם היה זה אליהו הנביא, זה לא משנה, העיקר הוא שהקב"ה מראה לנו ואומר: אתם הולכים בדרך שבנקל אפשר להתייאש, אבל דעו לכם שאני כביכול הולך עמכם לשמרכם בדרך, ומתלווה עמכם בכל צעד ושעל.

בדרך היינו חוזרים ומשננים הרבה, היה ברשותי חובת הלבבות ושערי תשובה לרבינו יונה, ומסילת ישרים, ושיננתי הרבה קטעים במשך הנסיעה הארוכה.

אם תחנה עלי מחנה

שהינו ברכבת למשך שלש וחצי שבועות, עד שהגענו לעומק סיביר לגליל קראסנעיארסק. משם המשכנו עוד יום וחצי ובט' תמוז הגענו למקום בשם רישאטע. ברישאטע חילקו את הרכבת לשתים. 48 קרונות ניתקו והשאירום בתחנה, ושנים עשר הקרונות האחרים המשיכו הלאה עם חלק מתלמידי הישיבה ובראשם הגאון ר' יהודה לייב נעקריץ, עד לעיר ניזשנע-מאכאוואיע. אני הייתי בין הארבעים ושמונה קרונות. ירדנו והכניסו אותנו אל תוך לאגער'ס (=מחנות).

פרק תשיעי

גיהנם של שלג

לכו ונכחידם

עמדנו תחת כיפת השמים בסיביר, הידועה כ"גיהנם של שלג". הנאטשאלניק (=המפקד) אסף את כולנו בשדה ואמר: עיינתי בתיקים שלכם וראיתי שעל חלקכם נגזר מאסר לתקופה של עשר שנים ועל חלקכם לעשרים שנה, ברצוני להודיע לכם, שאין לכם לדאוג... אף אחד מכם לא יהיה כאן 20 שנה ואפילו לא 10... אתם מבינים את מה שאני אומר?... כאן אי אפשר לסבול אפילו 5 שנים, לא תצליחו לשרוד כאן את מאסרכם שנקצב לכם, ושלא יעלה בדעתכם שתוכלו לברוח מכאן, כאן זה סוף העולם ומכאן אי אפשר לברוח, אין לכם שום אחרית ותקוה.

זכורני שכאשר הנאטשאלניק סיים את דבריו הקשים, קם ידידי ר' שלמה פיגא, ופתח ואמר באמונה יוקדת: "אשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר, עלינו להתחזק, ה' לי לא אירא, השי"ת לא יעזוב אותנו כאן, אלא יוציא אותנו ממעמקי היאוש...".

המה כרעו ונפלו

מראה האנשים הכלואים במחנה עשה עלינו רושם מזעזע, פניהם היו רזים וגופם כמראה שלד של איש, האנשים אמרו לנו: "אל תתמהו, לאחר זמן קצר גם אתם תיראו כמונו". ברם אנו מצדינו השתדלנו להיות שונים מהם. קיימנו "איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק". אמצנו את בטחוננו בהשי"ת, שכל הרע הזה יעבור, וגם סייענו איש את רעהו בגשמיות וברוחניות.

לאושרינו הגדול הרי היינו רגילים לעבוד על עצמנו במידת הבטחון, מתוך ספרי המוסר, וביחוד בספר חובת הלבבות שער הבטחון. היינו משננים בע"פ את חובת הלבבות ומסילת ישרים גם בלכתינו בדרך משך זמן נסיעתינו. ידענו שזה הוא

נשקינו, בו נשתמש בדרכינו הקשה, ועל ידו נוכל לעבור גם את התקופה האיומה הזאת, לפיכך השתדלנו ללמוד את כל זה לא מן "השפה ולחוץ" גרידא, אלא לנטוע זאת בתוכנו, בתוככי לבבינו.

זה הועיל לנו שלא התרגשנו הרבה ולא נתפעלנו ממראה עינינו במחנה. לאחרים חסרה להם הפנימיות, לפיכך נתייאשו אחר זמן קצר ונשברו ברוחם, עד שאבד להם הצלם אלוקים אשר לאדם. כל מחשבותיהם ומאווייהם היה כיצד להשיג אוכל, פרוסת לחם נוספת, משא"כ אצל בני הישיבה עיקר הדאגה היתה כיצד נוכל לשמור את השבת ועל הכשרות.

שבעה מדורי גיהנם

היו שם שבעה מחנות שהיינו קוראים להם "שבעה מדורי גיהנום". המחנות היו מוקפים בגדרות תיל. אותנו שיכנו במחנה מספר 1, תלמידי ישיבת קלעצק כבר היו משוכנים במחנה מספר 7.

שבת וינפש

הגענו חלשים ומותשים מהדרך הארוכה, ועל כן בימים הראשונים לא הוצרכנו לעבוד, וקיבלנו "לחם חסד". לאחר מספר ימים הודיעו החיילים שעל כולם להתייצב לעבודה ביום שנקבע, מעשה שטן הצליח ותחילת העבודה נקבעה לשבת קודש.

בהנחיית המשגיח ר' ישראל מובשוביץ החלטנו שאנו לא הולכים להתייצב לעבודה, הרי שבת היום!

הגיע יום השבת ואכן לא התייצבנו לעבוד. התפללנו שחרית והוצאנו "חמשה חומשי תורה" שהיה עמנו, וקראנו בו את פרשת השבוע, התפללנו מוסף, הכל כמנהגינו בישיבה.

עוד לא קלטנו היכן אנו נמצאים...

לאחר התפילה הגיע אלינו הנאטשאלניק ואמר לנו: כמדומני שאינכם מבינים להיכן הגעתם ומדוע באתם, הגעתם לכאן בכדי לעבוד, אוותר לכם על ההתחמקות בשבת הזאת, אבל מהיום והלאה מי שלא יתייצב לעבודה ייענש בחומרה, ואם גם זה לא יועיל יהרגוהו. לאחר מכן הקריא לנו רשימה של יהודים שנהרגו משום שלא

עבדו בשבת, והוסיף, שכאן אין מושג כזה לא לעבוד בשבת, אם לא תעבדו בשבת לא תוכלו לחיות.

בכל עבודה בשדה

השואל: מה היה סדר העבודה בימות השבוע?

היער שבו עבדנו היה במרחק של כשעתיים הליכה מהמחנה. היו שם ביער עצים גבוהים מאוד, היינו כורתים את העצים וחותכים אותם לחתיכות קטנות ואז היינו מעמיסים אותם על קרונות שהובילו אותם לחזית המלחמה כדי לבנות מסילות רכבת חדשות עבור הצבא הרוסי.

אנחנו כבחורי ישיבה לא היינו רגילים לכזה עבודה. עבדנו שתים עשרה שעות ביום, משש בבוקר עד שש בערב.

מגדל פיקוח במחנה "רישאטע"

השואל: היכן התפללתם שחרית?

בזמן הצעדה אל העבודה השתדלנו "לחטוף" תפילה בציבור. אני הייתי בשנת האבל אחר אמי ע"ה (שעל פטירתה נודע לי כשהייתי בבירזש), ולכן צעדתי בין

הטורים ושימשתי ש"ץ, כלומר חוזר על השמו"ע בקול נמוך מאד, פן ישמע החייל המלוונו שנשקו נטוי מעל לראשנו. באופן זה התקיימה ה"תפילה בציבור" תוך כדי שאנו צועדים וגרזנים על שכמנו.

השואל: מה נתנו לכם לאכול?

היו נותנים לכל אחד חצי קילו של לחם שרוי במים בכל יום, אבל זה לא הספיק כלל כי היה אפשר לאכול קילו וחצי ועדיין לא להיות שבע. גם מרק הביאו לנו, היו כאלו שאכלו והיו כאלו שלא אכלו כי היו מכניסים מרגרינה למרק, וחששו לשומן נבילה וטריפה.

את כל המאכלים היו מביאים בעגלה מהמחנה ליער, ובזמן העבודה היו מחלקים לנו מנות.

השואל: מה היה היחס של החיילים כלפיכם?

לא טוב כלל, הם היו מדברים אלינו בבוטות ובצעקות אבל הם לא היו גרועים כמו הנאצים, ולא היכו אותנו מלבד כשהיה נדמה להם שאין אנו עובדים כראוי. ההבדל בין הרוסים לגרמנים היה שהחיילים הרוסים לא הורשו לירות בלי אישור המפקד משא"כ הנאצים.

פעם עבר אחד החיילים ושאל את אחד הבחורים: איך הולך העבודה? הבחור הראה לו את 2 ידיו מלאות נפיחויות. החייל חייך לעברו ואמר לו שיש עצה בדוקה לזה, שיירק על היד הימנית ואח"כ על היד השמאלית, וישפשפם זו בזו, ואח"כ ימשיך לעבוד...

השואל: איך התרחצו במחנה?

לא היה היכן להתרחץ. לבגדים היו עושים דיסאינפקציה, היו מרתיחים את הבגדים שימותו כל הכינים והחיידקים.

השואל: האם היה תמיד מים לשתות במחנה?

היה באר מים במחנה אבל רק בזמנים מסוימים היה מותר לשאוב ולשתות. בחורף נהיה המים קרח, גם המים שהכנו בלילה ל"נעגל וואסער" היה הופך לקרח.

השואל: בלילה היה מותר להסתובב?

לא, בלילה היינו צריכים לשהות בתוך הבאראק.

השואל: והיכן ישנתם בלילות?

היינו ישנים בבאראקען (=אהלי דרגשים) כמו שהיה אצל הנאצים. לשני צידי האורך של המבנה היו מדפים וכך היינו ישנים כולנו יחד, אני זכיתי לשכב לצדו של הרב ויינקראנץ.

השואל: במבנה שלכם היו גם גויים?

לא. בבאראק שלנו היו רק בני הישיבה.

מתורתך לא נטיתי

השואל: הצלחתם להניח תפילין בתוך המחנה?

בכל בוקר היינו מניחים תפילין קודם עמוד השחר. היינו מעבירים את התפילין מאחד לשני וכל אחד היה מתכסה בשמיכה ומניחם ואומר פרשה ראשונה של קריאת שמע ותיכף חולץ אותם ומעבירם לשכנו, כך היינו מניחים תפילין כל בוקר.

היה אסור להחזיק תפילין ומי שמצאו תפילין באמתחתו היה נענש וגם היו מחרימים את התפילין. מפעם לפעם היו מצווים על כולם להוציא את כל חפציהם, והחיילים היו בודקים בין החפצים ובתוך המבנה, והיו מחרימים כל התשמישי קדושה: תפילין וספרי קודש. פעם בזמן החיפושים זכיתי והצלחתי להחביא שלוש זוגות של תפילין בין השיחים מאחורי המבנה ולאחר שסיימו את החיפוש החזרתי אותם לתוך המבנה, זוג אחד הי' שלי, זוג נוסף הי' של הבחור בערל מדרוגוצין, והשלישית אינני זוכר של מי היה.

להרב ויינקראנץ היה כרך של כל ששה סדרי משנה (בהוצאת חורב) והחביאו מתחת לרצפה, באחד החיפושים מצא החייל את כרך המשניות והחרים אותו. אוי... כמה הצטער אז הרב ויינקראנץ, ער איז געווען ממש א רחמנות (=הוא היה ממש מסכן).

פאת זקנך

בשעה שהנוגשים ערכו חיפוש, והחרימו את הספרים והתפילין, נגשו הרשעים הללו אל הגר"י מובשוביץ וניסו לגלח את זקנו, אני זוכר היטב כיצד הגר"י זצ"ל סירב בכל כוחו והנוגשים הובילוהו אל המספרה וקצצו את זקנו תוך שימוש בעינויים. ומאז עטף הגר"י את פניו בממחטה, כי לא רצה שתלמידיו יראו את רבם ללא זקן, ברם, בכל ימי הקושי לא נשמעה מפיו אפילו אנחה אחת, והיה סובל את כל יסוריו באהבה.

גזיזת זקן ע"י חיילים ארורים

בהקשר לכך יצויין, שלבסוף כשהשתחרר מהמחנה פנה אליו החייל שגזז את זקנו והתנצל בפניו על שזלזל בו. ככל הנראה הרגיש החייל בחשיבותו של ר' ישראל, ר' ישראל חייך ואמר: א בארד, נישט געפערליך ס'וואקסט צוריק, מ'דארף אכטונג געבען פון זאכען וואס קומען נישט צוריק (=זקן הרי גודל שוב, ברם על האדם להישמר מלעשות עיוות אשר לא יוכל לתקנו).

המתבונן בדבר, בודאי ישתומם שאלו היו מחשבותיו בתוך עמק הבכא.

מושפלת עד שאול תחתיה

השואל: האם היו לכם שם ספרי קודש?

מיד כשהגענו למחנה החרימו מאתנו את רוב ספרי הקודש שהיו לנו, ברם חלק מהספרים נשארו אצלנו, משניות וגמרות.

אבל אחרי תקופה החרימו מאתנו את הכל. והשתמשו עם הדפים כרצונם. בדרך "כבוד" היו עושים מזה סיגריות... ואם בדרך בזיון איני יכול לפרט מה עשו...

השואל: כלומר...

לא היה שם נייר לקנח בו, כשהלכנו לחדר השירותים ראינו רח"ל שמות הקדושים מתגלגלים... אוי! "עד מתי אלוקים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח". אנחנו הרי לא יכלנו לחזות במראה כזו, ואיך יכל הקב"ה לראות...

באותה שעה חשבנו "גוילין נשרפין ואותיות פורחות". את הקדושה אשר בלבינו אין בכוחם לעקור, גם את המסירות נפש יחד עם האמונה והבטחון בהשי"ת, לא יוכלו לשרש מקרבנו.

אז ביום השביעי נחת

השואל: מה עשו בני הישיבה בשבת הבאה כשהגיע השעה להתייצב לעבודה?

אני ועוד שני בחורים ר' משה לייב לעווין ור' יחיאל קורובער (שהיה מג"ש בפולטוסק) קמנו מוקדם והתחבאנו מאחורי הבאראק, ולא יצאנו לעבודה עם כולם.

אלו שכן יצאו לעבודה, הכינו את עצמם כבר מקודם, ביום שישי כרתו עצים בלי לחתכם לחתיכות, כך שבשבת לא יצטרכו לעבור על איסור דאורייתא, ובשבת חתכו את העצים לחתיכות קטנות שזה רק איסור דרבנן. וכן לא טלטלו את הקרשים אלא פחות פחות מד' אמות עד לפסי הרכבת.

החיילים הרוסים יצאו מדעתם למראה עיניהם, הם עמדו משתוממים לראות את בני הישיבה מדדים והולכים שנים ושלש פסיעות ומורידים את העץ וכן הלאה. והזהירו את בני הישיבה שכשיחזרו למחנה יעמדו על כך לדין.

מגדל פיקוח במחנה "רישאטע"

אני ור' משה לייב לעווין ור' יחיאל קורובער נתפסנו ע"י החיילים. ר' משה לייב התנצל שלבו חלש ובדקו רופא ונתן לו פטור מהעבודה. גם אנחנו אמרנו שאין אנו מרגישים טוב. הרופא בדק את ר' יחיאל ואמר שהוא בריא, ואח"כ בדק אותי ואמר לי שאני בריא כמו "לאשיקעל" (=סוס צעיר, ברוסית) ומיד לקח אותנו. בדרך למעצר ביקשתי מהחייל שיתן לי לקחת איזה ספר מהבאראק, ולתדהמתי הסכים החייל, הוא לא היה יליד רוסיה אלא מליטא, ולכן כנראה היה פחות שונא דת.

משם לקח אותנו ומסר אותנו לחייל אחר, החייל השני היה נראה כמו "שָׂרוֹ של גיהנום", מיד ציוה לנו להוריד את הנעליים והבגד עליון ובדק אותנו והחרים את הספרים. ואז פתח דלת ומשך אותנו בחולצה, העיף אותנו על רצפת החדר כתרנגולים לאחר "כפרות", ונעל.

החדר היה קטן מאד, באמצע החדר היה עביט לעשיית צרכים, בכל החדר היה ריח צחנה של בית הכסא. גם חלון לא היה שם, רק חור קטן בתקרה.

ישבתי והתבוננתי, הרי אפילו קפיטל תהילים אי אפשר לומר כאן מפני הריח הרע, ומה אעשה, אבל התחזקתי ואמרתי לעצמי: הרי גם את זה הקב"ה יודע כדכתיב כי ידעתי את מכאוביו, מכאוביהם לא כתיב אלא מכאוביו, היינו מכאוביו של כל אחד ואחד בפרטות, הקב"ה – הרי אתה יודע את צערי ומכאובי...

שהינו בחדר משעות הבוקר. בסביבות השעה שמונה בערב שמענו המולה גדולה. הצמדתי את אזני לקיר ושמעתי את קולם של בני הישיבה. שאלתי אותם על מה נענשו, הרי הלכתם לעבודה, וסיפרו לי על מעלליהם שטלטלו רק פחות פחות מד' אמות, וכשחזרו למחנה הלשינו החיילים לנאטשאלניק (=למפקד) והוא דחס את כולם לחדר קטן וצר. הם קנאו בנו שישבנו בחדר לבד "בריווח".

המצב של הבחורים האסירים היה איום. נראה היה שלא יוכלו להתקיים בהיותם צפופים ובלי אפשרות לזוז. והנה הגיע מפקד המחנה והזהירם שיעמדו ככה עד אור הבוקר ואז ילכו לעבודה, ושככה יעשה להם יום יום עד שיבטיחו שביום השבת ילכו לעבודה. לאחר מספר רגעים התעלף אחד הבחורים, ותוך זמן קצר החלו להתעלף עוד, עד שקם אחד הבחורים בשם ר' יקותיאל פוקס (כיהן אח"כ כרב בברונקס) ועוד מופלגי תורה, ובשעה אחת אחר חצות הלילה פסקו שצריכים להבטיח שיאותו לפקודתם בשבת הבאה, היות ואינם עושים כן כדי להעביד על הדת, שהרי גם לאסירים הגויים היתה החובה לעבוד בשבת. אז הוציאו אותם מן הצינוק הנורא, וגם אותי הוציאו יחד אתם.

בשבת השלישית ירדתי עם כולם לעבודה ולקחתי גרזן בידי, אבל לא רציתי להשתמש בו, הרי שבת היום, הרמתי את הגרזן כלפי מעלה והפלתי את עצמי אחורנית, והעמדתי פנים שיש לי יסורים וצעקתי בקול גדול. החיילים התקהלו סביבי, אמרתי להם שלא שברתי שום אבר אבל קיבלתי מכה קשה. ככה שכבתי עד סוף העבודה אז קמתי וחזרתי עמהם, גם בהליכה חזור הייתי צריך להעמיד פנים שקשה לי ההליכה.

התקרבה ובאה השבת הרביעית, וחיפשתי עצה לנפשי להינצל מחילול שבת, ידעתי שאני צריך לחפש תירוץ חדש. ובכן עלה במוחי רעיון שכבר ביום שישי בזמן כריתת העצים אעשה את עצמי חולה. וכך עשיתי, עבדתי לאט לאט, בכבדות. כשחזרתי וראו שאני נראה חלוש ותשוש פטרו אותי מלעבוד למחרת.

גילוי אליהו

בשבוע שאח"כ בא' הימים בזמן שחזרתי מעבודת הפרך הרגשתי שכוחותיי אוזלים ואני לא עומד בסבל, וקרב קץ ימי. צעדתי קצת מאחורי כולם ומרוב תשישותי התרחקתי מהם עוד ועוד עד שבקושי יכולתי לראותם. תוך כדי מחשבותיי נפלתי על איזה מכשול בדרך והתגלגלתי על צדו של הר. התחלתי לזעוק לעזרה אבל לא היה מי שישמע את נאקתי ונשארתי שוכב במצב קשה, תשוש כבר הייתי מקודם וכעת גם נחבלתי.

קבוצת הבחורים חזרו למחנה ושמו לב שאני נעדר, הם חשבו שכבר אפשר לומר עלי קדיש, כי ביערות האלו אי אפשר לשרוד מפני הכפור ומפני בעלי החיים שהסתובבו שם.

פועלים אסירים במחנה "רישאטע"

כשחזרתי קצת לאיתני, קמתי והתחלתי לחפש את השביל המוביל למחנה. הסתובבתי והסתובבתי ולא יכולתי למצוא. נעמדתי ליד עץ להתפלל מנחה, ובמחשבתי עוברת המחשבה – אולי זה יומי האחרון, התפילה האחרונה, ברוך אתה ה'... גם כאן אתה שומע אותי, ובמחשבותיי החלו להתרוצץ תמונות מהעבר על הבית של אבא ואמא האחים והאחיות, ועכשיו היכן אני... ובאיזה מצב... בלי רוחניות ובלי גשמיות, ובכל זאת הקב"ה אוהב אותי וביכולתו לשחררני מכאן,

התפללתי תפילת שמו"ע במשך כחצי שעה. איני יודע אם במשך כל ימי חיי התפללתי תפילה זַכָּה כזו.

לפתע נפלתי לתוך נהר מים שהיה מכוסה בעלי שיח, המים היו קרים כקרח, קפצתי החוצה והרגשתי שאני עומד לקפוא, שבר על שבר נשברתי, איך אשרוד במצב הזה.

פתאום ראיתי מרחוק זרקור של אור, התחלתי להתקרב לשם בפסיעות קטנות ואז ראיתי מולי "בוטקע" (=צריף), התקרבתי, וזה היה נראה כבית פעיל, כשהגעתי שמעתי נביחות וחבורת כלבים פרצו אלי בריצה, מרוב פחד נפלתי על הארץ, עצמתי את עיניי ואמרתי "שמע ישראל", ואז כשאני כבר חושב על הגרוע מכל, נשמעת פתאום שריקה מפי בעל הבית ואסף את כלביו. הוא פנה אלי בבקשה שאכנס לביתו, ואמר לי שלא אפחד מהכלבים כי הוא סגר בעדם.

האיש קיבל אותי במאור פנים ושאל אותי על מעשיי, סיפרתי לו על עבודתי במחנה העבודה, והוא הרגיע אותי ואמר לי שמקום העבודה ביער הוא לא במרחק גדול מכאן, ובכל זאת לא כדאי שאלך לשם בלילה, וביקש ממני ללון בביתו ולמחר יקח אותי למחנה, הוא הציע לי לאכול ביצים ודגים ואח"כ להתרחץ ולהחליף בגדים, זאת לאחר שלא התרחצתי מאז צאתי מוילנא, לאחר כל ההכנות הכניסני לחדר נעים וחם ואיחל לי לילה טוב.

נכנסתי לחדר ולא ידעתי האם אני בגן עדן או בגיהנום, האם זה מלכודת או ישועה, האם האיש הזה הוא מכניס אורחים או חלילה מאוכלי אנשים, נעמדתי בחדר להתפלל ערבית ברגשות מעורבים של שמחה ופחד, לאחמ"כ נשכבתי ותוך דקה נרדמתי. בבוקר קמתי ונטלתי ידיים והתפללתי שחרית, הוא נתן לי לאכול ארוחת בוקר ולאחר שבירכתי ליווה אותי ואף נתן לי צידה לדרך, והראה לי את הדרך למקום העבודה ביער.

חזרתי ליער, חבירייהתפלאו לראות אותי בריא ושלם, ושאלו אותי היכן הייתי ואיך נעשה לי "תחיית המתים", סיפרתי להם דברים כהווייתם וחזרתי לשגרת העבודה.

לאחר מספר שנים סיפרתי את זה לאדם חשוב שאמר לי שללא ספק היה זה אליהו הנביא.

אשרי מי שחושדין בו

קרבה ובאה השבת החמישית וטיכסתי עצה איך להתחמק שוב, אזרתי אומץ והתקרבתי לקן דבורים שהיה במחנה ונעקצתי ע"י הדבורים וכל הפנים שלי התנפחו מרוב עקיצות, ולכן נתנו לי פטור מהעבודה עד שאתרפא.

בשבת השישית התחבאתי שוב. הסתובבתי כל השבת עם תחושה של קירבה ואהבה לה' יתברך, במוצ"ש נכנסו מספר חיילים לבאראק ועצרו אותי והכניסו אותי לצינוק, ביום ראשון בבוקר הובילו אותי לחדר הנהלה בו ישבו גנרלים שהתחילו לחקור אותי מי הוא זה שנותן לך את העצה להתחבאות, אמרתי להם שזוהי עצה שלי ואף אחד אחר לא יעץ לי לעשות כן, אבל הם לא האמינו שצעיר כמוני עושה כך על דעת עצמו. חקרו אותי ואיימו עלי, ואז הודיעו לי שיחזירו אותי לצינוק ואחר הצהריים יביאו אותי שוב לחקירה, וניצבת בפניי שתי ברירות, לדווח מי הוא הממציא של הרעיון או שישלחו אותי למקום שממנו לא חוזרים... הובילו אותי והכניסו אותי לצינוק. נעמדתי בצינוק והתחלתי להתפלל מנחה, ובאמצע פרצתי בבכי, איני יודע כמה זמן עמדתי ובכיתי, באמצע בכיי הגיעו חיילים והובילו אותי לחדר ה"משפט".

כשנכנסתי לשם שאלו אותי האם אתחייב לא להמשיך לעשות תעלולים, התחייבתי. שאלו אותי האם מהיום והלאה אהיה עבד נאמן, התחייבתי, והוספתי שתמיד הייתי עבד נאמן. שאלו אותי, אם כן מדוע לא הלכת לעבוד בכל השבתות, עניתי להם בראש מורם: איך יכולתי ללכת לעבוד הרי אני יהודי והתורה אוסרת עלי לעבוד בשבת.

על אף שפיקוח נפש דוחה שבת, עכ"ז לא יכולתי לאזור אומץ בנפשי לעבוד בשבת.

בסיום דבריי החזירו אותי לבאראק.

כששאר בני הישיבה חזרו בערב מהעבודה ופגשו אותי נדהמו לראות שאני עדיין בין החיים כי ידעו שמ"בית המשפט" לא חוזרים בחיים, הם הופתעו לגלות שלא קיבלתי שום עונש כלל.

חיש מהר החלו להתלחש ביניהם, וכולם התחילו להתרחק ממני, ניסיתי להתקרב אליהם לברר מדוע השתנה יחסם אלי אבל הם ברחו ממני, לא לקח לי הרבה זמן והבנתי שחבריי הסיקו שנהייתי "מלשין" ותמורת זה שחררו אותי החיילים (ברוסיה הקומוניסטית היה מקובל לשחרר עציר בתמורה שילשין על חביריו), מה אומר ומה אדבר... מצב זה הביא לי תחושה של "טוב מותי מחיי".

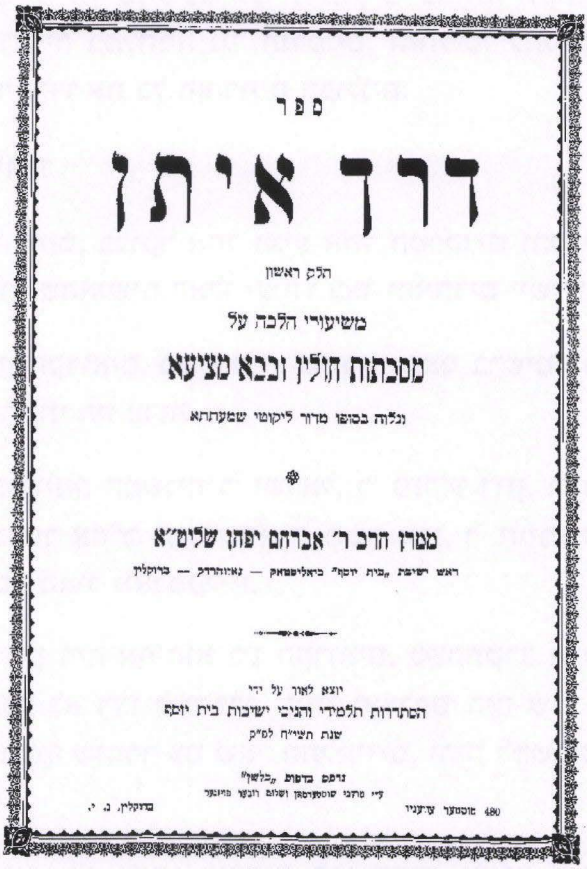
מספר בחורים פנו אל המשגיח ר' ישראל מובשוביץ. כששמע ר' ישראל את הדברים בא אלי ולקח אותי ל"שפאציר" (=הליכה רגלית) במשך קרוב לשעה, במשך השיחה בכיתי הרבה וגם ר' ישראל בכה הרבה. בסיומה קרא ר' ישראל לכל הבחורים והכריז שהוא מעיד עלי שאינני מלשין וניתן לדבר עמי כמקודם. ואכן מרגע זה לא נשארה אצלם שום חשד.

אסירים במחנה "רישאטע" בדרך לעבודה

כאן המקום להביא את דברי מרן הגר"א יפה"ן זצ"ל שכתב בהקדמתו לספר "מדרגת האדם" של חותנו הגדול מרן הגה"צ רבי יוסף יוזל הורביץ זצ"ל, בדברו שם על הניצולים – תלמידי הישיבה מביע את שיחו בדברים אלה: והנה אף שהגזר דין

המר הכללי, שלט גם על בתי יוסף שנקטפו בעוה"ר בעודם באבם, ראשי הישיבות ותלמידיהם אשר מספרם הגיע לאלפים – יהיה זכרונם קדוש וברוך ואוי ואבוי מה שהגיע לנו – אבל בכל זאת עלינו לברך ברכת "הטוב והמטיב" על שהשאיר שם ושארית לבית יוסף שנשארו בחיים תו"ל יותר ממאתיים ת"ח, מהם קרוב למאה אשר הוגלו לסיביר, יחד עם ראשי ומנהלי ישיבת ביאליסטוק, הרבנים הגאונים ארזי הלבנון, עומדי בפרץ ר' ישראל מובשוביץ וחתני רי"ל נעקריץ. ואף שאין לתאר בשום אופן ההרפתקאות אשר עדו עליהם, פרפרו בין החיים והמוות רח"ל והיו במצב של שבי, הקשה מכולן, אבל בכל זאת לא פסקה ישיבה מהם, למדו ולמדו וקדשו שם שמים בסתר ובגלוי וכו'.

ספר

דרך איתן

חלק ראשון

משיעורי הלכה על

מסכתות חולין ובבא מציעא

ונלוה בכתפו מדור ליקוטי שמעתתא

מטרן הרב ר' אברהם יפתן שליט"א

ראש ישיבת "בית יוסף" ביאליסטאק — נאוהרדק — ברוקלין

יוצא לאור על ידי

המתדרות תלמידי והניבי ישיבות בית יוסף

שנת תצי"ח לפ"ק

נדפס בדפוס "בלשון"

ברוקלין, נ. י.

שער הספר "דרך איתן" שחיבר ראש הישיבה
הגאון ר' אברהם יפה'ן

כלית מלאכתך ביום השביעי

בשבת הבאה כבר לא היתה לי ברירה והלכתי עם כולם לעבודה, למזלי כשהגענו לשם נתנו לנו כל מיני עבודות שאין בהם איסור דאורייתא, לאסוף עצים וכדומה, ב"ה באותו שבת לא עברתי על שום איסור דאורייתא. אף אחד מאתנו לא ידע ולא הבין מדוע לא כפו עלינו את העבודות הרגילות.

בימים שאחר כך, ביום ראשון, שני ושלישי ג"כ נתנו לנו עבודות קלות, ולא הלחיצו אותנו כבעבר, וכמו כן לא הקפידו כל כך על זמני העבודה, ביום אחד העירו אותנו מאוחר, ביום אחר חזרנו מוקדם. לא ידענו למה.

לאחר מכן נודע לנו שהסיבה לכך היתה, כי באותה תקופה התאחדה ארה"ב ואנגליה יחד עם רוסיה במלחמה נגד הגרמנים, והחליטו להקים מחדש את הצבא הפולני, לשם כך שיחררו את כל האזרחים הפולנים.

מבית עבדים פדיתנו

לאחר מספר ימים, בבוקר אחד הגיע אחד המפקדים והקריא כחמש עשרה – עשרים שמות, וציוה שהאנשים האלו יעמדו בצד והאחרים יישארו במקומם.

אני הייתי בין הקרואים. כששמעו הבחורים שאני ברשימה נאחזו בפחד, כי על פי רוב היכן שאני הייתי היו צרות...

בנוסף היו ברשימה המשגיח ר' ישראל, ר' נתק'ע רוזן, ר' חיים אברמוביץ, ר' מאיר קנישינר (שנפטר אח"כ במערקיי), ר' משה גורן, ר' חיים מרדכי ויינקראנץ, ר' ירחמיאל דן ור' יוסף מאיר ווארמקליין.

ר' קהת בארעק היה אף הוא בין הקרואים, כשהתקרב ושאלוהו לשמו, אמר: "קהת בארעק", אבל לא רצו לשחררו, היות ואצלהם היה שמו רשום בסדר הפוך "בארעק קהת", (לבסוף שוחרר עם שאר התלמידים, והיה למשפיע גדול בישיבת בית יוסף בבורו פארק).

המפקד הסביר לנו שאנו עומדים להשתחרר והורה לנו להיכנס לבאראק ולקחת את "כל" חפצינו.

כאשר עזבנו את המחנה ניתן לכל אחד מאיתנו שלוש וחצי ק"ג לחם. זה היה מספיק מזון לשבוע אחד, ועוד 115 רובלים במזומן וכן כרטיסי נסיעה.

טלטולי הדרך

התחלנו בצעדה אל מחוץ למחנה, באמצע הדרך המתינה לנו סוס ועגלה, אבל איזה עגלה... העגלה היתה משטח ברזל שמחוברים אליו ארבע גלגלים, לא ידענו את נפשנו, איך ניסע בכזה עגלה. עד שעלה במוחנו רעיון, נשכבנו כולנו בארבעה צידי העגלה כשגופנו על העגלה ורגלינו תלויים מהצדדים, שילבנו ידיים ובכך יצרנו שרשרת אנושית מסביב לכל העגלה, בכדי שלא ניפול באמצע הדרך.

ס"ה הייתי במחנה 9 – 10 שבועות, עד חודש אלול תש"א.

חובה עלי לציין שכל כוחי להתמודד במצבים אלו היו אך ורק בזכות זו שהייתי קרוב למורי ורבי המשגיח ר' ישראל מובשוביץ שהי' לי כאב וכאם, הוא שמר עלי בכל מצב, על אף שגם הוא היה באותו מצב כמוני. תמיד הרגשתי שאילולא שהייתי יחד עמו במשך ימי המלחמה, היו כל הקשיים קשים בכפליים.

פרק עשירי

גולה אחר גולה

הנתונים בצרה ובשביה

כשיצאנו לדרך עברנו ליד היער ובני הישיבה כבר היו שם באמצע עבודתם, ריחמנו עליהם מאוד שנשארו במחנה ולא זכו להשתחרר יחד אתנו.

נסענו במשך כל היום עד שהגענו לתחנת רכבת. לאחר יומיים יצאה הרכבת לדרכה. לא היתה זו רכבת מהסוג שהביאה אותנו לכאן. היו בה תנאים נוחים, ספסלים שולחנות, אוכל ושתייה וכו'. לא ידענו לאן אנו נוסעים. נסענו מספר ימים עד שהגענו לתחנת רכבת גדולה.

משא ומתן

כידוע שברוסיה היה אסור לעשות מסחר באופן פרטי, כי לפי שיטת הקומוניזם ניתן לעבוד רק תחת הממשלה ולקבל מהם קצבה חודשית, אנחנו ראינו את זה כהזדמנות. בתחנת הרכבת מצאנו רוכלים שמוכרים כל מיני דברים, מצאתי אדם שמוכר גבעולים תמורת 10 רובל לחבילה של 50 קילו, נתתי לו 10 רובל מהכסף שנתנו לי בטרם עזבנו את המחנה, והכנסתי את הגבעולים לקרון וכיסיתי את זה במעיל בכדי שהפקחים לא ישימו לב.

בתחנה הבאה ירדתי וניגשתי למוכר גבעולים, ועמדתי משתומם לראות שהוא מוכר כוס גבעולים ב-10 רובלים (ברוסיה היה אסור לעבור ממחוז אחד למשנהו בלי "ויזה", כך נוצרו הבדלי היצע וביקוש ממחוז למחוז). מכרתי לו את כל הגבעולים וקיבלתי תמורתם הרבה יותר ממה שהוצאתי עליהם. הכנסתי את הכסף לכיסי והסתובבתי לחפש משהו בזול בכדי למכרו במקום אחר במחיר יקר יותר.

הטבילה והאיחור

באחת התחנות נאמר לנו שהרכבת תשהה כאן למשך כארבע שעות, החלטתי יחד עם עוד חבר לצאת קצת לשאוף אויר. יצאנו וראינו ממולנו שדה גדול ובסופו נהר, החלטנו לעשות "טבילה", אחרי כל כך הרבה זמן שלא התרחצנו.

כשחזרנו לתחנה ראינו שהרכבת עומדת לעזוב, רצנו בכל כוחנו ובכל זאת לא השגנו אותה. התיישבנו על האדמה ופרצנו בבכי מר, איך אוכל לתאר את המחשבות שעברו אז בראשי, שלאחר כל הסבל נשארתי בודד בלי שאר התלמידים, והיכן אוכל למצאם אח"כ, כשאין לי שום מושג היכן אני ולאן הם נוסעים.

לפתע שמענו צעקות, נעמדנו לבדוק את מקור הצעקות וראינו שהרכבת נעצרה והם צועקים אלינו, רצנו לרכבת ונכנסנו דרך החלון. התברר אח"כ שהתלמידים שמו לב שאנחנו חסרים וצעקו למוליכי הרכבת שיעצרו.

לחפשי ישלחנו

לאחר מספר שבועות הגענו לבית הנתיבות המרכזי בסיביר בעיר נובוסיבירסק, והודיעו לנו שאנו משוחררים לגמרי. היה ערב ש"ק והחלטנו לרדת מהקרון. בליל ש"ק שכבנו על הרצפה, היה קר מאד, וככה עבר עלינו הלילה. למרות הסבל, שכחנו מן הקור, חשנו חום בגופנו, כי ידענו שכדאית היא תלאה זו, ובלבד שלא נחלל את השבת. נשארנו בבית הנתיבות עד מוצש"ק.

לא ידענו איזה עיר זה כאן, ומה אנו עושים כאן? לאן נלך? מה נאכל? ומה נעשה? אבל ברוסיה הקומוניסטית אין את מי לשאול.

במוצאי שבת יצאנו מהתחנה ושאלנו גוי מקומי היכן יש כאן בית כנסת, הוא מיד הצביע לעבר רחוב אחד, הלכנו לשם כשאנו מתפלאים היתכן שיש בית כנסת פעיל ברוסיה הקומוניסטית, ואכן כשהגענו לבית הכנסת ראינו שהוא נעול בסורג ובריח ומודעה דבוקה עליו, חתום ע"י הנ.ק.וו.ד. שבל יהין איש להיכנס. ברם מסביב לבית הכנסת היתה חצר גדולה, והחלטנו לעשות בה שימוש.

התמקמנו בחצר, בלילה נשכבנו בין השיחים ושם ישנו, קמנו בבוקר ולא נשאר לנו אפילו חפץ אחד, הכל נגנב. כך זה היה ברוסיה הענייה...

ותורתך בתוך מעי

ביום א' סיירנו בעיר וחיפשנו אחרי יהודים וביקשנו מהם שיתנו בידינו ספר תורה וגם ספרי קודש. זכורני, שהלכתי אז יחד עם ר' מאיר קנישנער ועם ר' יעקב יורקביץ, לאחר יגיעות וחיפושים הגענו לדירתו של גבאי בית הכנסת. התחננו לפניו שיתן לנו מפתח של בית הכנסת, אבל הוא לא הסכים בשום פנים ואופן, כי ידע שדמו בראשו אם הרוסים יגלו זאת.

לאחר תחנונים ובקשות הסכים להרשות לנו להיכנס בכוחות עצמנו לביהכנ"ס והוא יעלים עין, ואנו יכולים לקחת משם ספר תורה וספרי קודש.

כמובן שלא היה גבול לשמחתנו. בחשכת לילה קפצנו לבית הכנסת דרך חלון פרוץ ולקחנו משם ספר תורה ושאר ספרי קודש, כי כמו שסופר למעלה כל הספרים שלנו הוחרמו ונלקחו מאתנו, בהיותנו במחנה ההסגר, והיינו צמאים מאד לדבר ה'.

את הספר תורה נשאתי עמי בכל הגלגולים עד שהגענו אל המנוחה והנחלה, ועד היום משתמשים בו בבית המדרש בית יוסף – נובהרדוק בבורו פארק.

תעשיית ההברחות

אם אין אני לי מי לי... כשראינו שאין לנו איך להתפרנס, חזרנו בלית ברירה לתחנת הרכבת וחיפשנו אדם שנוסע למשך היום למחוז אחר שיוכל לייבא לנו סחורה משם בזול בכדי למוכרה כאן ביוקר, ניגשנו בהססנות לגוי אחד וביקשנו ממנו להביא לנו סחורה וכשיחזור בערב ניקח את זה ממנו. יום אחרי יום המשכנו בתעשיית ההברחות, והעסקים שלנו הסתעפו מאוד. היו לנו רשימות של אנשים שנוסעים בתדירות, וכבר ידענו איזה חפצים כדאי לקנות בכל מקום בגלל מחירם הזול שם, וכן איזה דברים כדאי לשווק מכאן לשם. זו היתה העצה היחידה איך להתפרנס.

כמה חודשים המשכנו לנהל את העסקים האלו על אף שזה היה בניגוד לחוק.

יום אחד ניגש גוי לאחד הבחורים בתחנת הרכבת ואמר לו: דע לך! אני מהנ.ק.וו.ד. ואנו יודעים על כל מעשיכם הבלתי חוקיים בחודשים האחרונים, דעו לכם שמי מחבורתכם שיימצא בתחנת הרכבת ייעלם, לא תוסיפון לראותו עוד...

המסחר שלנו הושבת, פירושו של דבר שאין יותר עסקים, וא"כ אין לחם ואין בגדים ואין כלום.

תקופת מערקיי

היה עלינו לבחור מקום ששם נרצה להתגורר. עפ"י עצתו של המשגיח ר' ישראל שהכיר היטב את האזורים של רוסיה, בחרנו בעיר מערקיי הסמוכה לדזשאמבול באסיה התיכונה. הנימוק העיקרי היה מפאת האקלים החם, ולנו לא היו בגדי חורף ואמצעים בכדי להתגונן בפני הקור.

לאחר זמן מה יצאנו מנובוסיבירסק, לנסיעה שאורכה כעשרה ימים, עד שהגענו למחוז חפצנו היא העיר מערקיי. בבואנו שם, באין מקום להתארח, שכבנו בחוץ, ובמשך הלילה גנבו מאתנו כל מה שעלתה בידי הגנבים לקחת, כר, כסת, שמיכה וכו'. עבר זמן עד שהסתדרנו בעזר השי"ת באכסניות אצל התושבים הנכרים. היה זה לפני ראש השנה יחדנו אכסניה אחת, בה נתאסף להתפלל בציבור, האכסניה שנבחרה לשם כך היתה של חיים ראדינער. כנראה שדירתו היתה הגדולה ביותר, ושם התפללנו בראש השנה וביום הכיפורים.

היינו תחת שלטון הקומוניסטים, וכמובן שהדבר היה כרוך בסכנה. בכל זאת הוחלט לקיים תפילות החג בצוותא.

כשהגיע זמן התקיעות נתנו כל הנוכחים את עיניהם ברבי ישראל זצ"ל, וחיכו שישא את משא ה"התעוררות". הגר"י, מפאת גודל ענוותנותו, היה משתמט מלהופיע בפני הקהל (גם בהיותו בביאליסטוק). ברם, באותה שעה עמדו כולם בשקט וחיכו שיתחיל לישא מדברותיו. הבין רבי ישראל שצו השעה הוא לציית לקהל ולא עת לחשות.

וכה היו דבריו: "ראינו עכשיו ניסים גלויים שלא עלה בדעתנו שיתרחשו. על פי גזר דינם היינו צריכים להיות במחנה משך עשרים שנה, וידענו שאי אפשר להתקיים ולעמוד שם אף שנה אחת. והנה פתאום כעבור 10 שבועות בערך, יצאנו ממחנה זה, מעבדות נוראה לחרות נפלאה. מעתה, אפשר כבר להתהלך בחוץ בלי משמר מזויין עם הרובה למעלה מראש, אפשר מעתה לעבוד את הבורא יתברך שמו, הגם שעוד צריכים להתפלל הרבה ולבקש על כל מה שעדיין חסר לנו, בכל זאת

עלינו להודות להשי"ת על אשר הפליא לעשות עמנו. ברם, המשיך הגר"י, עלינו לזכור תמיד שעל האדם עצמו להשתחרר מהרגלי טבעו, וכל זאת מסר הקב"ה בידיו של האדם, עכשיו הוא הזמן הנכון, עונת התשובה, יום הדין, תקיעת שופר. לפיכך רבותי, נעורר נא את עצמנו, נשתחרר מכבלי היצה"ר, מכבלי מדות רעות, ובזה נעורר רחמי שמים, שיחיש את ישועתו, ויביא את הגאולה לכל כלל ישראל. בל נשכח את אחינו אשר נשארו במחנה בצרה ובמצוק, נתפלל עליהם, נשתתף בצערם ובצרתם, נתפלל על כלל ישראל כולו, הנמצא במצב איום ונורא "כי גדול כים שברך". כאן לא יכול רבי ישראל להמשיך עוד, הוא נשבר באמצע דבריו, נשתתק ופרץ בבכי, הגם שתכונתו של ר"י היתה אמיצה והיה ביכולתו לעמוד איתן בהרבה מצבים נוראים. ברם, באותו המעמד כאשר נשא את דבריו, נסתתם שטף דיבורו והתייפח בבכי, וכל הקהל בכה עמו.

כאן המקום למסור מה שנודע אז באמריקה על גורל הגולים, כפי שנדפס בעיתון "מארגען זשורנאל" (בשנת תש"ב): בעת פרוץ המלחמה בין גרמניה ורוסיה, הוגלו ששים תלמידים יחד עם המשגיח הרב ישראל מובשוביץ ועם חתנו של ראש הישיבה הרב יהודה לייב נעקריץ, מליטא עד עמקי רוסיה. בהיותם בדרך, חילקם הממשל הרוסי, וחבורה אחת של התלמידים יחד עם המשגיח נמצאת במערקיי, אודות יתר התלמידים יחד עם חתנו של ראש הישיבה עדיין לא נודע מקום המצאם. במכתבים ישנה רשימה של מרבית שמות התלמידים, ואלו הם: שמואל האלץ – וולאדימיר וואלינסק, חיים אבראמאוויץ – ראדין, אברהם יצחק לינצבערג – סטוטשין, סיני לעוו – וואלקאוויסק, מענדעל פשיטאלנע – דאמבראווע, חיים לובאטאווסקי – פיעטרקאוו, פסח ענגעל – פולטוסק, נתן ראזען – וויסאקי מאזאוויעצקי, יעקב גאלינסקי – קרינקי, ירחמיאל דאמב – אסטראווע, פנחס מלאך – אסטראלענקי, יצחק אורלאנסקי – קאווע וכו'.

במסירות נפש של ממש, אסף ר' ישראל סכום של אלפי רובל וקנה דירה לבית המדרש. עד היום הזה אינני מבין מהיכן השיג אז כל כך הרבה כסף, ומנין לקח את העוז לפתוח ישיבה תחת עינם הפקוחה של הקומוניסטים.

בבית המדרש הזה נפתחה "ישיבה" ושני כיתות היו בה, שיעור אחד מסר ר' משה טורנר והשיעור השני מסר ר' יקותיאל פוקס, ברם היו רק מספר גמרות. בשיעור א' היתה גמרא אחת מסכת סנהדרין ועוד אחת מסכת כתובות ובשיעור ב'

היה יבמות חולין זבחים ומנחות. אחד מכל מסכת, וכשהיו מוסרים את השיעורים היו כולם מתקבצים ומסתכלים בגמרא בצוותא חדא.

שער גמרא שהודפסה ע"י ועד ההצלה

הקמת הישיבה היתה מנוגדת לחוק הרוסי, וברוסיה אין סודות כי בכל מקום הסתובבו מלשינים, דבר הקמת הישיבה הכה גלים והגיע עד לאזניו של נשיא רוסיה סטאלין, והוא הורה להשאיר את הישיבה על כנה. לימים קיבלנו מכתב מר' אהרן קוטלר שהיה בארה"ב, ובו כתב שהממשל הרוסי פרסם שהם הקימו ישיבה והם מחזיקים בהוצאות. כמובן שהדבר היה שקר, ולא עשו כן אלא בכדי להושיט טלפיהם כלפי העולם ולומר שאינם פועלים נגד הדת.

במסירת נפש של ממש, אסף ר' ישראל סכום של אלפי רובל וקנה דירה ל"בית המדרש". עד היום הזה אינני מסוגל להבין, מהיכן לקח את העוז ותעצומות לעשות כן.

הקאלכאז

בשנה הראשונה לשהותנו במערקיי עבדנו ב"קאלכאז", קאלכאז אמור להיות מושב שיתופי. שטחי האדמה שם אינם שייכים לשום איש פרטי, הכל הוא בשותפות. כל סוגי העבודות נכנסים לחשבון, כמה ימי עבודה נעשו וכו', את כל התבואה ואת כל ההכנסות מהכפר היו מחלקים בין השותפים, וזה תלוי איך היה היבול, אם היבול היה טוב אז יש יותר, ואם היה קטן וגרוע, היתה ההכנסה פחותה, וכן הוא הדבר ביתר ההכנסות. מזכיר הקאלכאז היה רושם כמה ימי עבודה היו לחשבון כל אחד, יתכן שעובדים כל ימות השבוע ולחשבון העובד יהיה רק יום עבודה אחד, וגם להיפך יוכל להיות שזה ירשם ויחשב כימים אחדים, זה היה תלוי בטיב העבודה וכו'.

לכאורה, באופן רשמי, היבול של החיטה שייך לשותפים – לאיכרים, ברם, את החלק הארי חייבים למסור לממשלה, בשביל האדמה, בשביל הזרעים, בעד המכונות, המחרשות מכונות הקצירה והדישה (קאמביינען) הסוסים והפרות וכו'. לאחר תשלום ההוצאות הנ"ל מחלקים מהנשאר לאיכרים, ואם היבול היה גרוע – אזי נמצא שלא יישאר כמעט דבר בשביל האיכרים עצמם.

בקאלכאז שרר רעב נורא, וכתוצאה מזה פרצו מגפות של מחלות קשות. בחדר שבו שכנו עשרה בחורים יחד אתי, נפטרו מחציתם והלכו לעולמם משך חורף אחד, ונשארו רק חמישה. כששאלנו גויים מקומיים, איך אמורים להתמודד עם המחלות, ענו לנו באדישות, אין לכם איך להתמודד, מי שנתקף במחלה ימות או יתרפא, ואין ביד אדם להושיע, ואף בית חולים אין באיזור, וכבר אין בית אשר אין שם מת.

רופא חולים

את הרעב הנורא קשה לתאר במילים. היו אוכלים כל מין ירק או פרי שמצאו, אף שהיה רקוב ומעופש, כמובן שכתוצאה מכך פרצו מחלות במימדים גדולים מאוד. זכורני, בחורף הראשון של שנת תש"ב נהייתי חולה. רבי משה גורן (יאנאווער) הסיע

אותי לבית החולים בעגלה רתומה לשור. בבית החולים הייתי מאושפז למשך עשרה שבועות. סבלתי מדלקת בשתי הריאות. הרופאים התייאשו ממני. במשך ששה שבועות לא יכולתי להזיז אבר. אף לא יכולתי להכיר איש, ברם, בשבח ובהודאה להשם יתברך אחר 6 שבועות הוטב לי. לידי שכב הבחור יצחק ברעזער, תלמיד ישיבת מיר. הוא יצא מבית החולים והיה מביא לי חלב בכל יום, לדאבוני, הוא חלה שוב ונפטר.

מתיר אסורים

אחרי שבועות אחדים שוחררו מהמחנה בסיביר עוד תלמידים מישיבת ביאליסטוק. וכעבור מספר חודשים שוחררה עוד קבוצת תלמידים. חלק מהתלמידים עבדו שם למעלה משנה, וראינו ניסים ממש מאת השי"ת שהפליא חסדו עליהם ויצאו מגיא התופת בעודם חיים. ברם, הסבל הנורא, וכל ההרפתקאות דעדו עליהם גרמו להחליש את גופם שלא יכל לעמוד מול המגיפות שפרצו בימי הרעב, כמו שתואר לעיל.

זכורני, שהראשון שנפטר באותו חורף היה נתק'ע ביאלער, בחור צעיר בן 16 תלמיד ישיבת ביאליסטוק. ר' ישראל זצ"ל הספידו מתוך בכי ויגון באמרו: "איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי". אחריו הלך לעולמו מאיר קנישנער. אח"כ הלכו לעולמם שני האחים מוואלקאוויסק (שם משפחתם לעוו) שם הבכור אברהם יוסף ושם הצעיר חיים. שניהם היו תלמידי ישיבת ביאליסטוק, הם היו צדיקים ממש, שניהם נפטרו תוך חודשים אחדים.

בעבור פת לחם היו הבחורים מוכרים את המלבושים, את הכרים והכסתות וכל מיני חפצים שנמצאו אצלם. פעם ראיתי את רבי חיים מרדכי ווינקראנץ מוציא את השמיכה כדי למכרה, שאלתיו: "ובכן, במה תתכסה?" והשיב לי: "ומה אעשה והלא אין מה לאכול". כזה היה המצב, איום ונורא.

בשנות תש"א – תש"ו אשר שהינו במערקיי, נוסף למצוקת הרעב עוד סבלנו מהגזירה של השלטון לגייס אותנו לעבודת עזר בשדה החזית, שם היתה סכנה גדולה, גם הדרכים שהובילו לחזית היו בחזקת סכנה, והרבה אנשים נעדרו, וב"ה שהצלחנו לא להגיע לכך.

הזוהמא היתה נוראה, ומלבד הרעב היתה הזוהמא גרמא למותם של חמשת הבחורים אשר שכנו בחדר שלי. באין אפשרות להחליף לבנים, להתרחץ וכו' פרץ נגע הכינים אשר גרמו למחלות כבדות ומסוכנות. היו אחרים חסונים יותר שהיו הולכים אל מקום שטף המים שבאו מההרים הגבוהים, שהיו נוזלים מבין הסלעים כאשר השלג נמס, המים היו קרים צוננים מאד והיתה עבורם טבילת קרח. בשנת תש"א, תש"ב לרבות החורף של שנת תש"ג סבלנו הרבה מהרעב כי עדיין לא הגיעו החבילות מהארגונים. במשך הזמן הנזכר, נעדרו מאתנו שבעה עשר בחורים מתוך חבורתנו בת 48 בני ישיבה.

זכורני, משך שני ימים רצופים זה אחר זה ביום עש"ק וביום ש"ק מתו עלינו שלושה מחברינו. האחד היה הרבי שלי, רבי סיני וואלקאוויסקער (ממייסדי ישיבת נובהרדוק בבוטשאטש). הוא היה תלמיד חכם גדול, וגם היה ברוך כשרון בזמירה נעימה, פעם שורר בניגון מרגש את הסיפור הידוע כיצד בעל החפץ חיים גירש גלגול. לפני הסתלקותו שכב על הארץ ע"ג תבן וסמרטוט והתחנן לפנינו שניתן לו משהו לאכול, "הרי אלו הן שעותי האחרונות בחיים". איך יכולים לצייר את המצב הנורא, לו היה לנו איזה פירור לחם הרי וודאי שהיינו נותנים לו, ברם לדאבונינו הגדול לא היה לנו שום דבר, אמרתי אז לאחד רוץ לחפש לו אוכל, ואני אשאר כאן איתו. הוא רץ להשיג אוכל, ואני ראיתי בינתיים כיצד נשתנה מראה פניו, והוא צועק: "אני גוסס וגוועו!", לאחר מספר דקות שב אותו אחד והניח צלחת עם חיטים אצלו ואמר לו: ר' סיני, ר' סיני, אולם הוא כבר לא היה בעלמא הדין.

באותו יום נכנס ר' ישראל זצ"ל ואמר שאברהם פיעטריקאווער חולה אנוש ובקשני שאשגיח עליו ואטפל בו. גם עוררני שלא אהסס מלחלל את השבת ושאחמם מים בשבילו להשקותו. לדאבוננו, כל זה לא הועיל והוא נפטר ביום הש"ק. ביום א' בבוקר נודע לנו שגם יעקב קאלישינער נפטר. האסונות שירדו עלינו רצופים היו עלולים להפילנו אל תהום היאוש ואיבוד התקוה, ברם השפעתו הכבירה של רבי ישראל היא שהיתה לנו לעוגן הצלחה, רבי ישראל חיזק את ליבנו ואת בטחונינו בהשי"ת.

גולה וגאולה

ביום מן הימים הגיע לישיבה גדוד שלם של חיילים ותפסו אותי עם עוד כמה בחורים ואמרו לנו שאנו מצווים להתלוות עמהם למקום רחוק, שם יעסיקו אותנו

בעבודת כריית פחמים, כששמעתי את זה נרעדתי כי שמעתי שכורי הפחמים אין להם אריכות ימים, מלבד הצער והיגון שניתקו אותי ממקור חיים – בני הישיבה ובראשם ר' ישראל, וקיוויתי לעצמי שאוכל לברוח ולהיפטר מהגזירה החדשה. החיילים הביאו אותנו לרחבה גדולה שם המתינו עוד הרבה אנשים, ואז העמידו אותנו בשורה ישרה, והחיילים התמקמו מקדימה ומאחורה ובצדדים, התחלנו לצעוד בדרך הארוכה שעוד המתינה לנו, לאחר כמה שעות עברנו דרך מקום ישוב ותוך כדי הליכה שמתי לב שאחד הבתים נטוש ומוזנח, הסתכלתי ימין ושמאל וראיתי שהחיילים לא מבחינים בי וזינקתי לתוך הבית, תוך כדי שקפצתי שמעתי שאחד מן החבורה צועק לי "מנחם וואו גייסטו?" (=מנחם, להיכן אתה הולך?) ומישהו אחר השתיקו. יחד עמי קפצו עוד 2 בחורים. מצאנו את עצמנו משוחררים אבל גם חסרי כל. נזכרתי שתקופה קודם לכן הביא לי אחד מידידי פתק שרשום בו כתובת ואמר לי שאשמרנו, כי יום יבוא וזה יגיע לי לשימוש. הוצאתי את הפתק מכיסי ושאלתי עוברים ושבים היכן נמצא מקום זה, למזלי היינו בתוך העיר שהיתה רשומה בפתק. העיר טאשקענט. יצאנו אל עבר הבית. כשהגענו לשם מצאנו יהודי טוב לב, ר' עקיבא גרוס שמו, שהיה מלמד והוא הכניס אותנו בסבר פנים יפות, על אף הסכנה הגדולה שבדבר. במשך מספר חודשים שהינו שם עד שנתפסנו והחזירו אותנו לקבוצת בני ישיבתנו. בנס לא הענישו אותנו על מעשינו.

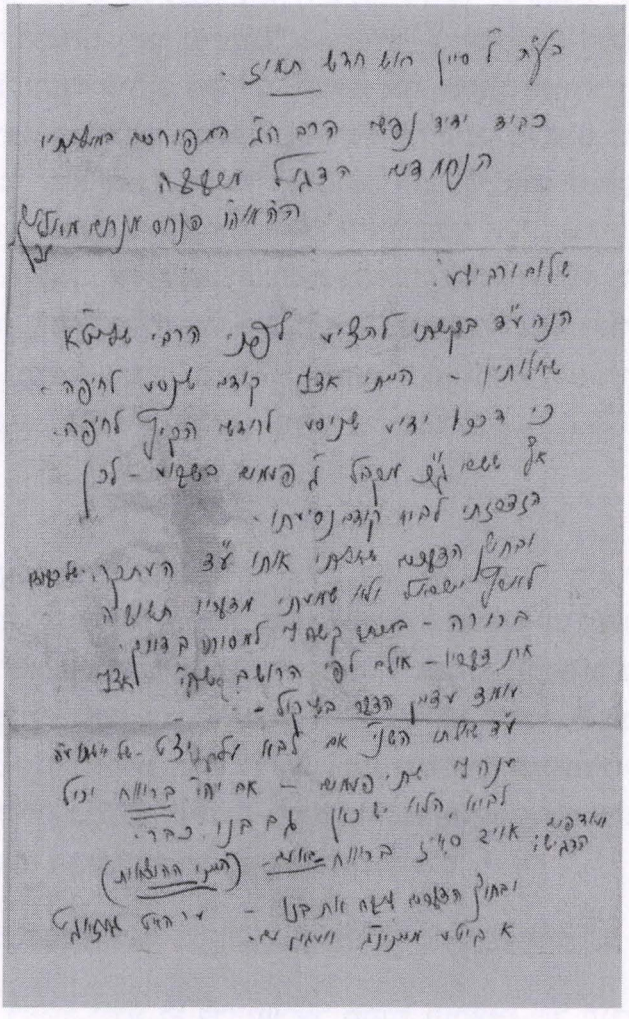
נס חנוכה

במשך התקופה ששהינו בבית זה אירע לנו "נס חנוכה". היה זה ביום החנוכה. התאספנו יחד והדלקנו נרות חנוכה, לא היתה לנו מנורה עם שמן ופתילות, אלא לקחנו תפוחי אדמה, רוקנו את תוכנם והכנסנו בפנים חתיכות מרגרינה, ומבלויי בגדים יצרנו פתילות. ישבנו סביב הנרות ושרנו זמירות חנוכה. מספר חיילים שעברו ברחוב שמעו את קול הזמרה ועלו לבית. ברגע ששמענו את הדפיקות קפצנו לתוך קומת מסתור שהיתה בבית והחיילים בדקו ולא מצאו אף אחד ועזבו את הבית, לא לפני שעצרו את אבי המשפחה, שלבסוף השתחרר בנס.

ואת יהודה שלח לפניו

תיכף ומיד כאשר נודע לו לר' ישראל מקום הימצאו של הגרי"ל נעקריץ זצ"ל וחבורת התלמידים אשר אתו חש ולא התמהמה להודיע לנו על כך. והוסיף: "עכשיו

יש כבר בגלותנו אור המאיר". בקבלו מכתבים מהרי"ל היה משתף אותנו שנדע את הכתוב בהם, בהמשך הזמן התכתבנו בקביעות עם חברינו אשר במחוז ההוא בסיביר. אני עצמי התכתבתי עם רבי שמחה שאפראנאוויץ. ר' ישראל היה שמח להודיענו כיצד רי"ל משפיע הרבה על חבורתו, ושבני החבורה אדוקים בו ונשמעים לו. כל זה הוסיף לנו הרבה אומץ ובטחון שגם אנחנו נוכל להחזיק מעמד. הרגשנו שגם הרחק מאתנו, אלפי קילומטר ביערות סיביר, נמצא אור גדול המאיר את האפילה של חשכת סיביר.

מכתב מהגרי"ל נעקריץ, עם תשובה מה"בית ישראל"

(דרך אגב, ה"בית ישראל" היה מכבד מאד את ר' יהודה לייב נעקריץ. פעם הגיע רי"ל לארץ ישראל ובא להתפלל בבית מדרשו של הבית ישראל. א' מבני חו"ל שהכירו, הראה לו מקום מיוחד המיועד לבני חו"ל לעמוד שם בזמן התפילה. ברם כאשר התחילה התפילה נעמדו אנשים לפניו ונשאר רי"ל מאחור. עוד באמצע אמירת הקרבנות התקרב הבית ישראל לשם והראה לאלו שעמדו לפניו לעבור אל מאחוריו והעמידו בכותל המזרח, דבר נדיר בגור. בהמשך התפילה שמר עליו הבית ישראל לבל ידחפוהו, ומספר פעמים סימן לאנשים שיזהרו לבל ידחפוהו. כשסיימו תפילת מנחה קודם אמירת התהילים, הושיט לו הבית ישראל את התהילים שלו).

במכתב ששלח ר' ישראל להגרי"ל נעקריץ באותם ימים, כתב: עכשיו הגיע תקופת טרום חג הפסח. שום איש מאתנו אינו יודע כיצד נוכל להכין את עצמינו לקיים את מצוות החג. בעד סכום של מאתיים רובל היינו יכולים להשיג חצי קילו מצות, זה היה מספיק בשביל יום אחד לכל אחד מאתנו, וגם בעבור סוכר לתה לארבע כוסות, וזה יספיק רק כדי להחזיק את הנשמה אשר בתוכינו. ברם איפה ניקח את המאתיים רובל? אולי יראה לנו השי"ת את נפלאותיו, מה טוב היה אם יכולנו לקבל מאתכם חבילות מזון. בעבור קמח במשקל קילו, אפשר להתכלכל ליום אחד וכו' ואם לא נקבל את זאת מי יודע מה יקרה עמנו, ומספר הקרבנות אשר יעלה לנו ח"ו. איננו מדברים עתה על ענין ההלבשה, בגדינו קרועים ובלויים, ורגלינו ממש יחפות, ברם העיקר הגדול הוא הלחם, מעט אוכל להחיות את נפשותינו. בבקשה חוסו נא, אל תשקטו אף רגע פן תאחרו את המועד. שאלת הלחם אצלנו היא בגדר של פיקוח נפשות, בשבילנו זה כמו תרופה בעד חולה אנוש. לו ראיתם אותנו כיום, לא הייתם יכולים להכירנו וכו' מסתובבים אנו כמו צלם של מתים שוכני עפר. הרעב איום כל כך שיוצאים אנו לשדות ללקוט קצת סלק רקוב המתגולל שם, כדי להשקיט בו את רעבונינו. עד כאן לשון המכתב המסתיים בקריאה נואשה "נא הצילו אותנו!".

מאפילה לאורה

המצב הירוד בכלכלה נמשך, עד שיום אחד קם ר' בערל קוזינער על מקומו והכריז בקול: "אנו מוכרחים להינתק מן ה"קאלכאז", אחרת נגווע כולנו ברעב". וכן עשינו. בשנת תש"ג יצאנו מה"קאלכאז", ועברנו לגור במבנה במערקיי.

בחצר הישיבה בביאליסטוק
משמאל לימין: ר' ניסן באברויסקער, הבחור בעריל קוזינער, ור' חיים ברוך פאסקוביץ (חתן הגר"א יפה'ן)

בתקופה זו כבר החלו להגיע החבילות מ"ועד ההצלה", ואז "ותעצר המגפה". רבי ישראל היה האחראי על החלוקה שתתנהל כהלכה ובשוויון, והחיים עלו על מסלול קצת יותר נורמלי, כי לחיים נורמליים ממש עדיין היה המרחק רב.

שפת אמת תיכון לעד

מצב רוחנו עלה פלאים והחלטנו לעשות סדר בבנין, כי עד אז לא ידענו מה יולד יום, אבל כעת שהמצב השתפר כבר ניתן לחיות כמו בני אדם... גם אני עשיתי

סדר בין החפצים שלי ומצאתי שם בקבוק קטן, פתחתי והרחתי והנה זה בקבוקון של וודקה. התיישבתי וחשבתי לעשות "לחיים", ותוך כדי כך חישבתי ומצאתי שהיום זה ה' שבט – יומא דהילולא של רבינו הקדוש ה"שפת אמת", קראתי לכל חבריי ולמשגיח ר' ישראל והתיישבנו ביחד ל"סעודת הילולא" על בקבוק הוודקה ועוד כמה "מטעמים"שקיבלנו מהג'וינט.

סמל ארגון ה"ג'וינט"

השוד והשבר

ביום מן הימים התנפלו על דירתינו שודדים מצויידים בכלי נשק, כי הם ידעו שיש אצלנו חבילות, ויהיה מה לגנוב. היה מעשה נס שהדבר ארע בתחילת הלילה ולא בחצות. היו צעקות ויללות נוראות אשר בקעו ופלחו את האויר והיו יכולים לשמעם מקצה העיר עד קצה השני.

היחיד שלא הזדעזע היה רבי ישראל, הוא נשאר שלֵו ושקט, שקוע במחשבות ובתפילה, ובוודאי שבזכותו הגדולה ניצלנו כולנו. השודדים ירו והרעישו עד אשר כלו את כדוריהם ועזבו את המקום.

למחרת הופיעה המשטרה, והשוטרים הצהירו שמימיהם לא ראו התנפלות כזאת, כי קירות הבית היו מלאים חורים ונקבים מכדורי הירי.

לאחר מכן, לא רק שפחדנו ללון בבית הזה אלא אף לעבור אצל הבית נתייראנו, ועברנו לגור בבית אחר. ברם רבי ישראל זצ"ל לא פחד ונשאר ללון בגפו באותו בית.

ועשו לי מקדש

ברבות הימים קנינו בית בעבור בית המדרש, אכן באופן רשמי היה זה בית דירה בשביל 2 בחורים, ברם למעשה היה זה מקום בו התפללנו 3 פעמים ביום וגם מקום ללמוד תורה. התנהלו שם 2 שיעורים בסדר קדשים, שיעור אחד לימד רבי יקותיאל פוקס זצ"ל, והשיעור השני לימד רבי משה טורנער זצ"ל. אני למדתי אצלו יחד עם רבי יוסף מאיר ווארעמקליין, ביחד היינו כעשרה איש. זמן מה לאחר מכן שלח רבי יצחק אורלנסקי שהיה בעיר בארנאל, את בנו ר' ישראל אורלנסקי ללמוד עמנו.

פליטי הישיבה בשנת תש"ו
במחנה דזיבליץ בפראג - טשכסלובקיה
רפ"מ עומד בשורה העליונה (שישי מימין)

הדבר הזה היה לרועץ בעיני הנ.ק.וו.ד. הא כיצד, יש ביהמ"ד וגם לומדים תורה? עם כל זאת, היתה להם כנראה גם נטייה להתפאר בפני דעת הקהל שבחו"ל שהם מאפשרים חופש דת ופולחן, ולפיכך לא הפריעו לנו יותר מדי. אך ה"עין העוינת" היתה מורגשת, היו מצווים לנו מפעם לפעם להופיע בלשכת הנ.ק.וו.ד. היו

שמים בחורים במאסר ושולחים אחדים לגולה. היו לוחצים אותנו, ובכל זאת לא ציוו לסגור את ביהמ"ד לגמרי. ביום הראשון לחודש מאי הוכרחנו להניף על הבית את הדגל האדום כסימן שאנו מכירים בשלטון האדום.

זכורני, פעם בראש השנה היה קהל רב בבהמ"ד, תושבים ופליטים ג"כ באו להתפלל אתנו. הדבר נודע לאנשי הנ.ק.וו.ד ומיד הגיע ראש העיר של מערקיי, ואחר חזרת הש"ץ של שחרית עלה על הבימה ודפק והתחיל לדבר, לו זכינו היינו שומעים דברי התעוררות, ועכשיו שלא זכינו עומד גוי לומר לנו "דברי מוסר" – "הרי עכשיו היא שעת חרום, דם נשפך בחזית המלחמה, הנכם אנשים צעירים ועליכם להשתתף, ולתת מדמכם, בחזיתות המלחמה. היום הוא יום חג שלכם ואינני רוצה להפריעכם, ברם, מחר בבוקר אבוא לכאן ועליכם להתייצב, תהיינה מכוניות משא בכדי לקחת אתכם לעבוד בשדות. ועליכם יהיה מוטל לאסוף את קציר התבואה". הבטחנו לו שנעשה כדבריו ולמחר אחר ר"ה הלכנו וקיימנו את דברינו.

עסקני "ועד ההצלה" לקראת שליחת חבילות סיוע לאחיהם שבגולה

נצח ישראל

זכיתי והייתי ממקורביו של ר' ישראל מובשוביץ זצ"ל, ואף זכיתי לשמשו. הרבה שוחח אתי וחזקני בבטחון בהשי"ת, הוא היה אישיות נהדרת, גורלו הגשמי לא שפר עליו. את אשתו הרבנית ואת שתי בנותיו הרגו הנאצים ימ"ש, וגם כאן בסיביר ובמערקיי היה הוא המטרה לחיצי השלטון. האשימוהו בעד כל "עוון" של בן ישיבה. ראיתיו כיצד סבל מכות קשות ועינויים, ובכל זאת צהלתו בפניו, ותמיד מילתו בפיו להנעים את מצב רוחו של הזולת. היתה בו מנוחת הנפש, השקט ובטחה. בדבריו היה יכול לרפא את יגונו של הזולת, ואף הספיקה הזכרת השם "ר' ישראל" לחזק ולעודד ולאמץ כל אחד. ראיתיו כשהוא בא ביום של קור נורא, רגליו עטופות בלאי בגדים, עובר דרך רחוקה ומגיע לבקר חולים, להמציא להם קצת חלב, פת לחם וכו', להחיות את נפשם. דאגתו היתה בעיקר בעבור הזולת – הבחורים, מעולם לא ראיתיו מתרגז וכועס. עוד מונח בזכרוני שכשהיה מתהלך ברחובה של עיר היו גויים מקומיים שנהגו לכרוע לפניו, בראותם דמות קדושה.

מעשה בגוי אחד שגר בשכנותו של הביהמ"ד שלנו במערקיי. מוצאו היה מגרמניה והוא היה שונא ישראל מובהק. חרה לו מאד על ביהמ"ד העומד על מתכונתו, מה עשה? שתה וישתכר והתחיל משליך אבנים לעבר חלונות ביהמ"ד. כאשר ניסה לעצור בעדו אחד התלמידים – רבי שמחה ראדינער, חבט בו הגרמני הלז עם בקבוק ופצע את ראשו. באותו שעה יצא רבי ישראל מביהמ"ד וראה את המעשה, ומפיו נזרקו מילים אלו: "עוד תראו, יבוא סופו של אותו רשע". טפלו בפצוע ותו"ל הבריא. ודבריו של אותו צדיק נתקיימו במלואם. אחרי ימים מספר, הלך הגרמני אל תחנת הרכבת הסמוכה ודחף את עצמו להיכנס אל תוך הקרון. והנה בא הכרטיסן ודחפו. הגרמני נפל על פסי הרכבת, הרכבת זזה והוא נחתך לשנים מתחת לגלגליה. בעינינו ראינו מה גדול כוחו של אותו צדיק, רבי ישראל זצ"ל.

(כשנפטר ר' ישראל היה בן 73 ועדיין היה לו זקן שחור, אין זה דבר של מה בכך, אלא משום שהיה לומד מוסר לא הצטער ולא כעס מעולם על שום דבר).

כעולה וכקרבן

בימים ההם שלח ר' ישראל מובשוביץ זצ"ל מכתב אל פארביג, מכתב זה היה מכוון לעודד את רוחה של הרבנית עטעל תחי' אשת הגרי"ל נעקריץ, וז"ל המכתב:

להרבנית עטעל יחד עם הבנות... אנו כולנו פה במערקיי... יש להשתדל ושלא לסמוך על מי שהוא וכו' ועד כמה שיש עוד כוח בגוף, להשגיח על זמן האכילה שיהיה בעתו... אין לנו עוד צורך בקרבנות, ואין אנו רוצים בזה יותר. רצונו ית' הוא שיחי' האדם ויהיה טוב לו. כל אכילה, כל לעיסה וכל שתי' מצוה היא, האכילה עצמה קרבן. הוא השולחן הוא המזבח. וקרבנות כאלה טובים הם. עד כה, כל אחד מאתנו הרבה דם וכוח נאבד ממנו, וכל זה בטח נחשב אצל השי"ת לקרבנות... מעכשיו יתחיל, בודאי, הסדר והתהליך השני של קרבנות ע"י אכילה ושתי' כאן, ובמהרה אי"ה בארץ ישראל כולנו יחד. מדוע סבלנו אנו? לא מפאת זה שהיינו עשירים, ולא בשביל רכושינו רק בעבור שנאחזנו בתורה הק', א"כ נאמנה היא התורה הק', ונאמן הוא רבונו של עולם, שישלח לנו את שכרינו וכו'... כיום נחשבת את לגיבורה, באופן שבחוץ לארץ יתביישו הם נגדינו ויקנאו בנו, שהרי אנו שולחים להם נשק טנקים ופצצות, עוזרים להם ע"י הזכויות. תפילה אחת, קיום מצוה אחת כאן, משקלו מאה פעמים יותר מבמקום אחר. על כן שומה עלינו להתאמץ, להיות אמיצים וגאים, עוד מעט ואנו כבר בביתנו. מעתה יתקיים מה שהתבטא יהודי טוב "רבש"ע, אם רצונך להעניש את עמך בנ"י, תעניש אותן במתן של גלוסקא טרי' וחמאה צוננת וכו'". הנה שנה חדשה וטובה ממשמשת ובאה. הרי טוב לכם שלא הובאתם אל מחנה הסגר, לא עליכם. כאשר אנחנו היינו במחנה הסגר והיינו עוברים לעיתים תכופות דרך של 17 ק"מ לעבודה, בדרכנו היינו עוברים מחנות הסגר לנשים, מחנות הסגר בעבור ילדים, היינו מתאמצים להסתכל ולחפש אולי נמצא שם את "עטקע" (הרבנית נעקריץ) ואת הילדות. עליכן לדעת שהנכן מציגות את כל "עזרת הנשים" של נובהרדוק בשטח של סיביר, את כל ה"בית", לפיכך עליכם להיות חזקים ואמיצים וכו'. ע"כ לשון המכתב.

קול התורה נשמע בלודז'

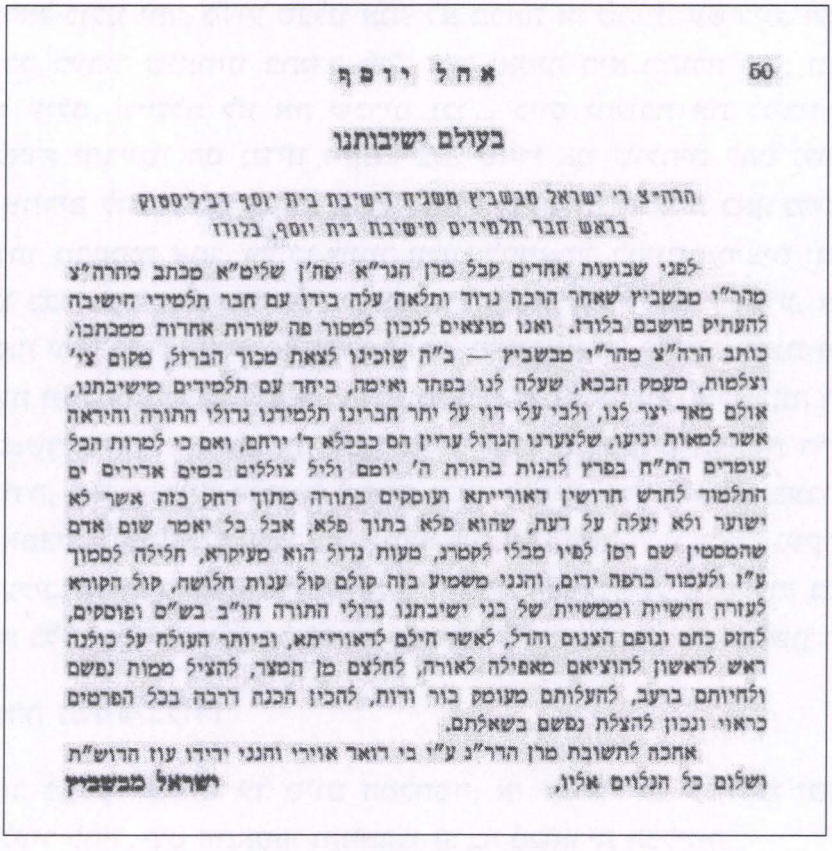
בעיר מערקיי שהינו עד סיום המלחמה, אז עברנו יחד עם רבי ישראל וכל החבורה לעיר לודז', שם התאספו והתקבצו הרבה משארית הפליטה.

בלודז' נפתחה ישיבה בה למדו הרבה בחורים מכמה וכמה ישיבות. ראדין, קלעצק, קאמעניץ, גרודנא ועוד. מלבד קבוצתנו – בחורי נובהרדוק.

המבנה שכן ברחוב זוכודניע 66, מיום ליום גדל מספר התלמידים בישיבה שבשיאה מנתה כמאתיים בחורים, ביניהם כשישים תלמידי ישיבת נובהרדוק. ר'

ישראל הרביץ שם תורה לעדרים, ולאחר תקופה כשהגיע ר' יהודה לייב נעקריץ ללודז' החל גם הוא למסור שם שיעורים.

כאמור היו התלמידים ניצולי מחנות וגולים שחזרו, ובכל תקופת המלחמה עדיין חיו בתקוה שבסיומה של המלחמה יחזרו וימצאו אי מי מבני משפחותיהם, אולם בשובם ל"ביתם" נגלה לעיניהם החורבן האמיתי, שהינם ממש שארית מבני עירם, בודדים ויחידים שנשארו בחיים ממשפחתם.

50 אהל יוסף

בעולם ישיבותנו

הרה"צ ר' ישראל מבשביץ משגיח רישיבת בית יוסף דביליסטוק
בראש חבר תלמידים מישיבת בית יוסף, בלודז

לפני שבועות אחדים קבל מרן הגר"א יפת"ן שליט"א מכתב מהרה"צ מהר"י מבשביץ שאחר הרבה נדוד ותלאה עלה בידו עם חבר תלמידי חישיבה להעתיק מושבם בלודז. ואנו מוצאים לנכון למסור פה שורות אחדות ממכתבו. כותב הרה"צ מהר"י מבשביץ — ב"ה שוכינו לצאת מכור הברזל, מקום צי' וצלמות, מעמק הבכא, שעלה לנו בפתח ואימה, ביחד עם תלמידים מישיבתנו, אולם מאד יצר לנו, ולבי עלי דוי על יתר חבריגו תלמידנו גדולי התורה והיראה אשר למאות יגיעו, שלצערנו הגדול עדיין הם כבכלא ד' ירחם, ואם כי למרות הכל עומדים הת"ח בפרץ להגות בתורת ה' יומם ולילי צוללים בסיס אדירים ים התלמוד לחדש חדושין דאורייתא ועוסקים בתורה מתוך דחק כזה אשר לא ישוער ולא יעלה על דעת, שהוא פלא בתוך פלא, אבל בל יאמר שום אדם שהמסטין שם רסן לפיו מבלי לקטרג, טעות גדול הוא מעיקרא, חלילה לממוך ע"ז ולעמוד ברפה ירים, והנני משמיע בזה קולם קול ענות חלושה, קול הקורא לעזרה חישיית וממשיית של בני ישיבתנו גדולי התורה חו"ב בש"ס ופוסקים, לחזק כחם וגופם הצנום והרל, לאשר חילם לדאורייתא, וביותר העולח על כולנה ראש לדאשון להוציאם מאפילה לאורה, לחלצם מן המצר, להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב, להעלותם מעומק בור ורות, להכין הכנה דרבה בכל הפרטים כראוי ונכון להצלת נפשם בשאלתם.

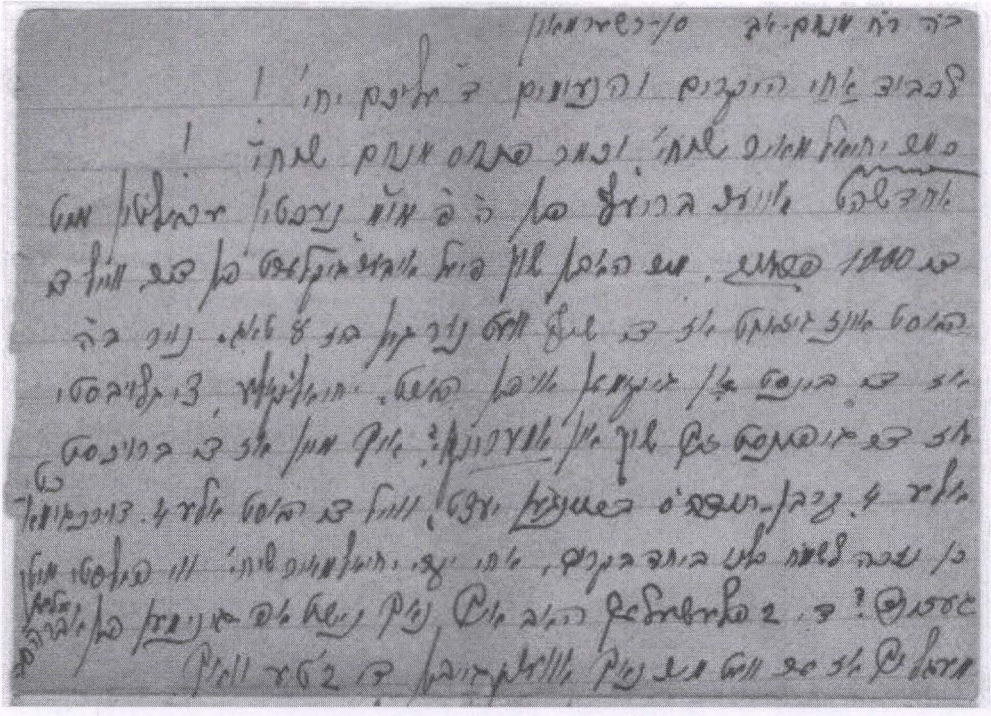
אחכה לתשובת מרן הרר"ג ע"י בי רואר אוירי והנני ידידו עוז הרוש"ת ושלום כל הגלוים אליו,

ישראל מבשביץ

מכתב שהתפרסם בקובץ "אהל יוסף"
שהופיע ע"י ישיבת בית יוסף בניו יורק

האנטישמיות הפולנית לא השתנתה כלל. אנו יושבים ומתעסקים בבנין עולם, עולם של תורה וקדושה, ואלה להבדיל מתעסקים בתפיסת השלטון וביצורו, ובין הקומוניסטים שבונים "עולם חדש" ובין האנטישמיות הישנה מימות עולם נמצאת שה פזורה ישראל בני הישיבה ושאר היהודים השבורים והרצוצים.

על כן הוחלט לעזוב את פולין שדמתה בעת ההיא לחבית של חומר נפץ. מספר תלמידים הבריחו את הגבול לגרמניה, אולם רובם של בני הישיבה נשארו בלודז', ולאחר השתדלותה של מרת שטרנבוך ע"ה מציריך עברו לצ'כסלובקיה, שם שהינו עד לאחר הימים הנוראים של שנת תש"ו.

אחיו לייבל במכתב אליו ולאחיו ר' יחיאל מאיר,
בו כותב ר' לייבל שהם צריכים להודות כארבעה שנעשה להם נס

שמחת תורה בצכסלובקיה

התקרב ובא חג שמחת תורה, והתאספו כל החרדים לדבר ה' בבית כנסת מקומי בכדי לקיים את התפילות וההקפות. כל אחד עמד שם בדומיה, ביודעו שהוא מייצג את שארית הפליטה, פליטת עמו ופליטת עירו, ושהוא נשאר בודד, אחד מעיר וממשפחה. גם אני עמדתי שם בודד בין כולם, לא ידעתי אם נשארו בחיים מבני משפחתי. קודם מעריב פרץ בחור אחד לפתע בבכי ואחריו עוד בחור ועוד בחור, תוך דקות מספר פרצו כולם בבכי, ההרגשות והתחושות עלו בקרבנו. הילולת והצעקות היו נוראיות. כל הצרות והעינויים שעברו עלינו, עלו פתאום לנגד עינינו.

מספר רבנים ניסו להפסיק את הציבור מלבכות, כי הרי ביו"ט אסור לבכות, אבל כבר הותרה הרצועה ולא היה אפשר לעצור. שעתיים שלמות כפשוטו בכינו בדמעות שליש. אז עלה אחד מראשי הישיבה ועורר אותנו שכעת עלינו לשמוח בשמחה אמיתית, והחלו כולם ברקידה סוחפת למשך זמן מרובה.

לעולם לא אשכח את המעמד המרטיט הזה.

הישיבה בצרפת

מצכסלובקיה נסענו לצרפת. עד תקופת צרפת הייתה הרגשת כולם שהכל זמני, ועל אף תמיכת הג'וינט וועד ההצלה, ועל אף שחלק מהבחורים נישאו והקימו בתים, עם כל זאת ההרגשה היתה שיושבים בארץ שהיא בית קברות גדול. לאחר שהגיעו לצרפת התחיל שלב חדש בנטיעת הגן – גן ה'.

בני הישיבה בחזית בנין הישיבה בבאיי – צרפת
(רפ"מ עומד שני מימין, מהעומדים בין העמודים בצד שמאל)

באיי – עיירה צרפתית טיפוסית – השוכנת במרחק לא רב מעיר הבירה פריז, היתה למקום חניית המשכן – משכן התורה – הישיבה הקדושה. גם כאן התארגנה ישיבה מרכזית, מאוחדת מכמה וכמה ישיבות כפי שהיה בלודז' וצ'כסלובקיה. יש בנותן טעם לציין שכל חבורת בחורים המשיכה בדרכי הלימוד כפי שנהגו בישיבות מהן באו.

בני ישיבת בית יוסף עמדו תחת הדרכתם של ר"י ורי"ל זצ"ל ששמו עינם וליבם על כך שלא תחלש השאיפה לעלות בתורה ויראה ועבודת המוסר ולטפח את צורתם של התלמידים לבני תורה, על אף הטרדות והנסיעות התכופות לקונסוליה האמריקאית בפריז לשם השגת ויזת כניסה. לא היה מישהו מוגדר שהיה אומר שיעורים וכו' לכל בני הישיבה. אולם מפעם לפעם היו באים לבקר אורחים חשובים, וביניהם הרב מפונוביז' והרב אברמסקי זצ"ל, והם כובדו לומר דברים לכל בני הישיבה. היוצא מן הכלל מהנהלת הישיבה המאוחדת שאמר שיחות מוסר לכל בני הישיבה הוא הגאון רבי מרדכי פרוגמנסקי זצ"ל שדבריו היו מרטיטי נפש ולב.

בנין הישיבה בבאיי – צרפת

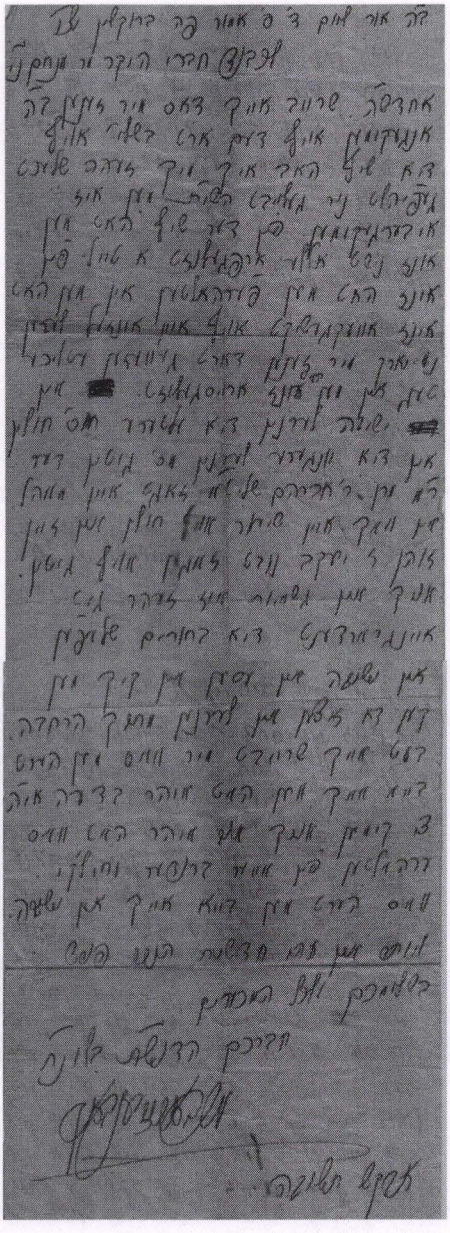
כאן המקום להביא מכתב שכתב ר' י"ל נעקריץ לראשי ועד ההצלה בניו יורק, בכדי לפעול שיוכלו להגיע לחוף מבטחים בארה"ב: יום ה' לס' מטות תש"ו: אל כבוד הרבנים הגאונים ראשי הישיבות עיני העדה כ"א ה' עליהם יחיו! העומדים בועד ההצלה בארה"ב: עכשיו מתחיל פרק חדש בנוגע לקיום התורה ובני תורה נתקבצו מכל הישיבות הגדולות מליטא: 1. ישיבת ביאליסטוק. 2. ישיבת ראדין. 3. ישיבת קאמעניץ. 4. ישיבת קלצק. ועוד יחידים מישיבות שונות. מתייצבת שאלת העתיד לפני הבני תורה שצריכים לחזקם ולאמצם לבל יפלו ח"ו ביאוש. והנה כמובן שכאן בצרפת אין פה המקום המתאים בעבורם, כי צריכים הם להימצא במקום שנמצאים שם הגדולים והגאונים והצדיקים שלנו שיוכלו להשפיע עליהם מרוחם, ע"כ החובה כעת עליכם להתאמץ בכל כוחכם ומרצכם להשיג אפשרות הכניסה לארה"ב או לארה"ק. ע"כ לשון המכתב.

ר' ישראל מובשוביץ לאחר המלחמה בצרפת

לימים נוכח הרי"ל שיש צורך לפתוח ישיבה לצעירים. אם בישיבה המאוחדת היו כמה שנשאו בעול, הרי שבישיבה הקטנה שיסד רי"ל בעיירה ראשיי – סמוך לפאריז – ובית יוסף שמה, היה כל העול מוטל על כתפיו גם בגשם וגם ברוח במסירות נפש ממש.

ואמנם הצליחה הישיבה למופת, ותלמידיה היו לפרי הילולים, ביניהם היו ר' חיים שעיה זאבערמן ור' שמואל רימפלר ז"ל ויבל"ח ר' ברוך גרייזמן.

מכתב שכתב אליו ידיד שכבר שהה בארה"ב
מיד בסיום המלחמה

פרק אחד עשר

לחוף מבטחים

מלאך! דאס ביסטו?

באמצע שנת תש"ז הפלגנו כל בני החבורה בראשות ר' ישראל לחופי ארה"ב, לנמל עליס איילנד. בהגיע הפליטים לנמל היו מפרסמים בעיתונות האמריקאית את שמות הפליטים שהגיעו, בכדי שמי שיש לו קרובים בין הפליטים יוכל לבוא ולקבל את פניו, בראות אחותי דוואשקע ששמי מופיע ברשימות הגיעה לקבל את פני.

נמל "עליס איילנד"
שער הכניסה לארצות הברית

אחותי דוואשקע סיפרה שחיפשה אותי בין כל הבחורים ולא יכלה לזהות אותי מאחר שמעולם לא ראתה אותי, כי עזבה את פולין עוד לפני שנולדתי. היא נעמדה ליד ברז המים היכן שנטלו ידיים לסעודה ואז ראתה בחור אחד שנוטל ידיו

בדיוק כפי שאבא שלה היה נוטל, וצעקה לו: מלאך! דאס ביסטו? (=זה אתה?) וכך זיהתה אותי.

בית יוסף להבה

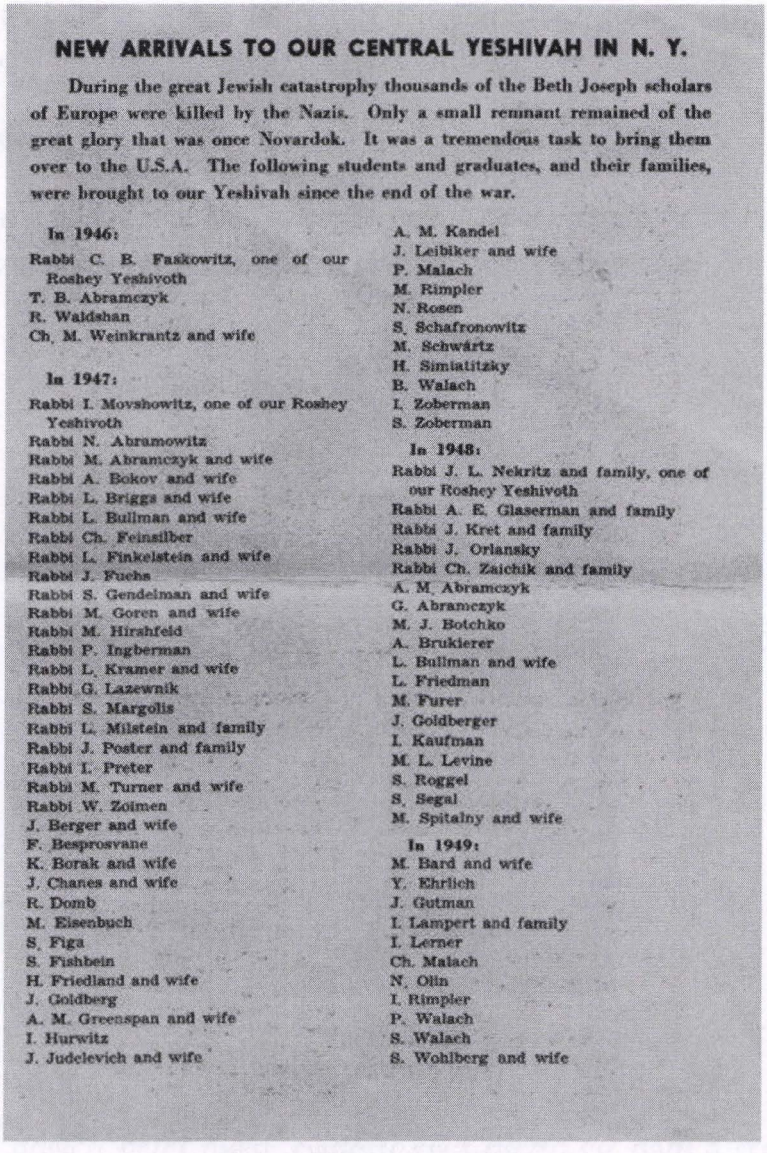
באולם קבלת הפנים בעליס איילנד המתין לנו ר׳ אברהם יפה׳ן ראש הישיבה וקיבל כל אחד מאתנו בחמימות גדולה ונשק לכל אחד ואחד על מצחו.

ראש הישיבה
הגאון ר׳ אברהם יפה׳ן

משם המשכנו לבורו פארק, כשהגענו לשם חיכתה לנו הפתעה גדולה, ישיבת בית יוסף נובהרדוק העומדת על תילה, מיסודו של ר׳ אברהם יפה׳ן, שכשהגיע ר״א לארה״ב מיד עם פרוץ המלחמה קנה את הבנין של בית יוסף ופתח שם ישיבה לכל דבר. בית המדרש רחב ידיים, חדר אוכל בקומה התחתונה ופנימייה בקומה העליונה.

לאחר שהגענו שלח אותנו ר״א למקום מנוחה בערי ההרים למספר שבועות, שהינו שם במלון יהודי ולאט לאט חזרנו לכוחותינו ונסענו בחזרה לישיבה.

NEW ARRIVALS TO OUR CENTRAL YESHIVAH IN N. Y.

During the great Jewish catastrophy thousands of the Beth Joseph scholars of Europe were killed by the Nazis. Only a small remnant remained of the great glory that was once Novardok. It was a tremendous task to bring them over to the U.S.A. The following students and graduates, and their families, were brought to our Yeshivah since the end of the war.

In 1946:

Rabbi C. B. Faskowitz, one of our Roshey Yeshivoth
T. B. Abramczyk
R. Waldshan
Ch. M. Weinkrantz and wife

In 1947:

Rabbi I. Movshowitz, one of our Roshey Yeshivoth
Rabbi N. Abramowitz
Rabbi M. Abramczyk and wife
Rabbi A. Bokov and wife
Rabbi L. Briggs and wife
Rabbi L. Bullman and wife
Rabbi Ch. Feinsilber
Rabbi L. Finkelstein and wife
Rabbi J. Fuchs
Rabbi S. Gendelman and wife
Rabbi M. Goren and wife
Rabbi M. Hirshfeld
Rabbi P. Ingberman
Rabbi L. Kramer and wife
Rabbi G. Lazewnik
Rabbi S. Margolis
Rabbi L. Milstein and family
Rabbi J. Poster and family
Rabbi I. Preter
Rabbi M. Turner and wife
Rabbi W. Zolmen
J. Berger and wife
F. Besprosvane
K. Borak and wife
J. Chanes and wife
R. Domb
M. Eisenbuch
S. Figa
S. Fishbein
H. Friedland and wife
J. Goldberg
A. M. Greenspan and wife
I. Hurwitz
J. Judelevich and wife
A. M. Kandel
J. Leibiker and wife
P. Malach
M. Rimpler
N. Rosen
S. Schafronowitz
M. Schwartz
H. Simiatitzky
B. Walach
I. Zoberman
S. Zoberman

In 1948:

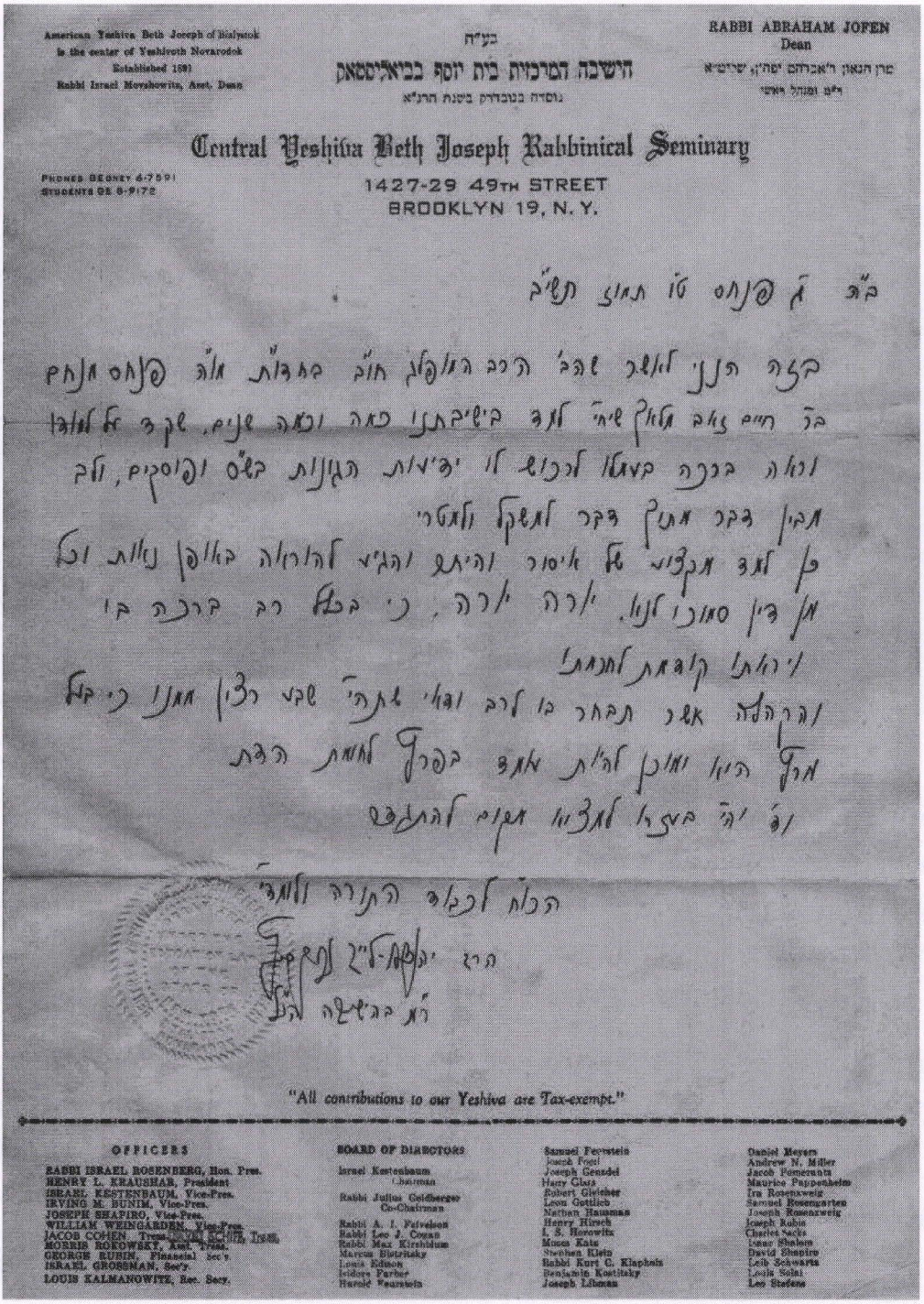
Rabbi J. L. Nekritz and family, one of our Roshey Yeshivoth
Rabbi A. E. Glaserman and family
Rabbi J. Kret and family
Rabbi J. Orlansky
Rabbi Ch. Zaichik and family
A. M. Abramczyk
G. Abramczyk
M. J. Botchko
A. Brukierer
L. Bullman and wife
L. Friedman
M. Furer
J. Goldberger
I. Kaufman
M. L. Levine
S. Roggel
S. Segal
M. Spitalny and wife

In 1949:

M. Bard and wife
Y. Ehrlich
J. Gutman
I. Lampert and family
I. Lerner
Ch. Malach
N. Olin
I. Rimpler
P. Walach
S. Walach
S. Wohlberg and wife

רשימת הניצולים שהגיעו ללמוד בישיבת בית יוסף בבורו פארק
(שמו של רפ"מ מופיע בטור הימני השלישי מלמעלה)

בישיבה לא היה חסר לנו כלום. זכורני כשהגעתי לשם וירדתי לאכול בחדר אוכל ראיתי שם ארגז מלא בביצים, שאלתי את הסובבים: למי שייכים ביצים אלו? וענו לי שכל זה מיועד לבחורים, שאלתי שוב, וכמה מותר לי לאכול? ואמרו לי "כמה שתרצה", עמדתי משתומם.

American Yeshiva Beth Joseph of Bialystok
is the center of Yeshivoth Novarodok
Established 1921
Rabbi Israel Movshovitz, Asst. Dean

בע"ח
הישיבה המרכזית בית יוסף בביאליסטאק
נוסדה בנובהרדק בשנת תרנ"א

RABBI ABRAHAM JOFEN
Dean
מרן הגאון ר' אברהם יפה"ן שליט"א
ראש ומנהל ראשי

Central Yeshiva Beth Joseph Rabbinical Seminary

PHONES BEGNEY 6-7591
STUDENTS DE 8-9172

1427-29 49TH STREET
BROOKLYN 19, N. Y.

"All contributions to our Yeshiva are Tax-exempt."

OFFICERS

RABBI ISRAEL ROSENBERG, Hon. Pres.
HENRY L. KRAUSHAR, President
ISRAEL KESTENBAUM, Vice-Pres.
IRVING M. BUNIM, Vice-Pres.
JOSEPH SHAPIRO, Vice-Pres.
WILLIAM WEINGARDEN, Vice-Pres.
JACOB COHEN, Treas.
MORRIS ROKOWSKY, Asst. Treas.
GEORGE RUBIN, Financial Sec'y
ISRAEL GROSSMAN, Sec'y.
LOUIS KALMANOWITZ, Rec. Secy.

BOARD OF DIRECTORS

Israel Kestenbaum
Chairman
Rabbi Julius Goldberger
Co-Chairman
Rabbi A. I. Felveleon
Rabbi Leo J. Cowan
Rabbi Max Kirshblum
Marcus Bistritsky
Louis Edison
Isidore Farber
Harold Feuerstein
Samuel Feverstein
Joseph Fogel
Joseph Genadel
Harry Glatt
Robert Gleicher
Leon Gottlieb
Nathan Hausman
Henry Hirsch
I. S. Horovitz
Moses Katz
Stephen Klein
Rabbi Kurt C. Klapheis
Benjamin Kostitsky
Joseph Libman
Daniel Meyers
Andrew N. Miller
Jacob Pomerantz
Maurice Pappenheim
Ira Rosenzweig
Samuel Rosengarten
Joseph Rosenzweig
Joseph Rubin
Charles Sachs
Isaac Shalom
David Shapiro
Leib Schwartz
Louis Solai
Leo Stefens

כתב הסמיכה שקיבל רפ"מ בבחרותו ממורו ורבו הגאון ר' יהודה לייב נעקריץ

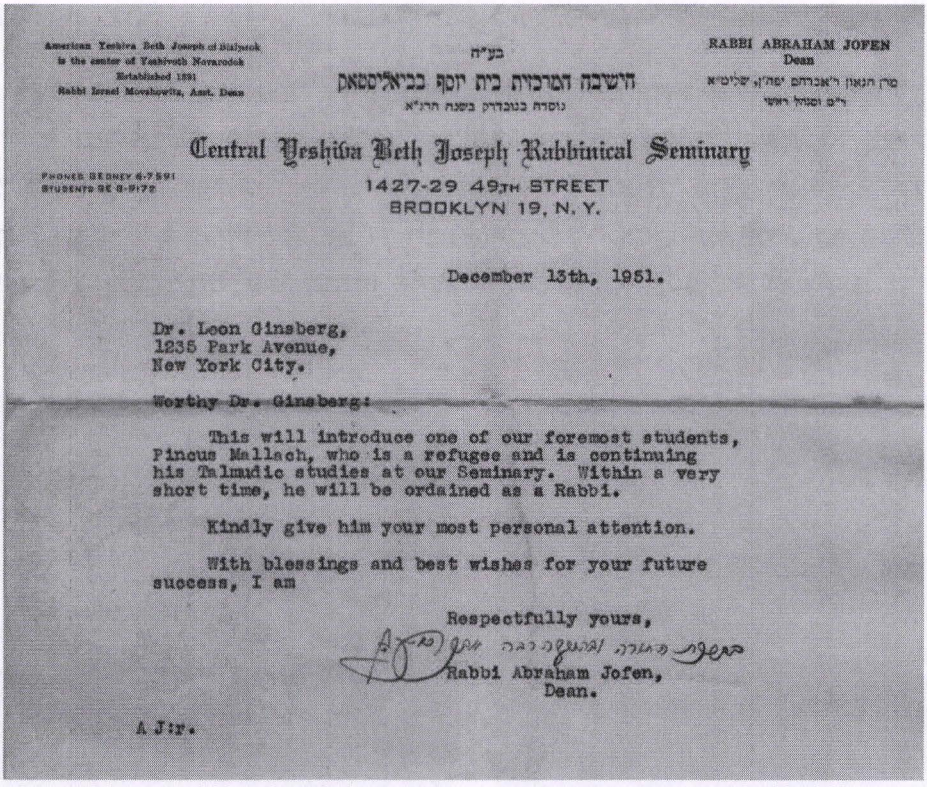

ראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן בישיבת בית יוסף בברוקלין

מיד כשנכנסתי לישיבה התחלתי ללמוד שו"ע יורה דעה והיו לי חברותות במשך כל היום (בגנזיו נמצא "כתב סמיכה" שקיבל מהגאון רי"ל נעקריץ), בהתחלה הייתי לומד גם בבין הסדרים עד שפעם אחד פנה אלי המשגיח ר' ישראל מובשוביץ, ואמר לי: ניין! בין הסדרים דארף מען זיך אפרוהען, מ'קען זיך נישט אינגאנצען איבערייסען (=לא! בין הסדרים צריכים לנוח, אי אפשר להיקרע לגמרי).

בימות הקיץ היה חם מאד בישיבה, כמובן שמזגנים לא היו אז, היינו לומדים בחצר הצדדית של הישיבה, בלילות היינו הולכים לפעמים לישון על הדשא ב"שארר ראוד".

השנים הללו היו עבורי התעלות גדולה מאד, בהם זכיתי לשקוד על דלתי בית המדרש ללמוד ולהתפלל ולעסוק במוסר בלי כל טרדות והבלי העולם הזה.

American Yeshiva Beth Joseph of Slabodka
is the center of Yeshivoth Novarodok
Established 1891
Rabbi Israel Movshovitz, Asst. Dean

בע"ה
הישיבה המרכזית בית יוסף בביאליסטאק
נוסדה בנובהרדק בשנת תרנ"א

RABBI ABRAHAM JOFEN
Dean
סגן הנאון ר' אברהם יפה"ן שליט"א
ר"מ וסגנל ראשי

Central Yeshiva Beth Joseph Rabbinical Seminary

PHONES: STERLING 6-7591
STUDENTS: SE 8-9172

1427-29 49TH STREET
BROOKLYN 19, N. Y.

December 13th, 1951.

Dr. Leon Ginsberg,
1235 Park Avenue,
New York City.

Worthy Dr. Ginsberg:

This will introduce one of our foremost students, Pincus Mallach, who is a refugee and is continuing his Talmudic studies at our Seminary. Within a very short time, he will be ordained as a Rabbi.

Kindly give him your most personal attention.

With blessings and best wishes for your future success, I am

Respectfully yours,

Rabbi Abraham Jofen,
Dean.

A Jr.

המלצה מהגר"א יפה'ן לטובת רפ"מ

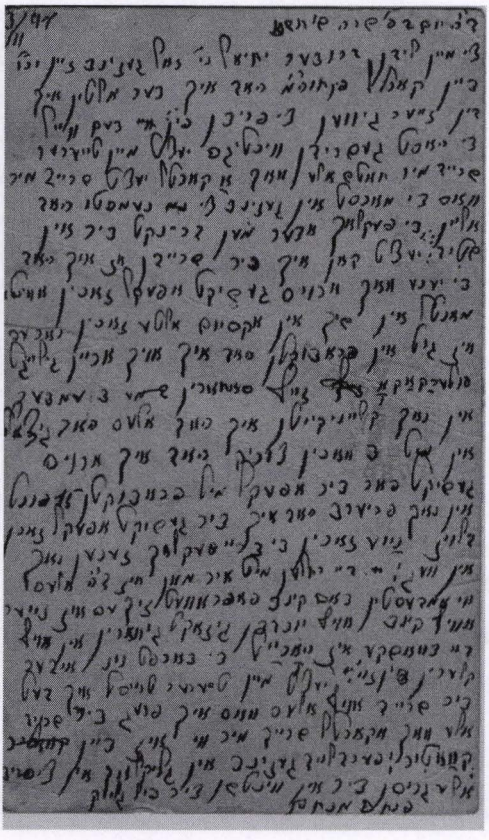
קנאת סופרים

זכורני שראיתי שם בישיבה שני בחורים שהתיישבו בתחילת ליל שישי והתחילו לחזור על הסוגיא ר' חנינא סגן הכהנים, לפנות בוקר כשקמתי ראיתי איך שעדיין יושבים והוגים ועומדים לסיים את כל הסוגיא! כל כך קינאתי בהם – קנאת סופרים שמרבה חכמה.

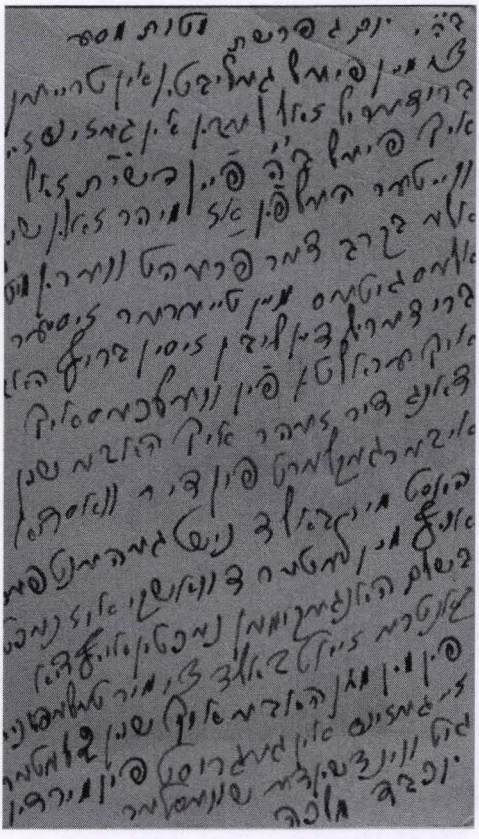
ליד הישיבה שוכנת בית המדרש "פאלטיטשאן". הרבי מפאלטיטשאן ביקש מבחורי הישיבה לבוא ולהשלים לו מנין, היו בחורים שנרתעו מלהגיע היות והיה למדן גדול והיה משוחח עמם על לימודם ובוחנם, הייתי מתפלל שם הרבה והיה מדבר עמי בלימוד, היו שהתפלאו על עומק ידיעותיו בתורה שבכתב ושבע"פ, ור' אברהם יפה'ן היה אומר וכי מה חידוש יש בזה, והרי דוד המלך כבר אמר "כי גמר חסיד – א חסיד קען לערנען" (=חסיד יודע ללמוד).

שבתך ומשענתך

ישנה תקופה קשה שזכורה לי מאותם שנים. יום בהיר אחד התחלתי להרגיש מיחושים ומכאובים, הלכתי לרופא ולאחר בדיקה מקיפה רשם לי פעניסילין (=אנטיביוטיקה), גופי היה אלרגי לסוג תרופה זו והמצב הורע מאד, עד כדי כך שלאחר מספר ימים הובילו אותי לבית החולים קינגס קאונטי. הרופאים היו נואשים, כל מאמציהם עלו בתוהו ומצבי התדרדר מאד, מלבד היסורים החזקים שהיו מנת חלקי.

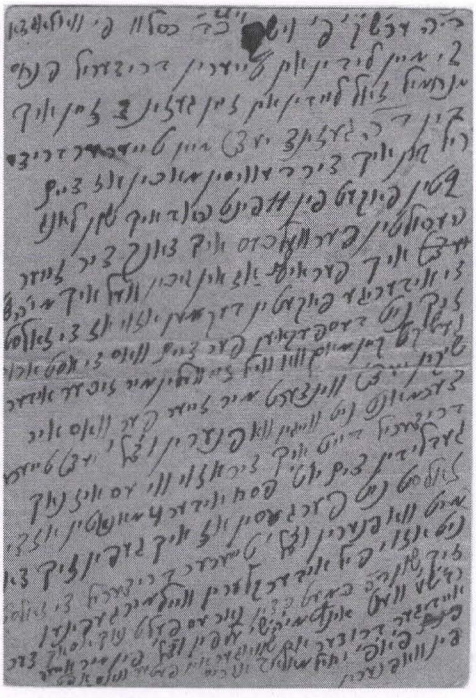
גלויה שכתב רפ"מ לאחיו ר' יחיאל מאיר לאחר המלחמה, שישתדל לשלוח לו חבילות

גלויה שקיבל מאחותו מרת יוכבד מלכה גוסטינסקי לאחר המלחמה

איני יודע מי קבע אז בתיקי הרפואי, אבל כנראה היה זה ר' אברהם יפה'ן שקבע שיוציאו אותי מבית החולים תיכף ומיד. מספר בחורים מבית יוסף הוציאו

אותי והביאו אותי לישיבה. כשהגעתי לשם הזעיקו מיד את ד"ר אגוס, ומיד ראה שכל גופי מלא במוגלה ותיכף עשה חתך בבטני והמוגלה החל ליזול החוצה בזרימה, משם החזירו אותי לבית החולים אחר והמשיכו בטיפול מספר שבועות עד שהשתחררתי בריא ושלם בעז"ה.

גלויה שקיבל מאחיו
ר' יחיאל מאיר לאחר המלחמה

פרק שנים עשר

עזרי מעם ה'

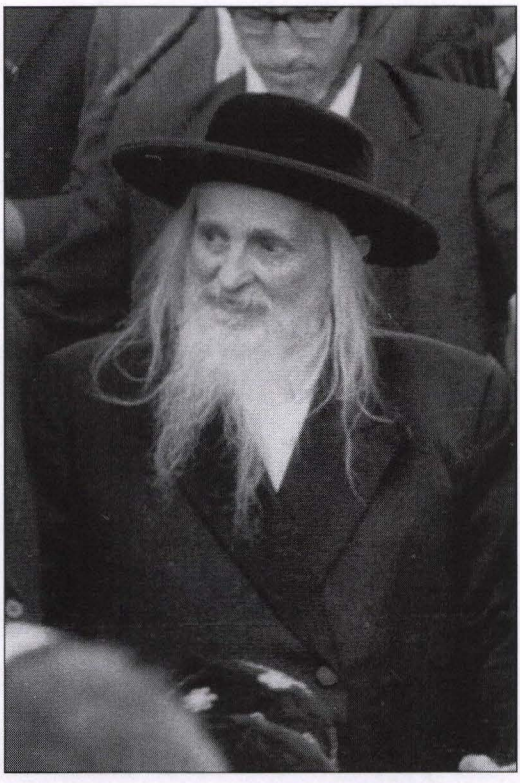
דורש ומבקש

בשנים שלאחר המלחמה הרבה רפ"מ לשהות בשבתות בעיר ווילִיאמסבורג. שם התגוררו שתים מאחיותיו: מרת יוכבד מלכה אשת הרב ר' חיים משה גוסטינסקי, היא היתה נקראת בפי כל הצדקת של המשפחה, ואחותו השניה מרת דוואשקע. בשבתות היה אוכל וישן בביתם.

תיכף בהגיעו לווִיליאמסבורג נחשף אל האדמו"ר ר' יואל מסאטמער, רפ"מ היה מספר בערגה על השתתפותו בטיש של ר' יואל מדי שבת בשבתו, כשסביב השולחן עמדו בסך הכל כשלושים איש. בל נשכח שימים אלו היו תקופה קשה לעם ישראל מיד לאחר השואה האיומה, ואנשים לא מצאו מנוח לנפשם, היו ביניהם שהתפקרו עד כדי חילול שבת רח"ל, וכו'. אבל כאן בתוך בית מדרשו של ר' יואל מתגלה עולם אחר, כאילו לא היה מלחמה, לא היו נסיונות, להבת אש יוצאת מפה קדשו בתביעות נחרצות מכל אחד ואחד להיות נאמן לה' ולתורתו, להתנהג בקדושה ובטהרה, ולא לוותר אפילו על קוצו של יו"ד.

רפ"מ היה אומר תמיד שהרבה מבנייתו הרוחנית לאחר המלחמה נזקפת לזכותם של אלו הימים במחיצת הצדיק מסאטמער, עד כדי כך שעל אף שלא היה לו שום קשר אישי עם הרבי ורק שמעו ברבים, עכ"ז שנים אח"כ רצה בכל מאודו שישמש כסנדק בבריתו של בנו, ואכן זכה לכך.

(דרך אגב, כשהגיע הרבי מסאטמער לברית התעכב ובא מאוחר מאד, קרוב מאד לשקיעה, והיו אומרים אז שאחד שאלו פעם על תפילותיו המאוחרות והקשה עליו מאברהם אבינו דכתיב גביה "וישכם אברהם בבוקר", והשיב הרבי בדרך צחות שאכן כתיב וישכם, אבל לא מפורש בפסוק כמה זמן התמהמה לחבוש את חמורו...).

הרה"ק ר' יואל מסאטמער

חיפושו התמידי של רפ"מ והיותו דורש ומבקש הביאו גם אל מפתן בית מדרשו של האדמו"ר ר' שמעו'לע אמשינובער. רפ"מ השתתף שם בהרבה טיש'ן ומילא את עצמו במנה גדושה של חסידות ויראת שמים.

ר' שמעו'לע היה מחלק תפוזים בשעת הטיש בשב"ק, ובהיות התפוזים מוחתמים בחותמת, היה מזהיר לכל אחד ואחד בזה הלשון: גיעב אכטונג אויף די חותמ'לע (=שמור והיזהר על החותם). בזקנותו העיר לרפ"מ א' מבניו שיתכן והיתה כוונת קדשו על החותם של אות ברית קודש. נהנה רפ"מ והסכים לדבריו.

אעשה לו עזר

מספר שנים עברו מסיום המלחמה ורפ"מ עדיין לא בא בקשרי שידוכין. באותה תקופה היה קשה לבן ישיבה שראשו ומחשבותיו נתונים בלתי לה' לבדו, בהתקדמות רוחנית ובתיקון המידות, למצוא שידוך. ועל אף שבאותם ימים כבר החל

ללמוד את מקצוע שיוף היהלומים, ולכאורה היה יכול לקיים "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", עם כל זאת לא המציאו לו מן השמים את זיווגו.

אחותו שרה ע"ה התגוררה בארץ ישראל. דאגתה שאחיה יקים את ביתו לא נתנה לה מנוח, והריצה מכתבים לרפ"מ שיבוא אליה לארץ ישראל, אולי יקרה ה' לפניו בארץ. גם הצדיק ר' שמעו'לע אמשינובער דיבר על לבו שימלא אחר בקשת אחותו ויהיה ה' בעזרו.

הרה"ק ר' שמעו'לע מאמשינוב

רפ"מ החל לברר על דרכי ואופני הנסיעה. באותם ימים לא היה אפשר לנסוע מארה"ב לארץ ישראל בנסיעה ישירה, אלא היו צריכים להפליג באניה לאחת ממדינות אירופה, ומשם להמשיך ולהפליג לארץ ישראל. רפ"מ הזמין כרטיס הפלגה באניה שאמורה היתה לצאת לרומא והתכונן לנסיעה.

מספר ימים קודם ההפלגה קיבל רפ"מ גלויה מחברת הספינות שהאניה לרומא לא עומדת להפליג מפני שלא הצליחו למכור מספיק כרטיסים, ואם תפליג יצא

שכרה בהפסדה. ברם, הציעו לו שיש אניה אחרת שעומדת להפליג לצרפת ונשארו מספר מושבים פנויים. תיכף הלך רפ"מ והזמין כרטיס לצרפת, שהרי מה לי הכא מה לי התם, אין לו מטרה להגיע לרומא דוקא, כי אם לאחת ממדינות אירופה.

שינוי היעד היווה הטבעת הראשונה בשרשרת ההשגחה הפרטית במציאת זיווגו.

בהגיעו לנמל צרפת חיפש רפ"מ אחר דיוקן יהודי שיוכל לקבל ממנו עזרה ויעוץ להמשך דרכו, וכן מקום אכסניה זמני.

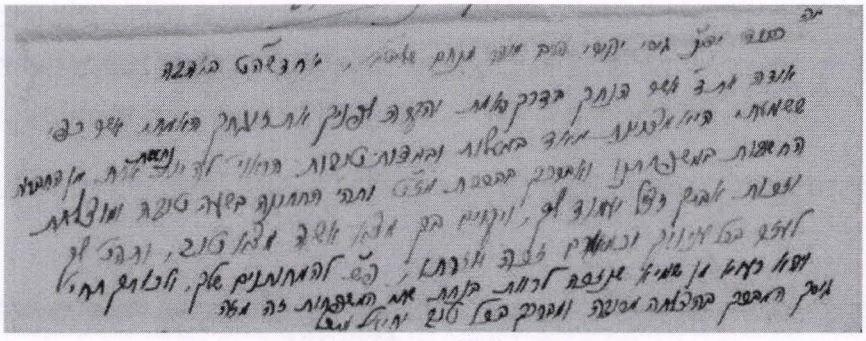
באותם ימים שהה ר' שלמה גרינבוים בצרפת. באמת כבר היה אמור ר' שלמה להפליג לארה"ב שנה קודם, ברם פטירת בנו קלונימוס קלמן שנהרג ע"י בן עוולה, גרמו לו עיכובים, מפני הטיפול בעניינים המשפטיים וכדו', ועכשיו שהה בנמל של צרפת בכדי לסדר את משלוחי חבילותיו לארה"ב. וכך כשהגיע רפ"מ לנמל פגש מיד בר' שלמה ופנה אליו לברר על מקום אכסניה. ר' שלמה באדיבותו הרבה לא הסתפק באמירות בלבד אלא לקח אותו בטקסי (=מונית) ומצא עבורו אכסניה.

בנוסעם מהנמל לאכסניה התעניין ר' שלמה על סיבת בואו של רפ"מ לצרפת, ובשומעו שבעסקי שידוכין קא עסקינן, שאלו: וכי מדוע עליך לכתת את עצמך עד לארץ ישראל, בו בזמן שכאן בצרפת יש לי עבורך הצעה הוגנת. ותוך כדי דיבור הציע את הצעתו. ברם רפ"מ לא הגיע לצרפת להשתקע שם ועל כן גילה דעתו שאין רצונו בכך.

למחרת היום כשרפ"מ שוהה באכסניה שומע דפיקות בדלת. להפתעתו הרבה עומדים בדלת ר' שלמה השדכן יחד עם המדוברת. נאים הדברים למי שעשאם בהיות ר' שלמה איש המעש שאומר ועושה, ואכן בתיווכו של ר' שלמה ישבו שניהם למשך זמן. לאחר מכן המשיך ר' שלמה לקדם את השידוך ולסקל מהדרך כל מכשול.

מזל טוב!

מזל טוב. לאחר ימים מספר נסגרו כל הקצוות ורפ"מ בא בקשרי שידוכין עם הכלה מרת חוה בת ר' צבי אבא למשפחת חייט.

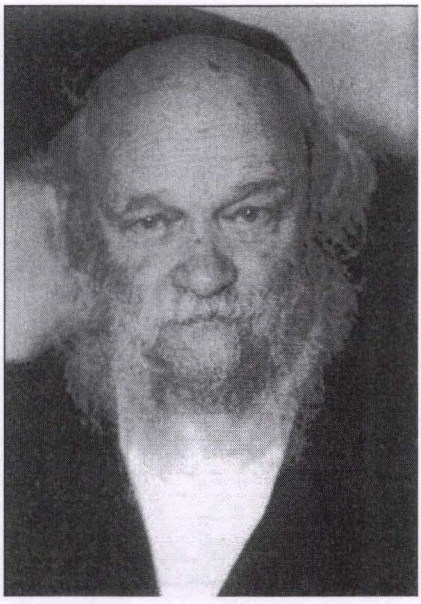
מכתב לרגל אירוסיו מגיסו ר' יחיאל מיכל יוסילבסקי

באותם ימים כתב רפ"מ מכתב לאחיו ר' לייבל בו הוא מודה ומשבח להשי"ת, וז"ל: ...עכשיו יקירי אני יכול באמת לומר מה שאמר אליעזר עבד אברהם "ברוך השם אשר לא עזב חסדו ממני, הייתי בדרך נחני השם" וזכות אבותי יגינו עלי שגם אני אצליח ולא יהיה לי עוד צער, והשי"ת יעזור לי ובקרוב נשמח ביחד.

עם סגירת השידוך ירדה מעל הפרק התוכנית לנסוע לארץ ישראל, ורפ"מ נשאר בצרפת עד לחתונה. ימים אלו שימשו עבורו להתעלות רוחנית בהיותו הוגה בתורה לפני שיקיף הריחיים את צווארו, והרבה להסתופף בישיבת אור יוסף בראשותו של הרב גרשון ליבמאן – ראש הישיבה.

המגיד ר' יענקל גאלינסקי מתפלל על קברו
של להבחל"ח הג"ר גרשון ליבמאן

הג"ר גרשון ליבמאן ראש ישיבת
"אור יוסף" דנובהרדוק בפריז

שמח תשמח רעים האהובים

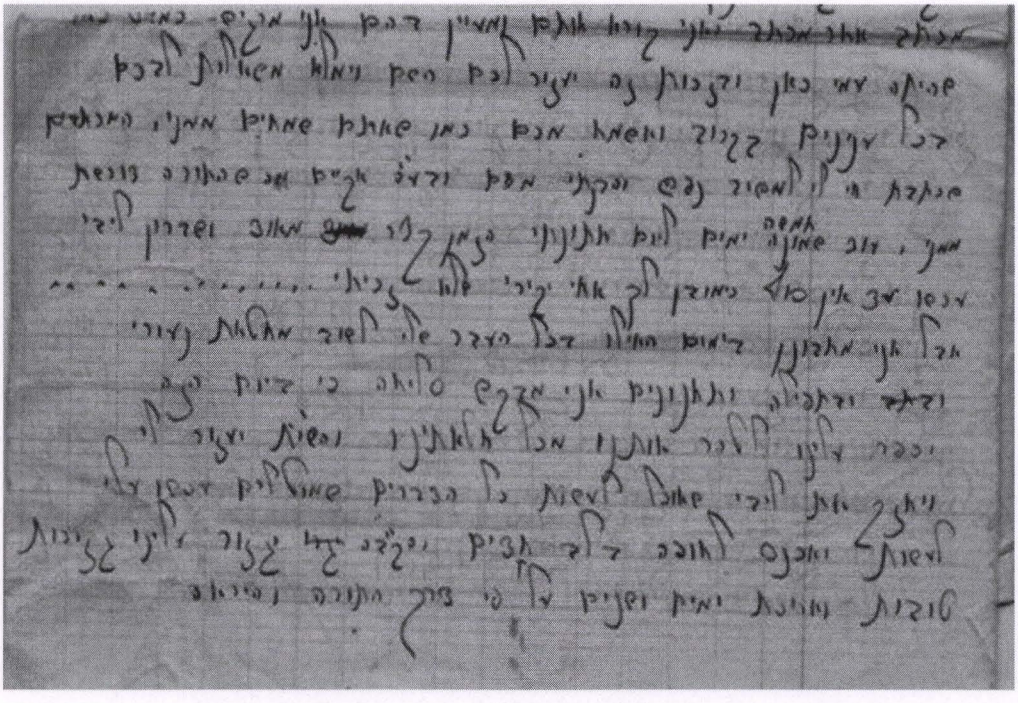
קודם חתונתו שלח מכתב לידידו ר' חיים מרדכי ויינקראנץ בו כתב: איך בעט דיר אז דינסטאג, דעם טאג פון מיין שמחה, זאלט איר זען אז אלע מיינע חברים וידידים זאלען זיך צו נויף קומען אין ישיבה (בית יוסף) צוזאמען מיטען ראש הישיבה שליט"א (ר' אברהם יפה'ן) ר' ישראל (מובשוביץ) שליט"א ר' יודא לייב (נעקריץ) שליט"א, ר' יעקב יפה'ן שליט"א און מאכען א שמחה אויף מיין חשבון, און יעדער זאל מיר ווינטשען אזוי ווי זיינע פריינדליכע געפילען צו מיר, און אין דעם טאג וואס עס איז ביי מיר א עת רצון וועל איך אויך אייך וואונטשען פון מיין טיפען געפיל פון מיין הארץ אז השי"ת זאל דערפילען אייער וואונטשען פון אייערע הערצער צום גוטען (= אני מבקש ממך שביום ג', יום שמחתי, יתאספו כל חבירי וידידיי בישיבה ביחד עם ראש הישיבה שליט"א (ר' אברהם יפה'ן), ר' ישראל (מובשוביץ) שליט"א, ר' יודא לייב (נעקריץ) שליט"א, ר' יעקב יפה'ן שליט"א, ולעשות שמחה על חשבוני, ושכל אחד יאחל לי כפי קרבת לבבו אלי, כמו"כ ביום זה שהוא עת רצון עבורי אברך אתכם מעומק רגשי לבבי שימלא השי"ת משאלות לבכם לטובה).

מכתב בקשה שכתב רפ"מ לידידיו
שישמחו עמו ביום שמחת לבו

יודע ה' דרך צדיקים

קודם החתונה שלח רפ"מ מכתבים לאחיו בארה"ב, ר' לייבל ור' יחיאל מאיר, שהיות ואין לו אב שידריכנו מבקש הוא מהם שישלחו אליו מכתבי הדרכה למען ידע הדרך לילך בה כפי מסורת בית אביו.

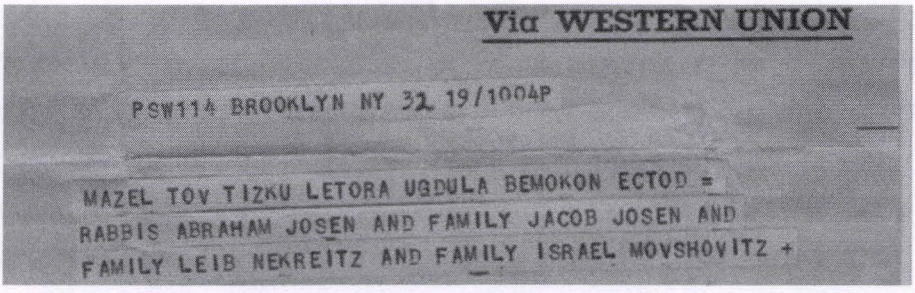
ימים ספורים קודם חתונתו שלח רפ"מ מכתב לאחיו ר' לייבל בו כתב: אני מתבונן בימים האלו בכל העבר שלי, לשוב מחטאות נעורי, ובתפילה ותחנונים אני מבקש סליחה, כי ביום הזה יכפר עלינו לטהר אותנו מכל חטאתינו, והשי"ת יעזור לי ויחזק את לבי שאוכל לעשות את כל הדברים שמוטלים עכשיו עלי לעשות, ואכנס לחופה בלב חָדִים, והקב"ה יגזור עלינו גזירות טובות ואריכות ימים ושנים על פי דרך התורה והיראה, ואזכה שיהיה ביתי אכסניא של תורה, ואף על פי שאיני כדאי, זכות אבינו זצ"ל וזכות אמנו הצדקנית ז"ל יעמדו לי ויגנו עלי וימליצו טוב עלי ויהיה להם נחת רוח ממני כל ימי חיי ולא יבושו בי לעולם...

מכתב מרפ"מ לאחיו ר' לייבל, בו מביע משאלות ליבו לרגל נישואיו

חופה וקידושין

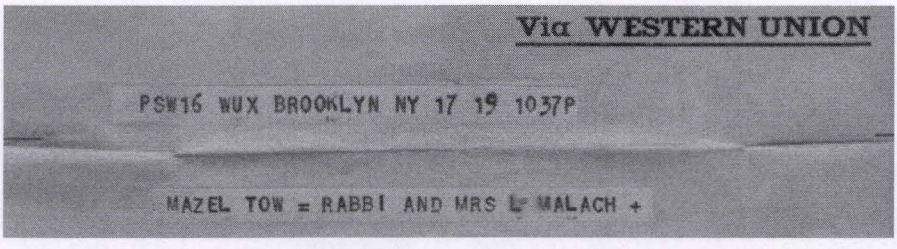
החתונה התקיימה בשעה טובה, וזכה רפ"מ שהצדיק ר' איציק'ל מפשעווארסק השתתף בסעודת נישואיו. החתונה התקיימה ברוב פאר באולם רחב ידיים ובהשתתפות בני משפחת הכלה, וקצת מקרוביו וידידיו של רפ"מ.

Via WESTERN UNION

PSW114 BROOKLYN NY 32 19/1004P

MAZEL TOV TIZKU LETORA UGDULA BEMOKON ECTOD =
RABBIS ABRAHAM JOSEN AND FAMILY JACOB JOSEN AND
FAMILY LEIB NEKREITZ AND FAMILY ISRAEL MOVSHOVITZ +

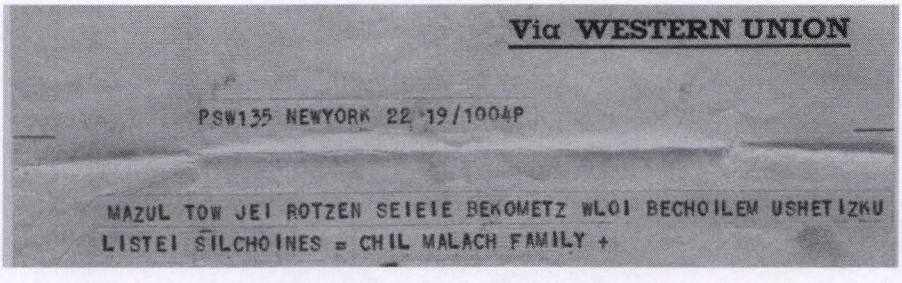
מברק לרגל נישואיו מאת ראש הישיבה ר' אברהם יפה'ן,
ואתו עמו בנו ר' יעקב יפה'ן, הגרי"ל נעקריץ והמשגיח ר' ישראל מובשוביץ

Via WESTERN UNION

PSW16 WUX BROOKLYN NY 17 19 1037P

MAZEL TOW = RABBI AND MRS L MALACH +

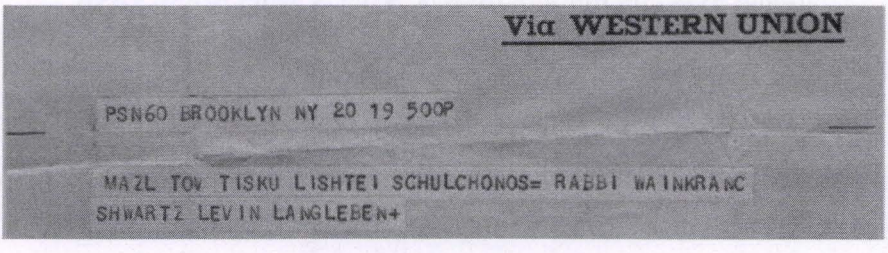
מברק לרגל נישואיו מאחיו ר' לייבל ומשפחתו

Via WESTERN UNION

PSW135 NEWYORK 22 19/1004P

MAZUL TOW JEI ROTZEN SEIEIE BEKOMETZ WLOI BECHOILEM USHETIZKU
LISTEI SILCHOINES = CHIL MALACH FAMILY +

מברק לרגל נישואיו מאחיו יחיאל מאיר, "יה"ר שיהי' בקמץ ולא בחולם..."

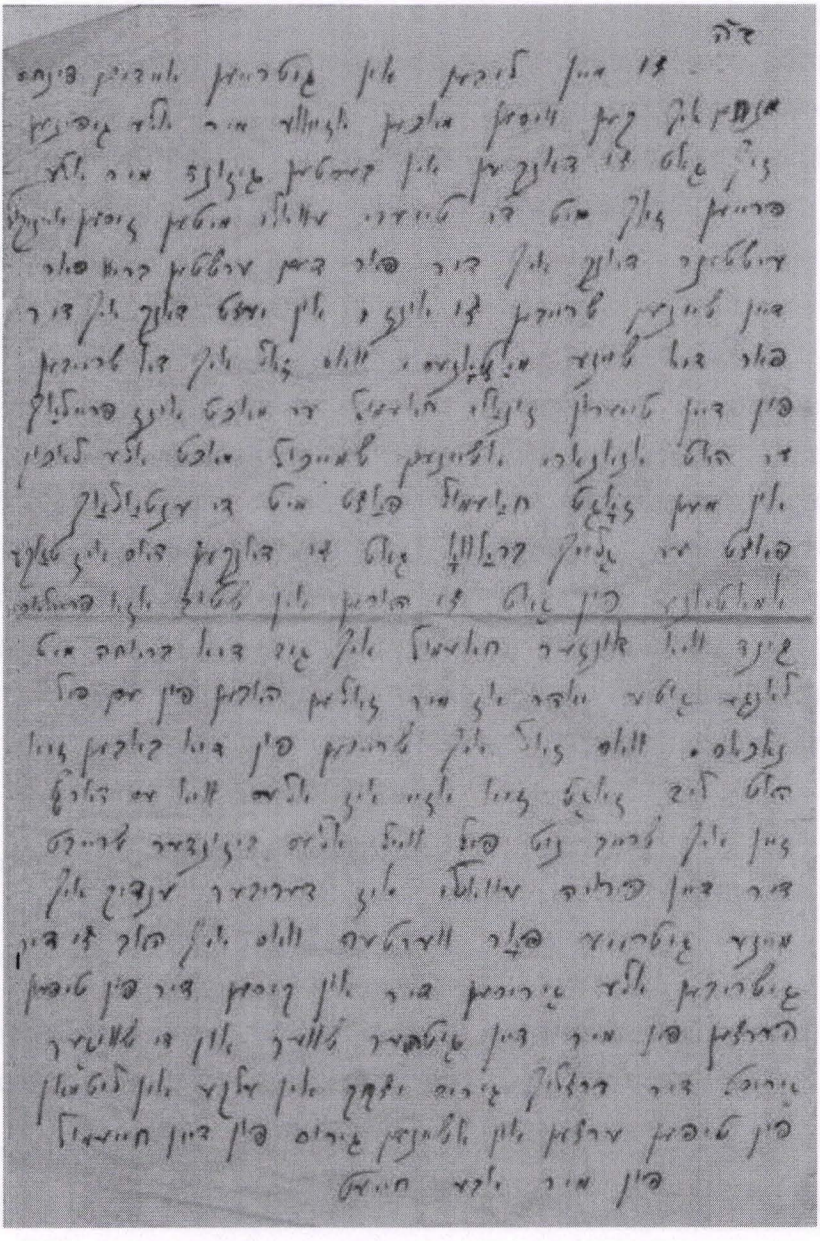

Via WESTERN UNION

PSN60 BROOKLYN NY 20 19 500P

MAZL TOV TISKU LISHTEI SCHULCHONOS= RABBI WAINKRANC
SHWARTZ LEVIN LANGLEBEN+

מברק לרגל נישואיו מהרב ויינקראנץ ועוד ידידים

אביה של מרת חוה היה ר' צבי אבא בן ר' יום טוב ליפמאן ועלקא, מעיר יאנאוו שבליטא, ואמה היתה מרת חנה בת ר' יצחק וחוה בורנשטיין מעיר איישישוק בליטא (מרת חוה נפטרה בהיות בתה חנה בת ג' שנים).

מכתב מחותנו ר' צבי אבא חייט

ר' צבי אבא חייט כשמו כן הוא, התפרנס מהיותו חייט, הוא הצליח בעסקיו, עד כדי כך שהמפעל שהיה תחת רשותו קיבל את הרשיון הבלעדי לתפור את מדי החיילים והמפקדים הצרפתים.

כשביקר הרה"ק ר' יואל מסאטמער בצרפת לאחר המלחמה ור' צבי אבא שמע שהוא איש קדוש, קם ונסע לאכסנייתו של הרבי מסאטמער, ופרס לפניו בקשתו שרוצה לעשות בגדי משי ושיראין לכבוד הצדיק. הרבי הסכים. ר' צבי אבא מדד ותיכף הלך לתפור את הבגדים, ובהיות שהרבי שהה שם למשך ג' ימים בלבד, ישב ר' צבי אבא ותפר כמעט כל היום וכל הלילה, והספיק לתפור עבורו מספר קפוטה'ס ורעזשוואלקע'ס.

יסודות איתנים

כניצול שואה ששרד את כל מאורעות המלחמה וראה איך שכל מה שהיה, נחרב ועלה בלהבות אש, פנה כעת ביתר שאת לאוקים שכינתא מעפרא ולהעמיד את ביתו כמקדמת דנא. לא רצה רפ"מ שביתו יהיה שונה ולו במעט מבית אביו ר' חיים זאב – חסיד גור שזכה עוד להסתופף בצל השפת אמת. לא היה בדעתו של רפ"מ להקים בית צרפתי טיפוסי כבימים ההם, ועל כן גמר בדעתו לעלות עם זוגתו לארץ ישראל בכדי שיוכל לשהות במחיצת בן דודו החסיד ר' משה בורשטיין (ר' משה היה בן אחותו של אבי רפ"מ), וכך תוכל זוגתו הטריה להתבשם מניחוחותיה של ווארעמע חסידישע היים על כל פרטיה ודקדוקיה, וכך יוכלו שניהם להקים את ביתם על אדנים אלו, כתבניתם וכמתכונתם.

בהגיעם לארץ ישראל עלו ירושלימה לבית בן דודו ר' משה בורשטיין. שם יכל רפ"מ להיזכר מניחוחותיה של בית אביו, ומהטעם של פעם, וגם זוגתו מרת חוה זכתה לטעום טעמו של אַ פּוילישע חסידישע שטוב.

בהיותם בארץ ישראל ניצלו רפ"מ וזוגתו את ההזדמנות לשפוך צקון על קברי אבותינו במירון ובעוד מקומות, ולהכיר את ארץ ישראל הרוחנית.

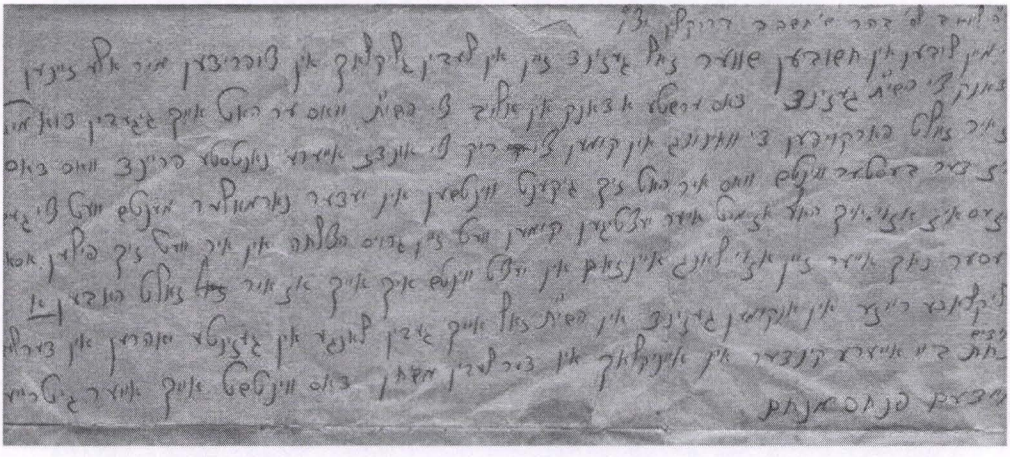
כאשר נכנס רפ"מ לבית ישראל – בפעם הראשונה – אמר לו הרבי "אוואו איז דער לבוש?" (=איפוא הלבוש?) כשיצא הרגיש רע מאוד. יהודי אחד חיזק אותו ואמר

לו שהיו פליטים שכשהרבי ראה אותם בפעם הראשונה שאלם "איפוא היהודי?" ואם הרבי רק שואל על הלבוש, זה סימן טוב.

לאחר תקופה שמו את פעמיהם לכיוון ארה"ב, בדרך עגנו בצרפת ושהו מספר שבועות בבית הוריה.

ה"בית ישראל" מגור מוקף בקהל חסידים

מכתב לחמיו וחמותו קודם שהגיעו להתגורר בארה"ב

מכתב מרפ"מ בו מתאר את נסיעתו למקומות הקדושים באר"י

מכתב מש"ב ר' משה בורשטיין לאחר ביקורו של רפ"מ באר"י

פרק שלושה עשר

כי תבנה בית

תורתך קבע ומלאכתך עראי

בהגיעו לחופי ארה"ב קבע את משכנו בדירה קטנה ששכר בשדרה 16 בין רחובות 53 ל-54 (דירה זו הוסבה אחר כך לשטיבל של חסידי גור המכונה קראון הייטס).

בכל יום ויום היה רפ"מ מתהלך ל"ישיבה" – ישיבת בית יוסף נובהרדוק, שם למד ושם התפלל, ובחלק משעות היום עסק במלאכתו, מלאכת שיוף יהלומים, כדי פרנסת ביתו בצמצום.

ברא מזכה אבא

בבית זה נולדו לו ילדיו הראשונים. ראשון נולד בנו בכורו ר' חיים זאב. שמחה גדולה היה לרפ"מ שאחר כל החורבן הנורא שעבר כשכבר לא חשב שישרוד ובוודאי לא להקים דורות, והנה הוא זוכה לראות בהולדת בנו בכורו, הקרוי על שם אביו ר' חיים זאב.

בסנדקאות כיבד רפ"מ את מורו ורבו – ראש ישיבת בית יוסף – ר' אברהם יפה'ן. כפי שמסופר בפרקים של שנות המלחמה שהיה רפ"מ קשור בנימי נפשו לראש ישיבת נובהרדוק ר' אברהם יפה'ן בהקשר לכך יסופר שכשנפטר ר' אברהם יפה'ן ערב פסח היה, ורפ"מ נתוודע לפטירתו רק כשהגיע לישיבה להתפלל תפילת ערב החג. כשהגיע הביתה נכנס לחדר צדדי ופרץ בבכי למשך הרבה זמן. אח"כ ניגב את פניו ויצא לעריכת ליל הסדר.

חוברת ח' הפרדס שנה מ"ד

הגאון ר' אברהם יפה"ן זצ"ל

קהל נכבד ליוה את ארונו של הגאון ה' אדיר ר' אברהם יפה"ן ז"ל ראש ישיבות נובהרדוק שנפטר ביום א' לאחר חצות וב' ערב פסח הובא למנוחות ליד ציון חותנו הרה"צ ר' יוסף יחיל זצ"ל בהר המנוחות בירושלים.

הידיעה על פטירתו נפוצה בעיר ומושבות הארץ ומוקירי שמו נהרו להלוויה.

בהלוייתו השתתפו רבנים, ראשי ישיבות ובני תורה מכל רחבי הארץ, ובראשם כ"ק האדמו"ר מגור שליט"א. עם צאת ההלוייה השמיעו דברי פרידה הגאונים וראשי הישיבות דלהלן: ר' חיים שמואלביץ ראש ישיבת מיר, ר' יצחק ווינשטיין רבה של ווישניאבה, ר' הלל וויטקינד ראש ישיבות בית יוסף בתל-אביב ובבני-ברק, ור' בן ציון ברוק ראש ישיבת בית יוסף בירושלים.

המנוח נולד לפני 83 שנה בעיירה סמוכה לפינסק ומנעוריו יצא שמו לתהלה כ"העילוי מפינסק".

לאחר שנות לימודיו אצל הגאון ר' זלמן סגדר מקריניק עבר לנובהרדוק לחסות בצילו של ר' יחיל זצ"ל ובשנת תרע"ג בנה שם את ביתו עם בתו של ראש הישיבה, ומעתה הפך ליד ימינו וסייע על ידו בזיכוי הרבים ובהקמת ישיבות נוספות להפצת תורה ומוסר.

עם פטירת חותנו בשנת תר"פ נפלה על שכמו מעמסת ההנהגה ומעתה נשא באחריות לרשת הישיבות נובהרדוק.

בהעלימו עין מרדיפות הקומוניסטים שעלו לשלטון ברוסיה הוסיף לעמוד בראש רשת הישיבות, כאשר הוטל לכלא קומוניסטי יחד עם מספר תלמידיו השמיע גם שם את שיעוריו בתורה ובמוסר.

כששוחרר ע"י הקומוניסטים עד להעמדתו למשפט, נמלט מגבולות בריה"מ בניסי נסים ועבר לשטחה של פולין ובמשך השנים שבין שתי המלחמות העולם ניהל בביאליסטוק את רשת ישיבות נובהרדוק שהקיפה עשרות ישיבות בכל רחבי פולין וליטא.

בשנת ת"ש נמלט יחד עם תלמידיו לעיירה בירז' שבליטא וכל עוד ניתן בידו להוסיף להרביץ תורה ברבים, רק כאשר כבדה יד השלטון הקומוניסטי נחלץ מידם דרך יפן והגיע לארה"ב שם הוסיף למלא את תפקידו בהרבצת תורה ברבים.

פעמים אחדות ביקר בא"י. בשנת תרפ"ט עלה לראשונה והשתתף ביסוד ישיבת "בית יוסף" בתל אביב, בשנת תש"ט עלה שנית והתגורר בה חדשים מספר, ובשנת תשכ"ד עלה ארצה ע"מ להשתקע, והוסיף לשאת בעול הנהגת ישיבות "בית יוסף" בארץ ובחו"ל, עד שנתבקש לישיבה של מעלה.

כל ימיו היה שקוע בד' אמות של הלכה, אולם בכל שעה שנדרש יצא למערכותיה של היהדות החרדית.

הגרי"י הורביץ זצ"ל

הגאון ר' יוסף יונה הלוי איש הורביץ, אב"ד ור"מ אונסדורף בפראנקפורט דמיין, נפטר ביום ה' פ' תזריע בביתו בבני-ברק, אחרי מחלה קצרה.

הגאון ז"ל היה נכדו של הגאון בעל "באר שמואל" אב"ד אונסדורף וחתן הגאון בעל "מעשה למלך" אב"ד דוויינצן, נצר מגזע תרשישים בעל השל"ה ובעל ההפלאה.

הגאון ז"ל היה ידוע כאישיות מפורסמת באירופה בקהילות הונגריה ורומניה. בשנים שלאחר מלחמת העולם השניה עם חורבן הקהילות הקדושות במזרח אירופה, עבר אחרי תלאות ללונדון, שם שימש כיו"ר מועצת גדולי התורה באירופה והיה ממנהיגיה של אגודת ישראל באירופה והשתתף בכנסיות הגדולות.

בתחילת שנת תש"ך עבר לארה"ב שם שקד על התורה וחיבר כמה ספרים אשר נשארו בכתובים, כמו"כ הוציא לאור את חיבור זקנו הצ' שו"ת "באר שמואל" ויסד שם את ישיבת "באר שמואל" שבראשה עומד עתה בנו שיחי'.

בערוב ימיו עלה לארצנו הקדושה והשתקע בבני-ברק, שם השיב את נשמתו ליוצרה.

השאיר אחריו דור ישרים בנים וחתנים

מאמר על פטירתו של ר' אברהם יפה'ן בקובץ "הפרדס"

אחריו נולד בנו ר' יצחק אריה, במחשבתו היה לקרוא לו יצחק על שם סבה של מרת חוה (אבי אמה, מרת חנה), ותכנן להוסיף גם את השם מאיר ע"ש החידושי הרי"ם יצחק מאיר. ברם הילד נולד בד' שבט, באותו היום התגבשו חסידי גור המפוזרים והקימו שטיבל ראשון בבורו פארק לרגל היא"צ של מרן השפת אמת החל בה' שבט. תיכף מבית החולים הלך רפ"מ לשטיבל החדש לסעודת הילולא של השפת אמת. ביושבו שם גמר בדעתו להוסיף את השם אריה (במקום מאיר) ויצא ידי חובת כל הדעות, שייקרא ע"ש החידושי הרי"ם, השפת אמת וכן על הסבא ר' יצחק.

שנים אח"כ היה רפ"מ מספר על אותה סעודת הילולא שנערכה בהשתתפות גדולה של כל חסידי גור, ועל ההתעוררות וההתלהבות שהיתה שם בראותם שנצח ישראל לא ישקר וממלכת בית גור הולכת ומשתקמת.

(עוד סיפר רפ"מ שבאותה הסעודה, קם לפתע ר' צדוק שיינגרטן, ופנה לקהל החסידים בגערה מהולה באהבה "געראר חסידים, וואו זענען ענקערע בערד").

בסנדקאות כיבד רפ"מ את ראש ישיבת נובהרדוק ר' יהודה לייב נעקריץ, ברם כמה ימים קודם הברית ביקש רפ"מ מרי"ל שיטבול במקוה קודם הסנדקאות, רי"ל נענה לבקשתו, וקודם הברית הודיע לרפ"מ שעשה כרצונו.

(מענין לענין, בבר מצוה של בנו ר' יצחק ארי' שהתקיימה בביתו של רפ"מ, ישב שם גם ר' יהודה לייב נעקריץ, שפנה בלחישה לבחור הבר מצוה, ושאלו: האם ברצונך להיות חסיד? והבחור נענה בחיוב. אמר רי"ל: נו, הרי הבחור אומר שרוצה להיות חסיד, יה"ר שיזכה להיות חסיד אמיתי, ולילך בדרכי החסידים ורבותיהם...).

אחריו נולדה בתו הראשונה שיינא רבקה (אשת ר' יעקב משה גולדשטיין) ונקראה כך על שמה של אמו של רפ"מ.

אחריה נולדה בתו השניה יענטא רחל (אשת ר' צבי לפה) ונקראה על שם מרת יענטא רחל אמו של אביו ר' חיים זאב.

הוי ממעט בעסק

כעבור מספר שנים בשנת תשכ"ג רכש רפ"מ את ביתו ברחוב 50 על יד השדרה ה-13. לא היו לו האמצעים בכדי לרכוש את הבית, אבל בהשתדלותו של ידידו ר'

מנחם אש ששכנעו שוב ושוב שכדאי לו לקנות עכשיו, ולא יבזבז כספו על שכירות, הלך רפ"מ ולקח את המעט כסף שהיה ברשותו ואת השאר לווה מכמה אנשים, לאחר שבדק היטב כמה יוכל להחזיר כל חודש וכו'.

תקופה זו לא היתה זכורה לטובה בעיני רפ"מ. בראש ובראשונה משום שהוצרך למעט בלימודו ולהרבות שעות בעבודתו בכדי שיוכל לעמוד בהתחייבויותיו, והיה שופך את לבו בפני רעיו וידידיו על רגעיו ושעותיו ההולכים לריק ועל שאינו יכול לשבת באוהלה של תורה כמקדם.

כמו כן המאמץ הגופני לנסוע בכל יום לעבודתו במנהטן כשלכל כיוון היה צריך לנסוע בשלוש רכבות נפרדות, ובהגיע לשם היה עובד שעות מרובות, עוד יותר מהרגיל, הכל בכדי שלא יצא שקרן בדיבורו ויוכל להחזיר חובותיו.

העבודה הקשה התישה את גופו. רפ"מ היה חוזר הביתה מאוחר ונוסע בבוקר השכם, עד שזוגתו אמרה לו פעם בדרך צחות שכבר לא כדאי לו לחזור בערב ממנהטן בכדי לשהות כמה שעות בבית, ורפ"מ היה מוסיף ואומר שהיא אמרה את זה בצחות אבל זו היתה המציאות המרה.

לאחר תקופה אף סבל מאפענדיציט (=אפענדיקס) כתוצאה מהעבודה הקשה והיה צריך לעבור ניתוח, מלבד זאת, לא יכל בתקופה הזו לעבוד ובקושי התפרנס מגימלה שקיבל בהיותו חולה, ברם היה רפ"מ מחזק את עצמו בקטעים מחובת הלבבות והתחזק באמונתו בה'.

בין רשימותיו נמצא פנקס מתקופה זו ובה רשם שהוא מקבל על עצמו להקפיד על נתינת מעשר עם חשבון מדוקדק, ורשם שם שמתחזק במצוה זו בכדי שיקויים בו מאמר חז"ל "עשר בשביל שתתעשר" ובדפים הבאים רשומים כל הכנסותיו לפרטי פרטים, וכל תרומותיו וצדקותיו, תקופה של כמה חודשים רשומים בפנקס ובסיומו כתב שב"ה הוקל מצב פרנסתו בזכות שקיים עצת חז"ל.

להורות לפניו גשנה

רפ"מ חיפש אחר מסגרת מתאימה בה ילמדו בניו ובנותיו, את הבנים שלח ללמוד בתלמוד תורה של חסידי קארלין שיצא שמו הטוב כחיידר חסידי כמאז, ואת

הבנות שלח ללמוד בבית הספר תומר דבורה. והיה רפ"מ מרוצה מאד מרמת החינוך בבי"ס זה ומרמת הצניעות שהוחדר שם בבנות.

לאחר מספר שנים וידידו של רפ"מ – ר' חיים מרדכי ווינקראנץ, פתח תלמוד תורה חדש בשם "אהל יעקב". רפ"מ שהכיר את ר' חיים מרדכי מנעוריו (כמסופר למעלה) וביודעו להעריך את אישיותו החינוכית הגדולה, החליט להעביר את בניו לת"ת חדש זה ששכן בשדרה ה-15 ברחוב 43.

ישיבת אהל יעקב

סניף מרכז בית יוסף ברוקלין

באלו הימים עברה הישיבה הק' "אהל יעקב" לבניגה החדש והנהדר, ברחוב 21 עוו. מספר 6322, ברוקלין. ישיבת אהל יעקב נתיסדה כשנתים על ידי הישיבה המרכזית "בית יוסף" ברוקלין, נ. י. על שם הגאון הצדיק ר' ישראל יעקב לובטשאנסקי הי"ד, חתנו של האי סבא קדישא אדמו"ר ר' יוסף יוזל הורביץ זצ"ל מיסד ישיבת נובורדק ושיטתה המוסרית, ושעל שמו נקראו ישיבות בית־יוסף.

הישיבה אהל יעקב מתנהלת על ידי גדולי תורה ויראה, תניכי מרכז בית־יוסף, במשך הקצר של קיומה קנתה לה שם טוב כמוסד חינוך מצוין על ידי עלייה המופלאה של התלמידים בתורה וביראה וכן בלימודים הכלליים. הרבנים וחובבי תורה מכל הסביבה מעונינים מאוד בקיומה ותתפתחותה. בימים האחרונים ביקרה את הישיבה משלחת חשובה של הרבנים של בעלסענהויזסס ומיפילטאן. הרבנים בחנו התלמידים ונתרשמו מאד מידיעתם והבנתם הנפלאה של צעירי התלמידים בגמ"ת.

בהאסיפה של הרבנים מהשכונה, הביעו הרבנים תודתם לתנהלת מרכז ישיבת בית־יוסף עבור העברת הישיבה לתחומם, והבטיחו תמיכתם המלאה עבור המוסד.

בהאספה השתתפו חברי הנהלת הישיבה המרכזית בית יוסף, בראשם מרן הרב הגאון מוהר"א יפתן שליט"א, הרב הגאון ר' יעקב יפתן שליט"א והרב הגאון ר' יהודה לייב נעקריץ שליט"א, מרבני בעלזהויזסס השתתפו הרב הגאון ר"ח ביק, הרב הגאון ר"י שטיין, הרב הגאון ר"מ ראגינסקי והרב הגאון ר"ש לייבאוויץ. מרבני מיפלטאן השתתפו הרב הגאון ר"י פאקס, הרה"ג יהודה סתם, והרה"ג ישראל קראוועץ והרה"ג קלמן קלאפ־טולץ. מהנהלת ישיבת אהל־יעקב השתתפו, הרב הג' רח"מ ווינקראנץ, הרב הג' ר"ק בארעץ והרב הג' ר"ש פיגא. הוחלט להרחיב ועד הישיבה המקומי בשתוף פעולה עם הועד של הרבנים ובע"ב דבארא־פארק.

בנין הישיבה מכיל חדרים מרווחים, כמו כן הישיבה מספקת להתלמידים ארוחות ותחבורה.

בהבנין הנציחו חדר מיוחד, ספריה, על שם תלמידה המובהק העילוי המפורסם הרב הגאון ר' פנחס אינגבערמאן ז"ל רב דשליינפעלד ניו־דושוירדשי ואח"כ בקהלת "תפארת ישראל", בריסקפר שול בוויליאמס־בורג, שנהרג בהאסון של האוירון אל־על בבולגריא לפני שלשה שנים.

מקוים שתלמידיו הרבנים של הגה"צ ר' ישראל יעקב זצ"ל שהרביץ רבות בשנים תורה ומוסר בישיבות בית יוסף ובישיבת אהל תורה בבאראנאוויץ, מהם גדולי רבנים ובע"ב נכבדים חרדים לדבר ד' ותורתו, וכמו כן ידידיו ומעריציו של הרב אינגבער־מאן ז"ל בארצות הברית, יקחו חבל בהת־פתחות הישיבה.

הרשמת התלמידים מתחלת הלימודים עד גמרא ותוספות מתקיימת בבנין הישיבה הנ"ל. הטעלעפון TE 7-1300 — GE 6-7591

חגיגת בר־מצוה, ברונקס נ. י.

בשב"ק פ' תצוה התקיימה בביהכ"נ חברה משניות אנשי אמת, חגיגת בר מצוה של הב' המצויין במדות ובמעלות המחונן בכשרונות מ' משה מאיר ישר שיחי' בנו של הרב ר' שמעון מורדכוביץ אחד האישים החשובים והבולטים בעולם הרבנות, מזכיר אגודת הרבנים וחבר נשיאות של ועד הר־בנים דברונקס.

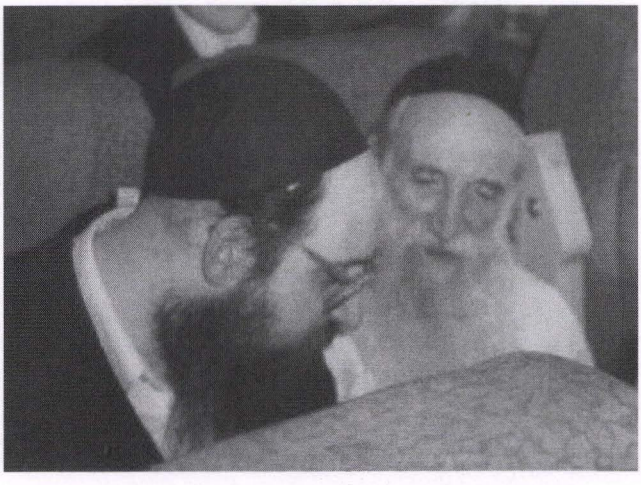
החתן הבר־מצוה ממצויני ובחירי תל־מידי ישיבת ר"א נשא פלפול חריף שהש־איר רושם רב על השומעים. דברי ברכה לכבוד היום נשאו הרב ר' שפואל קושע־לעוויץ, הרב ר' יחיאל מיכל חרלפ, הרב ר' ירוחם גורליק, אחי הבר־מצוה הרב אב־רהם מורדכוביץ ומר חיים דוב שניידער נשיא ביהכ"נ. כל הנאמים הריחו על נפ פעולותיו הברוכות של הרב ר"ש מורדכוביץ

תיאור בקובץ "הפרדס" על הקמת תלמוד תורה "אהל יעקב"

מוקיר טובה היה למלמדים הדגולים שהשקיעו בבניו, והחדירו בהם תורה ויראת שמים, כפי שמעיד מכתבו הבא: אני צריך להחזיק להם טובה שמלמדים את הילדים תורה ודרך ארץ, ומשקיעים בילדים הרבה כוחות, יהי רצון שיצליחו ויתרבה כבוד שמים על ידם.

הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ

בדירתו החדשה נולדה לו בתו השלישית מרת יוכבד מלכה (אשת ר' אברהם בנימין זיידענפעלד) שנקראה על שם אחותו של רפ"מ, מרת יוכבד מלכה אשת הרב ר' חיים משה גוסטינסקי בעמח"ס נחלת חמשה, (שניהם נפטרו מספר שנים קודם לכן, ר' חיים משה נפטר בשנת תשט"ז, וזוגתו נפטרה בשנת תש"כ).

במטוס עם חתנו ר' אברהם בנימין זיידענפעלד

אחריה נולד בנו השלישי ר' ישראל יעקב, ונקרא ישראל על שם מורו ורבו המשגיח ר' ישראל מובשוביץ, שכפי המסופר למעלה היה כאב וכאם לרפ"מ בכל שנות המלחמה ואחריה. והשם יעקב נתן על שם ר' יעקב אבי אמו מרת שיינא רבקה.

אחריו נולד בנו הרביעי משה יהודה. משה על שמו של אחיו משה צבי, ויהודה על שם אחיו ר' יהודה אריה לייב.

אלו הם שבעת צאצאיו שנולדו לו מזיווגו הראשון.

על אף טרדותיו הרבים היה רפ"מ מתעסק גם בצרכי ציבור ועוזר ומסייע ומאיר פנים לזולת ודואג את דאגת מכריו ושמח בשמחתם.

כלל זה של עשיית רצון ה' בלי להתפעל ממה יאמרו הבריות, החדיר רפ"מ גם בילדיו "מ'דארף זיין שטאלץ", שצריכים הם להתגאות בדרך החיים שלהם ולא להתפעל ח"ו ממלגלגים.

כבוד הרב הגאון המופלג במעלה של זיכוי הרבים עורך המאור מוה"ר מאיר אמסעל שליט"א.

נזדרזתי להודיע לכבודו שמעת שהתחלתי לקבל את המאור הרגשתי תענוג רוחני ונפלא עד מאוד בעת שאני מעיין בהדינים והלכות הנחוצים מאוד לידע לכל אחד אשר יראת השם נוגע בלבו ויתר על כן שמחתי שב"ה יש עוד א' שלוחם מלחמת ד' ואינו נתפעל מרוח הזמן שיכולים לקרות עליו הס' אני חומה ושדי כמגדלות.

והנני לברך אותו בכל הכבוד שתזכו להאיר האמת בלבן של ישראל ונזכה לגאולה וישועה וחג כשר ושמח.

פנחס מנחם מלאך

תלמיד דישיבת בית יוסף דנויהרדוק

מכתב ששלח רפ"מ למערכת "המאור"
שבט תשכ"ג – גליון ק"ל

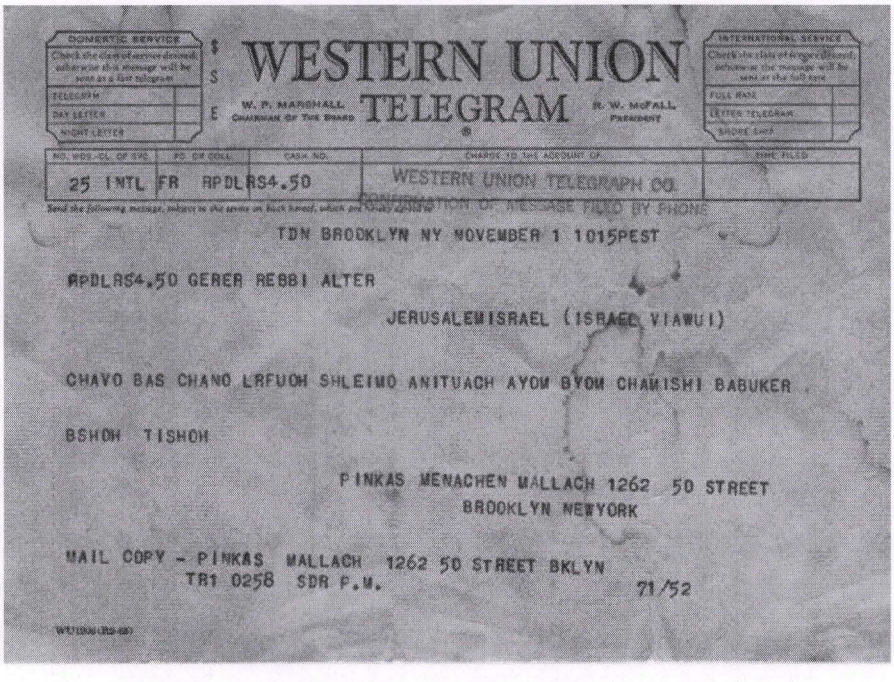
פרק ארבעה עשר

אם כל חי

חולי ומכאוב

צדיקים מבקשים לישב בשלווה, גם רפ"מ לאחר שעבר את מאורעות השואה ובכל זאת זכה להקים בית לתפארת ולראות דור חדש מיוצאי חלציו, ביקש כבר לישב בשלוה, אבל יושב בשמים הטוב והמטיב חשב אחרת.

בשנת תשכ"ז נחלתה זוגתו מרת חוה במחלה קשה, לאחר בדיקות מקיפות ואבחונים שונים קבעו הרופאים שמוכרחים לנתחה ובכך לתת לה סיכוי לחיות.

WESTERN UNION

TELEGRAM

W. P. MARSHALL, CHAIRMAN OF THE BOARD — R. W. McFALL, PRESIDENT

DOMESTIC SERVICE — INTERNATIONAL SERVICE

25 INTL FR RPDLRS4.50

WESTERN UNION TELEGRAPH CO.

TDN BROOKLYN NY NOVEMBER 1 1015PEST

RPDLRS4.50 GERER REBBI ALTER

JERUSALEMISRAEL (ISRAEL VIAWUI)

CHAVO BAS CHANO LRFUOH SHLEIMO ANITUACH AYOM BYOM CHAMISHI BABUKER

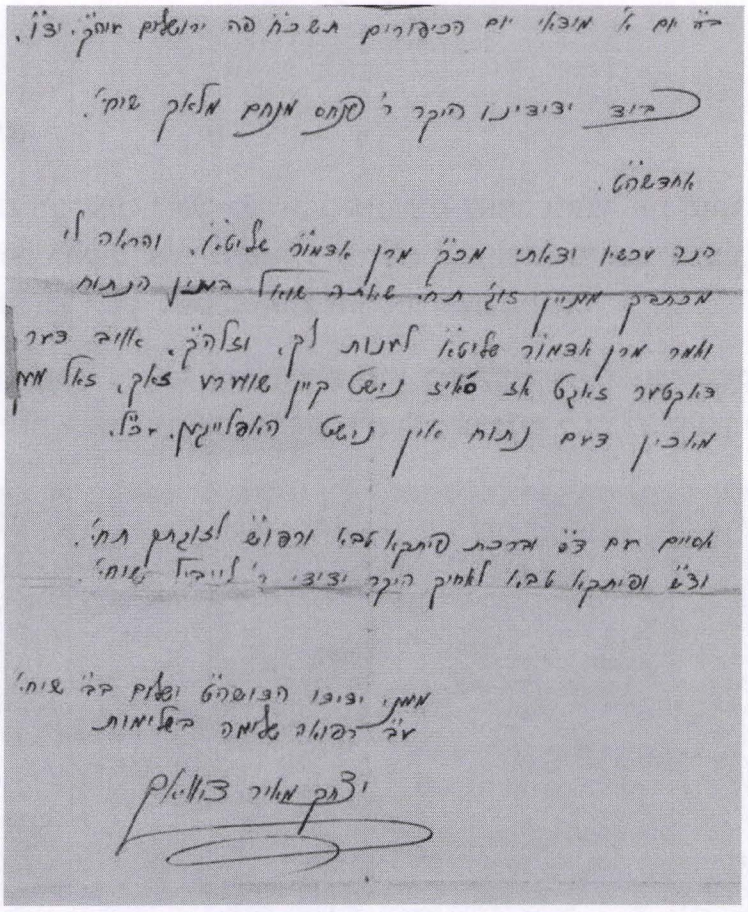
BSHOH TISHOH

PINKAS MENACHEN MALLACH 1262 50 STREET
BROOKLYN NEWYORK

MAIL COPY - PINKAS MALLACH 1262 50 STREET BKLYN
TR1 0258 SDR P.M. 71/52

מברק ששלח רפ"מ ל"בית ישראל" קודם א' הניתוחים

הניתוח נקבע ליום ה' פרשת נח, כ"ט לחודש תשרי תשכ"ח. באותו יום ישב רפ"מ בישיבת בית יוסף במשך כל היום, עדי ראיה סיפרו שבמשך כל היום הגה במסכת עירובין גפ"ת כאשר דמעותיו נוטפות על לחיו. בסוף היום ניגש לאחד מבני החבורה ואמר לו: וכי מה אוכל לפעול למענה בין כותלי בית החולים, דוקא כאן בין כותלי בית המדרש יכול אני לפעול.

מכתב מר' יצחק מאיר צויויאק עם הוראות רפואיות מה"בית ישראל"

בחודש כסלו שנת תשכ"ח נערכה לה ניתוח שני, בין כתביו של רפ"מ נמצא פתקא מאותם הימים בו כתב כדברים הללו: ביום ג' וישב י"ז כסלו תשכ"ח נעשה ניתוח שני לזוגתי חוה בת חנה... הייתי יושב עמה באותו יום בערך י"ב שעות

לצוותא שלא תיפול בעצבות ר"ל... יתן ה' שבקרוב יקויים בה מה שכתוב "רגלי עמדה במישור במקהלים אברך ה'...".

בהמשך הפתקא כתב: למחרת צלצלה אלי לביתי שהיא מרגישה טוב יותר ולאחר הניתוח נתמעטו ממנה הרבה כאבים ומרגישה יותר טוב מאשר קודם הניתוח... "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה"א לנצח...".

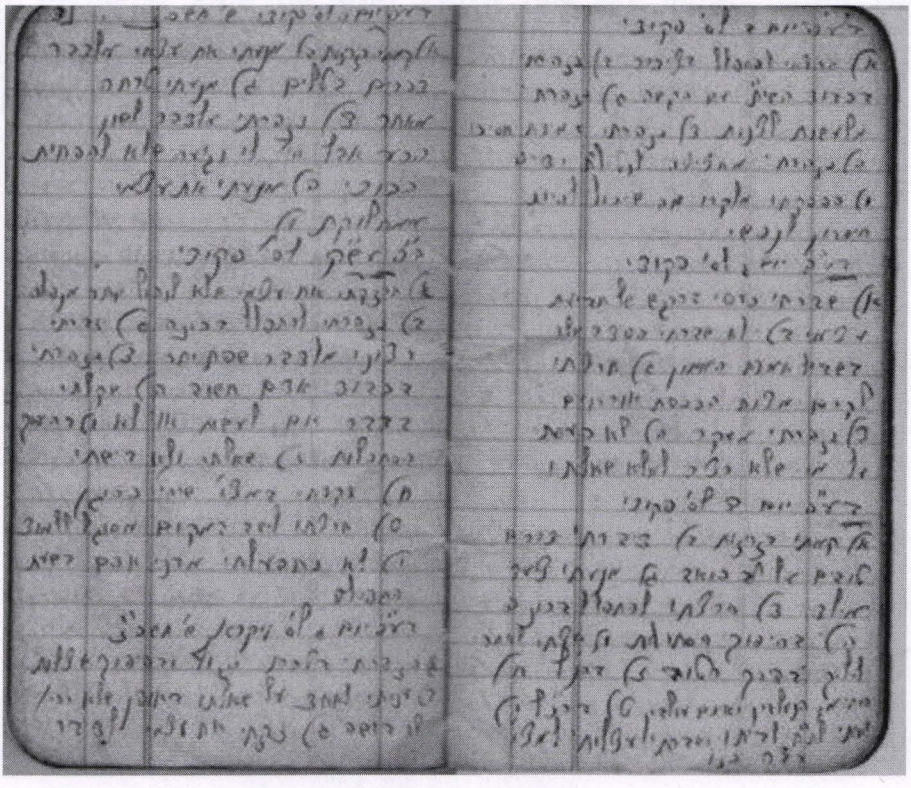
בצר לך ומצאוך

ימים ארוכים שהה רפ"מ עם זוגתו בבית החולים במשך היום והלילה. כל מספר ימים שלח רפ"מ מברק לרבו ה"בית ישראל" להודיע על מצבה ולבקש על העתיד.

מפליא להיווכח שבמשך תקופה זו לא נפל ברוחו, והתגבר כארי להתחזק בעצמו וגם שיוכל לחזק את זוגתו החולה ואת בניו ובנותיו, דוגמא לעבודתו הרוחנית מצאנו ב"דף פעולות" שרשם באותם הימים ששהה עמה בבית החולים, וכך מצאנו כתוב (הרשימה כוללת "פעולות" מכמה ימים):

1) בשביל לא לבזות עצמי נתביישתי לשאול בתורה מה שאני לא יודע ונתגברתי על יצרי ושאלתי.
2) שמירת עיניי כמה וכמה פעמים.
3) ויתרתי ממלאכתי בשביל ביקור חולים.
4) שברתי רצוני מלקנות מעניני עולם הזה.
5) סבלתי מאחד טרחות ולא כעסתי.
6) הצטערתי על שחיסרתי דבר מצוה.
7) בטחתי בה' בשעה שרציתי לדאוג.
8) ברחתי ממקום שיכול לגרום פגם לנפש.
9) אתמול בלילה חשבתי שאבדתי אבנים טובות לערך עשרת אלפים דולאר, וחיזקתי את עצמי לקבל היסורין באהבה. נתברר שלא אבדתי, ושיבחתי להשי"ת שציער לי ופדה מצערי.
10) נתתי צדקה ב' פעמים לאדם אחד.
11) שברתי רצוני מלספר דבר משבחי.
12) הטבה במקום הקפדה.

13) קיבלתי גזירת ה' ברצון.
14) דיברתי על לב דואג.
15) קיבלתי בזיון באהבה.
16) שברתי כעסי בעת שרציתי לכעוס על בני.
17) התפללתי אל ה' שישמור אותי שלא ליכשל בדיבור בעת שדיברתי עם מי שהי' לי הקפדה.
18) הרגשתי כעס על אחר ושתקתי וקררתי ליבי במחשבות טובות ודיברתי דברים רכים למי שהכעיס לי.
19) אמרתי מוסר וכיוונתי לעצמי.
20) זירזתי והפקרתי ריווח בכדי לשמוע דברי מוסר.
21) נזהרתי מלשון הרע ומנעתי לאחר ג"כ מלדבר אף שגם לי הי' הקפדה על המדובר, והי' אצלי היפוך הקפדה.

פנקס ה"פעולות"

ורפא ירפא

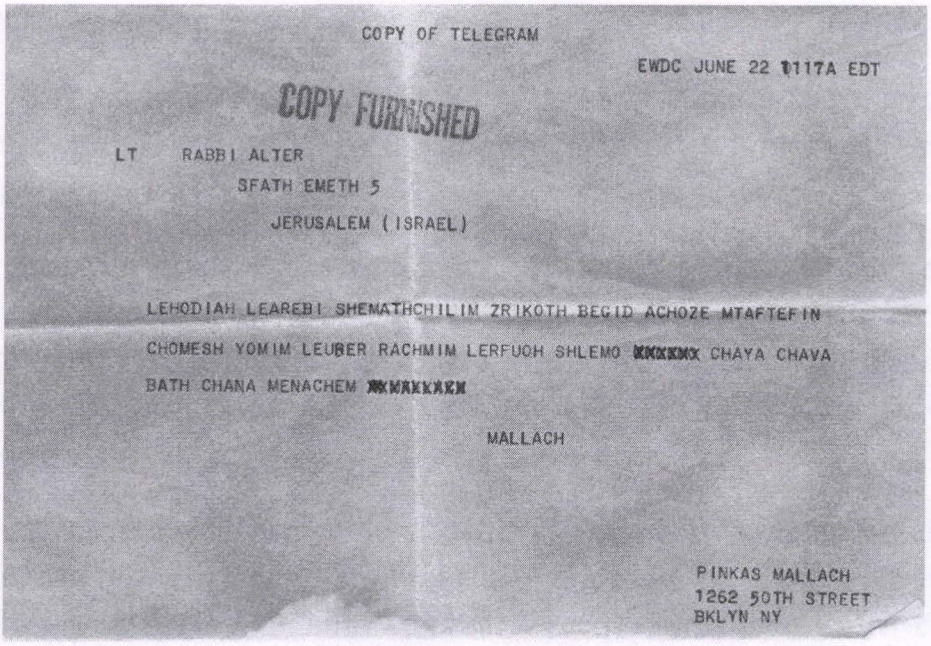
בחודש טבת עזבה מרת חוה את בית החולים והגיעה לביתה למספר ימים, או אז חזרו גם כל הילדים ושבו לביתם, לאחר שבתקופת חוליה התארחו אצל ידידים וקרובים.

באותם ימים רשם רפ"מ בפנקסו כך: יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שבזה הפירוד שהיינו בכל הזמן מפוזרים ומפורדים וגם מה שסבלתי צער ופחד וכו' וכו' השי"ת ירחם עלינו וימחול לנו על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו עד היום הזה, ונזכה מהיום והלאה לעבוד את השי"ת בשמחה ומתוך נחת ומתוך הרחבה, והעיקר לעשות נחת רוח עם כל מעשינו לפניו יתברך שמו ויתעלה, אמן.

כעבור ימים אחדים הלכה למלון פאקס בסי געיט, בכדי להתאושש מהניתוח הקשה, לא לחינם בחרה להיות במלון זה דוקא, כפי שמצאנו בכתביו של רפ"מ: היום ביום א' לס' שמות הולכתי אותה להאטעל (=למלון) ששמו פאקס ובחרה להיות שמה הגם שאין שם מתענוגי העולם הזה, רק בשביל שהיא בטוחה ששם כל המאכלים בחזקת תכלית הכשרות, והפקירה כל המקומות שהיתה לה אפשרות להיות שמה שהם מלאים מתענוגי העולם הזה, רק היא אינה בטוחה אם הכל שם בתכלית הכשרות, ובהתנהגותה בזה הדרך, עלי' אמר הכתוב "אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'" וגם "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים" וכו' וגם "חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדתיך" בשכר זאת ירחם עלי'ה השי"ת ויקויים בה מה שנאמר שהי' מתפלל דוד המלך ע"ה "העבר חרפתי אשר יגורתי כי משפטיך טובים" וגם "רגלי עמדה במישור במקהלים אברך ה'". וגם "ולא הסגרתני ביד אויב העמדת במרחב רגלי" ואני אסיים בפסוק "ברוך השם כי הפליא חסדו לי בעיר מצור ואני אמרתי בחפזי נגרזתי מנגד עיניך אכן שמעת קול תחנוני בשועי אליך" וכו' "חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים להשם".

גזירה היא מלפני

מעל שנה עברה והיה נדמה שהכל חוזר להיות כשורה, אבל לא כך נגזרה גזירה ובחודש אייר תש"ל נתגלתה המחלה שוב, והפעם בצורה קשה ביותר. שוב עמד רפ"מ בצומת קשה להיות המוליך ומביא בענייני רפואה, לעמוד לימין זוגתו ולחזקה, להיות כאב וכאם לילדיו, ומה יהיה עם נפשו שלו עצמו...

COPY OF TELEGRAM

EWDC JUNE 22 0117A EDT

COPY FURNISHED

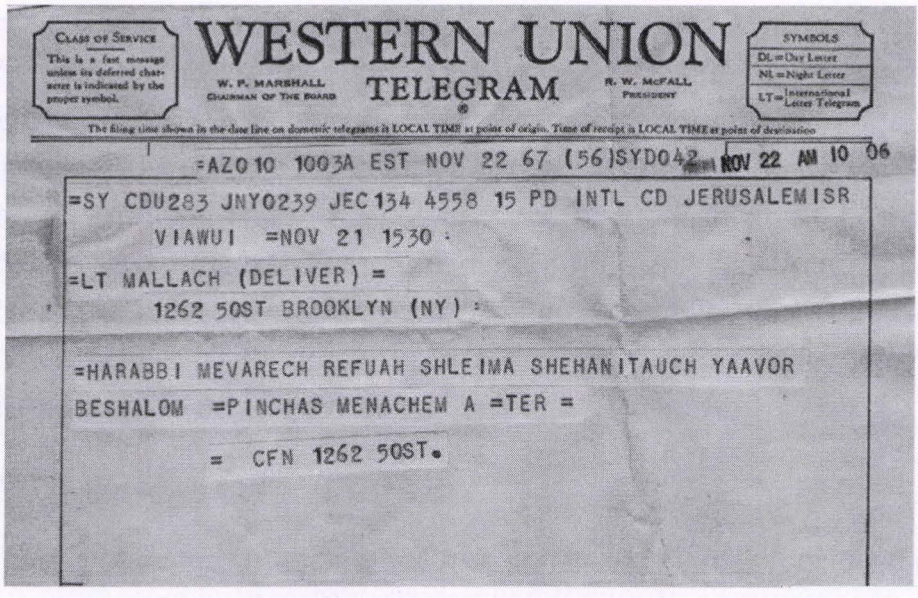
LT RABBI ALTER
SFATH EMETH 5
JERUSALEM (ISRAEL)

LEHODIAH LEAREBI SHEMATHCHILIM ZRIKOTH BEGID ACHOZE MTAFTEFIN
CHOMESH YOMIM LEUBER RACHMIM LERFUOH SHLEMO XXXXXX CHAYA CHAVA
BATH CHANA MENACHEM XXXXXXXX

MALLACH

PINKAS MALLACH
1262 50TH STREET
BKLYN NY

מברק אל ה"בית ישראל"

CLASS OF SERVICE
This is a fast message unless its deferred character is indicated by the proper symbol.

WESTERN UNION
TELEGRAM

W. P. MARSHALL, CHAIRMAN OF THE BOARD
R. W. McFALL, PRESIDENT

SYMBOLS
DL = Day Letter
NL = Night Letter
LT = International Letter Telegram

The filing time shown in the date line on domestic telegrams is LOCAL TIME at point of origin. Time of receipt is LOCAL TIME at point of destination

=AZ010 1003A EST NOV 22 67 (56)SYD042 NOV 22 AM 10 06

=SY CDU283 JNY0239 JEC134 4558 15 PD INTL CD JERUSALEMISR
VIAWUI =NOV 21 1530 :
=LT MALLACH (DELIVER) =
1262 50ST BROOKLYN (NY) :

=HARABBI MEVARECH REFUAH SHLEIMA SHEHANITAUCH YAAVOR
BESHALOM =PINCHAS MENACHEM A =TER =

= CFN 1262 50ST.

מברק מאת ה"פני מנחם" עם ברכת ה"בית ישראל"

מרת חוה הבינה כבר שסופה קרב, קודם כניסתה לבית החולים עמדה במטבח ובכתה בדמעות שליש, ורפ"מ עומד מולה ומנחמה חוה, חוה, ווייַן נישט... (=אל תבכי) והילדים שעמדו בחדר הסמוך בדממה פרצו כולם בבכי עז.

לאחר שנכנסה לבית החולים שלחה עם גיסה ר' יחיאל מאיר מלאך מכתב לבית ישראל בה כתבה שהיא מאד רוצה לחיות ולזכות לחנך את ילדיה, אבל אם נגזר עליה להיפרד מן העולם היא מבקשת מהרבי שהוא יקח את בניה תחת כנפיו וישמור עליהם לגדלם בדרך התורה, כשקיבל הבית ישראל את המכתב קראו והחזירו לר' יחיאל מאיר והפטיר בכאב "ס'איז א שווערע גזירה מדארף זעהן ס'זאל זיך נתהפך וועלן לטובה" (=זוהי גזירה קשה וצריכים לקוות שיתהפך לטובה), ר' יחיאל מאיר התעקש וביקש מהרבי שיתפלל עבורה, והרבי פונה לעברו ואומר "דו ביסט דאך א שוואגער, דו קענסט דאוועגען" (=אתה הרי הגיס שלה, אתה יכול להתפלל ולפעול). כאשר יצא ר' יחיאל מאיר מהקודש פנימה הבין שכבר נחתם גזר דינה.

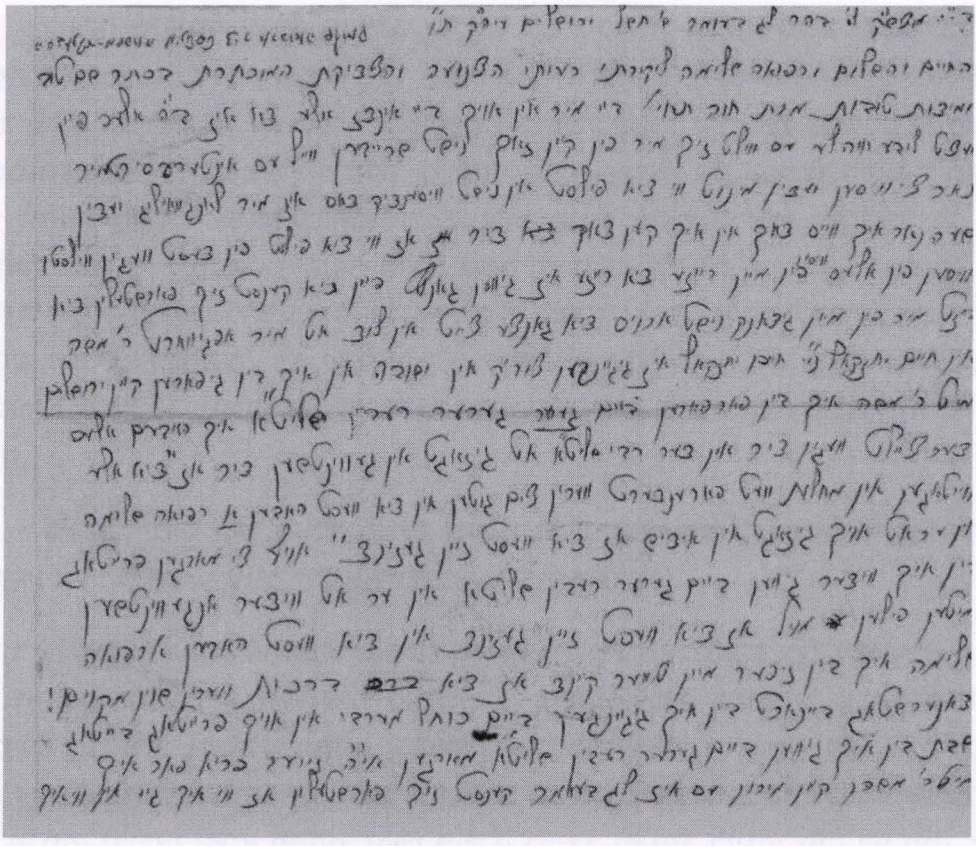
באותם ימים גילתה את רצונה שכל הבנות יוצאי חלציה, מגיל שלש ומעלה יקפידו על הלכות צניעות, ואף לא ללבוש גרביים קצרות.

על אף כל טרדותיו הקשים של רפ"מ אשר לא ניתן לתארם עלי גליון, לא ויתר על חתירתו התמידית לשלימות האדם, וכך מצאנו "בדף פעולות" שכתב באותם הימים: ר"ח אייר תש"ל א) קמתי בהשכמה כדי למנוע טרחה מרעייתי... ב) חיזקתי את עצמי במידת הבטחון ולהיות בשמחה. ג) בהיפוך הסתכלות. ד) חשבתי שהשי"ת אב הרחמן ובודאי יוציא ממסגר נפשי וישלח רפואה שלימה לזוגתי חוה בת חנה, אם של שבעה ילדים. ה) חיזקתי את ליבי ללמוד תורה.

בזכות התנא האלקי

המצב הלך והחמיר ורפ"מ החליט לעשות מעשה ולנסוע לארץ ישראל לשפוך שיח על קברו של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי ביום ההילולא – ל"ג בעומר. כששהה בארץ ישראל זכה לשבת בשולחנו הטהור של הבית ישראל. באמצע הטיש הרגיש שעייפות חזקה אופפת אותו ונרדם, והנה בחלום רואה שעומדים קהל גדול בצפיפות ומורידים את הארון של זוגתו, ומכריזים שכאן תהיה הלויה, ותיכף ומיד התעורר, ועדיין הוא יושב מול הקודש.

למחרת נכנס לקודש פנימה ושפך את לבו בבכי ובדמע והרבי מברכו "די אייבירשטער זאל העלפען ס'זאל זיך אלעס איבערדרייען לטובה (=השי"ת יעזור שיתהפך הכל לטובה).

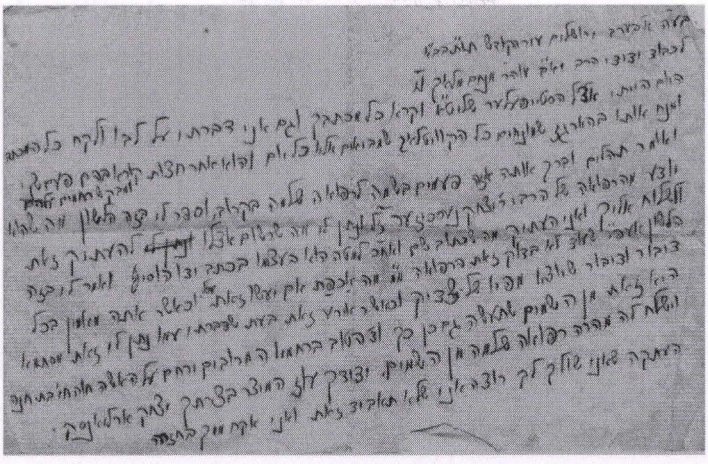

מכתב שכתב רפ"מ לזוגתו כששהה ל"ג בעומר בארץ ישראל

ביום מן הימים ציוה הבית ישראל שישימו פתק על העמוד של החזן שיתפלל לרפואתה, ולאחר שהניחו את הפתק אמר הרבי להוסיף ולכתוב עליו שהיא אמא לשבעה ילדים.

שלושה ימים קודם פטירתה ביקשה מרת חוה מבעלה שהיא רוצה לשוחח עם אחד מבני המשפחה שמצבו הרוחני התדרדר מאד. כשהגיע, שוחחה עמו דברי מוסר והרחיבה בדיבוריה בגנות עוונותיו ועל גודל החילול השם שגורם במעשיו. אותו אחד עמד ולא הגיב למשך כשלושת רבעי שעה. כשיצא מהחדר אמרה לרפ"מ: "א

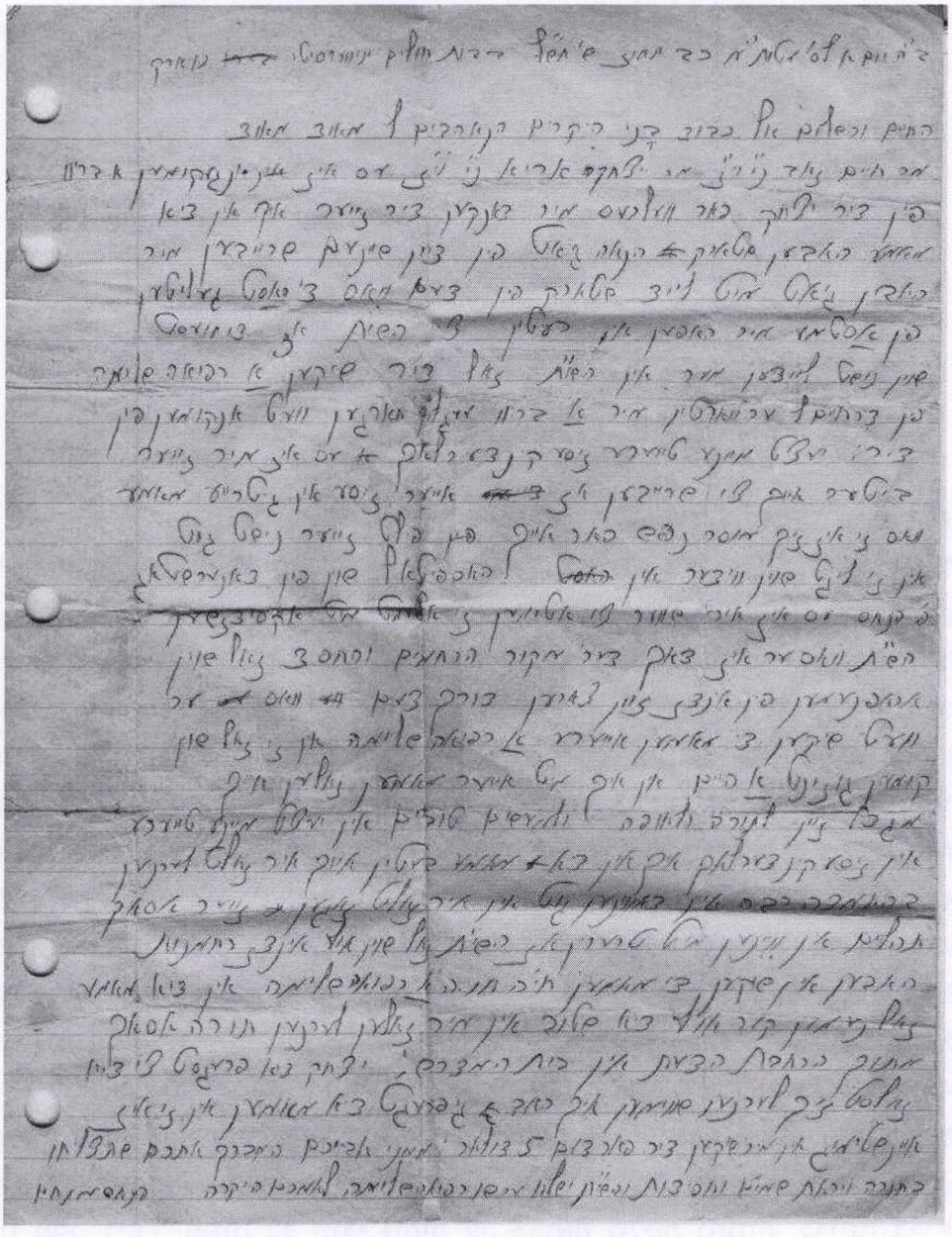
שאד, איך האב נאך געוואלט אזוי פיל אויפטוען אויף דער וועלט, און איך קען שוין נישט" (=חבל, עוד רציתי לפעול כ"כ הרבה בעולם הזה, וכבר אינני יכולה).

ברכת רפואה שלימה מהסטייפלער גאון

רפ"מ פנה אז במכתב נואש לבניו שיעתירו רחמים על אמם החולנית, וכה היו דבריו: יעצט מיינע טייערע זיסע קינדערלאך עס איז מיר זייער ביטער אייך צו שרייבען אז אייער זיסע און געטרייע מאמע וואס זי איז זיך מוסר נפש פאר אייך פילט זייער נישט גוט און זי ליגט שוין ווידער אין האספיטאל שוין פון דאנערשטאג פ' פנחס, עס איז איר שווער צו אטעמען, זי אטעמט מיט אקסיג'ען, השי"ת וואס ער איז דאך מקור הרחמים והחסד זאל שוין אראפנעמען פין אונז זיין צארען דורך דעם וואס ער וועט שיקען די מאמע אייערע א רפואה שלמה, און זי זאל שוין קומען געזונט אהיים, און איך מיט אייער מאמע'ן זאלען אייך מגדל זיין לתורה ולחופה ולמעשים טובים, און יעצט מיינע טייערע און זיסע קינדערלאך, איך און די מאמע בעטין אייך איר זאלט לערנען בהתמדה רבה און דאוונען גוט און איר זאלט זאגען זייער אסאך תהילים און ווינען מיט טרערין אז השי"ת זאל שוין אויף אונז רחמנות האבען און שיקען די מאמע חיה חוה א רפואה שלימה (=בניי היקרים והמתוקים, צר לי מאד לכתוב לכם שאמכם היקרה והמסורה שמוסרת את נפשה עבורכם אינה מרגישה טוב ומאושפזת שוב בבית החולים מיום ה' פ' פנחס, קשה לה לנשום והיא מחוברת לחמצן. בתפילה להשי"ת שהוא מקור הרחמים והחסד שיסיר מאתנו את חרון אפו, ויסיר ממנה כל חולי ויהיה לה רפואה שלמה ותחזור לביתה בבריאות איתנה, ואני ואמכם נגדלכם לתורה ולחופה ולמעשים טובים. ועכשיו בניי היקרים

והמתוקים אני ואמכם מבקשים ממכם שתלמדו בהתמדה רבה, ותתפללו טוב ותאמרו הרבה מאד תהילים ותבכו בדמעות שהשי"ת כבר ירחם עלינו וישלח רפואה שלמה לאמכם חיה חוה...).

מכתב נואש לילדיו הרכים שיעתירו רחמים על אמם

לא ארכו הימים והמצב התדרדר עוד ועוד וביום ארבעה עשר לחודש מנחם אב החזירה את נשמתה הטהורה והמזוככת לאביה שבשמים.

יתומים היינו

כשהגיע לספר לילדיו על פטירתה עמד מחוץ לבית למשך זמן מה וחכך בדעתו היאך לבשר להם בשורה קשה זו, לבסוף נכנס רפ"מ לבית ופתח בדברי תנחומים ואמר להם: עד היום היה לכם אבא ואמא, מהיום והלאה שוב יהיה לכם אבא ואמא, ברם כעת אשמש אני בשני התפקידים, אהיה עבורכם כאב וכאם גם יחד.

איה העט ואיה הסופר שיוכל להעלות על הכתב את רום מעלתו ויראתו של רפ"מ, שחרב עליו עולמו, והוא נשאר בשלו, שולט ברוחו ובמעשיו.

ההלווייה התקיימה בישיבת בית יוסף נובהרדוק ומשם העבירו את מטתה לארץ ישראל, ונקברה בהר המנוחות.

וכה שלח רפ"מ לחרוט על מצבתה: היתה אשה כשירה שעשתה רצון בעלה לפי השקפת התורה, ותכליתה ורצונה ומגמתה בחיים היתה להוליד בנים ובנות לגדלם ולחנכם במסירות נפש לתורה ויראת שמים ומידות טובות וצניעות, וגם קירבה רחוקים לתורה ויר"ש שיתגדל ויתקדש שם שמים על ידם ומסרה נפשה על זה, והפקירה כל חמודי תבל עוה"ז, ואהבה את האמת והשלום, וחיזקה לבעלה לעשות צדקה וחסד ולילך לביהמ"ד ללמוד תורה ולעבוד על שלימות האדם.

ויהללוה בשערים מעשיה

מרת חוה היתה אשה גדולה וחשובה. תמיד היה שם שמים שגור על לשונה כדי לחזק ולהתחזק. ביתה היה פתוח לכל דכפין ואילו היא עצמה די לה בקב חרובין. גם כשפעם צברה כסף למטרה מסוימת, ויתרה לבסוף בכדי שיוכל בעלה לקנות ש"ס גדול.

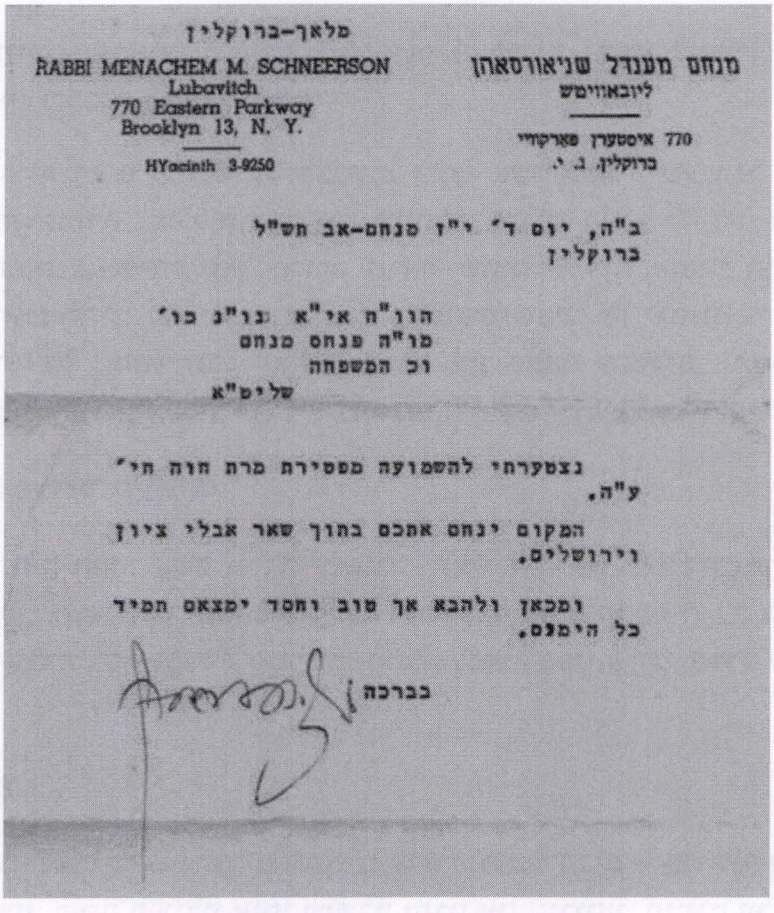
קב חרובים

כשרצה רפ"מ לקנות דברים וחפצים עבורה ועבור הבית – כדי לגרום לה הנאה ושביעות רצון, היתה משדלת אותו שישלם קודם את חובותיו, וויתרה על הכל.

הסתפקותה במועט היתה לשם דבר, היא לא חיפשה לעצמה שום מותרות, היא העדיפה לחיות חיי עוני ומחסור, בכדי שיוקל עול הפרנסה מצוארי בעלה.

כפה פרשה לעני בדעת

היתה משפחה שעלתה מתימן והשתכנה בדירה לידם. המשפחה היתה דלת אמצעים, ועולה על כולנה התקשו להיקלט בין יהודי המקום. מרת חוה התמסרה למשפחה זו וקירבתם ללא גבול עד שהפכה להיות מעין סמכות רוחנית לכל ההחלטות שהתקבלו בביתם. מרת חוה סידרה שהבנים ילמדו בת"ת של חסידי קארלין, ושהבנות ילמדו בביה"ס תומר דבורה. ואכן בזכותה זכו להקים דורות ישרים מבורכים ההולכים בדרך הטוב והישר.

מלאך-ברוקלין

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש
770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

ב"ה, יום ד' י"ז מנחם-אב תש"ל
ברוקלין

הוו"ח אי"א נגו"נ כו'
מו"ה פנחס מנחם
וכ המשפחה
שליט"א

נצטערתי להשמועה מפטירת מרת חוה חי'
ע"ה.

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון
וירושלים.

ומכאן ולהבא אך טוב וחסד ירדפו אתכם תמיד
כל הימים.

בברכה

מכתב תנחומים מהאדמו"ר מליובאוויטש

פיה פתחה בחכמה

רפ"מ היה אומר על זוגתו שבדברה ענייני מוסר ויראת שמים היה קולה נשמע – לא פחות – ממשגיח נובהרדוקאי, עם כל העוצמה והגבורה, ועם כל הצדקות והענווה.

יסורים באהבה

שכן טוב היה לו לרפ"מ ה"ה האדמו"ר מסטוטשין זצ"ל שהיה גר בבנין הסמוך לביתו, בשבת שלאחר פטירתה שהה הרבי בביתו יחד עם תלמידו הרב זילבר (כיום ראש חבורת תולדות בני יהודה), לאחר הסעודה קרא הרבי לתלמידו ואמר לו: ברצונך לראות אחד מהל"ו צדיקים? בוא וראה לך! לקח הרבי את נכדו לחלון ביתו הפונה לחלון ביתו של רפ"מ, והנה מול עיניהם מתגלה מחזה שלא מעלמא הדין, רפ"מ עומד לאחר הסעודה ורוקד עם בניו, כמנהגו בכל שבת, עם כזו התלהבות, עם כזו דביקות. ניגון גורר ניגון. "וביום השבת, שבת קודש, שישו ושמחו...", "יבנה המקדש, יבנה המקדש..." תוך כדי שהוא מסיח דעתו שאשתו זה עתה נפטרה ועדיין הוא באמצע ימי השבעה.

באהבה ובגבורה

קשיים עצומים עברו על המשפחה בכלל ועל רפ"מ בפרט. הילדים הקטנים ביותר התאכסנו אצל משפחות אומנה, הבית היה צריך להתנהל ורפ"מ היה צריך לפרנסם. אבל לאחר זמן מה החלו להתרגל לסדר החדש, הילדים קיבלו כל אחד את תפקידו היומי, וכן תפקיד לערב שבת, ורפ"מ מנצח על המלאכה בהאכלתם, בהשכבתם, וכן לחזקם ולנחמם.

דאגתו למען הילדים היה ללא גבול. בהקשר לכך יסופר שפעם שהה אחד מבניו הנשואים בביתו, ובנו (נכדו של רפ"מ) בכה, ורפ"מ שאלו מדוע משאיר הוא את בנו לבכות. כששמע רפ"מ שכך משכיב הוא את התינוק, התפעל ואמר: פון וואו נעמט מען אזא זאך (=מנין לוקחים מנהג זה) אני הייתי עומד ליד עריסתו של כל אחד מכם, ופותח את פי בזמרה עד שנרדמתם.

בניו ובנותיו אינם מצליחים להיזכר – ולו בפעם אחת – ששמעו מפיו איזה טרוניא. אפילו אנחה לא נשמעה ממנו. אדרבה, רפ"מ התגלה לבניו ולבנותיו כאיש

חזק שעומד להם למשענת לכל דבר ובכל זמן, על אף שבסתר לבו בודאי היה שבור ורצוץ.

תהא נשמתה צרורה

באותם הימים שינן רפ"מ בעל פה הרבה מסכתות משניות וכן פרק כ"ד ממסכת כלים ופרק ז' ממסכת מקוואות. בכל זמן פנוי היה חוזר על המשניות, כך נהג בהליכתו ברחוב ובשעות שישב בעבודתו, לשם כך הביא למקום עבודתו כרך עב כרס שכולל בתוכו את כל הששה סדרי משנה. הרבה פעמים היה גם מסביר את המשניות ומחדש בהם חידושים, וכך נהג עד סוף ימיו שבכל עת מצוא היה חוזר על משניות בע"פ.

כמו כן קבע רפ"מ שיעור קבוע עם בניו הגדולים ללמוד עמהם בכל ערב משניות לעילוי נשמתה של אמם – אשתו, במשך השנה הראשונה לפטירתה.

כל יום לאחר הלימוד היה לובש כובע ומלבוש עליון וגרטל והיה נותן צדקה לעילוי נשמתה, ואח"כ אומר עמהם ד' המשניות של אותיות נשמה, ואח"כ אומר עמהם תפלת "אנא ה' מלא רחמים". במשך השנה סיימו את מסכת ברכות, כל סדר מועד ומסכת זבחים.

רפ"מ הורה לבניו שלעולם אל יריבו בכדי להיות ש"ץ או בכדי לעלות למפטיר, באומרו – כדרכו – שלנשמה יש יותר עליה ונחת רוח כשמוותרים ולא מתפללים לפני העמוד, מאשר שיתפללו ע"י מריבה.

בשנים אלו עד אשר נשא את זיווגו השני היה רפ"מ מתמסר כל כולו לכל ענייני הבית הרוחניים והגשמיים, ולא היה חוסך שום מאמץ לפעול לרווחתם, בניו ובנותיו מספרים ברגש על אותם הימים בהם גילה מידה גדושה של התמסרות ואהבה אין קץ לכל אחד ואחת מילדיו.

הילדים הגדולים עדיין זוכרים איך שבכל שבת ושבת כשהיה מזמר "אשת חיל" והגיע ל"קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה" היה חוזר על שורה זו בדמעות ובבכיות שמונה פעמים, אחד לכל יתום ויתומה ואחד לעצמו, ואז היה מוריד ידיו מעל עיניו הדומעות וממשיך לשורר לכבוד השבת.

ועל הכל ידע רפ"מ להפוך כל אירוע, טוב או רע, לסדר לימוד היאך להתגבר על מצב זה בלי להתרעם ובלי לכעוס, אלא להיות בשמחה ולקבל את הכל באהבה, כפי שהיה משורר לעצמו ללא הרף באותם ימים קשים "אשרי הגבר אשר תייסרנו קה ומתורתך תלמדנו".

שנים רבות אח"כ כתב רפ"מ על פנקסו כדברים האלו: אחר כמה שנים שנפטרה רעיתי חוה בת צבי אבא ונשארתי אז במצב קשה לנהג הבית ולגדל הילדים ולחנך אותם להיות עובדי השי"ת במסירות נפש, והוצרכתי גם לנסוע כל יום לעבודה בגלל פרנסה, "כמדומני" שאפילו בזה הזמן לא התרעמתי ח"ו על המצב שלי... סבב השגחה העליונה".

רפ"מ עם בניו

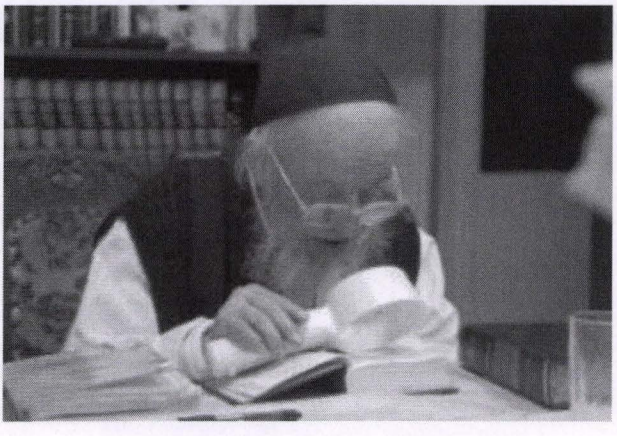
פרק חמשה עשר

בונה בית חדש

הקב"ה יושב

ידיד ותיק היה לו לרפ"מ ויבל"ח ר' יעקב גאלינסקי שמו – המגיד מישרים. עוד מתחילת המלחמה הכירו זה את זה, וכל מאורעות השואה עברו יחד, ידידותם המשיכה גם לאחר המלחמה. כשהיה ר' יענקל מגיע לבקר בארה"ב היה הדבר פשוט שיתאכסן בבית ידידו מכבר – ר' פנחס מנחם.

באותם שנים עמד ר' יענקל בראשות ישיבת חדרה, שם בישיבה עבדה אשה צנועה ויראת שמים. ר' יענקל בחיפושו אחר שידוך מתאים לידידו רפ"מ ראה בשידוך זה דבר נאה ומתקבל. ר' יענקל שלח אגרת לידידו להציע לו את השידוך, ברם כשהגיע ההצעה לידו לא מצא רפ"מ כוחות הנפש בכדי לקום ולעשות מעשה. בל נשכח שרפ"מ היה טרוד בביתו בגידול שבעה יתומים, בפרנסתם ובהוצאות הבית עצמו, ואיך יעזוב את הכל ויסע לארץ ישראל...

ידידו המגיד ר' יענק'ל גאלינסקי

ר' יענקל גאלינסקי לא אמר נואש ועשה כל מיני השתדלויות בכדי לקרב את הדבר לידי גמר. בידעו ובהכירו את נפש האשה הכשרה לא רצה שהזדמנות יקרה זו תחמוק מידיו של רפ"מ, ועל אף שהכיר את קשייו ואת העול הרובץ על כתפיו של רפ"מ, דוקא משום כך סבר ר' יענקל שצריך הוא להינשא וכך יוכל להעמיד את ביתו על תילו.

YESHIVATH HADERA
Hadera P.O.B. 23 Tel. 2409
ISRAEL

ישיבת חדרה
חדרה, ת.ד. 23 טל. 2409
ישראל

מכתב קצר מהרב ר' יענק'ל גאלינסקי

ה"בית ישראל" בהקמת הבית

דבר השידוך הגיע לידיעתו של מרן הבית ישראל ומצא חן בעיניו. בפעם הבא שנכנס בנו של רפ"מ – חיים זאב – לקודש פנימה, אמר לו הרבי: שיקסט בריוו פאר די טאטע? שרייב איהם ער זאל דא אהער קומען! (=הנך שולח מכתבים לאביך? כתוב לו שיבוא לכאן!).

כשקיבל רפ"מ את המכתב לא ידע במאי קאיירי רבנן, על מה ולמה רוצה הרבי שיסע לארץ ישראל, ובכ"ז בהתבטלותו הגדולה רכש כרטיס טיסה לארץ ישראל ותיכף ומיד יצא לדרך.

רפ"מ הגיע לארץ ישראל וכשנכנס ליטול שלום מרבו, החל הרבי מיד לדבר עמו על השידוך מחדרה שהציע ר' יענקל גאלינסקי, ודיבר בשבחה של האשה בפרט

ובנחיצות להינשא בשנית בכלל. רפ"מ הציע לפני הרבי את הקשיים שלו, והרבי, על אף שהסכים עמו בכל זאת סבר שיינשא בשנית.

נסע רפ"מ להיפגש עמה, לאחמ"כ נשלחה המיועדת להיפגש עם הרבנית מגור – אשת הבית ישראל, כשחזר רפ"מ אח"כ לבית ישראל, זירז אותו הרבי שוב להביא את השידוך לידי גמר, ואמר לו שזה שידוך ללא שום חסרון.

בשלב מסוים נוצרו עיכובים והיה נדמה בעיניו שההצעה ירדה, חזר רפ"מ ל"בית ישראל" וסיפר לו דברים כהווייתם, והבית ישראל עונה לו "זעה וואס שנעלער צו ענדיגען, די קינדער דארפען א מאמע אין שטוב" (=תביא את הענין לידי גמר במהירות, הילדים צריכים אמא בבית). רפ"מ יצא נבוך, והרי כל הענין יורד, ואיך ימהרנו, בחזרו לאכסנייתו בבית בן דודו ר' משה בורשטיין צלצל הטלפון ובישרו לו שהשידוך חוזר וניעור.

ר' משה בורשטיין

מזל טוב!

לאחר מספר ימים השתדך עם זוגתו מרת רחל. לאחר סגירת השידוך נשאר רפ"מ באר"י הואיל וקבעו את זמן החתונה לזמן קרוב.

בזמן ששהה רפ"מ בארץ ישראל הסתופף בחצרו הק' של הבית ישראל. שבת אחד קיבל מקום ישיבה בטיש, ובזמן הקראת הלחיים הכריז הגבאי ר' חנינא שיף את רפ"מ ואת שמות בניו, וכן הכריז עוד שמות ממשפחת אחיו ר' יחיאל מאיר. ור' חנינא התבלבל בשמותיהם. הבית ישראל הסתכל עליו ודפק על השולחן ואמר: זאג שוין מיט אלע מלאכים (=אֶמוֹר כבר עם כל המלאכים).

יאמר לצרותי די

לעוד קירבה זכה רפ"מ מהבית ישראל. כשבוקר אחד הזמינו ל"תה". כשסיים רפ"מ לשתות שאלו הרבי האם רוצה עוד כוס. החסידים שהורגלו בכך ידעו שכשהרבי שואל עונים בחיוב. ברם רפ"מ לא ידע, וכששאלו הרבי האם הוא רוצה עוד כוס ענה רפ"מ: ס'איז מיר שוין גענוג (=די לי בזה). הבית ישראל חייך לנוכח תשובתו המקורית, והפטיר ואמר: זאל דיר שוין האבען געווען גענוג די צרות (=שכבר לא יהיה לך צרות, ויהיה לך די במה שכבר עברת).

כשיצא רפ"מ מחדרו של הרבי אמר לו יהודי אחד שלא כך המנהג, אלא כשהרבי מציע עוד כוס צריכים להסכים, ורפ"מ ענה לעומתו "יתכן שאין זה המנהג, אבל הרווחתי ברכה טובה, שכבר יהיה לי די בצרות שעברתי עד כה".

מספר ימים לפני חתונתם קרא מרן הבית ישראל לאחיו מרן הפני מנחם שכיהן אז כראש ישיבת שפת אמת, והורה לו להיות בחתונה ולשמש מסדר קידושין. הפני מנחם התנצל ואמר שבאותו ערב נוסע הוא לארה"ב, אבל הבית ישראל עמד בשלו ואמר לו: פון די זאַל וועסטו פארען אין פעלד (=מהאולם תיסע אל שדה התעופה).

החתונה התקיימה בתחילת חודש כסלו שנת תשל"ג. שמחת הנישואין נחגגה יחד עם חוג מצומצם של ידידים ורעים והפני מנחם שימש כמסדר קידושין. בבוא הפני מנחם לארה"ב מסר ד"ש לבנו היתום של רפ"מ, וכן כשחזר הפני מנחם לארץ ישראל מסר ד"ש לרפ"מ מבנו.

אם הבנים שמחה

לאחר ימים בודדים נסעו רפ"מ וזוגתו מרת רחל לביתם החדש בארה"ב. הם הזדרזו להגיע לארה"ב כי רפ"מ רצה מאד להדליק נר חנוכה בביתו עם הילדים. לכל

הפחות נר אחד. ואכן הגיעו בנר האחרון של חנוכה, ותיכף כשנכנסו לבית פנו מיד להדליק נר חנוכה, ולהאיר בתוך החשיכה.

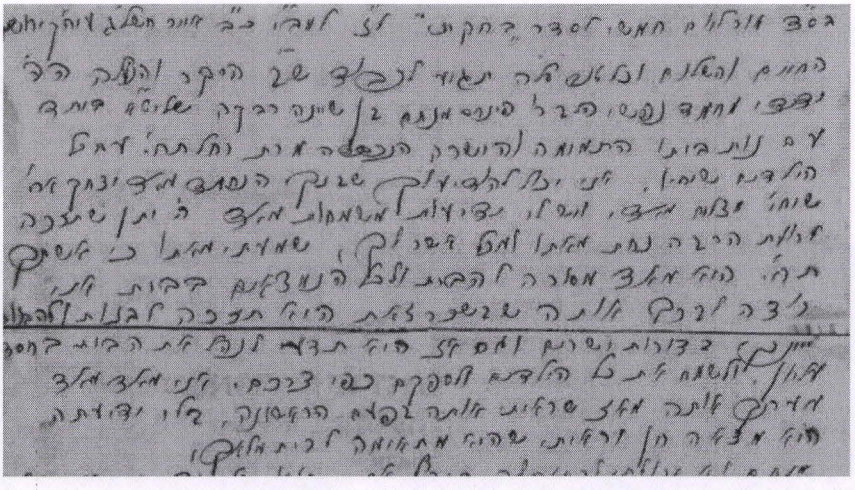

ה"פני מנחם" קודם ההנהגה

הילדים הקטנים שידעו כ"כ הרבה צער בעבר, התרגשו מאד שמהיום והלאה תהיה להם אמא שתוכל להיות להם לעזר ולאחיסמך, כאשר ישא האומן את היונק. הילדים ניקו וסידרו את כל הבית לקראת הגיעם ארצה וקישטו את הבית לרגל החגיגה.

ואכן מה רבה זכותה של האם היקרה שנישאה לאברך ניצול שואה, עם משפחה גדולה של שבע נפשות וגידלתם במסירות ובנאמנות כאילו היו יוצאי חלציה. כפי המגיע לידי ביטוי במכתב שכתב ר' משה בורשטיין בזה"ל: החיים והשלום וכל טוב סלה תגיע לכבוד ש"ב היקר והנעלה ה"ה ידידי מחמד נפשי הרב ר' פינחס מנחם בן שיינא רבקה שליט"א ביחד עם נוות ביתו התמימה והישרה והנכבדה מרת רחל תחי' עם כל הילדים שיחיו... שמעתי כי אשתך תחי' היא מאוד מסורה לבית ולכל הנמצאים בבית, אני רוצה לברך אותה שבשכר זאת היא תזכה

לבנות ולהבנות ממך בדורות ישרים, וגם אז היא תדע לנהל את הבית בחסד עליון ולשמח את כל הילדים ולספקם כפי צרכם, אני מאוד מאוד מעריך אותה מאז שראיתי אותה בפעם הראשונה, היא מצאה חן וראיתי שהיא מתאימה לבית מלאך...

מכתב מר' משה בורשטיין בשבח הזיווג

בתקופה הזאת, חזרו כל הילדים לביתם, כי מקודם כשנסע רפ"מ לאר"י התאכסן כל אחד מילדיו במקום אחר, ועכשיו כשקיבלה המשפחה צורה חדשה חזרו כולם לחיק המשפחה.

לאחר כשנה נולד להם בנם הראשון ר' שמחה בונם ציון, שמחה בונם על שמו של הרבי ר' בונם מפרשיסחא, וציון על שם אביו של זוגתו.

יצויין שכשהזכירו אצל הבית ישראל על לידתו, התבטא ואמר: גאנץ גלייך, פארוואס נישט, נאך א מלאך'ל אויף דער וועלט (=מדוע לא, עוד מלאך'ל בעולם).

לאחר מספר שנים נולד בנם השני ר' אברהם מרדכי, שנקרא על שמו של מרן האמרי אמת, שהיה הרבי מגור בתקופת חייו של רפ"מ, על אף שלא זכה לראותו עכ"ז היה רפ"מ מתחזק מהעובדה שפעם נסע עם אביו לעיירה גור, על אף שבאמצע הדרך נחלה אביו והוצרכו לחזור על עקבותיהם.

במכתב לבנו באר"י תאר את כל מהלך יום הברית: ...ודאי הגיעך הבשורה שקראנו לבננו בשם אברהם מרדכי עמו"ש, הברית היתה בישיבת בית יוסף, הסנדק

היה הרב ביק, המוהל הרב מרדכי אלפערין, קריאת שם הסאדאוונער רב, עמידה לברכות הרב נעקריץ, הברכות ר' חיים מרדכי ווינקראנץ, כסא של אליהו ר' צדוק שיינגארטען, הברית היה בזמנו יום ה' שמות לאחר מנחה, הסעודה היתה גדולה ומכובדת בהשתתפות תלמידי חכמים ורבנים ובני הישיבה, בסעודה דרשו ארבעה, הרב ר' יעקב יפה'ן שליט"א, הרב ר' יהודה לייב נעקריץ שליט"א, הרב ביק שליט"א, ור' צדוק שיינגארטען, ר' מיכל יוסילבסקי ודודה רחל התכבדו בקוואטער, ר' קהת בארעק התכבד בברהמ"ז, אחי ר' יחיאל מאיר זימר ההרחמן'ס ודוד ליפמאן קיבל את הכיבוד האחרון והחביב להסיע את התינוק לביתו...

בשמחת השבע ברכות לבן זקוניו ר' אברהם מרדכי בבית בנו ר' יצחק אריה

פרק ששה עשר

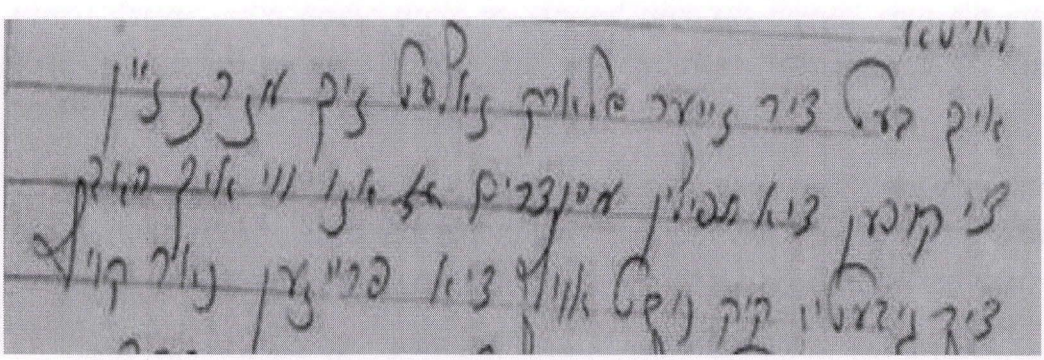
מקדש השבת והמועדים

כמה מתאים יהיה להמליץ על רפ"מ מאמר חז"ל "ישראל דקדשינהו לזמנים", כל שבת ויום טוב, וכן כל שאר זמן זמנם זמניהם היו מקודשים בעיניו באופן שקשה מאד לתאר. בעיני העומד מן הצד ומתבונן על סעודת שבת או עשיית מצוה אחרת, היה נדמה כאילו עומד בהיכל של צדיק שהשכינה שורה שם.

אצל רפ"מ לא היה מושג של מצות אנשים מלומדה, אלא ההיפך המוחלט, כל מצוה נעשתה בהתלהבות עצומה, באמירת מזמורים וכו' באופן שהיה נראה שזו לו פעם ראשונה שמקיים מצוה זו.

בחזרו מעבודתו בערב שבת (לאחר פטירת זוגתו) היה רפ"מ רוחץ את כל הבית ולא הרשה לאחרים לקחת לו את תפקידו הקבוע, בזמן זה היה אומר כל הזמן לכבוד שבת, לכבוד שבת קודש...

עוד היה מכבד ומוקיר, בעשותו כל מצוה היה לובש בגדי שיראין של שבת ולאחר תקופה כשהיה לובש ספודיק היה חובשו ג"כ בעת עשיית מצוה.

חיבוב מצוה – "קוק נישט אויף די פרייזען, נאר קויף..."

שבת קודש

ניתן לומר ללא כל הגזמה שסעודת שבת בביתו של רפ"מ היה מחזה נדיר ביותר השמור בעיקר לשולחנותיהם של גדולי וצדיקי הדור. מי שזכה אי פעם לשבת בסעודת שבת בבית זה יכול להעיד על התחושה הרוממה ועל ההרגשה הנפלאה כאילו יושב בסוכתו של לויתן ונהנה מזיו השכינה. כל הסעודה כמקשה אחת היתה כל כולה קודש.

ההגעה הביתה מלווה בשני המלאכים ואיחולי "גוט שבת" בכל החדרים היתה רק תחילתה של תפארת השבת. קודם היה אומר שיר השירים עם כל בניו עם הטעמים, מיד אח"כ פנה לשיר שלום עליכם.

רפ"מ היה נעמד על מקומו ומתחיל באמירה מתוך הזמירות עב הכרס. קודם קידוש היה נוהג לומר את הזוהר ואח"כ יום השישי בנעימת הקול ובדביקות ההרגשה.

לאחר הקידוש נעמדו כולם ליד הכיור בתור ורפ"מ נטל את ידיו של כל אחד ואחד בקטן החל ובגדול כלה, תוך כדי שמראה להם היאך להחזיק את ידיהם באופן שיגיעו המים לכל חלקי היד. גם בשנים שאח"כ כשסעדו על שולחנו בנים ונכדים היה נוטל ידי כולם, מאחרון הנכדים ועד ראשון הבנים.

רפ"מ היה מחלק את פרוסת המוציא לכל אחד לחוד. וכן בהמשך הסעודה היתה כל החלה פרוסה לפניו וכל מי שרצה חלה היה מבקש ממנו ומקבל במאור פנים, ברם על פי רוב היה רפ"מ עצמו שולח חלה בראותו שהפרוסה הקודמת עומדת להיגמר. רפ"מ הסביר מנהגו זה, שהואיל ועבר את השואה, והיה שם רעב נורא, עם קצבה יומית של לחם בלי שום אפשרות להשיג יותר, לכן יש לו הנאה וסיפוק כשיושב ומחלק פרוסות לחם לכל דכפין.

במשך הסעודה היה שר כל הזמירות המודפסים, כאשר לכל אחת מהזמירות היו לו מספר מנגינות, א' מנובהרדוק א' מגור וכו', בשנותיו הראשונות היה עושה תורנות בין הילדים כך שבכל שבת יוכל ילד אחר לבחור את המנגינה החביבה עליו.

זכור נזכור, כאשר מדי שבת היה מתחיל לשורר את הפיוט של החתם סופר "ה' אלוקי אתה ארוממך" ובהגיעו למילים "לראש צדיק" היו כולם נעמדים בתור,

בנים ונכדים, ועוברים על פניו, ורפ"מ מניח את שתי ידיו על ראש כל אחד ומברכו בנעימה לראש צדיק, לראש צדיק, לראש צדיק... וכאשר סיימו לעבור היה מרים את שתי ידיו כלפי מעלה ומברך כך עוד כמה פעמים עבור בניו המתגוררים בארץ ישראל.

שיר ליום שבת קודש

שיר זה חברתי בין י"כ לסוכות משירי אהדנו לפ"ק והוא לסעודת שחרית דשבת ובראשי חרוזות חתם בשילוב שם יאהדונהי י"ש ובבית השני מכל חרוז שמי משה סופר חזק ואמץ, ויש בכל בית ד' תיבות נגד ד' אותיות השם ב"ה ויש בכל חרוז מ' תיבות נגד ימי מ"ת ובכללות השיר תמצא ש"ך תיבות לשכך ש"ך דינים.

יְ–יָ אֱלֹקַי אַתָּה אָרוֹמְמֶךָּ, מַאַיִן לְיֵשׁ הִמְצֵאתָ עוֹלָמֶךָ, בְּרֵאשִׁית תּוֹרָתְךָ אֱמֶת חוֹתָמֶךָ, קֹדֶשׁ רֵאשִׁית יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, שֶׁהַכֹּל בָּרָאתָ לִכְבוֹד שְׁמֶךָ, וְאָצַלְתָּ עֶשֶׂר סְפִירוֹתֶיךָ, וּבָרָאתָ שִׁבְעָה הֵיכָלוֹתֶיךָ, וַיָּצַרְתָּ מַלְאָכֵי רוּחוֹתֶיךָ, וְעָשִׂיתָ שָׁמַיִם כִּסְאֶךָ וָאָרֶץ הֲדוֹמֶךָ, ה' אֱלֹקַי אַתָּה אָרוֹמְמֶךָ.

עתה ארוממך.

אֱלֹקִים חַיִּים יָצַר הַמְּאוֹרֹת, שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ כּוֹכָבִים וּמַזָּרוֹת, שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל הַקְּרוֹת, לְיָמִים שִׁשָּׁה וּבַעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, פָּעַל וְעָשָׂה קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת.

שהכל בראת לכבוד שמך.

הַיּוֹם הַזֶּה שַׁבַּת וְכֹלָּה, הוּא הַיּוֹם שֶׁבּוֹ נִתְעַלָּה, לְאוֹת וְלִבְרִית לְעַם סְגוּלָּה, לְתִתּוֹ עֶלְיוֹן לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה, כֶּחָתָן יְכֹהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה.

שהכל בראת לכבוד שמך.

דִּבַּרְתָּ אַחַת וְשָׁמַעְנוּ שְׁתַּיִם, סֶלָה כְּפָה הוֹדְךָ שָׁמַיִם, הִשְׁמַעְתָּנוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, זָכוֹר בִּכְנִיסָתוֹ בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְשָׁמוֹר זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם.

שהכל בראת לכבוד שמך.

וּפְדוּיֵי ה' יְשׁוּבוּן מְגָלוּתָם, וְלֹא יוֹסִיפוּ עוֹד לֶעָנוֹתָם, אַךְ שַׁבְּתוֹתַי יִשְׁמְרוּ לְדוֹרֹתָם, בְּפֶס דָּמִים אֶפְרַע חוֹבוֹתָם, וְעוֹד יִתְעַנְּגוּ בְּנַחֲלַת אֲבוֹתָם.

שהכל בראת לכבוד שמך.

נֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ צַחְצָחוֹתֶיךָ, פְּרוֹשׂ עָלֵינוּ שְׁלוֹמֶךָ וְסֻכָּתֶךָ, שְׂכַר שְׁמָרֶיהָ צָפוּן בְּאֹצְרוֹתֶיךָ, עַיִן לֹא רָאֲתָה זוּלָתֶךָ, יַיִן הַמְשֻׁמָּר בְּשַׂעֲרֵי בִינָתֶךָ.

שהכל בראת לכבוד שמך.

הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה, רַגְלֶיךָ אַל יָרוּצוּ בְּמָהוּמָה, בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתְךָ בִּנְעִימָה, לְמִשְׁיבַת נֶפֶשׁ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה, אָז תֶּחֱרַץ וַה' שָׁמָה.

שהכל בראת לכבוד שמך.

יְשִׂמֵנוּ הָרַחֲמָן מְמַעֲנְגֶיהָ בְּטָהֳרָה, חַזֵּק לִבֵּנוּ בְּיִרְאָתְךָ הַטְּהוֹרָה, וְאַמֵּץ לֵב הַמְיַחֲלִים לְאוֹרָה, לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וַעֲטָרָה, לְרֹאשׁ צַדִּיק עֲרוּכָה וּשְׁמוּרָה.

שהכל בראת לכבוד שמך.

עבודה גדולה היתה לו לרפ"מ בשתיית "לחיים", כשהיה מאחל לחיים בנפרד לכל אחד ואחת מצאצאיו, ומפרט את כולם בשמותיהם, בנים נכדים ונינים,

כשמפעם לפעם ממלמל בקשה פרטית לאחד מצאצאיו, אמירת הלחיים נאמרה בריכוז והיה נראה שמחשב טובתו של כל אחד ואחד בכל הצטרכויותיו.

מלבד זאת עברו כל הסועדים לקבל לחיים מידו, המבוגרים מבין הנכדים כבר יכלו לשים לב שהסבא מברך לכל אחד באופן אישי, לא הרי זה כהרי זה, ויותר ממה שהיה נדמה כברכה, היה ה"לחיים" בקשה והוראה כיצד להתנהג ובמה להשתפר. וכן היה מאחל "לחיים" לראש המשפחה בן דודו ר' משה בן דוואשע בורשטיין ולראש המשפחה אחיו ר' יחיאל מאיר.

רפ"מ בשיחה עם ר' משה בורשטיין

ככלל היה מברך את כל אחד במשאלת לבו הנצחית "שתצליח בתורה וירא"ש וחסידות וכו' וכו' ביז דו וועסט שוין קענען משפיע זיין אויף אנדערע און זיין א דוגמא ביי די חברים" (=עד שתוכל להשפיע גם על אחרים, ושתהיה דוגמא לחבריך).

במשך הסעודה היה אומר שמועס, לא היה מצטט מאמרים יפים מלוקטים, אלא היה אומר דברי מוסר וכיבושין משובצים בפסוקי הפרשה, כל דבריו היו למעשה, היאך להתנהג והיאך לא להתנהג. כמו כן כשבניו היו אומרים ווארט ששמעו מרבם בחיידר, היה רפ"מ דורש מהם אח"כ שיפיקו מזה מסקנות למעשה ושלא ישאר בגדר דברים נאים בעלמא.

ככלל כל דבר בסעודה נעשה עם חשבון וסיבה. וכל זאת ברגיעות ובנחת, כל טיבול במלח, שפיכת שמן ונטילת מים אחרונים היה נעשה על ידו בעבודה ובעילאיות.

היה מקפיד שלא ידברו בסעודה בשפת העמים וכן ביקש גם בצוואתו. כמו כן היה מבקש שידברו רק מענייני שבת והפרשה וכדו' ולא עניני חול, כשהיה שומע שמדברים דברים אחרים לא מחה, אלא הטה אוזנו כאפרכסת כמי שאומר "מה מדברים פה?"

בסיום הסעודה היה קם לרקוד עם בניו ונכדיו "וביום השבת, שבת קודש, שישו ושמחו..." "יבנה המקדש, יבנה המקדש..." ועוד ניגונים.

גם בסוף ימיו כשהיה מחובר לצינור חמצן, לא פסק ממנהגו, ולאחר הסעודה היה קם לרקוד בדביקות לכבוד השבת, כמקדמת דנא. תוך כדי שבניו ונכדיו נזהרים שלא לדרוך על צינור החמצן...

בניו ונכדיו שזכו לחזות ולראות את הדבקות של רפ"מ בקדושת השבת נשארו עם תמונות אלו חקוקים בעצמותיהם כפסגת הר שצריכים לשאוף לעלות אליו.

לאחר הסעודה היה מתיישב והוגה בספר שפת אמת, הספר שליווה אותו כל ימי חייו, וממנו שאב כוחות נפש ושמחת חיים.

לאחר מכן היה מתיישב ללמוד עם בניו, והיה משדלם ללמוד באומרו "אז מ'לערנט ביז צוועלעווע קען מען האבען א טעלער טשאלענט" (=אם לומדים עד חצות אפשר לטעום מהטשאלענט).

כשסיים ללמוד עם בניו היה גומר להעביר הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, על פי רוב היה עושה כן בעמידה כשהיה מתהלך אנה ואנה, בכדי שלא יירדם מרוב עייפות.

בשנותיו האחרונות, כשכבר לא היה עובד לפרנסתו בימות החול, היה לומד בליל שבת עד השעות המאוחרות. נכדים שהיו באים אליו לשבת היו נרדמים לקול צלילי לימודו כשעל פי רוב היה מגיע אליו ר' חיים אברמציק ללמוד עמו בשעות קטנות אלו.

בשבת בבוקר קודם הסעודה היה לומד עם כל בניו, ולפעמים היה הלימוד אורך מספר שעות.

בשבת אחה"צ היו מגיעים לפעמים חברותיהן של בנותיו בכדי לשחק ולשוחח, ורפ"מ דורש מהם שקודם עליהם לקרוא יחד ג' פרקי תהילים ורק אח"כ יוכלו להמשיך בענייניהן, ולא רק בשבת אלא היה מבקש מבנותיו שיאמרו בכל יום לכל הפחות ג' פרקי תהילים.

○○○

הכנסת אורחים היתה מחזה קבוע בביתו של רפ"מ. הוא היה מכניס כל מיני אורחים ביניהם כאלו שאחרים לא היו מוכנים להכניסם, אבל רפ"מ מלבד זאת שהיה מכניסם, עוד זאת היה מכבדם ועושה רצונם, עד שלפעמים היה קשה להבחין מיהו בעל הבית ומיהו האורח.

במשך מספר שנים הגיע אליו גר צדק לסעוד בביתו את סעודות השבת. האורח הזה היה צועק ברכותיו בקול ומחמיר בכל מיני ענינים, והיה חוקר ובודק כל מאכל מאיזה הכשר זה, ורפ"מ בענוותנותו דואג לכל צרכיו ומכבד את כל ערכיו, לא זו אף זו, הזהיר רפ"מ את ילדיו לבל יצחקו ולבל יזלזלו בו.

תקופה אחרת הגיע אורח שלא היה בריא בנפשו, ושלט בו דמיון שהוא אדמו"ר. גם אורח כזה ידע רפ"מ היאך לכבדו, לאחר כל מאכל שאכל האורח היה רפ"מ מושיט את ידיו לקבל ממנו שיריים וכן היה מכניס לו קערה לנט"י ועוד הרבה כיבודים. בפעם הראשונה שהגיע אורח זה אמר לרפ"מ שהוא אדמו"ר, ורפ"מ ענה לעומתו "אתה תהיה אדמו"ר ואני אהיה הגבאי שלך...".

כשהיו לו אורחים לסעודת שבת וכדומה, לא הי' מחכה להם. הוא הי' עושה קידוש ונוטל ידיו ומתחיל הסעודה גם אם האורח עוד לא הגיע. והיה מסביר שאם מגיע אורח ורואה שהמתינו לו, אינו חש בנוח. האורח נהנה כשרואה שלא חיכו לו ולא עיכב את כל משפחת הבעה"ב.

פעם בהגיע אליו אורח ללמוד הגיש רפ"מ לפניו תה עם כלי של סוכר, ובלי משים לב החל האורח לטבול את ידו בקערת הסוכר וללקקה, לא עברו דקות ורפ"מ החל אף הוא לעשות כן בכדי שלא יתבייש האורח, בראותו שגם הבעה"ב עושה כן.

○○○

בשנותיו הראשונות היה רפ"מ אוכל סעודה שלישית בביתו והיה יושב עם בניו ובנותיו ולומד עמהם מסכת אבות עם עברי טייטש ומרחיב בדיבורו בכדי לקרב את הדברים לשכלם שיוכלו ללמוד מכך דרך חיים ואורחות יושר. גם כאשר נסעו בנותיו למחנות קיץ וכדו' הזהירם שיקפידו ליטול ידיים לס"ג ולא לצאת ידי חובתן במיני מזונות.

לאחר שנים התחיל רפ"מ לסעוד סעודה שלישית בישיבת נובהרדוק בית יוסף. סעודה זו היתה פרי הגותו של רפ"מ, כי בשנים הראשונות היו מתפללים מוקדם מנחה ואח"כ היה כל אחד חוזר לביתו לאכול סעודה שלישית. רפ"מ לא ראה את זה בעין יפה, ורצה להנהיג שם שישבו בצוותא כמנהג החסידים, ואכן עלה בידו לייסד שם סעודה שלישית. בכל יום שישי היה מביא מביתו לישיבה חלות ושאר מאכלים עבור הסעודה שלישית.

בהקשר לכך יצויין שלאחר תקופה שהי' רפ"מ מביא את המאכלים לס"ג, ראה שלא כל מה שהביא מוגש לשולחן, כשבירר את הענין גילה שישנם אנשים שכבר בליל שבת לוקחים משם מאכלים לצרכי סעודתם, מאותו שבוע ואילך היה רפ"מ מביא מאכלים בהרחבה יתירה, בכדי שגם להם יהיה בריווח...

לאחר הבדלה במוצאי שבת

לאחר ברכת המזון היה ר' יהודה לייב נעקריץ – ראש הישיבה מדבר שיחת מוסר למשך כחצי שעה, בסיומה התפללו מעריב.

○○○

רפ"מ הקפיד ליטול ידיו לסעודת מלוה מלכה, והיה שר אז הרבה זמירות ולומד תנא דבי אליהו. כמו"כ הקפיד שהבנים מגיל בר מצוה והבנות מגיל בת מצוה יטלו ידיהם לסעודה זו. פעם אף העיר אחד מילדיו שנרדם קודם שאכל מלוה מלכה.

פסח

חג הפסח במחיצתו של רפ"מ המחיש יותר מכל את ה"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". בשונה מהרבה בתים שחג הפסח נע סביב הזהירות היתירה, לא כן אצל רפ"מ – על אף זהירותו היתירה. בריח התיכון שהקיף את כל ימי החג לפניו ולאחריו היה ההתעוררות שזכינו בחג זה להתקרב אל השי"ת, שהפכנו להיות עַם ה', שזכינו לצאת ממצרים, מאפילה לאור גדול, ושזכינו למצוא חן בעיני אלוקים שבחר בנו להיות לנו לאלוקים.

בשבת הגדול אחר הצהריים היה רפ"מ אוסף את כל בני המשפחה לומר בצוותא את ההגדה, וכי דבר של מה בכך הוא, להיפך, עסק גדול היה עושה מכל מצוה, וכך ישבו כולם ורפ"מ היה מתבל את ההגדה בנועם אמרותיו.

הנקיון לפסח לא היה נתפס בעיניו כדבר של מה בכך או כאמצעי להכשיר את הבית. הנקיון כמו כל שאר הכנה למצוה היה בו עבודה של ממש. סיפר אחד מנכדיו שהגיע לעזור לסבו רפ"מ בנקיון ביתו לפסח. כשהגיע אמר לו רפ"מ "אז מ'גייט רייניגען פאר פסח, לאמיר קודם לערנען גמרא פסחים" (=קודם שננקה לפסח, ראוי שקודם נלמד יחד גמרא פסחים), ולמד עמו כמעט דף שלם בפרק ערבי פסחים, וכשסגר את הגמרא אמר לנכדו: "יעצט קען מען גיין רייניגען פאר פסח" (=כעת אפשר לנקות לפסח).

כשהיה מנקה את ספריו לפסח היה כל העת פותח ספרים ומעיין בהם, והיה אומר שיש לו ספרים חשובים וקשה לו לעבור על פניהם בלי לעיין בהם.

מצאנו כתוב במכתב ששלח קודם חג הפסח לבנו ששהה בארץ ישראל כדברים האלו: היות די טעג איז פאר פסח, לערן איך אסאך ווינציגער ווי שטענדיק, ממילא

ווערט מען א ביסעל אפגעשוואכט ברוח, אבער ליינענדיג דיין בריוו האט עס מיר שטארק מחזק געווען... (=היות שימים אלו הם קודם הפסח, הנני לומד הרבה פחות מתמיד, וממילא נחלש אני קצת ברוחי, ברם כשקראתי את מכתבך התחזקתי מזה הרבה...).

כשהלך רפ"מ לבדוק בדיקת חמץ אסף את כל בניו ויחד עמם התחיל לבדוק כשהוא לבוש בבגדי שבת כמו שהיה נוהג בכל מצוה ומצוה. היה עובר בכל הבית ובודק כל פינה, כל חור וכל סדק. בדיקת חמץ בביתו היתה אורכת מעל שעתיים.

שנה אחת בעת בדיקת חמץ מצא אחד מבניו חתיכת חמץ מאחורי אחד הארונות. כשהביא את החמץ לאביו נעמד רפ"מ להודות לו מעומק לבו שב"ה הצילו מאיסור בל יראה ובל ימצא.

בערב פסח היה רפ"מ הולך למאפייתו של שלמה וייס, שם היו נותנים לו כל מיני מגדים ומעדנים שנשארו ורצו להיפטר מהם קודם סוף זמן אכילת חמץ. רפ"מ היה מביא את המאכלים לביתו ומחלק אותם לילדיו כשהם ישובים על רצפת הסלון. ילדיו הקטנים התענגו על זה כמוצא שלל רב, ורפ"מ התענג אף הוא שיכול לרומם את רוחם של ילדיו ולשמחם.

סדר ליל הסדר

ליל הסדר עצמו היה לו חן מיוחד, תענוג שלא מעלמא הדין, כל הסדר נוהל במתינות ובדביקות, רפ"מ היה מבאר את המילים ומרחיב בדיבור בקטעים מסוימים, לפני כל סימן חדש ולפני כל כוס, היתה תכונה גדולה, אמירת יהי רצון, הכנת החרוסת או המרור וכו'. שום דבר לא נעשה בדרך אגב, הכל במחשבה ובהתבוננות, כך התנהל הסדר עד השעות הקטנות של הלילה.

ואעבור עליך וארא מתבוססת בדמיך. בהגיע רפ"מ לקטע זה היה בוכה כל שנה מחדש, ואמר "ואעבור עליך" הקב"ה עובר על עֲלֵי ההיסטוריה של עם ישראל, "וארא מתבוססת בדמיך" כל עלי ההיסטוריה מוכתמים בדם, חורבנות, פוגרומים, אינקויזיציה, ת"ח ות"ט, השואה, ובכ"ז אומר הקב"ה "בדמיך חיי" בזכות זה שקיימתם את המצוות יכלתם לעבור את כל הקשיים ולהינצל מכל המכשולות.

חד גדיא - באידיש

הער זיך איין חבר לעבען נעם אין האנט דאס פידעל / צו שפילען חד גדיא דאס אלטער לידעל / און חאטש דאס לידעל איז גאנץ אלט / וועט ער וועלען ניי באלט. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

איין ציגעלע איז געווען ביי דעם אלטען טאטען / וואס ער האט זיך פארמאגט פון דעם גאנצער משא ומתן / און וועז דער אלטע'טשקער פלעגט זיך זינגען / פלעגט דאס ציגעלע אונטערשפרינגען. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער פלוצלינג איז דער שלום בית געווארען צושטערט / וויל דאס קעצעלע האט פון ציגעלע א מע'קע דערהערט / איז דאס קעצעל נישט געווען פויל / געכאפט דאס ציגעלע גלייך אין מויל. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער דער הונט ער וויל פון גארנישט וויסען / ער איז בייז וואס ער האט נישט געטוהן געניסען / האט ער זיך צובריקעט מיט די פוס / געלאפען צום קעצעל און געגעבען א ביס. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער דאס האט באמערקט דער מיט די צווי עקען / דאס איז די גרויסע לאנגע שטעקען / איז די שטעקען געפאלען אויף אן עצה / אנגעקלאפט די הונט גוט אין די פלייצע. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער דאס האט געקאסט די שטעקען זייער טייער / וויל דאס האט באמערקט אין אויבן די פייער / איז די פייער געווארען אין כעס / און געמאכט פון שטעקען א בערגל אש. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער פון דעם איז די פייער ארויס א נאסער / וויל דאס האט באמערקט אין ברינען די וואסער / האט ער געגעבען פון זיך א שפריץ / און געלאשען די פייער פון די היץ. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער דאס האט באמערקט דער גרויסע באָק / דאס איז דער גרויסע גראבע אקס / האט ער געגעבען מיט די מארד א טינק / און געמאכט פון וואסער א גוטען טרינק. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער דא האט זיך אריינגעמישט נאך איינער אויבט / דאס איז די שטעטל'דיגער שוחט / האט ער ארויסגענומען זיין לאנגער מעסער / און געוויזען אז ער קען בעסער. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

אבער פון דעם אלעס האט זיך נישט אויסגעלאזט קיין קאטאוועס / וויל דא האט זיך אריינגעמישט די מלאך המוות / האט ער ארויסגענומען פון שייד די שוערד / און געלייגט דעם שוחט אויף דער ערד. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

און אז הקדוש ברוך הוא האט געזעהן אז פון איהם פארגעסט מען אינגאנצען / יעדער איינער טוט זיך אפ זיין ארבעט און ער גייט זיך טאנצען / האט ער זיך גענומען צום רעכטן / און געטוהן די מלאך המוות שעכטן. חד גדיא, חד גדיא, חד גדיא.

בהגיעו למילים "ובמורא גדול זו גילוי שכינה" היה אומרם בקול ובהתלהבות והיה אומר משמו של ר' יהודה לייב נעקריץ: אז דאס איז די שטערקסטע וועדטער פון די הגדה (=אלו הם המילים החזקות ביותר שבהגדה).

נחלקו ריה"ג, ר"א ור"ע כמה מכות לקו המצריים. היה אומר רפ"מ שחידושו של ר"ע הוא שחרון אפו של הקב"ה הוא עצמו מכה לאדם. אם הקב"ה אינו מרוצה מהאדם זה עצמו מכה. והוסיף ואמר שאימרה זו בנויה על דברי השערי תשובה (שער א' אות מ"ב) וז"ל "כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מן הייסורים ומכל גזירה, ואין לה' חפץ בו ומנחה לא ירצה מידו, ותאוות הצדיקים מן ההצלחות להפיק רצון מה' ושיחפוץ בהם" (דברי השע"ת האלו היו מורגלים בפיו תמיד).

"רבן גמליאל היה אומר" קטע זה היה אומר בהרמת הקול ובהסברה.

בברכת המזון כשהיה אומר את "הרחמן... צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" היה אומרו בדביקות עצומה עד כדי דמעות, וכן היה אומר "הרחמן" זה בכל פעם שברך על המזון בכל ימות החג, כל פעם באותה דבקות כבראשונה. כששאלו בנו על פשר המנהג לומר את ההרחמן הארוך בכל ימי החג, סתם רפ"מ את הדבר ולא פירש, והוסיף וביקש מבנו שלא יגלה את הדבר.

ב"חד גדיא" היה שר "איין ציגאלע" באידיש.

פעם רצה בנו בן השתים עשרה ללכת בחול המועד פסח ללונה פארק. אמר לו רפ"מ: וכי רוצה אתה ללכת למקום שמושרש בחטא? הרי הגיהנום בוער שם! וכי היית מעלה על דעתך להוריד את הקפוטה עד חג השבועות? ומדוע תרצה להוריד אדרת היראה מעליך?

ל"ג בעומר

בל"ג בעומר, הילולת רבי שמעון בר יוחאי, היה רפ"מ חוזר הביתה מיד לאחר תפילת מעריב ומדליק נר לזכר רשב"י, ואז החל ברקידה סוחפת לכבוד ההילולא יחד עם כל ילדיו, והיה שר "בר יוחאי...", "ואמרתם כה לחי...", ובקטע "תורתו מגן לנו" היה חוזר ואומרו הרבה פעמים תוך כדי רקידה בשמחה עצומה, כשעל פניו ניכר שבזכרונו עוברים כל התקופות הקשות שעבר ונשאר לשרוד אך ורק בכוח התורה.

בחלאקה לנכדו בל"ג בעומר

בשנותיו המאוחרות היה מגיע ביום ל"ג בעומר לשיר "בר יוחאי" בפני כל תלמידי החיידר של גור – "יגדיל תורה", מאות ילדים לדורותיהם בהיזכרם בל"ג בעומר צץ ועולה בזכרונם מחזה ההוד איך שרפ"מ עומד ושר בפניהם בהתלהבות ובדביקות.

לאחר פטירתו של רפ"מ, סיפר יהודי אחד, שבכל שנה היה הולך לחצר של החיידר בל"ג בעומר, בכדי לשמוע את הפיוטים מפיו של רפ"מ, על אף שלא הכיר אישית את רפ"מ, ולא היה חסיד גור, ואף לא היה קשור לחיידר בשום צורה שהיא.

שבועות

בליל שבועות היה נשאר ער כל הלילה, ברוב הזמן היה אומר "תיקון ליל שבועות" והיה ממשיך להגות בתורה גם לאחר עלות השחר ואז היה יורד וטובל במקוה.

בחג השבועות תשס"ג היה רפ"מ לאחר ניתוח וטיפולים קשים ומסובכים, ושהה בבית בנו. בליל שבועות המליץ לו בנו שלכאורה כדאי שילך לישון, אבל רפ"מ עומד על שלו ואינו נותן לגוף להכריע את הנשמה, ופנה לבנו ואמר שבינתיים יתחיל

ללמוד וכשירגיש שכבר אינו יכול יותר ילך לנום. כך ישב ולמד מתוך מסירות נפש כפשוטו עד כשעה לאחר עלות השחר.

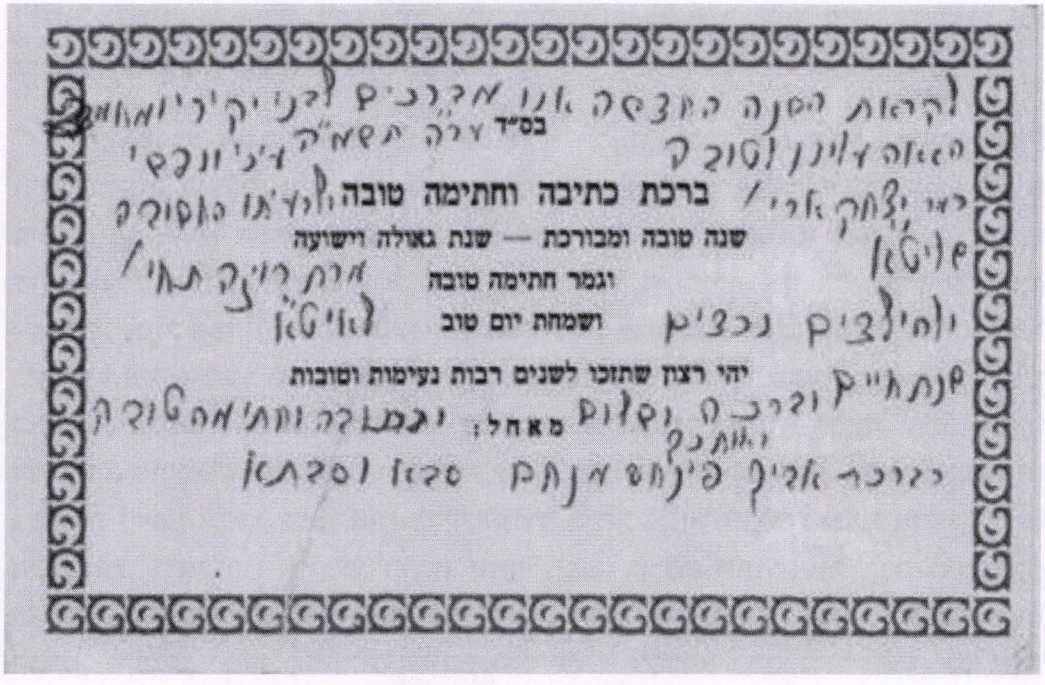
קודם חג השבועות כתב מכתב לבנו הבחור לבאר את גודל קדושת הימים ולעורר אותו לנצלם, וכה כתב: מיין טייער קינד, איך דארף דיר נישט מעורר זיין ווי הייליג עס זענען די יעצטיגע טעג פאר שבועות, זיכער פילסטו אסאך מערער פון מיר. קבלת התורה איז א ענין נצחי, פונקט ווי די תורה איז בלי גבול ובלי סוף ותכלית, אזוי אויך די קבלה קען זיין נצחי אויף א גאנצע לעבן, און במיוחד אין די טעג איז אסאך מער מסוגל, און די סיעתא דשמיא איז זייער גרויס, מיין טייער קינד, כאפ אריין יותר מיכולתך, כמו שכ' כל אשר תמצא ידך לעשות בכוחך עשה, און די דארפסט גארנישט זארגען וועגען קיינע זאכען, נאר זיין שטענדיג אויפגעראמט און בשמחה (=בני יקירי, ודאי איני צריך לעורר אותך בגודל קדושת ימים אלו קודם חג השבועות, ודאי הנך מרגיש הרבה יותר ממני, קבלת התורה זה דבר נצחי, כמו שלתורה אין גבול ואין סוף, כך גם יכול הקבלה להיות דבר נצחי לכל שנות חיי האדם, והימים האלו מסוגלים ביותר והסייעתא דשמיא בהם גדול מאד, בני יקירי חטוף יותר מיכולתך כמו שכ' כל אשר תמצא ידך לעשות בכוחך עשה, ואינך צריך לדאוג משום דבר רק תמיד להיות בחדוה ובשמחה).

ימים נוראים

בתקופת הימים הנוראים היה מורגש היטב על כל צעדיו ועניניו את אימת יום הדין, לא מתוך עצבנות ועצבות, אדרבה היו מרגישים על כל הליכותיו שהוא מחפש דרכים ועצות להמליך על עצמו את מלכותו של מלך מלכי המלכים. במשך תקופה זו היה מחזק את הקבלות והפעולות שהיה רושם לעצמו ועוקב אחר הנהגותיו.

ביום הכיפורים קודם תפילת נעילה הושיב את בניו והסביר להם שבזמן שזועקים "שמע ישראל", "ה' הוא האלקים", עליהם לכוון שהם מוכנים למסור את עצמם על קידוש ה', והדברים שיצאו מלב טהור, חלחלו וחדרו לתוך לבותיהם.

בסליחות של "במוצאי מנוחה" בעיצומו של מוצאי שבת היה רפ"מ מסובב בהרבה בתי כנסיות ובתי מדרשות ומקבץ נדבות מיד ליד עבור נצרכים שאין להם צרכי החג והוצאות לנישואי צאצאיהם.

בס"ד

ברכת כתיבה וחתימה טובה

שנה טובה ומבורכת — שנת גאולה וישועה

וגמר חתימה טובה

ושמחת יום טוב

יהי רצון שתזכו לשנים רבות נעימות וטובות

כרטיס שנה טובה שכתב לבנו

סוכות

לקראת חג הסוכות היה בונה את סוכתו בגפו מהמסד ועד הטפחות, על אף שברוב השנים היה עובד קשה לפרנסתו, היה חוזר מעבודתו ובונה את סוכתו, את מלאכת הבנין היה מתחיל בערב יום כיפור היות וביום זה לא היה עובד, לא יהיה זה נכון לומר שהתאמץ לעשות כך, כי אם להיפך, מצות סוכה היתה חביבה בעיניו כל כך עד שפשוט לא יכל לוותר על מצוה זו, מתוך חיבה זו היה בונה את סוכתו ולא היה מפסיק עד שסיים את כל הפרטים האחרונים של תליית הנוי סוכה וכדומה. גם בשנותיו האחרונות רצה לבנות את הסוכה ברם כבר לא היה בכוחו לעשות כן, לכן התעקש לכל הפחות להניח את הסכך מעל למקום מושבו.

במשך החג היה הסוכה כמו ארמון של מלך, רפ"מ שהה שם כמעט בכל שעות היממה, בסוכה היתה לו גמרא מסכת סוכה וכן ספרי חסידות על החג, בהם היה הוגה ברוב שעות היום.

בסוכה אצל בנו עם נכדיו

בערוב ימיו, מניח את הסכך על גג סוכתו

רפ"מ לא ראה בעין יפה את הנוהג החדש שמתקינים בבתים גגות נפתחות, המשמש לסוכה בימי החג, באמרו שבכך מחסירים את ה"צא מדירת קבע ושב בדירת עראי".

בהושענא רבא היה הולך מדי שנה לוויליאמסבורג, להשתתף ברוב עם בדרשותיו המלהיבות של כ"ק ר' יואל מסאטמער.

חנוכה

ימי החנוכה במחיצתו של רפ"מ היו יום טוב ממש. רפ"מ היה מקדים לבוא לביתו, ומתיישב להכין את הפתילות, לא לפני שאסף את כל ילדיו סביב לשולחן ותוך כדי הכנת הפתילות היה מספר להם בערגה ובפרטי פרטים על הנס שהיה בבית המקדש, על מלחמת היוונים ועל חנוכת המזבח, וכן לימד אותם אז הרבה מהלכות חנוכה.

מזמר זמירות חנוכה על יד המנורה

בזמן ההדלקה היה לובש בגדי שבת והיה רפ"מ עומד עם הספר "נר מצוה" ומברך ומדליק ומשורר בנעימה, תיבות התפילות הוארו וקיבלו פירוש בהיר רק מהניגון שהטעים רפ"מ בהם את המילים.

וכך עמד כשעתיים מול הנרות, להודות ולהלל לשמך הגדול.

במכתב לבנו מתאר רפ"מ את ימי החנוכה בביתו: ...מתוך שמחה גדולה הדלקנו נרות חנוכה, והבית היה מלא אורה ושמחה, וזימרנו זמירות לחנוכה, ואחר כך אכלנו ביחד...

שובבי"ם

דורש ומבקש היה רפ"מ בכל נפשו ומאודו, במוצאי שבתות של פרשיות השובבי"ם היה יוצא עם בניו תיכף בצאת הכוכבים ונוסע עמהם לוויליאמסבורג, מקום משכנו של הצדיק ר' יואל מסאטמער בכדי לשמוע מפיו "שובבים תורה" והיות והרבי היה מאריך בשולחן ס"ג היה אפשר להגיע לשם במוצאי שבת ועדיין להספיק ולשמוע את דברי תורתו החוצבים כלהבות אש.

פורים

בתענית אסתר היה מסובב על פתחי בתי כנסיות ובתי מדרשות ומזכה את היהודים לתרום למען משפחות נזקקות שהיה תומך בהם.

בסעודת פורים

בפורים בבוקר אחרי שחרית היה מתיישב עם בניו ולומד עמהם תורת ה'. מבחוץ רעשו המכוניות וההמולה היתה רבה, אבל רפ"מ בשלו, והיה אומר שהרי כל היום עסוקים במצוות היום ואם לא נחטוף עכשיו קצת תורה, יעבור ח"ו יום בלי תורה.

לאחר מכן היה הולך ברגליו לקיים מצות משלוח מנות לר' יהודה לייב נעקריץ ולר' יעקב יפה'ן ראשי ישיבת נובהרדוק, וכן לשאר ידידיו ורעיו.

ביום הפורים בביתו היה רפ"מ בגילופין בבחינת שמחתי מתוך יראתי. היה עושה קידוש משולב מפסוקים שונים, והיה רוקד ושמח עם כל ילדיו למשך כמה שעות.

בריקוד בסעודת פורים

פרק שבעה עשר

בשדה החינוך

מחנך כל ימיו

מראשית שנותיו של רפ"מ שימש כמחנך, גם כשעבד למחייתו היה מחנך, שהרי כל הליכותיו היו לדוגמא ולמופת שיכלו ללמוד מהם דרכי חיים ואורחות יושר. כל אמירה שלו צריכה לימוד, ועל אחת כמה וכמה כל שתיקה שלו צריכה לימוד, וכך שאף שבניו ובני בניו יתעסקו בחינוך ילדי ישראל וכמו שהיה מברך תמיד "זאלסט זיין א דוגמא פאר די חברים" (=שתהיה דוגמא לחבריך), עוד היה מברך "זאלסט וואקסען און שטייגען ביזסט דו וועסט משפיע זיין אויף אנדערע אויכט" (=שתתעלה ותגדל עד שתשפיע גם על אחרים).

לאחר שנים מרובות שעסק במלאכת שיוף היהלומים שאל את ה"לב שמחה" האם יכול הוא לעזוב את עבודתו ולהתמסר יותר לעבודת ה', ה"לב שמחה" הסכים ובתנאי שלא יעזוב את עבודתו לגמרי, מאז היה הולך לעבודתו רק פעם בשבוע, לאחר תקופה חשב לעצמו מאן יימר לן שצריך אני לעבוד פעם בשבוע, הרי גם אם אלך פעם בחודש, עדיין אקיים בזה את הוראתו של הרבי.

מאז שהחל בעזיבת מלאכתו נכנס רפ"מ לשדה החינוך והמשיך בה עד לפטירתו, וזכה רפ"מ להעמיד תלמידים הרבה במספר מוסדות.

ישיבת סי געיט

בשנת תשמ"א היה מוסר שיעורים בישיבת סי געיט, והחל בהעמדת תלמידים בתורה וביראה, ברם קשה היתה עליו הנסיעה בכל יום למרחק גדול כזה ולכן כאשר הוצע לו להיות מג"ש ושואל ומשיב בישיבת וויען, עבר לשם.

ישיבת וויען

נביא כאן דברים מופלאים בענוותנותם שסיפר רפ"מ על תחילת דרכו בוויען: בלילה לפני שמסרתי פעם ראשונה "שיעור מוסר" בוויען, ישבתי וחשבתי על מה אני הולך לדבר, והתבוננתי בעצמי שהיה פעם בעלי מוסר כר' ניסן רוזנקר, ר' ניסן באברויסקער, הם יכלו לומר שיעורי מוסר כי היו במדרגה גבוהה, אבער איך בין א פראסטער איד (=אני הרי יהודי פשוט) ואיני כדאי לומר שיעור מוסר לבחורים שיושבים והוגים בתורה יומם ולילה, וגמרתי בלבי שלמחרת בבוקר אלך ואומר להם שכל דבר מסכים אני לעשות אבל לא למסור שיעורים במוסר. באותו לילה, באמצע שנתי חלמתי שבא אלי הראש ישיבה ר' אברהם יפה'ן ומחזיק בידי בחוזקה ואומר לי "זיי דיך מחזק, זאלסט מצליח זיין" (=תתחזק, אתה תצליח), וחזר על דברים כאלו. התעוררתי וחשבתי שיש דברים בגו, אבל הרי חלום זה רק חלום, ונרדמתי שוב. והחלום חזר על עצמו. כשהתעוררתי הבנתי שזהו רצונו אפילו שאני יודע שאיני ראוי, אבל הרי הראש ישיבה הוא הרבי שלי ואעשה רצונו ויהיה לי סייעתא דשמיא. בבוקר כשהלכתי לדרוש נטף ממני זעה קרה, כשדברתי רעדתי, נזכרתי בפסוק "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון", שהשי"ת יתן לי סייעתא דשמיא.

במשך ארבע שנים (תשמ"ב – תשמ"ה) הרביץ תורה לעדרים בישיבת וויען, והעמיד שם תלמידים הרבה, עד כדי כך שהרבה מתלמידיו נקשרו אליו בעבותות של אהבה, ונתבטלו אליו כראוי לתלמיד לפני רבו, וגם כשיצאו מהישיבה והקימו בתים בישראל, היו באים אליו להתייעץ ולהתברך בכל ענייניהם.

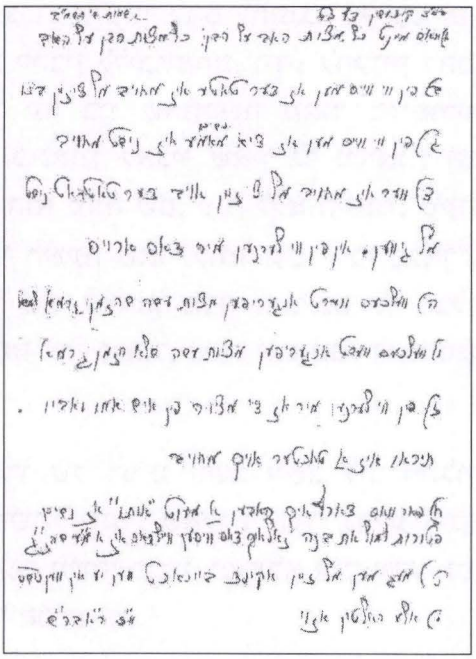
מתיבתא דגור

בשנת תשמ"ו נכנס רפ"מ להיכלה של המתיבתא דחסידי גור והיה משיב לשאלותיהם של הני צורבא מדרבנן, ובנוסף לכך היה מתמסר לכל תלמיד ותלמיד באופן אישי, ובפרט כשראה תלמיד עם כשרונות חלשים היה קובע אתו חברותא ומעלהו על דרך המלך.

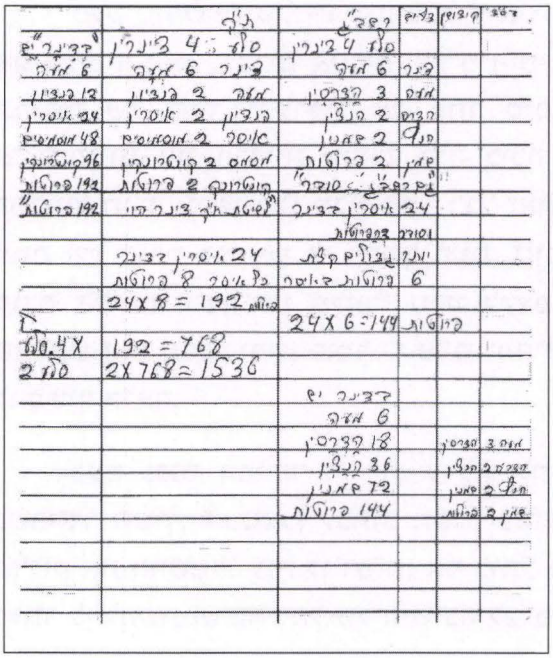
ישיבה יגדיל תורה

כשראה שכוחותיו אינם עומדים לו למסור שיעורים, קבע את מקום לימודו בתלמוד תורה של חסידי גור – יגדיל תורה, והיה לומד שיעורים פרטיים עם

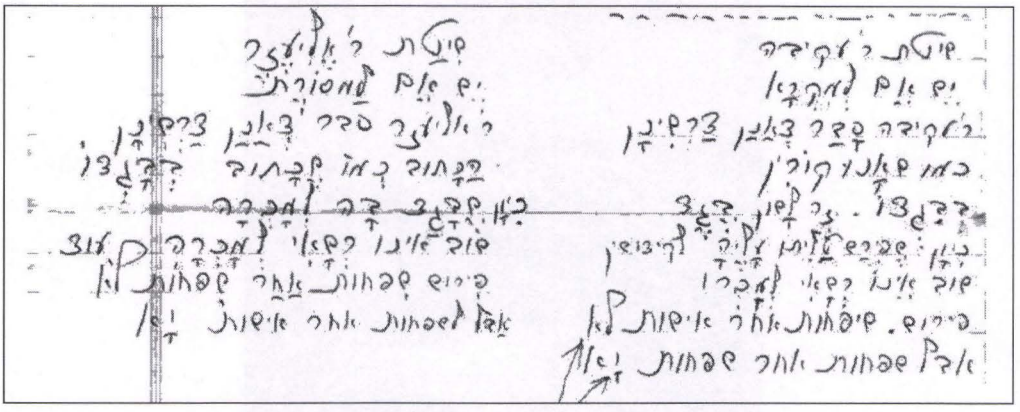
תלמידים. לימודו של ילד עם רפ"מ היה מעין פרס עבור הילד, הילדים חיכו שרבם יבחר בהם לצאת לשיעור עם "הרב מלאך", ועוד יותר ממה שלמדו אצלו תורה, למדו אצלו אורחות חיים ומוסר.

מבחן שהכין לתלמיד

טבלה שהכין לתלמיד

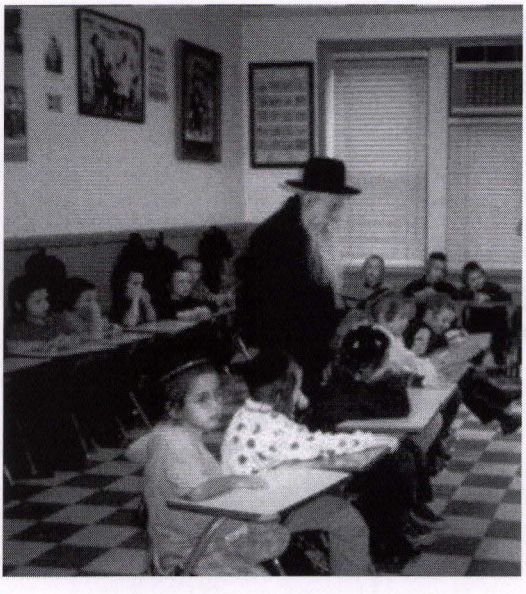

קטע גמרא עם הסבר מנוקדים שהכין לתלמיד

מדייק היה רפ"מ בענייני ממון כחוט השערה, ברשימותיו שנשארו, מופיעים שמות התלמידים עמהם למד, כמה שעות למד וכמה קיבל לתשלום, אצל חלק מהשמות היה רשום "נשארתי לו חייב 3 מינוט" (=3 דקות) וכדו'.

חלק מהילדים שלמדו עמו נשלחו אליו בכדי שיעזור להם להתגבר על קשיים, אם בלימוד ואם בדברים אחרים, רפ"מ היטיב להבין לליבותיהם, וידע להעניק להם תחושה של כבוד והערכה. אב אחד סיפר על בנו שהתקשה מאוד בלימודיו ובהתנהגותו עם הבריות, והילד היה בוכה ומתאונן לאביו שאין לו נשיאות חן בתלמוד תורה, וכששאלו אביו ממה בכל זאת הוא נהנה שם, ענה ללא היסוס: שעה אחת של קורת רוח יש לי במשך היום, וזוהי השעה שאני לומד עם "רבי מלאך", קודם הלימוד כשה"רבי מלאך" מכין לעצמו כוס שתיה, מכין הוא גם לי מבלי שאבקש זאת ממנו, והוא מאיר לי פנים ומתייחס אלי בכבוד, שעה זו נותנת לי חיזוק להמשיך הלאה.

פעם נכנס המלמד ר' דוד ערליך לחדרו של רפ"מ יושב יושב ליד החלון כשהחדר חשוך, ומתאמץ לכתוב משהו כשהחשמל סגור. שאלו ר' דוד: מדוע אינך מדליק את החשמל? ענה לו רפ"מ: אני כותב כעת משהו פרטי, וממילא איני יודע אם מותר לי להשתמש בחשמל של הישיבה לצרכי הפרטיים.

עם ילדי ישיבה יגדיל תורה

מנהל הת"ת הרב אליעזר בוים מספר שבכל שנה ביום הראשון של תחילת הלימודים היה רפ"מ מגיע לחיידר ומסתובב אנה ואנה, וכששאלו מדוע בא והרי עוד לא מתחילים ללמוד שיעורים פרטיים, ענה לו רפ"מ שיום כזה שכל ילדי ישראל מתחילים ללמוד תורה, הרי זה מעמד גדול של התעוררות ואין הוא מסוגל להפסידו.

אחד מוותיקי המלמדים בת"ת היה אומר שהדין נותן שכל ת"ת ישלם משכורת קבועה לאדם בעל שיעור קומה כרפ"מ, גם אם לא יהיה לו שום תפקיד מוגדר, ובלבד שיסתובב בין צעירי הצאן שילמדו מהנהגותיו ותנועותיו.

עד סוף ימיו, כל זמן שעוד היה כוחו במתניו, היה הולך לחיידר, דבר יום ביומו, בכדי להנחיל תורת ה' בילדים הרכים.

עבודה שבלב בכותל המערבי
(עם בנו ר' יצחק אריה ואחיינו ר' שלום ברקוביץ)

פרק שמונה עשר

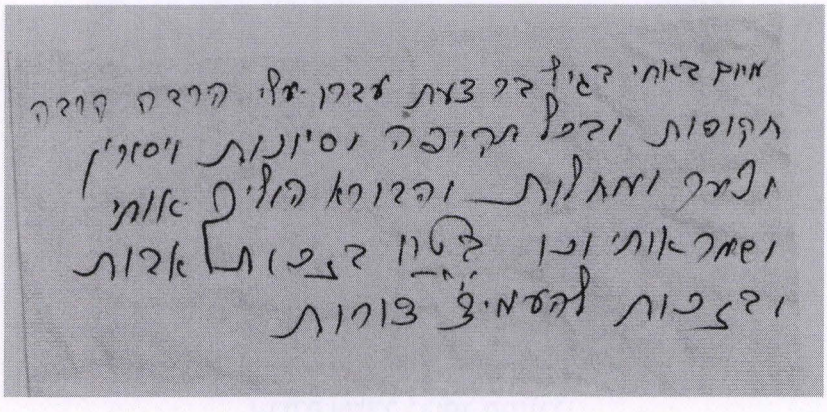
שלימות האדם

פרק זה בא בכדי לפתוח צוהר קטן לעולמו ואישיותו הרוחנית של רפ"מ, חלק מהקטעים נלקטו מתוך הספר "אבני זכרון" שיצא לאור ע"י בנו במלאות שנה לפטירתו, הקונטרס מלא וגדוש בהליכות ועובדות נפלאות בחייו של רפ"מ, וכפי שהעידו עליו רבים וטובים מכל גווני הקשת, שהקונטרס הנ"ל משמש עבורם לא פחות מספר מוסר, עיינו שם ותמצאו נחת לנשמתכם ומרגוע לנפשכם.

○○○

אמונה ובטחון

בין פנקסיו נמצא דף בכת"י, בלי תאריך. לפי הכתב נראה שהוא בערך משנת תש"ס. ואלו דבריו: "מיום באתי בגיל בר דעת עברו עלי הרבה תקופות, ובכל תקופה נסיונות ויסורין וצער ומחלות, והבורא הוליך אותי ושמר אותי וכו' בטח בזכות אבות ובזכות להעמיד דורות".

מתוך כתבי ידיו

בענין אמונה כותב לבנו: מען דארף טאן וואס ס'איז ביכולתינו, און זיך איבערגעבען צו הנהגת השי"ת (=צריכים להשתדל כפי יכולתנו ולהתמסר להנהגת השי"ת), כדאיתא בחובת הלבבות בזה"ל "כי הבורא יתברך מתקן ענינו יותר ממנו, ובוחר לו טוב יותר ממה שהוא בוחר לעצמו".

פעם שאלוהו איזה מהילדים הי' לו הכי קשה להסתדר עם הוצאות החתונה. אמר (מיד, בלי לחשוב): של בני הבכור. שאלוהו: איך זה? הרי היו ילדים שעלה לך הרבה יותר בכדי לחתנם. ענה: כשהתחלתי לטפל בחתונתו של בני בכורי, לא הי' לי מושג מאיפוא אקח כל כך הרבה אלפי דולר, פשוט אין לי את הכסף, ממש דאגתי, איך אני לוקח על עצמי כאלו התחייבויות שאין לי שום תוכנית איך לקיימם. אבל לאחר שגמרתי עם כל החתונה עשיתי חשבון מאיפוא באמת הי' לי הכסף, וראיתי שבאמת אני לא עשיתי כלום. הרגשתי שאני עומד עם כף ומסובב משקה בכוס, ומישהו אחר עומד ומוזג לתוך הכוס, והוא מוזג כמה שאני צריך. אז ראיתי שה' נותן כמה שצריך כפשוטו. כשהגיעו השידוכים האחרים בכלל לא פיחדתי, ומה שרק ביקשו ממני להבטיח, הבטחתי. חישבתי שאם זה על חשבון ה', מה איכפת לי, האם חסר לו?

כאשר נסע א' מבניו לארץ ישראל שלח אתו קוויטעל ל"בית ישראל" בו כתב שהוא שואל האם הוא יכול לעזוב את עבודתו ולשבת וללמוד כל היום. בנו תמה ושאל בפליאה האם הוא מתכוון ברצינות, והרי לא יהי' לו פרנסה. ענה לו רפ"מ: תאמין לי שאם הרבי ירשה לי, אני עוזב את עבודתי עוד היום. השי"ת הוא הנותן והמפרנס.

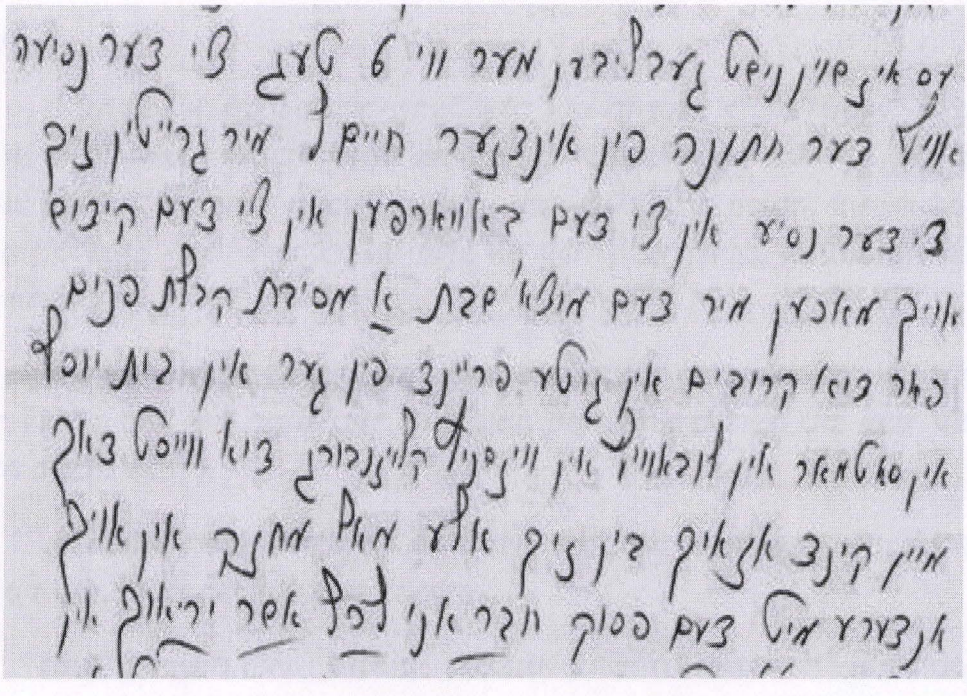
הי' רגיל על לשונו לומר: מער ווי א מענטש וויל גוטס פאר זיך אליין, וויל דער רבש"ע פאר אים אסאך מער. (=פי כמה ממה שהאדם רוצה טוב עבור עצמו, רוצה הקב"ה עבורו).

על הפסוק "ה' אלוקיך עמך לא חסרת דבר", הי' אומר, אדם שמרגיש שה' אלוקיו עמו, יש לו הכל ולא חסר לו כלום.

במצבים קשים היה מתחזק בבטחונו בהשי"ת ואומר די אייבירשטער באנקראטירט קיינמאל נישט (=הקב"ה לעולם אינו פושט את הרגל).

ביטול לצדיקים

חוץ ממה שהי' רפ"מ חסיד ומקושר לכל רבותינו לבית גור, הבית ישראל, הלב שמחה, הפני מנחם, ויבדלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, הי' הולך לכל גדולי ישראל להתברך מפיהם, לשמוע נועם שיחותיהם, להסתופף בעריכת שולחנם ולהסתכל עליהם. רפ"מ הי' יושב שם עם התלהבות ודביקות כאחד החסידים. ביניהם: האדמו"ר ר' יצחק מאמשינוב, האדמו"ר ר' שמעון מאמשינוב, האדמו"ר מבאבוב, האדמו"ר מויזניץ ב"ב, האדמו"ר מויזניץ מונסי, האדמו"ר מליובאוויטש, האדמו"ר ר' יואל מסאטמער, האדמו"ר ר' משה מסאטמער, האדמו"ר ר' יעקב יוסף מסקווירא, האדמו"ר שליט"א מסקווירא, האדמו"ר ר' אליעזר זוסיא מסקולען, האדמו"ר שליט"א מסקולען, האדמו"ר ר' יהודה מסטוטשין, האדמו"ר שליט"א מסטוטשין, האדמו"ר מפאלטיטשאן, האדמו"ר מקלויזנבורג, האדמו"ר מראחמסטריווקא, האדמו"ר מריבניץ, ועוד הרבה. כששאלוהו איך הוא הולך לאדמורי"ם הרבה, אמר: "חבר אני לכל אשר יראוך".

במכתב לבנו "...דיא וויסט דאך מיין קינד אז איך בין זיך אלעמאל מחזק, און אויך אנדערע מיט דעם פסוק "חבר אני לכל אשר יראוך..."

לאחר שביקר כ"ק ה"לב שמחה" בארה"ב כתב רפ"מ מגילה שלימה לבנו באר"י בה מגולל את כל פרטי הביקור המרומם, בין השיטין ניכרת אמונתו בצדיקים והתבטלותו בפניהם, וכה כתב: גלייך ווי די רבי איז אנגעקומען, זיינען מיר געפארען צו די געריר קעמפ און מיר זענען גלייך אריינגעלאזט געווארען צום רבי'ן שליט"א... איך האב דערלאנגט דעם רבי'ן שליט"א א גרויסען קוויטעל, אין ער האט דורך געליינט, ער האט זיך ביי דיר אפגעשטעלט און געזאגט "יצחק אריה איז אין חצור", האב איך געזאגט אז ער איז זייער צופרידען צו זיין אין חצור ווייל מיט דעם טוט ער דעם רצון פון רבין שליט"א, האט דער רבי שליט"א געזאגט "דעם רצון פון באשעפער", האב איך געזאגט אז דער רצון פון באשעפער איז, אז מען זאל טאהן וואס דער רבי זאגט, האט דער רבי שליט"א געגעבן א שמייכעל... (=תיכף בהגיע הרבי נסענו לקעמפ דחסידי גור, ומיד נתנו לנו להיכנס אל הקודש פנימה, הגשתי לרבי קוויטעל ארוך, והוא קרא, כשהגיע לשמך נעצר ואמר "יצחק אריה נמצא בחצור", אמרתי שהוא מרוצה להיות בחצור כי בכך הוא מקיים את רצון הרבי שליט"א, אמר לי הרבי "בכך הוא מקיים את רצון ה'" עניתי ואמרתי שרצון ה' הוא שנעשה ונקיים את מה שהרבי מצווה, והרבי שליט"א חייך...).

בסיום המכתב הנ"ל כותב רפ"מ דברים נרגשים ביותר: קרוב צו צוויי וואכען האט דער רבי פאר בראכט מיט אונז, זיין קומען דא האט מרעיש עולמות געווען, עס האט צוטרייסלט יעדער אידישער הארץ, מקטן ועד גדול, יעדער איז נתעורר געווארען צו תשובה אנרירענדיג זיין הייליגע האנט, און קוקענדיג אויף זיין הייליגע צורה... מיין טייער קינד, מעגסט זיכער זיין אז די התעוררות דא ביי אונז וועט בלייבען לנצח. (=קרוב לשבועיים שהה הרבי עמנו, בואו לכאן הרעיש עולמות והרעיד כל לב יהודי מקטן ועד גדול, כל אחד נתעורר לתשובה בנגעו בידו הקדושה ובהביטו בצורתו הטהורה, בני יקירי, תוכל להיות בטוח שההתעוררות אצלנו תשאר עמנו לנצח...).

במכתב אחר מתמצת רפ"מ – בשורה אחד – את כל משנתו באמונת צדיקים: אז איר וועט טאן אלעס ווי דער רבי שליט"א זאגט, וועט איר זיכער מצליח זיין "מיד ולדורות". (=אם תעשו ככל אשר יאמר הרבי שליט"א, תצליחו בודאי "מיד ולדורות").

קורות ביתו מעידים על היותו "חבר לכל אשר יראוך"
על הקיר נראים תמונותיהם של: האדמו"ר מגור שליט"א, ויבדל בחל"ח ה"פני מנחם" מגור, ה"בית ישראל" מגור, הרבי מליובאוויטש, הרבי מסאטמער, וראש ישיבת נובהרדוק ר' אברהם יפה'ן

במכתב מאותו התקופה כתב: יהי רצון אז מיר זאלען זוכה זיין צו האלטען זיך שטענדיג נאענט צום צדיק הדור, און גיין אין דעם וועג וואס ער איז אונז מחנך... (=יהי רצון שנוכל תמיד להיות קרובים לצדיק הדור, ולילך בדרך שהוא מחנך אותנו...).

במכתב אחר כותב רפ"מ לבנו: אשריך שזכית ללמוד תורה בירושלים עיר הקודש תחת השגחת וממשלת אדמו"ר שליט"א, דבר שאני עצמי לא זכיתי לזה האושר...

תקופה לפני שמחת הנישואין של בן כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, שמע רפ"מ מיהודי אחד בשטיבל שידוע מספרים הקדושים שבשמחת צדיקים יורדים השפעות ואורות לכל השושבינין, ללא שהיה קרא רפ"מ לבנו וביקשו להזמין עבורו כרטיס טיסה לחתונה, על אף גילו המופלג. זאת ועוד, בעת החתונה טיפס וקפץ כאחד הצעירים בכדי להתקרב ולראות את פני הרבי.

עם האדמו"ר מבאבוב בנישואי חתנו ר' יעקב משה גולדשטיין

עם האדמו"ר מפשעווארסק באנטווערפן
(מאחור נראה מחותנו ר' שאול הוטערער ונכדו)

כ"ק מרן אדמו"ר מגור שליט"א בארה"ב - רפ"מ עומד בשורה

דורש ומבקש

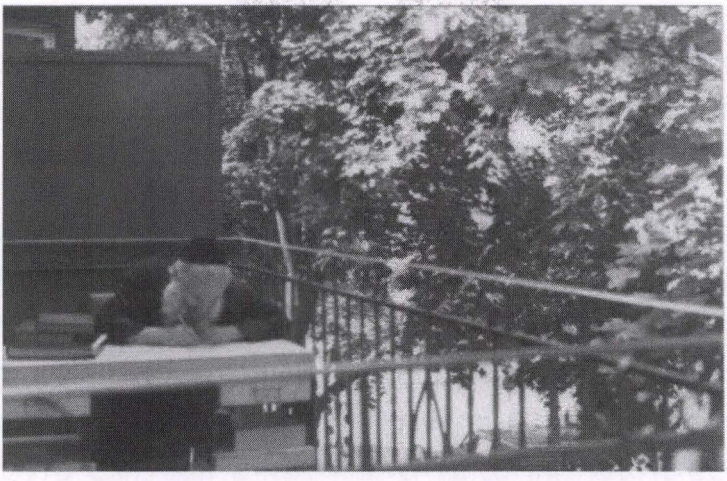
פעם פנה לבנו ואמר על הפסוק "דרשו ה' ועוזו", מה שייך דרשו ה'? אלא הכוונה לדרוש ולחפש לעשות את רצון ה'.

הי' אומר: קיינער איז מיר גארנישט שולדיק, איך בין זיך אליין שולדיק. (אף אחד לא חייב לי כלום, רק אני חייב לעצמי).

מעולם לא מצאוהו עייף ויגע, מותש ונח. תמיד היה ברוח של עשייה. כדברים הללו כותב במכתב לבנו: מיר לעבען אין א דור וואס מיר מוזען האבען גרויס מוט און ענערגיה (=אנו חיים בתקופה שנדרש בה הרבה אומץ ואנרגיה).

רפ"מ היה מדריך אנשים בדרך הרצויה לעלות בעבודת ה', שלא יחטפו מדרגות אלא יתעלו בהדרגה בבחינת היום אשנה פרק אחד ומחר ב' פרקים, אחד המתפללים בשטיבל סיפר שרפ"מ היה עומד מאחוריו בשטיבל, ורפ"מ הבחין שהוא מתפלל במהירות, יום אחד פנה אליו רפ"מ ולאחר שביקש סליחה שאל את האיש מדוע הוא מתפלל כל כך מהר, ענה לו שאם יאריך בתפילתו יהיו לו מחשבות זרות ושאר

הפרעות שיבלבלו את מחשבתו, ענה לו רפ"מ שיחל להאריך בתפילתו מעט מעט, ויתבונן בדברים, וככל שיתבונן בתפילתו יחל להרגיש את נועם מתיקות התפילה וההתקרבות לה'.

מעלה את חידושיו על הכתב
במרפסת הבית של מחותנו ר' משה לפה במונטריאול

הבל הבלים

לעבוד את השי"ת בעולם הזה אינו דבר של מה בכך, אבל מי שמתרומם מעט, טפח וטפחיים מעל הגשמיות, נעשית לו העבודה קלה יותר, עם פחות הסתרות ומפריעים, רפ"מ היה ממשיל את הדבר לאדם הנוסע בדרך, שכאשר נוסע במכונית וכדומה הרי שהדרך קשה וארוכה עם פקקים והפרעות, אבל מי שמתרומם ונוסע במטוס הרי שיש לו הרבה פחות מפריעים.

כאשר השכנים ששכרו ממנו דירה עזבו, פרסם רפ"מ בעתון שיש דירה להשכרה. סיפר אחר כך רפ"מ שאינו מבין איזה אנשים יש, מצלצלים בטלפון ושואלים איזה צבע המטבח, איזה סוג רצפה יש בסלון, ואפילו שואלים איזה צבע השירותים. מה זה? חסידישע יודען אינם מתביישים לשאול כאלו שאלות? מה זה משנה מה יש על הרצפה? העיקר שיש מספיק חדרים לגור שם, מה חשוב כל הזוטות האלו? ואני צריך לשהות בבית כל הזמן בכדי לענות על שאלותיהם? מספר אנשים כבר ביקשו שרוצים לבא לראות הדירה, וזה גונב ממני הרבה זמן, עד שנשברתי מכל

ביטול הזמן. החלטתי שאיני מתעניין בזה יותר, ירדתי לבהמ"ד סטוטשין, פתחתי משניות והתחלתי ללמוד. אחר כך חשבתי הרי משנה אחד שוה יותר מכל הבית שלי, מה איכפת לי השכר דירה? יש לי משניות! אני ברוך השם יכול לשבת וללמוד, לא חסר לי כלום!

היה רפ"מ אומר שכל הקנאה והמחלוקת נובע מריבוי הרכוש וחפצי העולם הזה, והיה מוסיף בדרך צחות עפ"י דברי הגמרא: "בדליכא, כולי עלמא לא פליגי", כשאין – אף אחד לא מגיע למחלוקת.

הי' ממאס מאוד באלו שמנצלים כל זמנם לאסוף הון במקום לעסוק בתורה ומצוות. אחד שאלו פעם: מדוע עובד רק כחמש שעות ביום. ענה לו: בגלל שזה מספיק לי כדי פרנסתי. שאלו שוב: והרי צריך לדאוג גם עבור העתיד. ענה לו: אתה בהחלט צודק, אבל העתיד שלי מתחיל מהמקום שהעתיד שלך נגמר! ושוב פעם כאשר אחד שאלו: הרי צריך לחסוך, ענה לו: תגיד לי כמה צריך לחסוך. אמר לו האיש: מה הפירוש כמה, כמה שיותר. אמר לו רפ"מ: זאת אומרת שכל שעת פנאי שיהי' לי אנצל בכדי לחסוך? כל חצי שעה פנויה אבזבז לאסוף הון? האם עבור זה באתי לעולם? אם זו המטרה, איני חוסך כלום!

משוחח עם בנו ר' יצחק אריה בעת סעודתו

פעם ראה איך שאדם אחד אכל עוגה ממולא בשוקולד ואצבעותיו התלכלכו. אמר לו רפ"מ: בנובהרדוק היו אומרים "אז מ'איז עוסק אין גשמיות וועדט מען פארשמירט". (=אם מתעסקים בגשמיות, מתלכלכים).

הי' מצטט את המשגיח מנובהרדוק, ר' ישראל מובשוביץ: "וואס איז דען דא אויף די וועלט וואס עס לוינט זיך אויף דעם זיך צו כעס'נען? אויף געלט? פוי! אויף כבוד? פוי! (=וכי מה כבר יש בעולם הזה שיהי' כדאי לכעוס עבורו? כסף? פוי! כבוד? פוי!), זאת ועוד, הרי אמרו חז"ל שכל הכועס כל מיני גיהנם שולטים בו, וכאילו עובד עבודה זרה.

לענייני עולם הזה לא היו שום חשיבות בעיניו. לא הי' לו בביתו שום חפץ גשמי שיש לו איזה חשיבות מיוחדת. הוא פשוט מאס בענייני עולם הזה. לא חיפש לקנות רהיטים. והי' יכול להביא כסאות שמצא זרוקים ותיקנם עם כמה מסמרים, וזה הי' טוב. גם כשנקרעה השטיח הפלסטי שעל הרצפה, לקח מהדק והידקו לרצפה ושם קצת דבק מלמעלה. כל זה לא נעשה מתוך קמצנות וכדומה, אלא משום שבאמת היו טפלים בעיניו כל הבלי העולם הזה.

היפוך הסתכלות

שמירת עיניו היה לשם דבר, הליכתו ברחוב היתה תמיד בקומה כפופה כשעיניו כלפי מטה, נכדיו מעידים שהיו עוברים על פניו והוא לא היה מבחין בהם עד שהעירו את תשומת לבו.

בפנקסיו הרבים בהם רשם "פעולות", מופיע שוב ושוב ענין שמירת העינים – או כפי שרשמו הוא – "בהיפוך הסתכלות".

כאשר הלך פעם עם בנו במנהטן לצורך ענין נחוץ, וכשעלו במדריגות המובילות לרכבת, הסביר רפ"מ לבנו את ההלכה "אחורי ארי ולא אחורי אשה", והוסיף ואמר שבהיותו בחור היו אומרים שבימות הקיץ "קריכן ארוס די קעץ פון די זעק, און מ'דארף אפהיטען די אויגען" (=בימות הקיץ כאשר החתולים יוצאים משַׂקיהם, נצרך ליזהר ולשמור על העיניים).

בלכתו בדרך

יראת ה'

דרישתו התמידית למצוא חן בעיני אלוקים היתה לשם דבר, מוכר ומפורסם ווארט שהיה אומר בכל עת מצוא, וכבר היה ידוע לכל סובביו, בפסוק שאמר אהרן למשה הייטב בעיני ה' וישמע משה וייטב בעיניו, והיה מבאר רפ"מ, מה הוטב בעיני משה? כשראה שאחיו אהרן שואל את עצמו הייטב בעיני ה', הוטב הדבר בעיניו, כי האדם צריך לשאול את עצמו תמיד האם מעשיו רצויים לפני המקום או לא, ורק אז יחליט על מעשיו. בערוב ימיו הראה רפ"מ לידידו שבתוך ארנקו יש פתקא ובו כתוב פסוק זה "הייטב בעיני ה'". לימים סיפר יהודי איש עסקים שכאשר התחיל את עסקיו ניגש אליו רפ"מ ואמר לו ווארט זה, וזה הציל אותו בהרבה מצבים.

רפ"מ הי' חוזר תמיד על דברי ר' ישראל מובשוביץ – המשגיח בישיבת נובהרדוק, "חוץ פון רצון הבורא איז גארניט דא". (=חוץ מרצון הבורא אין כלום).

כל השנים שרפ"מ הי' עובד במנהטן הי' לוקח אתו גמרא גדולה ללמוד ברכבת. (רפ"מ קנה במיוחד גמרות דקות גדולות, כדי שיוכל ללמוד בהם בדרך). והי' אומר שכשלוקחים גמרא קטנה בדרך מקיימים "עשה טוב" בלבד, ברם כשלוקחים גמרא גדולה מקיימים גם "סור מרע", שלא רואים את כל הזוהמא שמסביב.

בין כתביו נמצא דף, בו כתב: "זכור ימות עולם וכו' שאל אביך וכו', ומה התשובה מהם? שצריכים מאוד לשמור את ימי הנעורים, כי אחר כך, חרטה שורפת כמו אש על כל הזמנים שעברו לבטלה".

היה רפ"מ אומר, שאם עובר על האדם יום שלא הרגיש שנלחם ביצרו ונצחו "איז דאס נישט קיין טאג" (=זה לא נחשב יום), כי היצר לא נח, ומתגבר ומתחדש בכל יום להכשיל את האדם, ואם אין האדם מרגיש את זה, סימן הוא "אז ער האט אויפגעהערט קעמפן" (=סימן הוא שהאדם חדל מלהילחם).

מדות

בין כתביו נמצא כתוב: אחר כמה שנים שנפטרה רעיתי חוה בת צבי אבא ונשארתי אז במצב קשה לנהג הבית ולגדל הילדים ולחנך אותם להיות עובדי השי"ת במסירת נפש, והוצרכתי גם לנסוע כל יום לעבודה בגלל פרנסה, "כמדומני" שאפילו בזה הזמן לא התרעמתי ח"ו על המצב שלי... סבב ההשגחה העליונה".

עוד כתב: "יסוד החסידות 1) שטעלין דעם חבר חשובער פון זיך. (=להחשיב את החבר יותר מעצמו). 2) ארבייטין אויף זיך (=לעבוד על עצמו) לתקן המידות ולא לגרום לכל אחד מישראל כאבים".

מענין לענין מצאנו שכתב לבנו בחובת הזהירות שלא לצער אחרים: די געדענקסט וואס איך האב דיר געזאגט, א כלל, אז חסידות איז גוט אויף דעם אייגינעם חשבון, ווי איז אבער אז איך בין גורם צער לאחרים דאס איז אכזריות (=בוודאי הנך זוכר מה שאמרתי לך מכבר, כלל גדול, שדבר טוב הוא להתנהג בחסידות כשזה על חשבון האדם עצמו, ברם אם הנך גורם צער לאחרים הרי זה אכזריות).

מדת הכעס היה מגונה אצלו ביותר, וכי על מי הנך כועס, ועל מה אתה כועס. רפ"מ היה מיטיב להסביר מדוע כשאדם מתפרץ בכעס על חבירו, נעמדים אנשים

לחזות במחזה? ורפ"מ מבאר כי כשהאדם כועס, משתלט עליו הרגש, ואינו פועל על פי שכלו כלל, ובכך הופך להיות כבהמה שאין בה דעת. וזה מושך את האנשים להסתכל ולהתבונן, כפי שעושים בגן החיות...

כל מי שבא במגע עם רפ"מ הרגיש שהוא עומד מול אדם שכל כך עבד על מידותיו עד שממש לא נמצא כמוהו. אם קרה פעם שמישהו ניסה להתווכח עמו היו רואים מיד שרפ"מ משנה את דעתו לדעת חבירו. היתה לו תענוג מיוחד שהשני ינצחו. מרצונותיו החזקים ביותר שהיו לו בחיים הי' שאיפתו שהשני יהנה. תמיד פעל שהשני ירגיש יותר טוב ממנו. משום כך הי' נכנע לכל אחד. אופן דיבורו עם אנשים הדגים את כל מהותו ששאב מחינוכו שקיבל בנובהרדוק. זה לא הי' צורת דיבור שיעשה רושם שהוא בעל מדות וכדומה, אלא באמת הרגיש את עצמו לאין, וממילא דיבר כך עם כל אחד, לא משנה אם זה הי' חבירו או בנו או להבדיל אפי' גוי.

קרה פעם שרפ"מ התפלל באיזה בית מדרש, ומישהו התפרץ בכעס וצעק עליו. רפ"מ לא אמר לו כלום, אבל כמה אנשים נזפו באדם שצעק, היתכן שצעק כך על אדם כזה. ניגש ההוא לרפ"מ והתחיל להתנצל: שבאמת לא רציתי לצעוק רק רציתי לומר... אמר לו רפ"מ: להיפך, חבל שלא צעקת עלי יותר, זה עוזר לי לשבור את הגאוות שלי.

פעם שהה בבית אחותו בפרדס חנה, ולאחותו בת ושמה יפה, והיתה לה דלקת עינים. רפ"מ ישב ליד מטתה וניסה להנעים לה שתרגיש יותר טוב. אמר לה: יפה, יפה, הלואי והייתי מקבל את הדלקת במקומך. היא היתה אז ילדה צעירה מאוד והדברים עשו עליה רושם עז, וכשהגיעה לנחם לאחר פטירתו (חמישים וחמש שנים אח"כ) עוד זכרה לספר את זה.

כשרפ"מ הי' פוגש אדם שהתנצל על שלא השתתף בשמחה שעשה, הי' רפ"מ אומר לו "איך מאך נישט א שמחה כדי צו לייגען מענטשען אויף א שווארצע רשימה. איך רוף מענטשען צו מיינ'ס א שמחה כדי זיי צו משמח זיין, אז יענעם איז אויסגעקומען בעסער נישט צו קומען, שטערט מיר נישט". (=אינני עושה שמחה כדי לרשום אנשים ברשימה שחורה. אני מזמין אנשים כדי לשמח אותם, אם יצא להם יותר טוב שלא לבא, אין זה מפריע לי).

מרגלא בפומי' לומר מה שהיו אומרים בנובהרדוק, "קיין שום פויער האט נישט פארלוירען זיינע גוטע מדות, אז דו זאלסט עס געפינען". (=שום איכר (כפרי) לא איבד את מדותיו הטובים, שאתה תוכל למצוא אותם).

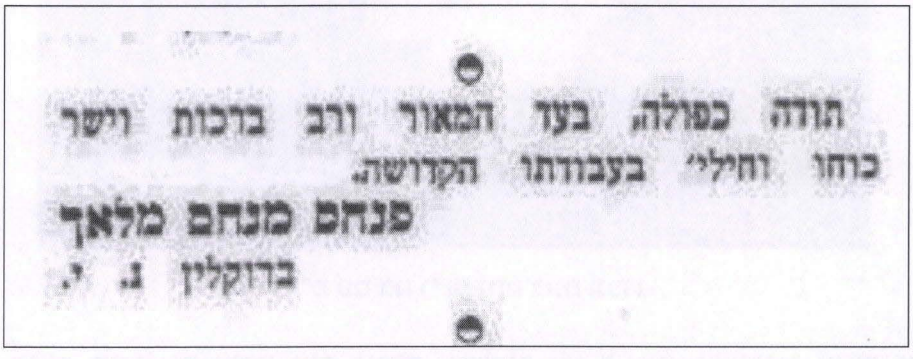
רפ"מ עם בנו ר' שמחה בונם ונכדו

רפ"מ חינך את ילדיו איך לוותר, וחלילה לא לענות כשמבוגר צועק עליהם אפילו אם מרגישים שאותו אחד לא צודק. הוא הי' אומר שכשצועקים ועונים יכול להיווצר אש המחלוקת, אבל כשרק אחד צועק, לא יווצר אש. והי' אומר שהוא מבטיח שבשכר ששותקים למען השלום, ולא עונים, ישלם ה' אלף פעמים יותר ממה שמפסידים על מה ששותקים. עוד הי' אומר: כשמישהו מוכיח אותך, אם הוא צודק, תעשה תשובה ותתקן את הצריך תיקון. אם הוא אינו צודק, האט ער געזאגט. (=מה בכך שאמר).

מרגלא בפומיה: האדם חי היום, בכדי לשבר (את מידותיו הרעות) מה שלא שבר אתמול.

עוד אמר שכשאדם היה מתלונן שכולם דורכים עליו, היו אומרים לו הנובהרדוקאים "אבל מדוע הנך מניח את עצמך תחת רגליהם?", כלומר שהאדם עצמו גרם לכך, ומה יש לו להלין על אחרים.

באחת מדרשותיו היטיב רפ"מ לבאר את עבודת תיקון המידות וכך אמר: בוא וראה כמה יגיעה והשקעה התייגע יוסף הצדיק לתקן את מידותיו, אחיו רצו להורגו במיתה משונה ועל אף שנמנע זאת מידם, מכרוהו לעבד וגרמו לו להתרחק מאביו, ובכל זאת בהגיע עת הנסיון מה מנע ממנו להיכשל, שנאמר לו מן השמים שעתידין אחיו להיחקק באבני החושן, ואם יכשל ח"ו לא יחקק עמהם, ולכאורה אדם שאחיו הכעיסוהו היה צריך לשמוח שלא יכתב עם אחיו, ברם אצל יוסף הצדיק לא רק שלא כעס ולא ריחק עצמו מהם, אלא שזה גופא מנע ממנו מלהיכשל, כמה עבודה ויגיעה היה יוסף צריך להשקיע בכדי להגיע למדרגה נשגבה זו בתיקון המידות...

תודה כפולה, בעד המאור ורב ברכות וישר
כוחו וחילי' בעבודתו הקדושה.
פנחם מנחם מלאך
ברוקלין נ. י.

מכתב תודה והכרת טובה שכתב לקובץ "המאור"

מוסר

רפ"מ הי' מסביר שלא נולדים עם מדות טובות, ואם תראה איש מושחת במדותיו, אל תחשוב שהוא איבד את מדותיו הטובים, פשוט לא הי' לו מדות טובות. הדרך היחידי לקבל מדות טובות הוא רק אם עובדים על זה בלימוד המוסר בהתפעלות ובקביעות, ובעבודה רבה עם תקנות וקנסות וכו'. ורפ"מ הי' מצטט תמיד מה שהיו אומרים בנובהרדוק, שאדם זקן, זה מי, שכאשר אומרים לו מוסר ומסבירים לו את חסרונותיו, הוא אומר: "תעזוב אותי, כך אני". אדם כזה חי בלי שום סיבה. כי הרי מה שהוא עכשיו, הוא יהי' גם בעוד עשרות שנים. הוא פשוט ממשיך לחיות את מה שהוא עכשיו ואין שום תועלת במה שהוא ממשיך לחיות, כזה אדם הינו איש

"זקן" אפילו אם הוא רק בגיל עשרים. מצד שני, אפילו אם אחד כבר הגיע לגיל שבעים, אבל אם הוא מחפש לתקן את עצמו ורוצה לשמוע מוסר ומקבל מה שאומרים לו, הרי הוא "צעיר".

רפ"מ הי' ממשיל אדם שלומד תורה ואינו עובד על מדותיו לאדם שיש לו דלי עם חור, שאפשר למלאות מים בדלי בלי סוף, והכל ילך לאיבוד. וכך היה רפ"מ מפרש את המשנה כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, שמלאכה היינו תיקון המדות, ובלי תיקון המדות אין התורה מתקיימת.

קרה פעם בימות החורף שלפני שבת לא סידר נכון את ההסקה המרכזית בביתו. רפ"מ שם לב לזה כאשר כבר הי' ליל שבת מאוחר מאוד והוא כבר הי' במטה. הי' אז קור עז מאוד, והוא הרגיש עייפות חזקה, הוא גם ידע שיהי' קשה בכזו שעה מאוחרת להשיג גוי, רק יצטרך ללכת לשדרה הארבע עשרה ששם עומד שוטר, ומי יודע אם הוא יסכים לבוא להדליק את ההסקה. אחרי התלבטות קשה, הוא אמר לעצמו: לא בשביל זה למדתי כל כך הרבה מוסר בנובהרדוק. למעלה אצל השכן יושנים ילדים. אסור לי ללכת לישון בכזה מצב. הלך וביקש מהשוטר לבוא והוא לא רצה, רפ"מ הוסיף להתחנן עד שהוא הסכים.

היה רפ"מ מספר על נובהרדוקאי שנכנס לישיבה אחרת וראה את כל בני הישיבה יושבים ולומדים בקול דממה דקה. שאל את אחד הבחורים מה עושים כאן? ענה לו שלומדים מוסר. לשמע התשובה הזדעק הנובהרדוקאי ואמר: וכי כך נלחמים מול גזלן ורוצח, הרי היצה"ר אורב לאדם ומבקש להמיתו ולהעבירו מדרך הישר, ונצרך לצעוק עליו כמו שצועקים על גזלן ורוצח אמיתי.

רפ"מ הי' אומר שבלימוד המוסר אין העיקר להספיק ללמוד הרבה דפים, אלא העיקר הוא למצוא את המשפטים שמביאים לו התעוררות ולחזור עליהם עד שזה ישפיע עליו שישתנה מדרכיו הרעים. והוסיף ואמר: כשלמדנו מוסר בישיבה לא היינו מחפשים אחר הפסוקים המובאים בספרי מוסר להבין בדיוק מה כתוב שם, העיקר הוא למצוא את הרעיון שישפיע על האדם.

היה אומר שמי שאינו לומד מוסר בסוף מידותיו נשחתות ונעשה רשע, ורימז זאת בפסוק בתהילים ולרשע אמר אלוקים וגו' ואתה שנאת מוסר, שע"י ששנא ללמוד מוסר נעשה רשע.

בשיחה עם בנו אמר לו רפ"מ: איך בין א שוואכער "למדן" אין חובת הלבבות (=אינני "למדן" גדול בספר חובת הלבבות) ויש דברים בספר שלא ירדתי לעומקם ולא הצלחתי להבינם, כי לא זה העיקר, אלא להתפעל מהדברים ושיחדרו לתוך העצמות ויביאו מזור ומרפא לתחלואי הנפש.

רפ"מ סיפר שכאשר התחיל להיות מלמד בישיבת וויען, אמר לו ידידו ורבו, רבי חיים מרדכי וויינקראנץ זצ"ל, שמלמד שאינו לומד לפחות חצי שעה מוסר ביום, עלול רח"ל "להרוג" תלמידים.

הוא היה אומר שמי שאינו לומד מוסר בהתלהבות ובקביעות, בהחלט ייכשל כאשר יהי' לו נסיון, שהרי אין לו את כלי המלחמה במה לעמוד בנסיון.

עם כל מי שהי' בא במגע, הי' מזרזו ללמוד מוסר, והי' מסביר לו איך צריך ללמוד מוסר, בקול בהתלהבות ובהתפעלות, והי' מסביר התועלת הגדולה שיש בלימוד מוסר.

רפ"מ עם בניו

הרבה פעמים היה מזכיר את דברי המוסר בחובת הלבבות בשער יחוד המעשה פ"ה " בן אדם ראוי לך לדעת כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך" והיה רפ"מ אומר שכדאי ללמוד קטע זה עשרות ומאות פעמים.

רפ"מ היה אומר: לימוד המוסר משַנה את כל מבטו של האדם על כל הסובב אותו, ורפ"מ היה מיטיב להסבירו על פי משלו של הסב"ק מנובהרדוק בספר "מדרגת האדם" שער תיקון המדות, יום אחד נקבצו ובאו כל הצביים לאסיפה דחופה, ראש המדברים מסר את הצלחות הצביים להימלט מחיות הטרף, אבל דא עקא, אם החיה מצליחה להניס את הצבי לכיוון היער, נתפסים קרני הצבי בסבך עצי היער מבלי יכולת לברוח, ונהפך הצבי לגל של עצמות, ישבו וחשבו הצביים וטיכסו עצה לכרות את כל עצי היער שבעולם וכך לא יעמדו יותר מול סכנה זו. בסיום אסיפתם עבר שם שועל פיקח וצחק עליהם, טפשים שכמותכם, וכי תעלה על דעתכם שתצליחו לעמוד במשימתכם לכרות את כל עצי היער שבעולם, אלא הסכיתו ושמעו לעצתי ותוכלו להינצל בנקל, ילך כל צבי אצל סלע קשה ויכה בו בקרניו עד שינתקו מראשו ובכך לא יסתבך שוב בין עצי היער. והנמשל חודר ומחייב את האדם, כי מי שלא ילמד מוסר ולא יתקן את עצמו ואת מידותיו, יעמוד מול עולם ומלואו שהוא מסובך בו, ולעולם לא יצליח לשנות את כולם ואף לא את חלקם, ברם אם ילמד מוסר ויתקן את עצמו, שוב לא יפריע לו כל עצי העולם – אנשי העולם.

שכנו של רפ"מ התעסק בשיפוץ ביתו, לצורך כך הגיעו מדי יום טרקטורים ומשאיות וכו', ברם כניסת כלי רכב לחצרו של השכן התאפשרה רק דרך חצר ביתו של רפ"מ, במשך זמן השיפוץ נגרם הרבה נזק לחצירו של רפ"מ, לעצים לריצוף וכו', מלבד הרעש וההפרעה היומיומית. בסיום השיפוצים פנה הקבלן לבעה"ב (השכן) ואמר לו שעל פי חוק רשאי רפ"מ לתבוע ממנו פיצויים בסך 20,000 דולר, בגין הנזקים שנגרמו לו. השכן נבהל ועלה יחד עם הקבלן לבהמ"ד סטוטשין בכדי לפגוש שם את רפ"מ ולהגיע עמו להסדר. כשעלו לבהמ"ד היה רפ"מ באמצע לימודו עם בנו, הם החלו לדבר על לבו של רפ"מ, ולהפתעתם לא היה רפ"מ מעוניין בפיצויים כלל, אלא בקשה אחרת היתה עמו, שיתחייבו לפניו – הקבלן והשכן – שילמדו בספר מוסר בכל יום למשך חצי שעה, ותמורת זה הוא מוותר להם על כל מה שמגיע לו (תנאי נוסף התנה עמהם, שיגישו לו בכתב שייחשב הדבר בשמים שנתן להם סכום זה, ולא רק שוויתר).

לעת זקנותו אירע פעם שנכנס לחדר התה של ביהמ"ד בו היה לומד, והכין לעצמו כוס שתיה, כשעמד לצאת נכנס לשם האחראי על המקום, איש פשוט למדי, וצעיר מרפ"מ בכארבעים שנה, והחל לנזוף ברפ"מ היתכן שהזיז את קערת הקפה ממקומה הקבוע. רפ"מ התחיל להתנצל בפניו בענוה ובהתבטלות שלא התכוון חלילה

לעשות כך, ואכן הוא מודה שזה לא ראוי לעשות כן, ברם האחראי לא שעה לדבריו ולא נרגע אלא המשיך לנזוף בו. כשיצא האחראי מהחדר פנה רפ"מ לאחד הנוכחים ואמר לו: לא אני הוא זה שהזיז את הקערה ממקומה! לשמע הדברים התפלא האיש ושאלו אם כן מדוע לא אמרת לו שזה לא אתה, ורפ"מ עונה כדרכו "ווייל מוסר איז אלעמאל גוט צו הערען" (=כי תמיד כדאי ומשתלם לשמוע דברי מוסר).

באחת מדרשותיו אמר רפ"מ: אנשים מפחדים ללמוד מוסר כי לא רוצים לאבד את תענוגי העולם הזה. שטותים והבלים! מי שלומד מוסר כדבעי אין לך עולם הזה גדול מזו.

כשהגיע הרב יוסף רוזנבלום ראש ישיבת שערי יושר לנחם אחר פטירת רפ"מ, אמר שמעולם לא מסר רפ"מ "דרשת מוסר" אלא הוא עצמו היה המוסר בהתגלמותו, וזה מה שנשתפך מגרונו.

בדרשה בבר מצוה לנכד

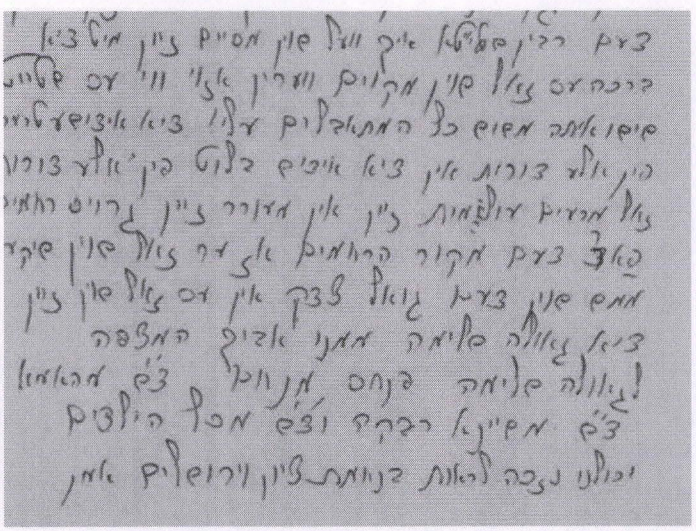
ענוה

גודל ענוותנותו של רפ"מ לא ידעה גבולות, לדוגמא נביא כאן מכתב שכתב כמענה למכתב שקיבל מבנו לאחר נישואיו, וז"ל: את מכתבך קיבלתי וקראתי בו ב' פעמים, ודקדקתי במכתבך הרבה בעיון גדול, ולמדתי ממנו הרבה, ונתעוררתי

לתשובה שאני לא זכיתי לבנות בית בדוגמא זאת שאתה כותב, אבל תודה להשי"ת שזכיתי לראות בנים שנתחנכו במדרגה גבוהה כדוגמת דורות הראשונים, ומי יתן לבבכם זו לעבוד את השי"ת וליראה ממנו כל הימים...

ציפיה לגאולה

באחד ממכתביו לבנו מסיים רפ"מ בלב הומה הרגשים לגאולה: איך וועל שוין מסיים זיין מיט די ברכה, עס זאל שוין מקויים ווערען אזוי ווי עס שטייט "שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה", די אידישע טרערין פון אלע דורות און די אידיש בלוט פון אלע דורות זאל מרעיש עולמות זיין, און מעורר זיין גרויס רחמים, פאר דעם מקור הרחמים, אז ער זאל שוין שיקען, ממש שוין, דעם גואל צדק און עס זאל שוין זיין די גאולה שלמה (=אסיים בברכה שיקויים מה שנאמר "שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה", דמם ודמעותיהם של כל היהודים מכל הדורות ירעישו עולמות, ויעוררו רחמים גדולים לפני מקור הרחמים שישלח לנו תיכף את הגואל צדק בגאולה השלימה).

המכתב הנ"ל

ובעוד מכתב כותב דברים דומים: די חודשים תמוז ואב איז שטארק מסוגל מתפלל צו זיין אויף די גאולה שלימה, מיר דארפען זיך מחזק זיין אין לימוד התורה, און בכלל אין עבודת הבורא, און זיך משתתף זיין אין דער צער השכינה. און יהי רצון

אז אין די טעג זאלען מיר אויסגעלייזט ווערען פון דעם פינצטערן לאנגען גלות צוזאמען מיט'ן כלל ישראל... (=חודשי תמוז ואב מסוגלים ביותר להתפלל על הגאולה שלימה, אנו צריכים להתחזק בלימוד התורה ובעבודת הבורא בכלל, ולהשתתף בצער השכינה. ויהי רצון שבימים אלו ניגאל מהגלות החשוך והארוך, יחד עם כל כלל ישראל...).

קירוב

בכל מקום שהלך, היה רפ"מ תר ומחפש לקרב יהודים לאביהם שבשמים, כל איש לפי מדריגתו. הדבר הראשון שהיה עושה כשהיה נכנס למונית היה לשאול את הנהג האם הוא יהודי, ואם התשובה היתה חיובית, היה רפ"מ מחדיר בו במשך כל הנסיעה, החיוב לשמור שבת ועוד מיסודי הדת.

יהודי מגיע לקבל ברכה לבנו הרך

יהודי חסיד סיפר, שבהיותו בחור התבגר עוד ועוד ולא נמצא לו זיווגו, והחל ליפול מדרך הישר. ביום מן הימים נודע לו על "הרב מלאך" שהוא אדם גדול ודגול, וגמר בדעתו להתקשר אליו בטלפון. במשך תקופה ארוכה מאד היה הבחור מתקשר לרפ"מ ומדבר עמו כל פעם במשך שעות, יהודי זה העיד על עצמו שרפ"מ החזירו למוטב בנועם שפתיו ובצדקת דרכו ללא פשרות.

שבת קודש

רפ"מ הרבה לעסוק גם בצרכי שמים ולבצר את חומות הדת שהיו רופפים בארה"ב בשנים אלו. דוגמא אחת מני רבים היא התמסרותו לעבור בין חנויות שהיו פתוחות בשבת קודש ולדבר על ליבם לסגור את שעריהם ועי"ז יזכו לברכת השבת.

כאשר הגיע לאמעריקא, הי' מצב הרוחניות ירוד מאוד. בבורו פארק היו הרבה חנויות של יהודים שהיו פתוחות רח"ל בשבת. קבוצת יהודים יראים יסדו אז "חברת שומר שבת". בעצם יום השבת היו נכנסים לחנויות שבבעלות יהודים ומדברים עם הבעה"ב על חשיבות שמירת השבת. רפ"מ התנדב להיות בין מבקרי החנויות. פעם הלך לחנות ירקות שהבעל הבית הי' זקן, אמר לו רפ"מ: הרי תצטרך לעמוד לפני בי"ד של מעלה ותחפש זכויות כדי ליכנס לגן עדן. אמר לו הבעה"ב: מה? אתי אתה מדבר על גן עדן? חכה פה רגע ותראה מה שאביא לך. הבעה"ב נכנס לחדר אחורי ויצא עם קופסא של נעליים. רפ"מ פחד שאולי הוא התרגז ויוצא אליו עם סכין. רפ"מ החזיק עין על הדלת והי' מוכן לברוח. הבעה"ב פתח את הקופסא ואמר לרפ"מ: מה? אני אצטרך זכויות? תסתכל מה שיש לי כאן. הקופסא היתה מלאה בקבלות מצדקות שנתן לכל מיני ישיבות, בתי כנסת, וכדומה. הוא הוציא קבלה אחרי קבלה ומראה לרפ"מ, הנה חמש דולר לישיבה הזו, עשר דולר לבית כנסת, וכו' (כאלו סכומים היו נחשבים אז לגדולים). שאלו רפ"מ: שמעת על ה"חפץ חיים"? ענה: ודאי. אמר לו רפ"מ: אספר לך מה שהוא אמר. ורפ"מ סיפר לו את המשל הידוע עם אדם שבא לחנות ורואה שהחנות סגורה, הוא תולה שיש איזה סיבה מדוע היא סגורה. גם אם הוא יראה שוב ושוב שסגור, יתלה את זה באיזה סיבה. אבל אם אדם בא לחנות ורואה שמחליפים את השלט, אז יודע הוא שהחנות נסגרה. בזה הסביר החפץ חיים שיש מצוות שהם אות וסימן שבני ישראל הם עַם ה'. אחת ממצוות אלו היא שמירת שבת, כמו שכתוב "כי אות היא ביני וביניכם". אם אדם אינו שומר שבת, רח"ל, אפילו אם הוא נותן הרבה צדקה, אינו שייך לכלל ישראל. גוי שנותן צדקה

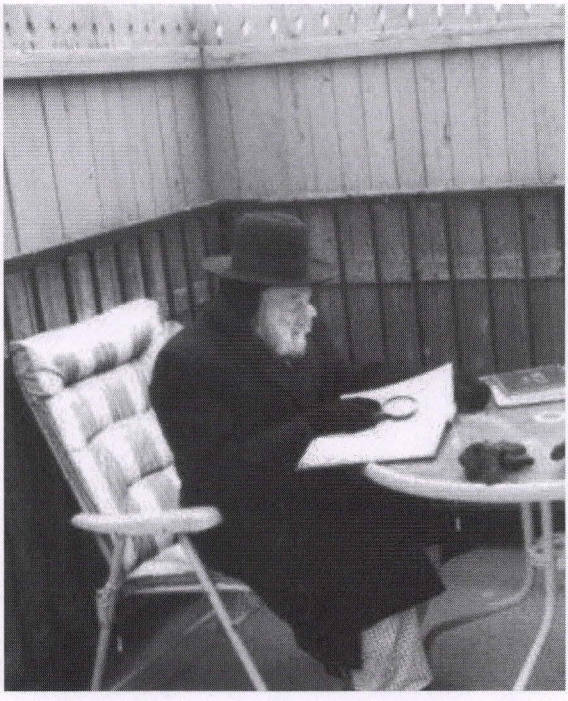
אינו נכנס לגן עדן. הירקן השתומם מדבריו של רפ"מ. לרפ"מ הי' נראה שדבריו עשו רושם, ויצא מהחנות. בשבת הבאה עבר רפ"מ ליד החנות וראה שהיא... סגורה. כמה ימים אחרי זה, באמצע השבוע ראה רפ"מ שהחנות סגורה ופתק תלה על החנות שלרגל פטירתו הפתאומית של הירקן החנות סגורה. רפ"מ התבטא אז: זכיתי לגרום ליהודי לשמור את השבת האחרונה בחייו!

שבת אחת נודע בציבור על בית קולנוע (טיאטער) הפתוח בשבת ושחלק מהמשתתפים הם יהודים רח"ל. חיש מהר התפשטה השמועה בין כל בתי הכנסיות באזור וכולם יצאו ובאו אל המקום הנ"ל. רקדו שם ושרו "אוי אוי אוי שבת..." ככל שעבר הזמן הלך הציבור וגדל, וכוח השירה והזמירות בקעו לתוך הקולנוע ולא יכלו להמשיך במעשיהם ויצאו כולם החוצה, מביך ומביש היה עבור אותם יהודים ששהו בפנים ויצאו אל מול קהל גדול ונתקיים בהם "כל העובר עבירה בסתר סופו שנפרעין ממנו בגלוי". אחד מהיהודים שיצא משם היה מוכר לו לרפ"מ, ויהי כראות רפ"מ שהוא יוצא התקרב אליו וצעק עליו בשמו: ווי שעמסטו זיך נישט? שבת! חילול שבת! (= היאך אינך בוש ונכלם? שבת! חילול שבת!).

וכדברים הללו כתב עליו רבו הגרי"ל נעקריץ בכתב הסמיכה שנתן לרפ"מ, ...והקהילה אשר תבחר בו לרב, ודאי שתהי' שבע רצון ממנו כי בעל מרץ הוא ומוכן להיות עומד בפרץ לחומת הדת...

תורה

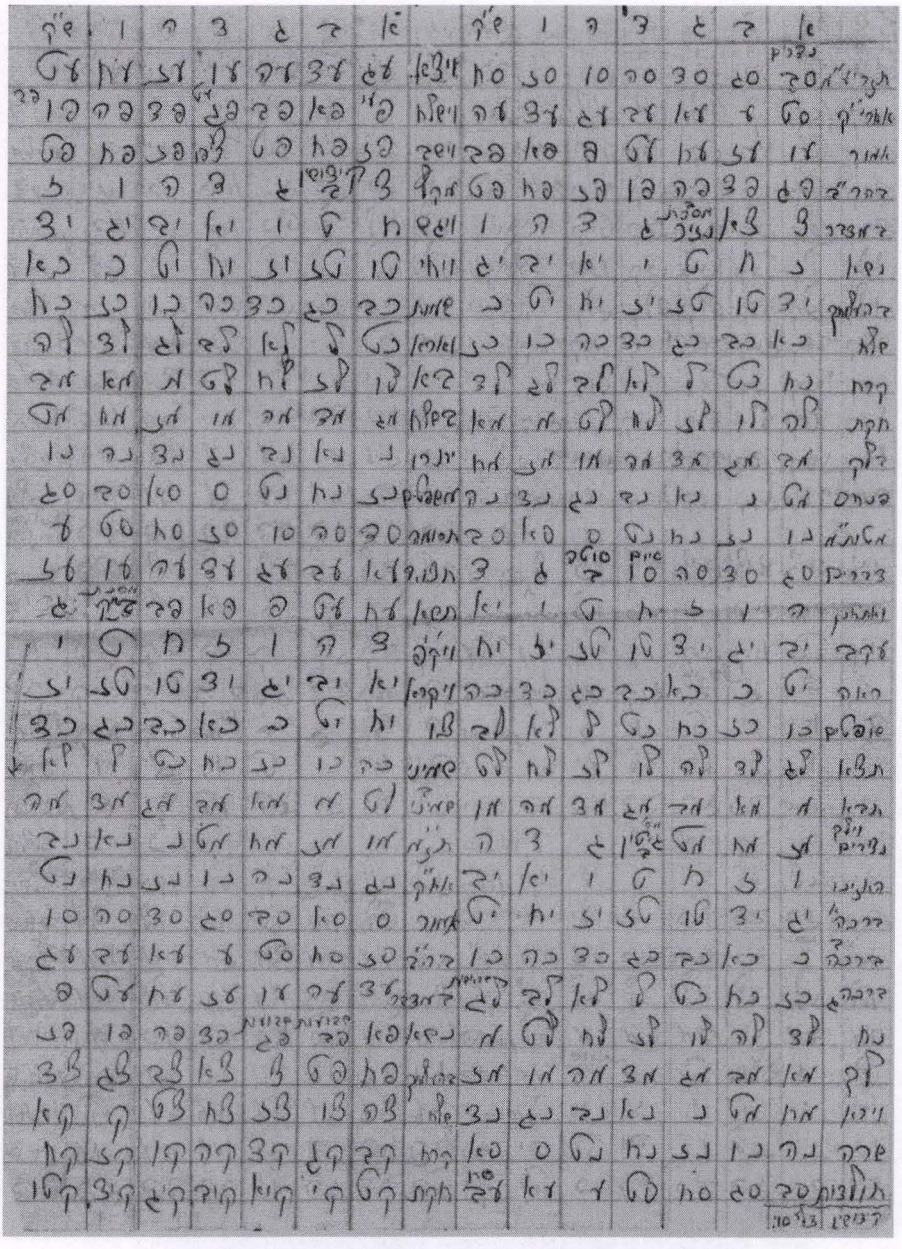
רפ"מ הי' חוזר תדיר על דברי רש"י בתהלים על הפסוק "כי טוב יום בחצרך מאלף", ומבאר רש"י "כי טוב יום אחד בחצרך ולמחר ימות מלחיות אלף שנים במקום אחר". ורפ"מ הי' מדגיש שרש"י אינו אומר איפוא הוא המקום אחר, רואים מזה שאין זה נפקא מינה. ורפ"מ הי' מסביר דהיינו שאם נותנים לי בחירה להיות יום אחד בבית המדרש ולמחר אמות או להיות אלף שנים מושל בכיפה עם כל הנעימויות – אומר דוד המלך – אני בוחר להיות יום אחד בבית המדרש. רפ"מ הרגיש שנחוץ לפרסם את הרש"י הזה, ולכן, הי' רפ"מ חוזר על זה בכל מקום שהלך, ועם כל מי שדיבר, ובכל מקום שדרש, בפרט בשנותיו האחרונות. רפ"מ כתב על זה הפסוק "עצה טובה להתבונן כי טוב יום בחצרך בזה מגרש דאגות ומביא שמחה גדולה".

תורה מתוך הדחק – לאחר ניתוח

אהבת התורה
(עם חתנו ר' צבי לפה, מחותנו ר' משה לפה ואחיינו ר' שלום ברקוביץ)

טבלה שהכין רפ"מ לעצמו ללימוד דף גמרא ליום

היה רפ"מ מחדד ומעורר שהמפסיק מלימודו חלילה הוא חמור מאד, עוד יותר חמור מהמפסיק באמצע שמונה עשרה, כי בלימוד התורה איתא שהקב"ה יושב ושונה כנגדו, והמפסיק משנתו מניחו ויוצא רח"ל, מלבד הגחלי רתמים שבהם נענש

המפסיק משנתו, אבל האדם השומר את פיו ובזמן שקבע לעצמו שילמד אינו מפסיק מלימודו, הרי שתוך זמן מועט מקבל טעם במתיקות ועריבות התורה.

לכל מקום שרפ"מ הי' הולך הי' לוקח בתיקו גמרא או איזה ספר. פעם התלונן שיש אנשים שעושים שמחות באולמות חשוכים קצת. והרי יש הרבה זמן במשך השמחה שאין מה לעשות, ומכיון שחשוך אי אפשר להסתכל בספר. כמו כן לא מצא אל נכון המנהג שיש שעושים שמחות במקומות רחוקים בגלל יופיים של האולמות, שהרי יש אנשים שהם חייבים לבא לשמחה, ונגרם להם הרבה ביטול תורה.

פעם בליל הסדר כשביקש מבניו להחזיר את האפיקומן, וכדרך הילדים התנו תנאי שיבטיח להם שיקדים ללכת לישון לא יאוחר מהשעה שתים לפנות בוקר, ברם רפ"מ נענה בשלילה באמרו שלא יוכל לוותר על חק לימודיו.

כשבנו הבחור חזר מארץ ישראל לאחר ששהה שם שלש שנים ולא ראו זה את זה, וגם בטלפון לא היו מדברים באותם הימים, אמר רפ"מ לבנו בא ונתיישב ללמוד. רפ"מ אחז אז באמצע מסכת מנחות, והתיישב ללמוד עם בנו למשך הרבה זמן. כי לא מצא דבר חשוב יותר לדבר עמו.

פעם בעת שהי' הפסקת חשמל בעיר ניו יורק ונמנע מרפ"מ האפשרות ללמוד חק לימודיו בביתו, קם ועשה מעשה, לקח גמרא גדולה ועלה לאוטובוס עירוני ונסע עמו הלוך וחזור את כל המסלול. כשחזר הביתה אמר איזה תענוג זה הי'. הרי באוטובוס יש חשמל, ואפילו מזגן יש שם... ויכולתי ללמוד שם במנוחה!

פרק תשעה עשר

שקיעת החמה

ואם בגבורות

מסכת חייו המופלאים של רפ"מ מסתיימת בתקופות חוליו ופטירתו שאינם נופלים בפליאתם מימיו הראשונים, וגם הם צריכים לימוד. הרבה סבל בעשר שנותיו האחרונים, אולם צאצאיו ומבקריו יעידו שהרבה השכילו ולמדו ממנו ומהנהגותיו במשך תקופה קשה זו.

רפ"מ הי' תמיד מצטט מה שהיו אומרים בנובהרדוק שאדם זקן, זה מי שכאשר אומרים לו מוסר ומסבירים לו את חסרונותיו, הוא אומר תעזוב אותי, כך אני. אדם כזה חי בלי שום סיבה. הרי מה שהוא עכשיו, הוא יהי' גם בעוד עשרות שנים. הוא פשוט ממשיך לחיות מה שהוא עכשיו ואין שום תועלת במה שהוא ממשיך לחיות. כזה אדם הינו איש "זקן", אפילו אם הוא רק בגיל עשרים. מצד שני, אפילו אם אחד כבר בגיל שבעים, אבל אם הוא עוד מחפש לתקן עצמו ורוצה לשמוע מוסר ומקבל מה שאומרים לו, הרי זה "צעיר". ומה נאים הדברים למי שאומרם, שעד יומו האחרון היה רפ"מ דורש מעצמו לשפר את מעשיו כצורב צעיר.

בהגיעו לגיל 70 היה שגור על לשונו הפסוק "ימי שנותינו בהם שבעים שנה" והיה אומר שמגיל שבעים הרי זה מתנה מיוחדת מהקב"ה וחובה על האדם להקדישם קודש לה'. פעם ביקש א' מבניו שיתקשר לאחל מזל טוב למחותנו, ענה לו רפ"מ כעת כבר אינני חייב לאף אחד, שנותיי שאולים לי מהשי"ת וצריך אני לנצלם.

נהורא מעליא

בערך כעשר שנים קודם פטירתו נחלשה ראייתו מאד ולא יכל לראות בלי להיעזר בזכוכית מגדלת, וכך היה יושב יומם ולילה עם הזכוכית ביד ולומד בריכוז

וברציפות. מפעם לפעם היה צריך ליתן מנוחה לעפעפיו שהתאמצו יותר מדי ובפרט כשהיה קורא באותיות קטנות כמו רש"י, תוס' וחובת הלבבות. בכל מקום שהלך היו אנשים מתפלאים איך אדם בגילו יושב ולומד זמן ממושך כל כך בהתאמצות גדולה שכזו.

בשנת תשס"ג התגלתה מחלה קשה בגופו והרופאים קבעו בנחרצות שחובה לנתחו, דא עקא שהצלחת הניתוח לא היה דבר ודאי. לאחר שנבדקו כל האפשרויות ולאחר התייעצויות נוספות עם עוד רופאים הוחלט לערוך את הניתוח. בניו שאלו את כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א וכשהרבי השיב בחיוב עלו שנים מבניו בכדי לבשרו על ההחלטה. רפ"מ נהיה רציני ומתוח, לבש את החליפה והכובע ופתח ואמר: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'. כי ידעתיו הוא לשון חיבה. אני מרגיש רע שאני יודע שהסבא של אבי ישב בטיש אצל הרבי מקאצק, אבי ישב בטיש אצל השפת אמת, הם היו אנשים גדולים, ואני חש שאני לא מה שהם היו, לא בתורה, לא ביראת שמים, לא בחסידות. אני מרגיש שקצת ניתקתי את השרשרת, ומה אני יכול לבקש מהילדים. צריכים לזכור שכל מעשה טוב שילד עושה הוא טובה אחר כך להוריו בשמים. וזה מה שאני יכול לבקש... וכמובן מה שברכתי תמיד לילדים להרביץ תורה ויראת שמים וחסידות בילדים ובתלמידים. וכמובן שכדי להרביץ אצל אחרים צריך קודם לחזק את עצמו במוסר. הילדים צריכים לדעת שכל המעשים טובים שעושים, עוזרים כל כך לנפטר בשמים וזה כל כך נחוץ שם. צריכים לראות להיות מקושרים לרבי שליט"א. אני מרגיש שאני לא כל כך חזק בתורה ויראת שמים, אבל יש לנו את הרבי ואפשר להתחזק בזה.

למחרת, כשרצה בנו לעלות אליו ולעזור לו בהכנות לניתוח, ידע שרפ"מ מתייסר מאוד, ומתוח מאוד מהניתוח, על כן נכנס קודם לישיבת בית יוסף שם ישב ידידו של רפ"מ ה"ה ר' חיים לאנגלעבען, וביקש ממנו שיתלווה אליו לאביו, בהתחלה סירב ר' חיים באומרו בעניוות שאין הוא בעל דברים, ברם לאחר הפצרות רבות הסכים, כשעלו שניהם לביתו של רפ"מ פתח ר' חיים את פיו בחכמה והחל לשוחח עמו בדברי אמונה ובטחון שהיו רגילים בהם בנובהרדוק, וכך התגלגלה השיחה כשרפ"מ מתלהב ומתעורר, עד שכל ענין הניתוח התגמד בעיניו, לאור התחזקותו בבטחון בהשי"ת.

רפ"מ רצה להתברך אישית מפי כ"ק אדמו"ר שליט"א קודם שינותח, ואכן הענין סודר ורפ"מ התקשר טלפונית לרבי שליט"א, רפ"מ הזכיר את שמו ואז אמר די רבי ווייסט דאך אז איך גיי האבען א גרויסע אפאראציע, איך זאג צו אז פון היינט און ווייטער וועל איך זיך נעמען צום לערנען און דאוועננן (=הרבי יודע שאני עומד לעבור ניתוח גדול, הנני מבטיח שמהיום והלאה אקבל על עצמי ללמוד ולהתפלל...), והרבי שליט"א איחל לו רפואה שלמה.

ביקורו של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א בישיבת יגדיל תורה (רפ"מ נראה מאחור)

בדרך לבית החולים דיבר עם אחד מנכדיו על שהוא מאמין שיתרפא וציין לו שבהפטרה של השבוע הבא מוזכר ענין הרפואה.

בסייעתא דשמיא הצליח הניתוח למעלה מן המשוער ורפ"מ החל להתאושש ולחזור לכוחותיו. זכה רפ"מ לביקור של כבוד בהגיע האדמו"ר מראחמסטריווקא לבקרו בבית החולים. רפ"מ התרגש מאד על שהרבי טרח והגיע לבקרו בבית החולים שבמנהטן, מהלך נסיעה של כחצי שעה מבית הרבי. רפ"מ אמר שרוצה לבקש ברכה מהרבי, כשהרבי נענה בחיוב אמר רפ"מ שהוא מבקש שהרבי יברכו שיוכל לחזור

וללמד תורה לצעירי הצאן הטהורים בישיבת יגדיל תורה, והרבי בירכו. זה היה כל משאלתו בשכבו בבית החולים – להרביץ תורה לעדרי בני ישראל.

כ"ק האדמו"ר מראחמיסטריווקא שליט"א

לאחר שיצא רפ"מ מבית החולים שהה במשך תקופה בבית בנו, ואז חזר לביתו. באותה תקופה מצא רפ"מ בית לה' קרוב לביתו – בית המדרש וכולל וויען, והחל ללכת לשם דבר יום ביומו, כשהוא משתתף בכל סדרי הכולל ושמירת הזמנים... בכל יום ויום היה רפ"מ יושב כשגמרא גדולה לפניו והזכוכית המגדלת בידו והוגה בתורה במשך שעות רבות, עד כדי כך שכבר הרגיש שזהו ביתו האמיתי. יום אחד כשחזר משמחה משפחתית שאלו הנהג היכן הוא מתגורר (הנהג ידע ורק רצה לבדוק את עירנותו), ורפ"מ נקב בכתובת של ביהמ"ד, כשראה שהנהג מתפלא עליו, אמר לו: זהו ביתי, ואילו בית מגוריי היא רק אכסניא, שם אני הולך ללון... ביום מן הימים אמר לנכדו שברוך השם זכיתי ל"שיבה טובה" – ומיד הסביר – וכי מהי שיבה טובה אם לא ישיבתי בבהמ"ד.

ה' אלקיך עמך לא חסרת דבר

בחורף תשס"ו לאחר תקופה ממושכת שסבל רפ"מ מקוצר נשימה נכנס לבית החולים. שם נקבע שהוא צריך להיות מחובר לחמצן כל הזמן. קשה לתאר את תחושותיהם של בניו ובנותיו בראותם נדבך על גבי נדבך בבעיותיו הרפואיות, אבל רפ"מ עצמו חי בעולם אחר – עולם של תורה מוסר וחסידות, וכפי שהתבטא אז "ס'פעלט מיר גארנישט, אפילו אוקסיג'ען האב איך" (=לא חסר לי כלום, אפילו חמצן יש לי!).

גם כשהיה חלש ביותר היה אוזר כוחות בכדי לחזק אחרים ולהאיר פנים לכל אחד ואחד. יום אחד נכנס לחדרו בביה"ח, אברך עם בנו העומד להיכנס בעול המצוות וביקש שרפ"מ יברכו. לא רק שרפ"מ בירכו אלא נשא בפניו שיחה ארוכה על תורה ויראת שמים, קשה היה להבין מנין שואב כוחות אלו.

גם את מנהגו הקבוע לאסוף צדקה לנצרכים לא ביטל בשכבו בבית החולים, אלא ביקש שיביאו לו את רשימות התורמים והתקשר לכולם בכדי להתרימם ורשם את ההתחייבות של כל אחד ואחד, כל זה בין כותלי בית החולים.

כשהגיע אחד מנכדיו לבקרו הזכיר לו רפ"מ בתוך דבריו את הפסוק "כי טוב יום בחצריך מאלף, בחרתי הסתופף בבית אלוקי מדוּר באהלי רֶשע", וכשראה שנכדו אינו מכיר את הפסוק בעל פה, חזר ושיננו שוב ושוב עד שיזכרהו, וכל זה תוך כדי שהוא מחובר לחמצן ושאר מכשירי רפואה.

גם במכתביו נמצא פתקא שרשם עליו כדברים האלו: עצה טובה להתבונן "כי טוב יום בחצריך" בזה מגרש דאגות, ומביא שמחה גדולה.

מאז ועד סוף ימיו היה מחובר לחמצן.

לאחר זמן שוחרר מבית החולים. בנסעו באמבולנס לבית בנו התלווה אליו נכדו, באמצע הנסיעה פנה אליו רפ"מ ואמר: "איך האב ליב דעם אייבערשטען, איך האב ליב זיין תורה, און איך האב ליב כלל ישראל" (=אני אוהב את הקב"ה, אני אוהב את תורתו, ואני אוהב את כלל ישראל). ותפס רפ"מ את ידי נכדו והחל לשיר עמו בדביקות "חסדי ה' כי לא תמנו, כי לא כלו רחמיו" שוב ושוב, קשה מאד לתאר איך היה נראה אז מצבו, הוא היה מחובר למכשירים ומיוסר ביסורים, ובכל זאת שלט על מחשבותיו ועל הלך רוחו כאילו היה במיטבו.

מזליה חזי

בערב שביעי של פסח של שנת תשס"ח ורפ"מ שוכב במיטתו, עלה אליו נכדו ורפ"מ ביקש ממנו שילמד אתו את המכתב הידוע של ר' שמשון מאוסטרופוליא, הנודע בסגולתו שמי שילמד את המכתב מובטח לו שיוציא את שנתו. נכדו הביא הגדה של פסח והחל להרצות לפניו את כל המכתב עם כל החשבונות והגימטריאות,

ועל אף חולשתו הגדולה התאמץ לשמוע ולהבין, כשבאמצע אף התיישב על מיטתו. כשסיימו ללמוד את המכתב הזמינו רפ"מ שיבוא גם לשנה הבאה.

בשנה שאח"כ ערב שש"פ תשס"ט עלה אליו נכדו שוב, ושמח לראות שסבו רפ"מ יושב בסלון ביתו ודעתו מיושבת עליו, ברם כשהגיע ללמוד עמו החל רפ"מ להתנמנם שוב ושוב, נכדו לא ויתר וניסה לשמור על ערנותו אבל ללא הועיל, כנראה שמזליה חזי שבפסח הבא כבר יהיה בעלמא דקשוט.

כמחצית השנה קודם פטירתו, כשאחד מנכדיו שהה בביתו קרא לו רפ"מ לחדר פנימי ופתח עמו בשיחה על חשיבות לימוד המשניות וידיעת משניות בעל פה. הוא האריך על הטובה שזה עושה לנשמת האדם, וכן שהדבר מסייע לאדם בשמירת העיניים, כי כשיודע משניות בע"פ יכול להתרכז בהם בלכתו ברחוב ובהמתנה לרופא וכדו'. והעיד רפ"מ על עצמו שהוא יודע בע"פ את משניות מסכת ברכות, כל סדר מועד וכן מסכתות זבחים ומנחות. וביקש רפ"מ מנכדו שיביא משניות ויבחן אותו, ורפ"מ התחיל לומר משניות בע"פ ברהיטות ובבהירות, ואז הביט רפ"מ לכיוון המטבח לבדוק שזוגתו לא שומעת, כי לא רצה שתצטער, ואז אמר לנכדו שמבקש הוא ממנו שבכל יום ויום, מיום שיפטר מן העולם, ילמד לטובת נשמתו משניות בפרק יש מעלין, והוסיף ואמר לו "קענסט שוין יעצט אנהייבען" (=הנך יכול להתחיל כבר מעכשיו).

ותורתך בתוך מעי

בח' מנחם אב תשס"ט נתקף רפ"מ בהתקף לב קל, לאחר שאנשי הצלה עמלו עליו כשעה הבהילו אותו לבית החולים. מצבו הלך והתדרדר.

בכל אותה תקופה נתגלה פנימיותו של רפ"מ במלוא יפיה והדרה. רפ"מ עבר אז טיפולים קשים מנשוא, אולם כל מעייניו היו נתונים בתורה ועבודה, בחתירה לשלימות האדם, בלימוד המוסר וכו'. ברגע שלמדו עמו קטע מהספר בית ישראל או מחובת הלבבות ראו שכל ייסוריו נשכחים ממנו ושמח שמחה גדולה, על אף שלא יכל לדבר אז מפני שהיה מחובר למכשיר חמצן, עם כל זה היו שפתותיו מלחשות יחד עם הקורא ועיניו היו דולקות מהתעוררות. ביום מן הימים הגיע ידידו מנוער ר' ישראל אורלאנסקי, הוא התחיל לחזור על קטעים מחובת הלבבות עם הניגון

הנובהרדוקאי, והנה רפ"מ נהפך לאדם אחר, באותה שעה היה נראה כאדם בריא לחלוטין.

יום אחד פנה אל בנו ואמר "אם לא היה לי את הגעשמאק של דף גמרא, לא הייתי יכול להחזיק מעמד". כשהיה מרגיש שהוא יכול, היה מבקש בכתב שיביאו לו את הגמרא והזכוכית מגדלת, בכדי שיוכל ללמוד.

בימיו האחרונים הגיע לבקרו ר' דניאל נעקריץ, ורפ"מ ישב חצי ישן וממלמל לעצמו "ביי די אייבערשטער איז נישט דא קיין שקר" (= אצל הקב"ה אין שקר).

מצות ה' ברה

רפ"מ שכב בבית החולים כל העת בדעה צלולה. כל בוקר היה מסמן למי ששהה עמו שיטול את ידיו – נעגל וואסער. אח"כ סימן על ידו שיניח לו תפילין ולא רצה לצאת ידי חובתו בברכות השחר ובברכות התורה, אלא רצה לומר בעצמו, וכן בכל התפילות.

כשהגיעו לבקרו התפלאו כולם באיזה מאמץ מקבל רפ"מ את כל אחד, בחיוך ובמאור פנים. הוא אף התבטא על כך לאחיינו ר' חיים זאב יוסילבסקי באמרו: צריכים לקיים "הוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות". גם כשאינו קל לקיימו.

ביום ב' דסוכות תש"ע, יום קודם פטירתו, התפלל יחד עם בנו את סדר התפילה, ונתרגש מאוד ועשה תנועות התפעלות בידיו בהגיעו לתפילה "קדשנו... ותן חלקנו... שבענו... ושמח נפשנו... וטהר לבנו לעבדך באמת...".

בלילו האחרון א' דחול המועד סוכות הגיעו בני המשפחה לערוך שמחת בית השואבה במחיצתו, הביאו כלי מוזיקה ורפ"מ השתתף בשירתם תוך כדי שמחזיק בידיהם. לאחר זמן מה סימן בידו שישירו ניגונים איטיים, ניגונים של דביקות.

לאחר שסיימו את שמחת בית השואבה, הגיע אחד מנכדיו לשהות במחיצתו. נכד זה חזר זה עתה מנסיעה בארץ ישראל במחיצת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, ואמר לסבו רפ"מ שהזכירו אצל הרבי שליט"א והרבי ברכו ברפואה שלמה. רפ"מ נענע בראשו.

בצהרי היום הגיעו הרופאים לבדקו ועל פי הבדיקות גילו ששבק חיים לכל חי. הדבר היה לפלא כי המכשירים הקבועים לא התריעו על כך כרגיל, ולא היה ניכר על פניו שום השתנות, כי אם להפך, פניו היו דומות לאדם שבע רצון השקוע במחשבותיו.

האיש אשר בצילו חיינו, איננו כי לקח אותו האלוקים.

כבוד גדול עשו לו במותו

רפ"מ השיב את נשמתו לבוראה, זכה ונקיה, בדעה צלולה וברורה, ביום י"ז בתשרי, חול המועד סוכות, תש"ע.

הלוייתו התקיימה ברוב עם. מאות אנשים השתתפו מכל שכבות הציבור. קהילת חסידי גור, תלמידי ישיבת נובהרדוק, ידידיו מקהילות וויען ודאמראוו, בני משפחתו, תלמידיו, מכריו ומוקיריו. כולם נקבצו ובאו לחלוק לו כבוד אחרון.

הוצאת המיטה מבית המדרש בית יוסף נובהרדוק

הואיל והלוייתו התקיימה בחול המועד לא הספידוהו. בניו המתגוררים בארה"ב ר' יצחק אריה ור' אברהם מרדכי נשאו דברי פרידה.

הרב אב"ד וויען הכריז בהלוויה שלפני מספר שנים ביקש ממנו רפ"מ שכשיבוא זמנו ויפטר מן העולם, יכריז בהלוייתו שהנפטר ביקש שכל אחד יקבל על עצמו ללמוד מוסר בכל יום לכל הפחות חצי שעה.

הלוייתו יצאה מביתו דרך ישיבת נובהרדוק, בית המדרש וויען, בהמ"ד דאמבראוו ובית החסידים דגור (13 – 49), משם העלו את גופו לארץ ישראל.

בארץ ישראל התקיימה הלוייה בבית הלוויות שמגר בהשתתפות כ"ק מרן אדמו"ר מגור שליט"א וקהל רב. שם נשאו דברים ידידו מנוער המגיד ר' יעקב גאלינסקי, ובנו בכורו ר' חיים זאב.

משם נשאוהו וקברוהו בהר המנוחות, ביום האושפיזין של אהרן הכהן, שרפ"מ היה כה דבוק במידותיו, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.

בניו ונכדיו על קברו ביארצייט הראשון

פרק עשרים

למען אשר יצוה

במשך השנים האחרונות של רפ"מ, עבר מספר אירועים וטיפולים רפואיים, כמסופר לעיל. במשך תקופות אלו וגם קודם לכך, מסר רפ"מ מספר פעמים דברי צוואה לצאצאיו, חלקם בכתב וחלקם בעל פה.

בפרק זה מובאים קטעים מתוך צוואותיו שיש בהם הוראה ולימוד, לשעתו ולדורות.

הקטעים סודרו לפי נושאים, על אף שנאמרו או נכתבו בסדר אחר ובתקופות שונות, ואין מוקדם ומאוחר.

הסעיפים: ב', ג', ד', ז', י', י"ג, י"ד, ט"ו. הם מכתב יד, והשאר נמסרו בעל פה.

הדבק בחכמים

– א –

צריכים לראות להיות מקושרים לרבי שליט"א. אני מרגיש שאני לא כל כך חזק בתורה ויראת שמים, אבל יש לנו רבי ואפשר להתחזק בזה, שע"י שחוסים בצילו, יכול לשמור עלינו ולתקן אותנו.

בשלום יחדיו אשכבה

– ב –

בכתב זה אני מצווה ומודיע את רצוני לב"ב וצאצאיי היקרים הי"ו בדעה צלולה... ברצוני שכל אחד מכם יהי' מוכן לוותר הכל למען השלום, וכפי שאני הייתי עושה תמיד, והאמת היא שלא מפסידים כלום, שהרי הקב"ה מחזיר אלף פעמים

ככה, ואת זאת אני מבקש ותובע מכל אחד מכם, וכדאיתא ששמו של הקב"ה שלום, וממילא כשעושים למען השלום הרי עושים למען ה'.

– ג –

בס"ד יום ד' לס' ויצונו וכו' ליראה וכו' לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות וכו' כאשר צונו. י' מנחם אב שנת תשנ"ג ברוקלין יצ"ו. החיים והשלום ורב ברכות לכבוד בניי היקרים ובנותיי היקרות כל אחד ואחת מהולל לפי מעשיו ודרכיו (ומפרט כאן כל בניו ובנותיו וחתניו בשמותיהם), כולכם תעמדו על הברכה בכל מילי דמיטב ברוחניות ובגשמיות, וזכות אבותי ז"ל יגינו עליכם, וגם אני אזכה... ווען איך גיב א טראכט ווי אזוי איר קינדערלאך לעבט זיך איינער מיט דעם צווייטען, וואס איך זעה 100 פראצענט אחדות צווישען אייך, און דער שלום בית וואס איז דא בס"ד ביי יעדין פון אייך... דאס איז נאר אז מען לעבט תורה'דיק, על פי חסידות און על פי מוסר, און דאס פאר שאפט מיר זייער און זייער א גרויסען נחת רוח, און דאס איז מיין בעסטער ווינטש אין עתיד אז שטענדיק זאל זיין שלום צווישען אייך, און דאס קומט נישט פון זיך אליין, מען דארף שטענדיק גוט ארבייטען אויף דעם, כגון דורך וותרנות שטענדיק פון זיך מוותר זיין צוליב דעם צווייטען, און מקיים זיין דעם חז"ל אל תדין את חברך וכו' און שטענדיק מחשיב זיין דעם צווייטען מער ווי זיך און דורך דעם סארט לעבין איז זיכער אז יעדין טאג וועז מען איז מתפלל זיינען די שערי רחמים אפען, און דער לערנען איז מיט ישוב הדעת, און מען פארשטייט וואס מען לערינט, און מען איז זוכה אז אלעס וואס מען טוט איז לשם שמים און דורך דעם איז מען זיכער מסייע און מקרב די גאולה שלימה, און מען האט זיכער א חלק אין בנין בית השלישי להיות נרשמים בין בוני הבית לזכרון נצח (=כשאני מתבונן איך שאתם – ילדיי – חיים אחד עם השני שאני רואה מאה אחוז אחדות ביניכם, והשלום בית ששורר אצלכם, זה רק כשחיים בדרך התורה על פי חסידות ועל פי מוסר. זה נותן לי הרבה מאוד נחת רוח. זו תקותי הטובה ביותר לעתיד, שתמיד יהי' שלום ביניכם. זה לא נהיה לבד, אלא צריכים תמיד לעבוד על זה היטב, כגון על ידי וותרנות, לוותר תמיד לזולת, ולקיים דברי חז"ל אל תדין את חברך וכו'. תמיד להחשיב את השני יותר מעצמו. בדרך חיים כזו, בטוח שכאשר מתפללים כל יום, פתוחים שערי הרחמים. הלימוד הוא בישוב הדעת ומבינים מה שלומדים, וזוכים שכל מה שעושים הוא לשם

שמים. על ידי זה, ודאי מסייעים לקרב הגאולה ובטח יש לו חלק בבנין הבית השלישי ולהיות נרשמים בין בוני הבית לזכרון נצח).

– ד –

בס"ד אור ליום ד' לס' בחוקתי י"ב לח' אייר ש' תשס"ג, ראשית דבריי איך פארלאנג פון אייך אלע אז איר זאלט אנהאלטין שטארק די אחדות און אהבה און שלום: שלום איז א כלי מחזיק ברכה. ביי יעדען איינעם אין זיין שטוב זאל זיין שלום צווישען ברודער, צווישען שוועסטער, און צווישען ברודער און שוועסטער, און צווישען מיינע קינדער און איידעמס און שנירען. איך בעט ביי אייך אלע בכלל און ביי יעדען איינעם בפרט אויף קיינעס פאל נישט אריין לאזען אין הארץ תרעומות און ח"ו א שנאה אויף עמיצען פון אייך איר זאלט זיין גרייט מוותר צו זיין אויף אלעס בכדי עס זאל נישט חלילה צו קומען צו א חשש פון מחלוקת... (=אני תובע מכולכם שתחזיקו חזק באחדות באהבה ובשלום, שלום הוא כלי מחזיק ברכה. שיהי' שלום אצל כל אחד בביתו, בין האחים, בין האחיות, בין האחים לאחיות, ובין ילדיי עם החתנים והכלות. אני מבקש מכולכם בכלל ומכל אחד בפרט בשום אופן לא להכניס ללב תרעומות או ח"ו שנאה על אחד מכם. תהיו מוכנים לוותר על הכל כדי לא להגיע ח"ו לחשש של מחלוקת...).

– ה –

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'. כי ידעתיו הוא לשון חיבה. אני מרגיש רע שאני יודע שהסבא של אבי ישב בקאצק, אבי ישב אצל השפת אמת, הם היו אנשים גדולים, ואני מרגיש בעצמי שאני לא מה שהם היו, לא בתורה, לא ביראת שמים, לא בחסידות. אני מרגיש שקצת ניתקתי את השרשרת, ומה אני יכול לבקש מהילדים. צריכים לזכור שכל מעשה טוב שילד עושה הוא טובה אחר כך להוריו בשמים. וזה מה שאני יכול לבקש. כולם יודעים מה העיקר שאני רוצה – שיהי' תמיד שלום ושלוה. זכורני שפעם הי' איזה משהו עם אחד מהילדים שהרגשתי שהי' לו איזה טינה, התיישבתי עמו ושוחחתי עמו הרבה שהכל יהי' בסדר. יכולים לחשוב הרי הכל שקט ורגוע, זה בסדר, מה צריכים עוד לעשות. אבל זה לא מספיק. צריכים לראות שלא יהי' אפילו איזה טינה בלב, הרבה עבדתי על זה. הרבה פעמים וויתרתי על דברים גדולים למען השלום, וזה עלה לי ביוקר. תמיד שנאתי ולא יכולתי לסבול מחלוקת. תמיד כאב לי מחלוקת. עם שלום אפשר לעבור את כל

העולם. שלום הוא כזה דבר טוב. רואים את השכר בחוש בעולם הזה. עולמך תראה בחייך.

- ו -

העיקר אני מבקש שיהי' שלום כולם יחד.

החזק במוסר אל תרף

- ז -

אני מבקש מכל בניי וחתניי (ואקוה שגם נכדיי ישתדלו בזה) ללמוד בכל יום בספרי מוסר (וכגון חובת הלבבות, מסילת ישרים, אורחות צדיקים, שערי תשובה לר"י, שבט מוסר וכדו') לכה"פ כחצי שעה.

- ח -

וכמובן מה שברכתי תמיד לילדים להרביץ תורה ויראת שמים וחסידות בילדים ובתלמידים. וכמובן שכדי להכניס אצל אחרים צריך קודם לחזק את עצמו במוסר.

- ט -

צריכים לראות ללמוד כל יום מוסר, לערך חצי שעה, במיוחד מי שהוא מלמד. כדי להיות סבלן בכתה צריכים ללמוד מוסר. לא מפסידים כלום עבור הזמן שלומדים מוסר.

משנה - נשמה

- י -

אני מבקש מאוד מכל בניי (ואקוה שגם נכדיי ישתדלו בזה) להשתדל בעד תיקון וזיכוי נשמתי, ובמיוחד ללמוד לכה"פ פרק אחד משניות ולפחות ילמדו משך זמן של חצי שעה, בכל יום בתוך השנה הראשונה, ואח"כ ביום היארצייט, ונא שלא יסמכו אחד על השני, רק כל אחד ידמה בדעתו כאילו הוא היחידי אשר נשאר אחרי אשר בידו לעשות בעד תיקון נשמתי, ומאוד אבקש שגם אחרי השנה לא ישכחו ממני וילמדו לעילוי נשמתי.

- יא -

השם יתברך יעזור ואהי' בריא, אבל כמה מילים מותר לומר, אחרי הכל הרי מפחדים. שכל הילדים יראו ללמוד במשך השנה הראשונה פרק משניות וביום ששי ללמוד פרק יש מעלין, פרק שביעי ממסכת מקוואות.

הזהרו בכבוד אמכם

- יב -

כשהייתי אצל הבית ישראל בל"ג בעומר תש"ל קירבני הבית ישראל מאוד. היתה לו ראיה רחוקה על הילדים שלי. הוא הוא זה שהקים בחזרה את ביתי שילכו בדרך החסידות ושיתנהל כמו שהוא. הכל הוא יגיעתו ועבודתו שהוא השקיע כאן. כמו כן כשהוא עבד על השידוך של הזוו"ש, טיפל בזה ממש כמו אבא ואמא ושדכן, ובעצמו בירר על השידוך. הגמרא אומרת שרבינו הקדוש לפני פטירתו אמר הזהרו בכבוד אמכם, שואלת הגמרא הרי זה חיוב דאורייתא. עונה הגמרא שזה הי' זיווג שני. שואלת הגמ' הרי גם על זוו"ש חייבים. עונה הגמ' שכוונת רבי הי' על אחר פטירתו. גם כאן אני מבקש שיזהרו על כבודה, שיהי' לה טוב.

ושמרו דרך ה'

- יג -

איך וויל פון אייך איר זאלט טאן דעם רצון פון השי"ת ממשיך זיין מגדל זיין און מחנך זיין די קינדער אין לימוד התורה אין קיום המצוות אין מידות טובות לפי דרך החסידות והמוסר, די משפחת מלאך זאל זיין א דוגמא אז אנדערע זאלען זיך לערנען פון אייך ווי אזוי א אידישע משפחה דארף אויסזען. (=אני רוצה מכם שתעשו רצון השי"ת להמשיך לגדל ולחנך את הילדים בלימוד התורה, בקיום המצוות ובמידות טובות לפי דרך החסידות והמוסר. על משפחת מלאך להוות דוגמא שאחרים ילמדו מכם איך שמשפחה יהודית צריכה להיראות).

- יד -

עוד אבקש שישתדלו כל יוצ"ח שלא לדבר ביום שבת קודש בלשון העמים.

- טו -

ב"ה שרובם ככולם מיוצ"ח הנקבות אינן מנהיגות (דרייוון) מכוניות, ואני מצווה שכן יתנהגו גם להבא ולא ינהיגו מכונית.

נוסח המצבה:

פ"נ

הרב החסיד

ר' **פינחס מנחם** ז"ל

מלאך

בן הרה"ח

ר' חיים זאב ז"ל מאוסטרלנקה

מזקני וחשובי חסידי גור

ותלמיד ישיבת נובהרדוק

בשנות הזעם התגלגל בסיביר ורוסיה

ומסר את נפשו לקיום התורה והמצוות

בארה"ב הקים את ביתו

כל ימיו הקדיש ללימוד התורה,

ספרי מוסר ותיקון המידות

הדריך תלמידים הרבה לעבודת ה'

ולקביעת שיעורים בספרי מוסר

הזדכך ביסורים וקיבלם באהבה

היה דבוק ברבותיו לבית גור

השאיר אחריו דורות

ההולכים בדרך התורה והחסידות

נפטר בשם טוב ובשיבה טובה

ביום י"ז בתשרי

חוה"מ סוכות תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה

מפתח אישים

אברמוביץ, ר' חיים 110,116
אברמסקי, הג"ר יחזקאל 133
אברמציק, ר' חיים 192
אגוס, ד"ר 143
אוסטילער, ר' שמואל 43,44,45,46,49,50,58,59
אוסטרופוליא, הרה"ק ר' שמשון 241
אורלאנסקי, ר' יצחק 116,126
אורלאנסקי, ר' ישראל 126,242
הרה"ק ר' אלימלך מליזענסק 44
אלפערין, ר' מרדכי 187
אמשינוב, האדמו"ר ר' יצחק (ארה"ב) 213
אמשינוב, האדמו"ר ר' שמעו'לע 72,145,146,213
אש, ר' מנחם 162
באבוב, האדמו"ר ר' שלמה 213,215
באברויסקער, ר' ניסן 48,50,56,60,84,85,86,124,207
בארעק, ר' קהת 63,110,187
בודניק, ר' דוד 15
בוים, ר' אליעזר 210
בורנשטיין, מרת חוה 154
בורנשטיין, ר' יצחק 154,161
בורשטיין, הג"ר יצחק 6,7,16
בורשטיין, ר' משה (בן דודו) 7,8,18,154,157,183,186,191
ביאלער, ר' נתן 119
בילינצקי, ר' חיים 16

ביק, הג"ר משה 187
בערקאוויטש, מרת דוואשה (אחותו) 8,20,136
בערקאוויטש, שלום 210,234
ברעזער, ר' יצחק 119
ברשטיין, הג"ר לייב 79
גאלינסקי, הר"ר יעקב 116,148,181,182,245
גולדשטיין, ר' יעקב משה (חתנו) 161,216
גולדשטיין, מרת שיינא רבקה (בתו) 161
גוסטינין, האדמו"ר ר' יחיאל מאיר 8
גוסטינסקי, ר' חיים משה (גיסו) 8,21,144,164
גוסטינסקי, מרת יוכבד מלכה (אחותו) 8,142,144,164
גור, החידושי הרי"ם 38,161
גור, השפת אמת 6,38,125,161,238,248
גור, האמרי אמת 20,37,38,71,186
גור, הבית ישראל 37,38,39,54,122,123,154
..... 155,166,167,168,171,172,173,182,183,184,186,212,213,215,250
גור, הלב שמחה 206,213,214
גור, הפני מנחם 38,171,184,185,213,215
גור, כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א 213,215,217,238,239,243,245,246
גורן, ר' משה (יאנאווער) 110,118
גינגולד, ה. 10
גלאדשטיין, ר' חיים 16
הגר"א 28,73,74
גרודזינסקי, הג"ר חיים עוזר 34,71,77
גרוס, ר' עקיבא 121
גרייזמן, ר' ברוך 135
גרינבוים, הב' קלונימוס קלמן 147
גרינבוים, ר' שלמה 147
דאמב, ר' ירחמיאל 116
דובדבני, מרת יפה 223
דן, ר' ירחמיאל 110

האלץ, ר' שמואל 94,95,116
הוטערער, ר' שאול 216
הורביץ, הג"ר יוסף יוזל (הסב"ק) 15,26,28,29,32,33,35,36,39,40,41,64,74,79,80,93,108,228
וואַרמקליין, ר' יוסף מאיר 110,126
הג"ר חיים וולוז'ינר 28
ויזניץ, הישועות משה 213
ויזניץ, האדמו"ר ממונסי שליט"א 213
ויטקינד, ר' הלל 15
ויינקראנץ, ר' חיים מרדכי 87,100,110,119,149,152,163,227
וייס, ר' שלמה 196
וסרמן, הג"ר אלחנן 74
זאבערמאן, ר' חיים שעיה 135
זאלאשינער, ר' הירש 78
זאלאשינער, ר' יעקב 93
זאמושץ, הרב 8
זגיערשער, ר' אנשיל 88,89
הרה"ק ר' זושא מאניפולי 44
זיוו, ר' שלמה זלמן 28
זיידענפעלד, ר' אברהם בנימין (חתנו) 164
זיידענפעלד, מרת יוכבד מלכה (בתו) 164
זילבר, הרב הערשל 178
זלמנ'ס, ר' אברהם 15
זעמראוו, הרב 52
חוניקר, ר' הירש 25,46,47
חייט, מרת חנה 153
חייט, ר' יום טוב ליפמאן 154
חייט, ר' ליפמאן 66,187
חייט, מרת עלקא 153
חייט, ר' צבי אבא 147,153,154,222
החפץ חיים 8,65,71,120,232
החתם סופר 189

טורנער, ר' משה 116,126
יודאוויץ, ר' הערשיל 63
יוסילבסקי, ר' חיים זאב 243
יוסילבסקי, ר' יחיאל מיכל (גיסו) 8,65,66,148,187
יוסילבסקי, מרת יענטא רחל (אחותו) 8
יורקביץ, ר' יעקב 114
יפה'ן, הג"ר אברהם 26,35,38,40,54,55,58,61,63,64,74,79,81,83,84,108
..... 109,124,130,137,140,141,142,149,152,159,160,207,215
יפה'ן, הג"ר יעקב 149,152,187,205
כהנמן, הג"ר יוסף שלמה 133
לאנגלעבען, ר' חיים 238
לובאטאווסקי, ר' חיים 116
לובטשאנסקי, ר' ישראל יעקב 79
ליבוביץ, הג"ר ברוך בער 25,78
ליבמן, הג"ר גרשון 148,149
ליובאוויטש, האדמו"ר הרמ"מ 177,213,215
לייביגער, ר' יוחנן 46
לינזבערג, ר' אברהם יצחק 63,116
לעוו, ר' חיים (וואלקאוויסקער) 119
לעוו, ר' סיני (וואלקאוויסקער) 63,116,119,120
לעווין, ר' משה לייב 102,103
לפה, מרת יענטא רחל (בתו) 161
לפה, ר' משה 218,234
לפה, ר' צבי (חתנו) 161,234
מדרוגוצין, ר' בערל 100
מובשוביץ, הר"ר ישראל (סלאנימער) 63,64,66,84,90,91,93,94,95
..... 97,101,108,109,110,111,115,116,118,119,120,121,122,123
..... 124,125,126,128,129,130,133,134,136,149,152,164,220,221
מודזיץ, האדמו"ר זצ"ל 72
מינסקער, ר' זלמן 16
מלאך, ר' אברהם מרדכי (בנו) 186,187,245

מלאך, מרת אסתר מרים (אחותו) 8
מלאך, ר' זאב וואלף (אבי סבו) 8
מלאך, ר' חיים זאב (אביו) 6,7,8,10,11,12,13
..... 14,15,18,20,21,22,23,24,38,41,42,46,52,57,105,151,158,161
מלאך, ר' חיים זאב (בנו) 158,182,245
מלאך, ר' יהודה אריה לייב (אחיו) 8,21,22,23,52,131,148,150,152,164
מלאך, ר' יחיאל מאיר (אחיו) 8,20,21,24
..... 46,52,55,57,63,67,77,82,83,87,131,142,143,150,150,172,184,187,191
מלאך, מרת יענטא רחל (סבתו) 6,161
מלאך, ר' יעקב (סבו) 6,164
מלאך, ר' יצחק אריה (בנו) 161,187,210,214,219,245
מלאך, ר' ישראל יעקב (בנו) 66,164
מלאך, ישראל יצחק (אחיו) 8
מלאך, ר' משה יהודה (בנו) 164
מלאך, הב' משה צבי (אחיו) 8,46,52,164
מלאך, ר' משה צבי (סבו) 6,8
מלאך, מרת שיינא רבקה (אמו) 6,9,16,17,18,19,20,21,23,24,25,57,77,80,81,98,105,151,161,164
מלאך, ר' שמחה בונם ציון (בנו) 186,224
נאסיעלסקי, ר' יוסף 16
נעקריץ, ר' דניאל 243
נעקריץ, הג"ר יהודה לייב 95,109,116
..... 121,122,123,128,130,133,134,139,140,149,152,161,187,195,198,205,233
נעקריץ, מרת עטעל 128,129
סאדאוונא, הרב 187
סאטמער, האדמו"ר ר' יואל 144,145,154,203,204,213,215
סאטמער, האדמו"ר ר' משה 213
סאלאנטער, הג"ר יוסף זונדל 28
סאלאנטער, הג"ר ישראל 28,29,32,53
סורוצקין, הג"ר זלמן 75
סטוטשין, האדמו"ר זצ"ל 178,213
סטוטשין, האדמו"ר שליט"א 213

סקווירא, האדמו"ר זצ"ל 213
סקווירא, האדמו"ר שליט"א 213
סקולען, האדמו"ר זצ"ל 213
סקולען, האדמו"ר שליט"א 213
עליפאנט, הג"ר יצחק 26,41,46
ענגעל, ר' פסח 116
ערליך, ר' דוד 209
פאלטיטשאן, האדמו"ר זצ"ל 141,213
פאסטערנאק, ר' יעקב 63
פאסקוביץ, ר' חיים ברוך 124
פוקס, ר' יקותיאל 104,116,126
פיגא, ר' שלמה 63,96
פילץ, השפתי צדיק 8
פינסקער, ר' יעקב מאיר 57,62
פיעטריקאווער, ר' אברהם 120
פרוגמנסקי, ר' מרדכי 133
פרשיסחא, הר"ר בונם 186
פשיטאלנע, ר' מענדעל 116
פשעווארסק, האדמו"ר ר' איציקל 151
פשעווארסק, האדמור שליט"א 216
ציוויאק, ר' יצחק מאיר 167
קאלישינער, ר' יעקב 120
קאצק, השרף 8,238,248
קוזינר, ר' בערל 123,124
קוטלר, הג"ר אהרן 117
קורובר, ר' יחיאל 102,103
קלויזנבורג, האדמו"ר שליט"א 213
קנייבסקי, הג"ר יעקב ישראל 174
קנישינר, ר' מאיר 110,114,119
ראדינער, ר' חיים 115
ראדינער, ר' שמחה 128

ראחמיסטריווקא, האדמו"ר שליט"א (ארה"ב) 213,239
רוזן, ר' נתן 110,116
רוזנבלום, הג"ר יוסף 229
רוזאנקער, ר' ניסן 63,84,207
רוכברג, מרת שרה (אחותו) 8,146
ריבניץ, האדמו"ר זצ"ל 213
רייז, הג"ר משה 74,75
רימפלער, ר' שמואל 135
רפאל, ר' שילה 37
שארף, ר' משה דוד 16
שטרנבוך, מרת 131
שיינגארטען, ר' צדוק 161,187
שיף, ר' חנינא 184
שפרנוביץ, ר' שמחה בונם 87,122
שקופ, הג"ר שמעון 25

אם הרב
דומה למלאך ה' צבקות
יבקשו תורה מפיו